Головний редактор:

Клименко Л. П.,
ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Відповідальний секретар:
Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:
Антонова Л. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Великий Ю. В., д.е.н., профессор кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії муніципального управління
Денисенко М. П., д.е.н., професор, професор кафедри Київського національного університету технологій та дизайну
Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідуючий кафедрою політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Івашова Л. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету
Сорока С.В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Федоренко С. В., доцент кафедри інформаційних систем і технологій ІПК ДСЗУ, академік академії будівництва України, к.т.н., доцент
Чорна Л. О., д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Вінницького торговельно-економічного інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ІНВЕСТИЦІЇ:
ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 21 листопад 2016 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
— Index Copernicus (IC);
— SIS;
— Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПР від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Поштова адреса:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33
Тел./факс: (044) 458-10-73
E-mail: economy_2008@ukr.net
www.investplan.com.ua
Засновники:
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"
Відділ інформації
Стаднік С. Б.
Відділ реклами
Чурсіна А. М.
Коректор
Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка
Полулященко А. В.
Технічне забезпечення
Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 17.11.16 р.
Підписано до друку 17.11.16 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 21,9.
Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення №1711/2.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2016

Головний редактор:

Клименко Л. П.,
ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бистряков І. К.,
д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Відповідальний секретар:
Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:
Антонова Л. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Антонов А. В., д.держ.упр., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Беглиця В. П., д.держ.упр., доцент, проректор з наукової роботи Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Великий Ю. В., д.е.н., профессор Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії муніципального управління
Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідуючий кафедрою політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Євтушенко О. Н., д.політ.н., професор, завідувач кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Івашова Л. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного университету
Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

ІНВЕСТИЦІЇ:
ПРАКТИКА ТА ДОСВІД
№ 21 листопад 2016 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:
— Index Copernicus (IC);
— SIS;
— Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПР від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Поштова адреса:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33
Тел./факс: (044) 458-10-73
E-mail: economy_2008@ukr.net
www.investplan.com.ua
Засновники:
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"
Відділ інформації
Стаднік С. Б.
Відділ реклами
Чурсіна А. М.
Коректор
Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка
Полулященко А. В.
Технічне забезпечення
Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 17.11.16 р.
Підписано до друку 17.11.16 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 21,9.
Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення №1711/2.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2016

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 21 листопад 2016 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Мельник О. Г., Адамів М. Є.
Гармонізація інформаційного та методичного забезпечення діагностики інвестиційної привабливості бізнес-структур в умовах європейської інтеграції 5
Кравченко В. І.
Неофіційні елітарні центри та їх економічний, фінансовий і геополітичний вплив на світове господарство 12
Голян В. А., Третяк Н. А., Каленська О. В.
Фінансово-економічний механізм проектного управління територіальним земельно-господарським комплексом: інституціональні передумови формування 17
Резнікова Н. В.
Екологічні імперативи поглиблення глобалізаційних процесів: проблема забезпечення економічної безпеки 23
Матвієнко Г. А.
Напрями формування ефективної фіскальної політики та досягнення сталого розвитку національної економіки в процесі співробітництва України з МВФ 27
Іващенко А. І., Поліщук Є. А., Диба О. М.
Перспективи розвитку краудфандингу в Україні як інструменту залучення коштів для підприємств малого та середнього бізнесу 34
Богуславський Є. І., Опаріна О. В.
Диверсифікація інвестицій 40
Воронкова Т. Є., Васильєва М. О.
Підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств легкої промисловості 49
Полтавська О. В.
Аналіз чинників конкурентоздатності у процесі стратегічного розвитку підприємств готельного бізнесу 53
Шолойко А. С.
Роль реінжинірингу бізнес-процесів при формуванні фінансової безпеки страховика 58
Краснова І. В.
Роль та місце банківської системи в забезпеченні економічного зростання в умовах фінансової інтеграції 63
Омельченко А. І.
Особливості формування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств 70
Єгорова Г. А.
Компаративний аналіз методик оцінювання ефективності злиттів та поглинань: світовий та вітчизняний досвід 74
Лавренкова І. М.
Проблеми і перспективи реалізації податкової політики регулювання доходів населення в Україні 80
Вакар Т. В.
Методичні засади моделювання конкурентної ідентичності сільських територій 83

Державне управління

Калина М. С.
Актуальні завдання державної політики України у сфері фізичної культури та спорту в умовах глобалізації та євроінтеграції 91
Корбецький М. Б., Пухкал О. Г.
Науково-теоретичні підходи щодо сутності державно-приватного партнерства як інструмента соціальних зобов'язань держави 96
Варункив Л. В., Кизименко Л. Д.
Проблемы принятия управленческого решения в системе государственной службы (с учетом врожденных качеств личности) 102
Качала Т. М., Стадник А. С.
Визначення об'єктного поля антикризового державного регулювання банківської системи 106
Шульга Н. Д.
Стан дослідженості проблеми державної освітньої політики та її ролі у розвитку країни 110
Колесник В. Т.
Теоретичні підходи до методологічної функції законодавчого визначення національної безпеки України 115
Константинов О. О.
Аналіз сучасних напрямів державного управління соціально-економічним розвитком регіону 119

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID
№ 21 / 2016

CONTENTS:

Economy

Melnyk O., Adamiv M.
HARMONIZATION OF INFORMATION AND METHODICAL SUPPORT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS DIAGNOSTICS OF BUSINESS-STRUCTURES IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION 5

Kravchenko V.
INFORMAL ELITE CENTERS AND THEIR ECONOMIC, FINANCIAL AND GEOPOLITICAL INFLUENCE ON THE WORLD ECONOMY 12

Golyan V., Tretiak N., Kalenska O.
FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF PROJECT MANAGEMENT OF TERRITORIAL LAND-UTILIZATION COMPLEX: INSTITUTIONAL PRECONDITIONS OF FORMATION 17

Reznikova N.
ECOLOGICAL IMPERATIVES FOR EXTENSION OF GLOBALIZATION PROCESSES: PROBLEM OF ECONOMIC SECURITY 23

Matviienko H.
DIRECTIONS FORMATION OF EFFECTIVE FISCAL POLICY AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY DURING THE COOPERATION UKRAINE AND IMF 27

Ivashchenko A., Polischuk Ye., Dyba O.
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CROWDFUNDING IN UKRAINE AS A TOOL TO RAISE FUNDS FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTERPRISES 34

Boguslavsky E., Oparin O.
DIVERSIFICATION OF INVESTMENTS 40

Voronkova T., Vasylieva M.
INCREASE OF EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES OF LIGHT INDUSTRY 49

Poltavska O.
ANALYSIS OF FACTORS COMPETITIVENESS IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE HOTEL BUSINESS 53

Sholoiko A.
ROLE OF BUSINESS PROCESS REENGINEERING IN THE FORMATION OF FINANCIAL SECURITY OF THE INSURER 58

Krasnova I.
THE ROLE AND PLACE OF THE BANKING SYSTEM IN ENSURING ECONOMIC GROWTH IN THE FINANCIAL INTEGRATION 63

Omelchenko A.
FEATURES OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT INDUSTRIAL ENTERPRISES 70

Iegorova G.
COMPARATIVE ANALYSIS OF METHODS FOR EVALUATING THE EFFICIENCY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: INTERNATIONAL AND DOMESTIC EXPERIENCE 74

Lavrenkova I.
PROBLEMS AND PROSPECTS OF TAX POLICY IMPLEMENTING FOR INDIVIDUALS INCOME IN UKRAINE 80

Vakar T.
METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MODELING OF THE COMPETITIVE IDENTITY OF RURAL AREAS 83

Public administration

Kalyna M.
URGENT TASKS OF UKRAINIAN POLICY IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION 91

Korbecjkyj M., Pukhkal A.
SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO THE ESSENCE OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS AN INSTRUMENT OF THE STATE'S SOCIAL OBLIGATIONS 96

Varunkiv L., Kyzymenko L.
PROBLEMS MANAGEMENT DECISIONS IN THE CIVIL SERVICE (INCLUDING PERSONAL INNATE QUALITIES) 102

Kachala T., Stadnyk A.
THE DEFINITION OF THE OBJECT FIELD OF THE STATE ANTI-CRISIS REGULATION OF THE BANKING SYSTEM 106

Shulga N.
THE STATE OF THE GOVERNMENT'S EDUCATIONAL POLICY STUDY AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY 110

Kolesnik V.
THEORETICAL APPROACHES TO THE METHODOLOGICAL FUNCTIONS OF THE LEGISLATIVE DEFINITION OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE 115

Konstantinov A.
ANALYSIS OF PUBLIC ADMINISTRATION MODERN TRENDS SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION 119

УДК 658:339

О. Г. Мельник,
д. е. н., професор, завідувач кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів
М. Є. Адамів,
к. е. н., асистент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ГАРМОНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ БІЗНЕС-СТРУКТУР В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ[1]

O. Melnyk,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of Department of Foreign Economic and Customs Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv
M. Adamiv,
Doctor of Philosophy in Economics, Assistant of Department of Foreign Economic and Customs Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv

HARMONIZATION OF INFORMATION AND METHODICAL SUPPORT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS DIAGNOSTICS OF BUSINESS-STRUCTURES IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

У статті обгрунтовано актуальність гармонізації та уніфікування інформаційного та методичного забезпечення діагностики інвестиційної привабливості бізнес-структур в умовах європейської інтеграції. Комплексно проаналізовано вітчизняний досвід діагностики інвестиційної привабливості на макро-, мезо- і мікрорівнях та виокремлено ключові проблеми у цій сфері. Ретельно досліджено та охарактеризовано кращу міжнародну діагностичну практику у сфері інвестиційної привабливості на різних рівнях. Гармонійно інтегровано ключові міжнародні та вітчизняні діагностичні здобутки в уніфіковану методику чотирьохрівневого діагностування інвестиційної привабливості бізнес-структур. У цьому контексті розроблено та обгрунтовано комплексну інвестиційну карту підприємства, яка відображає загальні та часткові результати діагностики інвестиційних привабливостей країни, регіону, галузі і сектору економіки та самого суб'єкта господарювання з урахуванням кращого міжнародного та вітчизняного досвіду у цій сфері. Інвесторам та іншим зацікавленим особам запропоновано самостійно реалізовувати діагностику інвестиційної привабливості підприємства за її ключовими складовими: фінансово-економічною, соціальною, логістичною, технологічно-майновою, адміністративно-правовою, партнерською, іміджево-брендовою, товарною привабливістю.

In the article the actuality of harmonization and unification of information and methodical support of investment attractiveness diagnostics of business-structures in conditions of European integration is grounded. The national experience of investment attractiveness diagnostics at the macro-, meso- and microlevels is analyzed in a complex and the key problems in this sphere are distinguished. The best international diagnostic practice in the sphere of investment attractiveness at different levels is researched thoroughly and described. The key international and domestic diagnostic achievements are integrated harmoniously in the unified method of investment attractiveness diagnostics of business-structures. In this context there is developed and grounded a complex enterprise investment

[1] Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом Ф 66 Державного фонду фундаментальних досліджень.

map, which reflects the general and particular results of investment attractiveness diagnostics of the country, region, industry, sector of economy, and enterprise, taking into account the best international and domestic experience in this sphere. For investors and other interested subjects there is proposed to implement the investment attractiveness diagnostics of enterprise for its key components: financial and economic, social, logistic, technological and proprietary, administrative and legal, partner, image and brand, product attractiveness.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестор, діагностика, країна, регіон, галузь економіки, підприємство, європейська інтеграція.

Key words: investment attractiveness, investor, diagnostics, country, region, industry of economy, enterprise, European integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні кризові умови господарювання, що характеризуються вкрай нестабільними та здебільшого рецесійними тенденціями розвитку різних економічних процесів і явищ, не провіщують сприятливих перспектив для прогресивного поступу вітчизняної економіки та її суб'єктів господарювання зокрема. За таких обставин національне господарство у розрізі його бізнес-арсеналу потребує потужного фінансового важеля, що забезпечить динамічний прогресивний розвиток різних галузей економіки. В умовах європейської інтеграції, що відкриває перед українським бізнес-середовищем широкі горизонти для прогресивного розвитку, однією із перспективних можливостей є залучення іноземних інвестицій у діяльність підприємницьких структур. Натомість, для формування належної інвестиційної привабливості в очах іноземних інвесторів вітчизняні суб'єкти господарювання повинні продемонструвати відповідність їхнім вимогам за різними сферами свого функціонування. Як свідчить інвестиційна практика, уявлення вітчизняних та зарубіжних інвесторів про потенційний об'єкт інвестування певною мірою відрізняються, що зумовлено розбіжностями у використовуваних ними інформаційних баз, методиках та інструментах діагностики інвестиційної привабливості. Таким чином, з огляду на усе вищевикладене виникає необхідність у дослідженні вітчизняного та міжнародного досвіду діагностування інвестиційної привабливості бізнес-організацій з метою гармонізації вітчизняної діагностичної практики у цій сфері в сучасних умовах євроінтеграційних перетворень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Досліджуючи вітчизняний досвід діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях (макро-, мезо- та мікрорівнях) слід найпершим чином зазначити про те, що ключовим центральним органом виконавчої влади, котрий регулює інвестиційну діяльність в Україні, є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України "в особі" Департаменту залучення інвестицій. При цьому на офіційному веб-сайті Міністерства [1] немає розгорнутої інформації щодо інвестиційної привабливості країни, її регіонів, галузей економіки чи суб'єктів господарювання та конкретних діагностичних методик у цій сфері. Водночас варто зазначити, що місцевими органами виконавчої влади проводиться певна діяльність щодо забезпечення сприятливих умов залучення інвестицій у їхні регіони. Так, наприклад, за ініціативи місцевих органів виконавчої влади м. Львова та Львівської області створено спеціальний Інвестиційний портал Львівської області [2], що надає комплексну інформацію стосовно інвестиційної привабливості Львівського регіону. Вказаний портал репрезентує загальну інформацію ознайомлювального характеру про регіон, ключові напрями та показники його економічного розвитку, інвестиційну карту регіону, його пріоритетні інвестиційні об'єкти, тощо. Щодо інших окремих регіонів, то інформація стосовно їх інвестиційної привабливості, як правило, також знаходиться на спеціальних сайтах. При цьому слід зауважити, що уся регіональна інформація інвестиційного характеру міститься у різних інформаційних джерелах та подана за різними формами відображення, що ускладнює пошук даних, не забезпечує їх системного бачення та не формує підстав для порівняння різних регіонів з позиції їх інвестиційної привабливості.

Окрім спеціалізованих інвестиційних порталів, інформацію щодо інвестиційної привабливості регіонального рівня в Україні можна одержати з одного із ключових рейтингів інвестиційної привабливості регіонів, котрий складається Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій [3]. Варто зазначити, що вказаний рейтинг грунтується на визначенні загальних індексів інвестиційної привабливості регіонів обласного характеру та зокрема їх індексів інвестиційної привабливості за жорсткими та м'якими параметрами. Значення цих індексів можуть перебувати в межах від 1 до 2, при цьому вище значення індексу свідчить про вищий рейтинг регіону. До жорстких параметрів інвестиційної привабливості області належать природні ресурси, трудові ресурси, інноваційний потенціал, географічне розташування, споживчий сегмент, бізнес-сегмент, інфраструктура, тоді як м'які параметри охоплюють діловий клімат, правила та процедури, відкритість влади, діловий оптимізм, успішний досвід. Слід зазначити, що окрім цифрових та графічних даних, рейтинг інвестиційної привабливості регіонів репрезентує також різноаспектну інформацію описового характеру у цій сфері.

Щодо інвестиційної привабливості на регіональному та галузевому рівнях, то кількісну статистичну інформацію у цій сфері можна також знайти на офіційному сайті Державної служби статистики [4] України у розрізі динаміки регіональних та галузевих інвестиційних показників.

У цілях нормативно-правового регулювання діагностики інвестиційної привабливості безпосередньо вітчизняних підприємств України Наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23.02.1998 р. було затверджено Методику інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій

[5]. Однак з дати прийняття цього нормативно-правового акту впродовж 18 років не було внесено жодних змін та доповнень до документу, що є цілком необгрунтованим з огляду на істотні трансформації національної економіки за цей період. Окрім того, на сьогодні на офіційному веб-порталі Верховної Ради України немає інформації щодо підтвердження чинності зазначеної Методики. Усі вказані факти ставлять під сумнів можливість її використання з позицій правомірності, обгрунтованості та адекватності.

Варто також зауважити, що на сьогодні розроблені конкретні діагностичні методики інвестиційної привабливості на різних рівнях у вітчизняному науковому середовищі, однак усі такі методики, як правило, є відокремленими одна від одної та не характеризуються безпосередніми взаємозв'язками, а також не враховують міжнародного досвіду у цій сфері, тощо.

Отже, за результатами вивчення вітчизняного досвіду діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях (макро-, мезо- та мікрорівнях) 1—5 можна виокремити такі ключові проблеми у цій сфері в умовах європейської інтеграції:

— відсутність чинного обгрунтованого та гармонізованого із міжнародною інвестиційною практикою нормативно-методичного забезпечення діагностики інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання;

— відсутність завершеної інформаційної картини стосовно інвестиційної привабливості держави;

— розпорошеність інформації щодо інвестиційної привабливості регіонів, галузей та секторів національної економіки у різних джерелах;

— відсутність комплексної інформаційної бази, котра б інтегрувала дані щодо інвестиційної привабливості країни, її регіонів, галузей, секторів економіки та суб'єктів господарювання, як завершеного уніфікованого інформаційного підгрунтя для ухвалення інвестиційних рішень вітчизняними та іноземними інвесторами.

ЦІЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зважаючи на одержані результати аналізування вітчизняного досвіду діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях та сучасні виклики європейської інтеграції, цілями подальшого дослідження є вивчення кращого міжнародного досвіду у цій сфері з метою гармонізації та уніфікування вітчизняної діагностичної практики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як свідчить міжнародна інвестиційна практика, ухвалення інвестиційних рішень іноземними інвесторами, як правило, грунтується на результатах цільової діагностики не лише потенційних об'єктів інвестування — підприємств, але й охоплює дані макроекономічного та мезоекономічного рівнів. Мова йде про те, що іноземні інвестори при виборі об'єкта інвестування, зазвичай, прагнуть оперувати обгрунтованими висновками полірівневої діагностики інвестиційної привабливості, передусім, країни, її регіону, галузі, сектору економіки, а надалі й конкретних суб'єктів господарювання. При цьому варто зазначити, що інвестори чи їх представники, як правило, самостійно реалізовують діагностику лише стосовного конкретних об'єктів інвестування, натомість здійснення діагностичних процедур на макро- та мезорівнях у сфері інвестиційної привабливості входить до компетенції міжнародних і національних рейтингових, консалтингових, аудиторських, науково-дослідних організацій та установ, державних і місцевих органів влади, органів статистики та інших.

Стосовно міжнародної практики діагностування інвестиційної привабливості на макро- та мезорівнях, то таке оцінювання традиційно проводиться міжнародними рейтинговими, консалтинговими та аудиторськими компаніями. На підставі одержаних діагностичних результатів фахівцями спеціалізованих установ складаються узагальнені рейтинги, що демонструють позиції країн, регіонів, галузей та секторів економіки серед аналогічних об'єктів щодо їхньої інвестиційної привабливості в очах іноземних інвесторів. До провідних міжнародних компаній, котрі спеціалізуються на оцінюванні інвестиційної привабливості на макроекономічному та мезоекономічному рівнях, належать: міжнародне об'єднання незалежних аудиторських та консалтингових компаній BDO International, американська глобальна управлінсько-консалтингова компанія A.T. Kearney, британська аудиторсько-консалтингова компанія Ernst & Young (EY) та інші. Крім рейтингів вищеперелічених установ, слід також виокремити індекс інвестиційної привабливості країн ЕВА, який щоквартально складається Європейською бізнес-асоціацією, рейтинг інвестиційної привабливості європейських міст та регіонів "fDi European cities and regions of the future", котрий формується підрозділом fDi Intelligence міжнародної ділової газети Financial Times Ltd, а також спеціалізовані опитування у досліджуваній сфері компаній EY, Pricewaterhouse-Coopers (PwC), Principles for Responsible Investments (PRI). Нижче послідовно розглянемо методологічні особливості діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях зазначеними організаціями.

Так, для визначення інвестиційної привабливості країн світу компанія BDO International щорічно складає Міжнародний бізнес-компас (International Business Compass). Міжнародний бізнес-компас грунтується на визначенні Міжнародного місцевого індексу для середніх за величиною бізнес-структур (International Location Index for the Medium-Sized Companies). Компанія BDO International обгрунтовує домінуючу роль середніх підприємств як іноземних інвесторів на міжнародних ринках їх динамічним поширенням в умовах глобалізації та активними прагненнями пошуку можливостей для розвитку (за прикладом Німеччини) [6].

В основі методології розроблення Міжнародного бізнес-компасу компанією BDO International закладено принцип комплексного узагальненого оцінювання інвестиційної привабливості країн світу, що стосується діагностування базових визначальних параметрів у цій сфері. Однак, варто зазначити, що Міжнародний бізнес-компас не надає рекомендацій інвестору щодо вибору конкретного суб'єкта господарювання конкретної галузі у конкретній країні, а лише формує узагальнену порівняльну характеристику інвестиційної привабливості різних держав світу у розрізі їх регіонів та галузей національної економіки. Дослідження здійснюються у 174 країнах світу у 17 регіонах на усіх світових континентах (за винятком країн з чисельністю населення меншою, ніж 150 тис. осіб, або країн, щодо яких відсутня достовірна та комплексна інформація (наприклад, Куба, Північна Корея) та Люксембургу) [6].

Міжнародний бізнес-компас BDO грунтується на діагностиці індексу інвестиційної привабливості країни за багатоаспектною концепцією у трьох ключових вимірах: економічному, політично-правовому та соціально-культурному вимірах. При цьому привабливість конкретної держави прямо пов'язана із рівнем її розвитку. Зі статистичної точки зору, інвестиційна привабливість країни є залежною величиною від впливу низки факторів. У межах кожного зазначеного виміру обираються репрезентативні та перевірені індикатори, які можуть набувати додатніх або від'ємних значень, що визначає їх вплив на рівень індексу загальної інвестиційної привабливості країни. Надалі значення індикаторів за кожним фактором впливу агрегуються у 2 субіндекси "ринок продажів" і "територія для виробництва". Варто зазначити, що ці субіндекси узагальнюють найбільш важливі аспекти бізнес-середовища та конкурентоспроможності країни. Вплив низки різних факторів за економічним, політико-правовим та соціально-культурним вимірами визначають привабливість країни або окремої території. Кожен вимір охоплює від шести до восьми індикаторів. При цьому окремі індикатори економічного, політико-правового та соціально-культурного вимірів також включені у субіндекси "ринок продажів" та "виробнича територія". Варто зазначити, що індикатори можуть бути простими (дохід на душу населення) та комплексними (освіта) [6].

Щодо позиції України у 2016 р. у рейтингу інвестиційної привабливості, то за даними Міжнародного бізнес-компасу BDO вона посідає 130 місце серед 174 держав світу, а її індекс інвестиційної привабливості становить 43,15. Для порівняння слід зазначити, що перші три місця у рейтингу посіли Гонг-Конг, Сінгапур та Нідерланди із значеннями індексів 84,39; 84,10; 84,18 відповідно. Останнє місце у рейтингу займає Північна Корея, одержавши значення індексу інвестиційної привабливості 28,31. При цьому поряд сусідами України у зазначеному рейтингу стали Алжир на 129 місці (індекс становить 44,23) та Ірак на 131 місці (індекс дорівнює 43,04). В розрізі ринкового потенціалу Україна за даними Міжнародного бізнес-компасу BDO у 2016 р. посіла в межах країн Східної Європи останнє 10-те місце, а в розрізі території для виробництва — останнє 6-те місце [6].

Індекс інвестиційної привабливості країн EBA складається за результатами спеціалізованого експертного оцінювання керівників компаній-членів Європейської бізнес-асоціації [7], які є найбільшими іноземними або вітчизняними інвесторами, стану інвестиційного клімату певної країни, зокрема його привабливості для інвесторів. При цьому інвестиційний клімат країни розглядається як сукупність політичних, економічних, законодавчих, регуляторних та інших факторів, що визначають рівень ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання. Індекс інвестиційної привабливості EBA обчислюється як середнє арифметичне оцінок респондентів п'яти ключових аспектів інвестиційного клімату країни. При цьому індекс EBA оцінюється за п'ятибальною шкалою, а його значення групуються у негативну зону — [1; 3], нейтральну зону — [3] та позитивну зону [3—5]. Так, за даними першого півріччя 2016 р. індекс інвестиційної привабливості EBA для України становив 2,88 балів, що на 0,31 бали вище від значення індексу за попереднє півріччя, однак поки-що він перебуває у негативній зоні [8].

Однією із сфер досліджень американської глобальної управлінсько-консалтингової компанії A.T. Kearney є діагностика інвестиційної привабливості країн світу [9]. У цьому контексті організація здійснює рейтингування держав за конфіденційним індексом прямих іноземних інвестицій Foreign Direct Investment (FDI) Confidence Index [10]. Такий індекс відображає ймовірний вплив змін у політичних, економічних та нормативно-правових системах країн на залучення прямих іноземних інвестицій у найближчі роки. Варто зазначити, що рейтинг компанії A.T. Kearney складається із 25 найбільш привабливих країн світу у контексті залучення прямих іноземних інвестицій. Так, ось вже три роки поспіль перші два місця у рейтингу посідають США та Китай відповідно. До п'ятірки найбільш інвестиційно привабливих країн світу у 2016 р. також увійшли Канада, Німеччина та Великобританія. На жаль, Україна у вказаному рейтингу не фігурувала впродовж його історії [10].

Для формування рейтингу "fDi European cities and regions of the future 2016/2017" підрозділ fDi Intelligence міжнародної ділової газети Financial Times 11 здійснив збір інформації про 481 територіальну одиницю світу (294 міста, 148 регіонів і 39 місцевих партнерських об'єднань підприємств) за п'ятьма ключовими категоріями: економічний потенціал, ринок праці, ефективність витрат, інфраструктура та легкість ведення бізнесу. Кожна категорія оцінюється за допомогою дослідження динаміки ключових індикаторів в межах відповідної територіальної одиниці. Обробка інформації в основному виконується за допомогою спеціалізованих онлайн FDI інструментів "fDi Benchmark" та "fDi Markets". При цьому кожна територіальна одиниця може набрати максимально 10 балів в межах окремої категорії, котрі надалі підлягають зваженому оцінюванню відповідно до технології прийняття управлінських рішень "fDi decision making process" для формування узагальненого рейтингу європейських міст та регіонів. Окрім зазначених п'яти категорій, дослідження проводяться також й у сфері формування та застосування стратегій прямого іноземного інвестування у розвитку територіальних одиниць. Для розмежування різних територіальних одиниць в межах рейтингу "fDi European cities and regions of the future 2016/2017" здійснюється поділ міст за розміром на ключові (з чисельністю міського населення більше 750 тис. осіб та великих урбаністичних зон більше 2 млн осіб, або великих урбаністичних зон більше 4 млн осіб), великі (з чисельністю міського населення більше 500 тис. осіб та великих урбаністичних зон більше 1 млн осіб, або великих урбаністичних зон більше 2 млн осіб), середні (з чисельністю міського населення більше 200 тис. осіб та великих урбаністичних зон більше 750 тис. осіб, або міського населення більше 350 тис. осіб), малі (з чисельністю міського населення від 100 тис. до 350 тис. осіб) та мікроміста (з чисельністю міського населення менше 100 тис. осіб), а також поділ регіонів на великі (з чисельністю населення більше 4 млн осіб), середні (з чисельністю населення від 1,5 млн до 4 млн осіб) та малі (з чисельністю менше 1,5 млн осіб) [12].

Британська аудиторсько-консалтингова компанія Ernst &Young (EY) займається проведенням спеціалізованих опитувань у сфері інвестиційної привабливості регіонів та країн світу. За результатами таких досліджень складаються відповідні звіти, які характеризують параметри

Таблиця 1. Інвестиційна карта підприємства

І РІВЕНЬ - ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ КРАЇНИ	
1.1. Міжнародні рейтинги інвестиційної привабливості країн	
1.1.1. Рейтинг «BDO International Business Compass» у N році *Позиція країни серед n країн світу* *Джерело: https://www.bdo-ibc.com/home/*	
Параметри інвестиційної привабливості	Значення параметрів
А. Загальний індекс інвестиційної привабливості (max=100)	
Б. Привабливість ринків збуту (max≥3)	
В. Привабливість територій для виробництва (max≥3)	
1.1.2. Індекс інвестиційної привабливості країни EBA (European Business Association) станом на k квартал N року *Джерело: http://www.eba.com.ua/*	
А. Індекс інвестиційної привабливості країни [1; 3] – зона негативних значень індексу; [3] - нейтральна зона; [3-5] - зона позитивних значень індексу	
1.1.3. Рейтинг … у N році	
А. Параметр 1	
…	
N. Параметр n	
1.2. Національний статистичний вимір інвестиційної привабливості країни у N році *Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/*	
А. Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США	
Б. Обсяг вилучених прямих інвестицій, млн дол. США	
В. Обсяг капітальних інвестицій, млн дол. США	
ІІ РІВЕНЬ - ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНУ КРАЇНИ	
2.1. Міжнародні рейтинги інвестиційної привабливості регіонів	
2.1.1. Рейтинг «fDi European cities and regions of the future» у NN роках *Загальна позиція регіону серед n регіонів (за наявності)* *Джерело: http://www.fdiintelligence.com/Rankings*	
Рейтингові параметри	Рейтингові позиції регіону серед n регіонів (за наявності)
А. Людський капітал та стиль життя	
Б. Зв'язок	
В. Економічний потенціал	
Г. Ефективність витрат	
Д. Легкість ведення бізнесу	
Е. Стратегія залучення прямих іноземних інвестицій	
2.1.2. Рейтинг … у N році	
А. Параметр 1	
…	
N. Параметр n	
2.2. Національні рейтинги інвестиційної привабливості регіонів країни	
2.2.1. Рейтинг інвестиційної привабливості регіону Інституту економічних досліджень та політичних консультацій у N році *Джерело: http://www.ier.com.ua/ua/projects*	
Індекси інвестиційної привабливості	Значення індексів інвестиційної привабливості [1; 2]
А. Загальний індекс інвестиційної привабливості (max значення у N році)	
Б. Індекс жорстких факторів інвестиційної привабливості (max значення у N році)	
В. Індекс м'яких факторів інвестиційної привабливості (max значення у N році)	
2.2.2. Рейтинг … у N році	
А. Параметр 1	
…	
N. Параметр n	
2.3. Національний статистичний вимір інвестиційної привабливості регіону у N році *Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/*	
А. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій у регіон, млн дол. США	
Б. Обсяг залучених капітальних інвестицій у регіон, млн дол. США	
ІІІ РІВЕНЬ - ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ГАЛУЗІ ТА СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ КРАЇНИ	
3.1. Міжнародні рейтинги інвестиційної привабливості галузей та секторів економіки	
3.1.1. Рейтинг «EY's Attractiveness survey Europe» у N році *Джерело: http://www.ey.com/*	
Рейтингові параметри	Значення параметрів
А. Позиція галузі у рейтингу серед n привабливих галузей	
Б. Кількість проектів прямого іноземного інвестування в галузі	
В. Кількість робочих місць в межах прямого іноземного інвестування в галузі	
Г. Позиція сектору галузі у рейтингу серед n привабливих секторів галузі	
Д. Кількість проектів прямого іноземного інвестування у секторі галузі	
3.1.2. Рейтинг … у N році	
А. Параметр 1	
…	
N. Параметр n	
3.2. Національний статистичний вимір інвестиційної привабливості галузі та сектору економіки у N році *Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/*	
А. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій у галузь, млн дол. США	
Б. Обсяг залучених капітальних інвестицій у галузь, млн дол. США	
В. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій у сектор галузі, млн дол. США	
Г. Обсяг залучених капітальних інвестицій у сектор галузі, млн дол. США	
IV РІВЕНЬ - ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА СЕКТОРУ ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ КРАЇНИ	
Складові інвестиційної привабливості	Експертні оцінки складових інвестиційної привабливості [0; 1]
А. Фінансово-економічна привабливість	
Б. Технологічно-майнова привабливість	
В. Соціальна привабливість	
Г. Логістично-територіальна привабливість	
Д. Партнерська привабливість	
Е. Іміджево-брендова привабливість	
Є. Адміністративно-правова привабливість	
Ж. Товарна привабливість	
Загальний інтегрований рівень інвестиційної привабливості підприємства	

Джерело: особиста розробка авторів на підставі джерел [1—13].

інвестиційної привабливості досліджуваної країни чи конкретного регіону та тенденції залучення прямих іноземних інвестицій. Стосовно України, то компанією EY у 2016 р. не було підготовлено окремого звіту щодо її інвестиційної привабливості, однак, варто зазначити, що в країні функціонує представництво компанії EY, яке надає комплекс аудиторсько-консалтингових послуг у цій сфері. При цьому у 2016 р. фахівцями компанії EY було підготовлено звіт за результатами опитування у сфері інвестиційної привабливості європейських держав. У звіті розкривається інформація за минулий рік щодо [13]: десяти провідних країн Європи за проектами прямих іноземних інвестицій (у трійку лідерів увійшли Великобританія, Німеччина та Франція) та створення робочих місць у сфері прямого іноземного інвестування (перші три місця посіли Великобританія, Польща та Німеччина відповідно); трьох найбільш привабливих європейських міст для інвесторів (Лондон, Париж, Дюсельдорф); п'яти найбільш привабливих галузей для прямих іноземних інвестицій (виробництво, фінансова сфера та сфера послуг, транспорт та комунікації, роздрібна торгівля та готельний бізнес) та їхніх секторів; п'яти найбільш потенційно привабливих галузей для прямих іноземних інвестицій (інформаційні та комунікаційні технології, фармація та біотехнології, енергетика та сфера комунальних послуг, транспорт та автомобілебудівна галузь, банківська справа, страхування, сфера здоров'я та управління майном), тощо.

Ретельно розглянувши кращу міжнародний досвід діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях, а також враховуючи ідентифіковані проблеми у вітчизняній діагностичній практиці інвестиційної сфери, у досліджуваному контексті запропоновано гармонійно інтегрувати зарубіжні та національні діагностичні здобутки з метою формування уніфікованого інформаційного та методичного підгрунтя діагностики інвестиційної привабливості вітчизняних бізнес-структур, яке буде придатним для спільного використання як іноземними, так і внутрішніми інвесторами. При цьому для оцінювання інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання запропоновано здійснювати чотирьохрівневу діагностику на варіаційних засадах. Ключова ідея такої діагностики грунтується на тому, що для визначення інвестиційної привабливості конкретного підприємства необхідно послідовно реалізувати діагностичні процедури на усіх рівнях (держави, регіону, галузі та сектору економіки, підприємства) з метою формування всесторонньої інвестиційної картини для ухвалення максимально обгрунтованого інвестиційного рішення. Для втілення запропонованої ідеї розроблено чотирьохрівневу інвестиційну карту підприємства (табл. 1).

Запропонована карта має цільовий діагностичний характер та спрямована на обгрунтування інвестиційної привабливості конкретного підприємства. З цією метою вона послідовно відображає загальні та часткові результати діагностики інвестиційних привабливостей країни, регіону, галузі і сектору економіки, та самого суб'єкта господарювання з урахуванням кращого міжнародного та вітчизняного досвіду у цій сфері.

Варто зазначити, що розроблена інвестиційна карта підприємства грунтується на використанні:

— результатів діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях визнаних міжнародних спеціалізованих організацій;

— результатів діагностики інвестиційної привабливості на різних рівнях провідних вітчизняних спеціалізованих організацій;

— офіційних статистичних даних у сфері інвестиційної привабливості на різних рівнях;

— рекомендацій щодо діагностики інвестиційної привабливості конкретного суб'єкта господарювання.

Слід також наголосити, що запропонована інвестиційна карта бізнес-структури носить рекомендаційний варіативний характер, тобто, може доповнюватись даними інших міжнародних та національних рейтингів, іншими статистичними показниками, тощо. Крім того, з плином часу окремі рейтинги можуть видозмінюватись або втрачати актуальність та чинність, що потребує оновлення даних за відповідними рейтингами або їхньої цілковитої заміни.

Своєю чергою, завершальним діагностичним рівнем є оцінювання інвестиційної привабливості конкретного підприємства, котре повинно здійснюватись інвестором або його представниками, що дасть змогу забезпечити одержання об'єктивних діагностичних результатів. Адже при діагностиці інвестиційної привабливості зацікавленими суб'єктами підприємства (власниками, керівниками, фахівцями) існує загроза завищення отриманих результатів та їх певної необ'єктивності, що пояснюється логічним прагненням таких суб'єктів діагностики залучити зовнішнього інвестора та додаткові фінансові ресурси. Стосовно методики діагностування інвестиційної привабливості підприємства, то на підставі аналізування літературних джерел за проблемою та вивчення практики функціонування різних бізнес-структур запропоновано здійснювати таку діагностику за ключовими складовими інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання, а саме його фінансово-економічною, соціальною, логістичною, технологічно-майновою, адміністративно-правовою, партнерською, іміджево-брендовою, товарною привабливістю. При цьому в межах кожної вищевиокремленої привабливості підприємства слід оцінити її репрезентативні абсолютні, відносні, комплексні індикатори з метою визначення узагальненого інтегрального рівня інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі розвитку національної економіки, що характеризується існуванням істотних проблем, насамперед, фінансового, виробничого, техніко-технологічного, маркетингово-логістичного характеру у діяльності значної частини суб'єктів господарювання, для забезпечення прогресивного поступу вітчизняний бізнес-арсенал потребує вагомих капіталовкладень. В умовах європейської інтеграції України іноземні інвестиції не є захмарною перспективою, однак для зацікавлення іноземних інвесторів у вітчизняних підприємствах необхідною є обгрунтована комплексна інформаційна база про їх інвестиційну привабливість, котра буде сформована відповідно до визнаних міжнародних стандартів та правил. З цією метою гармонійно інтегровано кращі міжнародні та вітчизняні діагностичні надбання у сфері інвестиційної привабливості на різних рівнях в уніфіковану чотирьохрівневу методику інвестиційної привабливості підприємств, ключовим інструментом якої є комплексна інвестиційна карта бізнес-структури. Використання інвестиційної карти підвищуватиме за-

цікавленість іноземних інвесторів у вітчизняних об'єктах інвестування, оскільки враховуватиме діагностичні результати не лише національного, але й міжнародного характеру, дасть змогу сформувати в інвесторів комплексне всестороннє бачення інвестиційної привабливості підприємства у взаємозв'язку із його зовнішнім середовищем у розрізі інвестиційних характеристик країни, регіону, галузі та сектору економіки та ухвалювати виважені обгрунтовані інвестиційні рішення.

Перспективами подальших досліджень є обгрунтування методики діагностики інвестиційної привабливості підприємств на засадах розроблення її індикаторно-критеріального та інтерпретаційно-ідентифікаційного забезпечення.

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://me.gov.ua/?lang=uk-UA

2. Інвестиційний портал Львівської області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.invest-lvivregion.com/

3. Проект Інституту економічних досліджень та політичних консультацій "Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ier.com.ua/ua/projects

4. Офіційний сайт Державної служби статистики країни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

5. "Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій", затверджена Наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23.02.1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98

6. Офіційний сайт Міжнародного бізнес-компасу компанії BDO International (BDO International Business Compass) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bdo-ibc.com/home/

7. Офіційний сайт Європейської бізнес-асоціації в Україні (European Business Association EBA) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eba.com.ua/

8. Офіційний сайт Індексу інвестиційної привабливості EBA України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eba.com.ua/uk/press-and-media/press-room/indices/investment-attractiveness-index

9. Офіційний сайт управлінсько-консалтингової компанії A.T. Kearney [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.atkearney.com/

10. Офіційний сайт Конфіденційного індексу прямих іноземних інвестицій компанії A.T. Kearney (A.T. Kearney Foreign Direct Investment (FDI) Confidence Index) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.atkearney.com/gbpc/foreign-direct-investment-confidence-index

11. Офіційний сайт підрозділу fDi Intelligence міжнародної ділової газети Financial Times LTD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fdiintelligence.com/

12. Офіційний сайт рейтингу "fDi European cities and regions of the future 2016/2017" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fdiintelligence.com/Rankings/European-Cities-and-Regions-of-the-Future-2016-17

13. Звіт глобальної компанії Ernst & Young "EY's Attractiveness survey 2016. How can Europe's investors turn resilience into growth?" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-EY-s-2016-atttractiveness-survey-europe/$FILE/ey-EY-s-2016-atttractiveness-survey-europe.pdf

References:

1. The official site of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, available at: http://me.gov.ua/?lang=uk-UA (Accessed 8 September 2016).

2. Invest Portal of Lviv Region, available at: http://www.invest-lvivregion.com/ (Accessed 8 September 2016).

3. The project of Institute for Economic Research and Policy Consultind "Rating of Investment Attractiveness of the Regions", available at: www.ier.com.ua/ua/projects (Accessed 8 September 2016).

4. The official site of State Statistics Service of Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 8 September 2016).

5. Agency for the Prevention of Bankruptcy of Enterprises and Organizations (1998), "Methodics of Integrated Evaluation of Investment Attractiveness of Enterprises and Organizations", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98 (Accessed 8 September 2016).

6. The official site of BDO International Business Compass, available at: https://www.bdo-ibc.com/home/ (Accessed 8 September 2016).

7. The official site of European Business Association in Ukraine, available at: http://eba.com.ua/ (Accessed 8 September 2016).

8. The official site of EBA Investment Attractiveness Index of Ukraine, available at: http://eba.com.ua/uk/press-and-media/press-room/indices/investment-attractiveness-index (Accessed 8 September 2016).

9. The official site of Global Management Consulting Firm A.T. Kearney, available at: https://www.atkearney.com/ (Accessed 8 September 2016).

10. The official site of the A.T. Kearney Foreign Direct Investment (FDI) Confidence Index, available at: https://www.atkearney.com/gbpc/foreign-direct-investment-confidence-index (Accessed 8 September 2016).

11. The official site of Global Insight fDi Intelligence from the Financial Times LTD, available at: http://www.fdiintelligence.com/ (Accessed 8 September 2016).

12. The official site of the Rating "fDi European cities and regions of the future 2016/2017, available at: http://www.fdiintelligence.com/Rankings/European-Cities-and-Regions-of-the-Future-2016-17 (Accessed 8 September 2016).

13. Report of the Global Organization Ernst Young "EY's Attractiveness survey 2016. How can Europe's investors turn resilience into growth?", available at: http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-EY-s-2016-atttractiveness-survey-europe/$FILE/ey-EY-s-2016-atttractiveness-survey-europe.pdf (Accessed 18 September 2016).

Стаття надійшла до редакції 27.10.2016 р.

УДК 336;339.7;339.9

В. І. Кравченко,
д. е. н., професор, Заслужений економіст України,
Президент Міжнародного інституту фінансів

НЕОФІЦІЙНІ ЕЛІТАРНІ ЦЕНТРИ ТА ЇХ ЕКОНОМІЧНИЙ, ФІНАНСОВИЙ І ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВПЛИВ НА СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

V. Kravchenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Economist of Ukraine,
President of International Institute of Finance

INFORMAL ELITE CENTERS AND THEIR ECONOMIC, FINANCIAL AND GEOPOLITICAL INFLUENCE ON THE WORLD ECONOMY

У статті розглядаються механізми ухвалення найважливіших рішень розвитку світової економіки, світового економічного порядку, геофінансів та геополітики. Ці механізми, як правило, приховані. Зазначені механізми функціонують не лише за участю офіційних міжнародних організацій та урядів країн, але і за активного втручання численних неофіційних, аналітичних та консультативних центрів, що сформовані світовою елітою. Рішення зазначених центрів реалізуються на офіційному рівні урядами країн, керівництвом їх об'єднань, МВФ, Світовим банком та іншими організаціями. Окремі з таких центрів отримали назву "таємних товариств", "світового уряду", "дискусійних клубів", "конспірологічних груп".

In the article the points of the mechanisms of the making of the most important decisions of the development of the international economy, world economic order, geofinance, geopolitics are considerate. These mechanisms are hidden. Mentioned mechanisms functions not only with the participation of official organizations governments of the countries but with the active participation of the numerous informal analytical and consulting centers that are formed by the words elites. The decisions of this centers are implemented at the official level by the countries' governments, by the management of this associations, IMF, World Bank and other organizations. Some of these centers received the name "World Government", "Secret society", "Discussion clubs", "Conspiracy group".

Ключові слова: глобальна еліта, Більдербергська група, Тристороння комісія, Рада з міжнародних відносин, Королівський інститут з міжнародних відносин, Римський клуб, Клуб "Валдай", Ялтинська європейська стратегія (YES), Світовий уряд, глобальна фінансова криза, Богемський клуб, Всесвітній економічний форум, Комітет — 300, теорія змови.

Key words: Global elite, Bilderberg group, Tripartite commission, Council on Foreign Relations, Royal Institute for International Relations, Roman club, Club Valdai, Yalta European Strategy, World Government, Global Financial Crisis, Bohemian club, World Economic Forum, Committee 300, Conspiracy Theory.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основними центрами, які у сучасному світі впливають на розвиток глобальної економіки, геофінансів, ухвалення геополітичних рішень є: Римський клуб, Клуб Валдай, Більдербергська група, Тристороння комісія, Рада із міжнародних відносин, Королівський інститут з міжнародних відносин, Ялтинська європейська стратегія, Всесвітній економічний форум, Богемський клуб, тощо. Вони є органами фінансових, політичних, військових та науково-експертних еліт світу. Важливу роль в ухваленні рішень керівництвом світу відіграють так званні "таємні товариства". Елітні центри впливу, механізми їх діяльності і ухвалення рішень від яких залежить доля світу, окремих країн, їх угрупувань, напрями розвитку світового господарства, війни і миру, потребують глибинного вивчення. Це важливо оскільки Україна, її економіка, фінанси, та військова сфера є предметом уваги багатьох із зазначених центрів.

МЕТА ПУБЛІКАЦІЇ

Метою зазначеної публікації є систематизація теоретичних підходів та практики ухвалення найбільш важливих рішень основними неофіційними елітарними центрами впливу з питань розвитку світу, геоекономіки, геофінансів, геополітики, контролю за світовими ресурсами та доходами, розвитку військово-промислового комплексу, війни та миру.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ОСНОВНІ РОЗРОБНИКИ ПРОБЛЕМАТИКИ

Питання розвитку геоекономіки, геофінансів, геополітики в системах яких функціонують неофіційні елітарні центри впливу досліджує група фахівців. Зокрема Дж. Сорос, О.Г. Білорус, Г.В. Кальченко, Т.О. Кричевська, А.А. Грищенко, В.Р. Сіденко, А.С. Філіпенко, І.В. Бураковський, О.І. Неклесса, В.О. Дергачев, Е.Г. Кочетов, Е.А. Азроянц. Філософію і політику мондіалізму вивчають В.А. Рябінін, В.В. Гулай, Н.М. Колесницька. Питання функціонування Більдерберського клубу, Комітету-300 аналізують Джон Коулман, Даніель Естулін. Заслуговує на увагу публікація у 2015 році Родеріком Лейном, Ендрю Вудтом та іншими фахівцями доповіді "Російський виклик" у Королівському інституті міжнародних відносин. Необхідно відзначити публікації Збігнева

Бзежинського [1], а також наукові роботи Генрі Кісінджера, Девіда Рокфеллера, які безпосередньо приймали участь у створенні Більдерберського клубу, Тристоронньої комісії, Ради із міжнародних відносн.

Важливими і цікавими є роботи Денніса Медоуза, Яна Тінбергена, Ервіна Ласла, Моріса Ерн'є, Богдана Гаврилишина, Едуарда Пестеля, Олександра Кінга і Бертрана Шнайдера, Бергера Петера, Оріо Джіріані, Сергія Капиці, Ернста Ульріха фон Вайцзеккера, Йоргана Рандерсса, Уго Барді, Грема Макстона, Клауде Мартіна, Девіда С. Кортена, підготовлені в рамках Римського клубу. Цікавою є публікація з питань функціонування цього клубу Володимира Горбатенка.

Корисними є публікації Ф.О. Лук'янова, А.Г. Бистрицького, А.В. Торкунова, що стосуються діяльності Міжнародного дискусійного клубу "Валдай". Відомими є роботи А.Ю. Мартинова та В.В. Зимовця з питань функціонування Всесвітнього економічного форуму. Широке суспільне значення мають публікації швейцарського економіста Клауса Мартіна Шваба, Президента Всесвітнього економічного форуму, зокрема, текст його виступу 20 січня 2016 року у Давосі, присвячений "Четвертій промисловій революції". Основою цього виступу є авторська стаття у журналі Foreign Affairs.

Важливими є видання в рамках Ялтинської європейської стратегії, зокрема, Марека Сівця, Александра Квасневського, Віктора Пінчука, Андерса Аслунда.

Заслуговують також на увагу публікації і виступи у Богемському гаю, який є "літнім табором для сильних світу цього" у Каліфорнії, а саме президентів США, Теодора Рузвельта, Гаррі Трумана, Джиммі Картера, Рональда Рейгана, Білла Клінтона, Джорджа Буша Уокера, Джорджа Буша Герберта.

Результати дослідження та можливості їх використання. Друга поливна XX століття — перша третина XXI століття характерні зростанням геополітичної та геоекономічної ролі національних еліт, формуванням нової — глобальної еліти. Еліта (від лат. eligo, фр. elite — вибраний, кращий). Еліту розглядають як сукупність людей, що займають високі посади в державі, бізнесі, політиці, економіці, науці, культурі, військовій справі, в об'єднаннях держав, міжнародних організаціях, яка має спільні інтереси і цінності, пов'язана однотипною мотивацією і здійснює функції управління суспільством. Є різні концепції і підходи до визначення поняття еліта. Останніми десятиліттями сформувалася глобальна еліта, яка за свою сутністю і ознаками намагається здійснювати глобальне, планетарне управління і набула рис так званого "світового уряду". Глобальна еліта — це люди, які в формальний спосіб, завдяки участі у офіційних наддержавних організаціях і у неформальний спосіб завдяки діяльності у неофіційних глобальних центрах мають вплив на розвиток планети, людства, світового господарства, війни та миру.

На сучасному етапі головним питанням глобальної еліти стала проблема світового порядку, зокрема, нового світового порядку, що сформувався після Другої світової війни і розпався після розвалу СРСР у 1991 році. А також викликів і загроз сучасного перегляду нового світового порядку, просування НАТО на Схід, геополітичного реваншу Російської Федерації. До таких питань належить і проблематика нового економічного порядку, пов'язаного із тенденціями глобалізму, трансатлантичної співпраці, формуванням глобальних зон вільної торгівлі, зокрема, " ЄС-Канада", "ЄС- США", тощо.

Розглянемо деякі проблеми участі глобальної еліти, в основних неофіційних центрах впливу на розвиток світового господарства. Мова йде про Всесвітній економічний форум, Більдербергську конференцію, Богемський клуб(Богемський гай), Раду з міжнародних відносин, Тристоронню комісію, Королівський інститут із міжнародних відносин, Міжнародний дискусійний клуб Валдай, Ялтинську європейську стратегію.

Почнемо з Римського клубу [3]. Цей клуб є міжнародною громадською організацією (аналітичним центром) створеною 6—7 квітня 1968 року італійським вченим, промисловцем, громадським діячем, Ауреліо Печчеї (1908—1984) і Генеральним директором з питань науки ОЕСР Олександром Кінгом (1909—2007). Ауреліо Печчеї став першим Президентом Римського клубу.

Римський клуб створений з метою об'єднання світової політичної, економічної, фінансової, наукової і культурної еліти для посилення уваги до глобальних проблем розвитку біосфери, гармонізації відносин людини і природи. Римський клуб організує широкомасштабні дослідження з найбільш важливих проблем людства, в першу чергу, соціально-економічних. Дослідження клубу, їх методологія використовується у науці в процесі прогнозування соціально-економічного розвитку, галузей економіки, суб'єктів господарювання під загальною назвою " Глобальна проблематика".

Клуб має своїх членів, асоційованих членів, а також почесних членів. Членство у клубі обмежено і не перевищує 100 чоловік. До недавнього часу членом клубу був українсько-канадський-швейцарський економіст Богдан Гаврилишин. З 1990 року почесним членом клубу є Президент НАН України Борис Патон. Асоційованим членом клубу є В.І. Вовк — Президент української асоціації Римського клубу. Членами клубу не можуть бути члени урядів, а також ті особи, які мають або репрезентують чиїсь ідеологічні або політичні погляди. З 2012 року співголовами клубу є Ернст Ульріх фон Вайцзеккер та Андерс Вікман. Перший є німецьким вченим і політиком, племінником колишнього Президента ФНР Ріхарда фон Вайцзеккера. Вікман є шведським політиком. Римський клуб має міжнародний секретаріат, який нині розташовується у Вінтертурі в Кантоні Цюрих (Швейцарія).

Головним результатом діяльності клубу є підготовка доповідей на його замовлення, що мають загальносвітове, цивілізаційне значення. 13 вересня 2016 року у Берліні, було презентовано 41-у доповідь Римського клубу за авторством Грема Макстона і Йоргена Рандерса із назвою "Пере усвідомлюючи добробут", у якій обгрунтовуються та аналізуються три основні виклики для людства на майбутнє: нерівність, безробіття, зміни клімату.

Розглянемо окремі аспекти функціонування Всесвітньо-економічного форуму [9]. Форум (ВЕФ) — це швейцарська неурядова організація, яка проводить щорічні зустріч провідних бізнесменів, політичних лідерів, науковців, відомих мислителів та журналістів. Зустрічі проводяться у місті Давос у Східній Швейцарії. Штаб-квартира ВЕФ розташовано у Колонії в передмісті Женеви. ВЕФ створений у 1971 році за ініціативою швейцарського професора Клауса Шваба, який став беззмінним керівником форуму. До 1987 року ВЕФ мав назву Європейського фо-

руму менеджменту. Отримавши свою нинішню назву ВЕФ заснував і свій логотип — World Economic Forum. Він відображає ідею відкритого світу, намагання форуму об'єднати світ. Розірвана крива на логотипі об'єднує три літери "О". Президентом форуму є Мартін Шваб, постійним виконавчим органом — Рада директорів.

Всесвітній економічний форум набув статусу однієї з найбільш відомих, впливових і головних подій планети. На початкових етапах форум проводився під кураторством Комісії Європейських Співтовариств. Нині — це Європейська комісія, що є виконавчим органом влади Європейського союзу. Тоді переважно обговорювалися питання посилення економічної ролі Західної Європи, підвищення її конкурентоспроможності. Згодом темою обговорень форуму стали проблеми світової, глобальної економіки.

Щорічні зустрічі форуму проводяться наприкінці січня — початку лютого у Давосі. Виключенням є сесія у Нью-Йорку у 2002 році на знак солідарності із США після терактів 11 вересня 2001 року. На Давоських зустрічах проводиться майже 300 пленарних засідань, семінарів, круглих столів, міні зустрічей лідерів країн, перемовин "без краваток", "з ока на око".

ВЕФ здійснює економічні і політичні дослідження. З 1979 року публікується щорічна доповідь "Глобальна конкурентоспроможність", друкуються рейтинги країн і регіонів, секторів економіки. У 2005 році надрукована доповідь під назвою "Конкурентоспроможність Арабського світу", до 60-річчя ГА ООН опублікована доповідь "Партнерство між державою та бізнесом у розв'язані проблем бідності у світі". Форум виступив із "Ініціативою глобального управління". У рамках ВЕФ функціонують численні "клуби", "групи інтересів", зокрема, "Піонери високих технологій", "Форум нових глобальних лідерів", "Товариство архітекторів майбутнього". Як вже зазначалося у 2016 році на форумі Клаус Шваб обгрунтував перехід світу до "Четвертої промислової революції". Щороку форум проводить регіональні наради в Латинській Америці, Східній Азії, Китаї, Об'єднаних Арабських Еміратах.

Всесвітній Економічний Форум є найбільш впливовою організацією у світовому господарстві, визначає, ініціює, обгрунтовує та реалізує стратегію його розвитку.

Розглянемо питання функціонування Королівського інституту з міжнародних відносин (Chatham House) [8]. Інститут є британським аналітичним центром у галузі міжнародних відносин. Він обговорює найбільш важливі політичні тенденції та виклики, проводить незалежні дослідження, обгрунтовує для керівників держав нові ідеї, концепції, підходи щодо шляхів розв'язання найбільш важливих проблем світу. Інститут публікує доповіді із стратегічно значимих проблем. Королівський інститут з міжнародних відносин видає два журнали. Це International Affairs та World Review. У 2004 році ухвалено рішення, що повна назва інституту буде використовуватися лише в офіційних цілях. Що стосується видань і робіт, прес-релізів, то вони використовуватимуть назву Chatham House, якою іменується будинок у центрі Лондона, де знаходиться інститут.

Інститут створений у 1920 році за ініціативою британської та американської делегацій на Паризькій мирній конференції 1919 року з метою попередження майбутніх війн під назвою " Британський інститут міжнародних справ". З 1926 року він став називатися Королівським інститутом міжнародних справ. Першим головою інституту був Роберт Сесіл (1864—1958), британський юрист, парламентарій, ідеолог Ліги Націй, лауреат Нобелевської премії миру 1937 року. Першим працівником на платній основі, а згодом директором інституту був відомий вчений Арнольд Тойнбі (1889—1975).

Діяльність інституту здійснюється за принципом анонімності. Делегати та гості семінарів інституту не мають право розголошувати інформацію про них. Інститут має свою премію "для людей, які внесли важливий вклад у поліпшення міжнародних відносин", вона підписується Королевою Великобританії. Першим нагородженим нею у 2005 році став Віктор Ющенко, Президент України. З 2013 року при інституті функціонує Академія лідерства.

Інститут є впливовою установою у сфері міжнародних відносин та міжнародної економіки.

Однією з найбільш утаємничених і водночас відомих є Більдердергська група (конференція, клуб) [2]. Група є неофіційною щорічною конференцією впливових людей у галузі політики, економіки, бізнесу, банківської та військової справи. Клуб на базі конференції об'єднує близько 400 людей. На щорічних конференціях беруть участь трохи більше 130 чоловік. Одна третина членів клубу є представниками США, інші — Європи та Азії, а також окремих країн. Керівними органами конференції є Консультативний комітет, який складається приблизно із 10 членів та Комітет управління у складі 35 осіб. Штабквартира Більдербергської конференції знаходиться у Нью-Йорку, у приміщенні Фонду Карнеги. У енциклопедії "Британіка" є визначення Більдербергської конференції. "Конференція надає неофіційну, невимушену обстановку, в умовах якої ті хто має вплив на національну політику і міжнародні справи можуть ближче познайомитися одним з одним і обговорити загальні проблеми без зобов'язань. Після кожної конференції готується неофіційний звіт про зустріч, що розповсюджується виключно серед колишніх і нинішніх її учасників. У звіті доповідачі позначені лише по своїй країні. Міжнародний оргкомітет кожен рік звичайно підбирає різних делегатів."

Вперше Більдербергська група зібралась у травні 1954 року. Перша нарада її ініціаторів відбулася 13—15 травня 1954 року в готелі "Більдерберг", який розташований у містечку Остербек у Нідерландах. Від назви готелю першої зустрічі походить назва конференції, групи та клубу. З часу заснування конференції і до 2016 року включно відбулося 64 її скликання та зібрання. За анонімний характер роботи конференції, надзвичайно важливий зміст рішень для людства її почали називати "світовим урядом". Багато конспірологів вважають, що клуб таємно керує світом. Нерідко цитується уривок із промови Девіда Рокфеллера, одного із ініціаторів і основних фундаторів Більдербергської конференції, що була ним оголошена, як вважається, на зустрічі Тристоронньої комісії у місті Ессен в Німеччині 8 червня 1991 року. Зміст цієї частини промови такий. "Ми вдячні The Washington Post, The New-York Times, The Magazine та іншими впливовим виданням чиї директора відвідували наші зустрічі і поважали свою обіцянку зберігати конфіденційність протягом майже 40 років. Ми б були не в змозі розробити наш план для всього світу, якщо б він був оприлюднений у ті роки. Але нині світ став складнішим і готовий йти до світового уряду. Наднаціональна верховна влада інтелектуальної еліти і банкірів світу,

беззаперечно, більш переважна ніж національне самовизначення, що практикувалося у минулі століття."

Більдербергські конференції викликають велику зацікавленість у світі. У них беруть участь діючі і колишні президенти країн, королі та королеви, прем'єр-міністри, посли, банкіри, відомі військові діячі та діячі спецслужб, керівники найбільших корпорацій, найбільш відомі у світі вчені. Ці люди належать до категорії "світова еліта". Інформація, у загальному вигляді, про засідання конференції стає відомою після його завершення. На засідання не допускається преса. Звіти про засідання не публікуються, не проводиться відео та аудіо запис. Заборонені заяви для преси, а також коментарі з приводу змісту засідань, дискусій, виступів, а також тем обговорення. Учасником засідання може бути лише та особа, яка персонально запрошена.

64-е засідання Більдербергської конференції відбулося 9—12 червня 2016 року у місті Дрезден в Німеччині в готелі "Tachenbergpalas". На його розгляд були винесені 10 основних проблем, зокрема, поточні події; Китай; Європа, мігранти, реформи, бачення, єдність; Близький Схід; Росія; США, політичний ландшафт, економіка, розвиток, держбогр, реформи; кібербезпека; геополітика енергетичних та сировинних цін; прекаріат та середній клас; технологічні інновації.

Діяльність Більдербергської конференції обговорюється журналістами, публіцистами, політиками. Існує багато звинувачень на адресу конференції, що це зібрання "верхівки світу", багатих людей, керівників транснаціональних корпорацій, які є Клубом-300 і діють в інтересах "золотого мільярда". Обгрунтовуються положення так званої "теорії змови" на основі якої буцімто здійснюється діяльність Більдербергерів.

Проте зазначимо, що усі найважливіші події у світі, у тому числі економічні, які відбулися після 1954 року були предметом розгляду Більдербергської конференції, або ініційовані нею. Зокрема це створення Європейського союзу, введення Євро, розпад СРСР, розширення НАТО, карибська криза, війна в Югославії та Іраку, близькосхідні конфлікти, зростання Китаю, наростання агресивності Росії, проблеми можливої світової війни через українську кризу, тощо.

Цікавими є питання функціонування Богемського клубу та Богемського гаю. Богемський клуб є приватним чоловічим об'єднанням мистецтв у Сан-Франциско, який розпочав роботу у 1872 році. Богемський гай є гірським місцем відпочинку, що належить Богемському клубу. Починаючи із липня 1899 року до Богемського гаю на відпочинок щорічно приїжджають найбільш впливові люди Америки та світу в цілому, щоб провести двох тижневу відпустку. До Богемського гаю можуть потрапити лише члени клубу та запрошені і перевірені гості. Богемський гай має свій геральдичний девіз: "павуки, що плетуть павутину сюди не приїжджають." Девіз означає, що всі проблеми і комерційні справи мають залишитися поза межами Богемського гаю. Символом Богемського гаю є сова.

Богемський гай відвідує найвища політична, економічна та військова світа світу. Зокрема усі президенти США від Республіканської партії та деякі від Демократичної. У неформальному спілкуванні в процесі відпочинку еліта ухвалює найбільш важливі рішення з питань розвитку глобального світу. Нагадаємо, що саме у Богемському гаю у вересні 1942 року були схвалені основні засади Манхетенського проекту — програми створення ядерної зброї у США. Керівниками проекту стали Роберт Оппенгеймер та генерал Леслі Гроус. У рамках проекту створені 3 атомні бомби: "штучка", підірвана під час перших ядерних випробувань на полігоні в 97 км від міста Аламогордо (Штат Нью-Мексико) 16 липня 1945 року, "малюк", скинутий на Хіросіму 6 серпня 1945 року і "товстун" скинутий на Нагасакі 9 серпня 1945 року. Вартість проекту у цінах того часу складала 2 мільярди доларів. У ньому було задіяно 130 тис. чоловік.

Не менш важливі рішення ухвалюються у Богемському гаю і нині.

Стратегічні центри впливу створюються і у східній частині Євразії. У 2004 році створений Міжнародний дискусійний клуб "Валдай" [4]. Свою назву він отримав від місця де проводилася перша конференція клубу у Великому Новгороді недалеко від озера Валдай. Метою клубу є сприяння діалогу російської і міжнародної інтелектуальної еліти і незалежний об'єктивний, науковий аналіз політичних, економічних і соціальних подій в Росії та в світі. З 2014 року клуб змінив формат роботи, він перейшов "від розповідей світу про Росію" до формування "глобального порядку денного". А саме до кваліфікованої і об'єктивної (на думку ідеологів клубу) оцінки світових і політичних проблем. Одним із завданням клубу є консолідація світової інтелектуальної еліти з метою розробки рішень щодо подолання нинішньої кризи світової системи.

Засновниками клубу є Російська рада із міжнародних справ, Національний дослідницький університет "Вища школа економіки", Московський державний інститут міжнародних відносин (Університет) МЗС Росії, Рада із зовнішньої і оборонної політики. Керівником клубу є Андрій Бистрицький — голова Ради Фонду розвитку і підтримки Міжнародного дискусійного клубу "Валдай", Федір Лук'янов — Директор із наукової роботи Фонду розвитку і підтримки Міжнародного дискусійного фонду "Валдай". Клуб реалізує спеціальні програми. У 2015 році, це такі програми: "Безпека і проблеми війни", "Держава у сучасному світі", "Глобалізація, регіоналізація: як змінюється глобальне середовище", "Євразія", "Глобальні альтернативи". У 2016 році до цих програм належать: "Євразія у XXI столітті: нова роль Росії і нові перспективи", "Близький Схід — арена конфронтації чи колективних дій?", "Проблеми війни і військової безпеки у XXI столітті", "Регіоналізація світу і новий тип взаємозалежності", "Росія і ЄС у Європі, що змінюється".

Клуб видає "Валдайские записки". Одна з останніх записок має назву: "Если бы не распался СССР... " Специальный выпуск. Клуб готує доповіді. Ось назва однієї з них. "Почему возможна война между великими державами". Клуб видає книги, проводить валдайські бесіди, тощо.

З 2004 року клуб "Валдай" провів 13 зібрань. 24-27 жовтня 2016 року у Сочі відбулося 13-те щорічне засідання клубу з девізом: "Майбутнє починається сьогодні: контури завтрашнього дня". На пленарному засіданні виступив Президент РФ В.Путін. Він, зокрема, наголосив, що західний світ не виконав Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (Хельсінкські угоди), підписаний главами 35 держав 30 липня — 1 серпня 1975 року у Фінляндії, за підсумками Другої світової війни, зокрема, стосовно розпаду СРСР, непорушності його державних кордонів та територіальної цілісності. Як відомо цей акт від СРСР підписав Л.І. Брежнев.

Клуб "Валдай" у багатьох своїх дослідженнях та роботах обгрунтовує необхідність відновлення Росії як світової наддержави.

Свій центр впливу на міжнародні справи та міжнародну економіку створила Україна. Мова йде про Ялтинську європейську стратегію, логотип (YES) [7]. Ця стратегія є міжнародною щорічною конференцією політиків і підприємців у місті Ялта і заснована у 2004 році Віктором Пінчуком. Метою зустрічі проголошено вироблення шляхів розвитку України у сучасному світі, сприяння Євроінтеграційним прагненням країни. У ході першої зустрічі, яка проходила у формі семінару виникло рішення трансформації цієї приватної ініціативи у міжнародну організацію (YES). Метою (YES) було проголошено сприяння Україні щодо її вступу до Європейського Союзу. До окупації Криму у 2014 році, зустрічі YES проводилися у Лівадійському Палаці у Ялті. Після цього вони здійснюються у Києві.

Очолює стратегію наглядова рада YES. Головою наглядової ради YES є Александр Квасневський — Президент Польщі (1995—2005). Членами Ради є Патрік (Пет) Кокс — Президент Європейського парламенту (2002—2004), Вольфганг Ішингер — посол, голова Мюнхенської конференції з безпеки, Стефан Фукс — Віцепрезидент "Havas Group", Віктор Пінчук — Засновник групи "EastOne", Засновник фонду Віктора Пінчука, Хав'єр Солана — Високий представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики та безпеки (1999—2009).

Сучасна місія YES визначена так — це міжнародна мережа, створена з метою сприяння розвитку справедливої, вільної та заможної України, налагодження стосунків із світом та підтримки членства України в Європейському союзі.

З часу створення відбулося 13 щорічних зібрань Ялтинської Європейської Стратегії. 13 щорічна зустріч під девізом "Світ, Європа та Україна: шторми змін" відбулася 15—17 вересня 2016 року у місті Києві.

Необхідно також відзначити значний вплив на геополітику, геоекономіку та світове господарство Ради з міжнародних відносин [6], а також Тристоронньої комісії [5].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Глобальна еліта стала паралельною, нерідко домінуючою, владою на планеті та в світовому господарстві. Офіційна влада залежна, значною мірою, визначається глобальною елітою. Це стосується розв'язання усіх питань, зокрема, розвитку економіки, фінансів, світового господарства. Глобальна еліта об'єдналася у центри впливу із різними геоекономічними та геополітичними інтересами. Основні події на планеті, включаючи розвиток світового господарства відбуваються за участю, обговорення або ініціювання глобальною елітою. Країни та їх економіки, що не мають своїх представників у глобальній еліті, її неформальних центрах, як правило, є об'єктами чужої волі та зовнішньої економічної політики. Україна та її економіка в основному поки залишаються об'єктами геоекономіки та світового господарства.

Потребують досліджень шляхи підвищення статусу України у світовому господарстві, розширення участі держави, національного бізнесу, національних еліт у діяльності глобальних елітарних центрів впливу, зокрема, Всесвітнього економічного форуму, Римського клубу. Потрібно вивчати шляхи та можливості обгрунтованого запрошення найбільш відомих у світі представників країни на деякі засідання Більдербергської конференції. Необхідно розробити теоретичні засади та обгрунтування підвищення статусу, розширення цільового спрямування та більш значного міжнародного представництва Ялтинської Європейської стратегії.

Література:

1. Бзежинський З. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис / Пер. с англ. Н.М. Десятовой. — М.: АСТ, 2014. — 287 с.
2. Bilderberg Mertings. The official website [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bilderbergmeetings.org
3. Club of Rome. The official website [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.clubofrome.org
4. Клуб "Валдай". Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.valdaiclub.com
5. The Trilateral Commission. The official website [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://trilateral.org
6. Council on Foreign relations. The official website [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cfr.org
7. Ялтинська європейська стратегія YES. Ялтинська щорічна зустріч. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yes-ukraine.org/ua/about
8. Chatham house. The Royal Institute of International Affairs. The official website [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.chathamhouse.org
9. The World Economic Forum. The official website [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://Weforum.org

References:

1. Bzezhinskyi, Z. (2014), Strategicheskiy vzglyad: America i globalnii krizis [Strategic view: America and global crisis], AST, Moscow, Russia.
2. Bilderberg Mertings (2016), available at: http://www.bilderbergmeetings.org (Accessed 20 Sept 2016).
3. Club of Rome (2016), available at: http://www.clubofrome.org (Accessed 20 Sept 2016).
4. Club Valdai (2016), available at: http://ru.valdaiclub.com (Accessed 20 Sept 2016).
5. The Trilateral Commission (2016), available at: http://trilateral.org (Accessed 20 Sept 2016).
6. Council on Foreign relations (2016), available at: http://www.cfr.org (Accessed 20 Sept 2016).
7. Yalta European Strategy. YES. Yalta Annual Meeting (2016), available at: http://www.yes-ukraine.org/ua/about (Accessed 20 Sept 2016).
8. Chatham house. The Royal Institute of International Affairs (2016), available at: http://www.chathamhouse.org (Accessed 20 Sept 2016
9. The World Economic Forum (2016), available at: http://Weforum.org (Accessed 20 Sept 2016).

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 332.2.021:336.051:332.365

В. А. Голян,
д. е. н., професор, заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів, Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", м. Київ
Н. А. Третяк,
к. е. н., науковий співробітник відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів, Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", м. Київ
О. В. Каленська,
молодший науковий співробітник відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів, Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", м. Київ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ ЗЕМЕЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИМ КОМПЛЕКСОМ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ

V. Golyan,
Doctor of Science (Econ.), Professor, Deputy Director for scientific work, Head of the Department Economic Issues of Land and Forest Resources, Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development National Academy of Sciences of Ukraine"
N. Tretiak,
Candidate of Science (Econ.), Researcher, Department Economic Issues of Land and Forest Resources, Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development National Academy of Sciences of Ukraine"
O. Kalenska,
Junior Researcher, Department Economic Issues of Land and Forest Resources, Public Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development National Academy of Sciences of Ukraine"

FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF PROJECT MANAGEMENT OF TERRITORIAL LAND-UTILIZATION COMPLEX: INSTITUTIONAL PRECONDITIONS OF FORMATION

У статті сформовано фінансово-економічний механізм управління територіальним земельно-господарським комплексом, який включає інструменти стимулювання, податкові інструменти та фінансово-економічні гарантії, санкції, компенсації та стягування. З метою підвищення ефективності застосування інструментів фінансово-економічного стимулювання процесів розширеного відтворення земельно-ресурсного потенціалу пропонується забезпечити подальшу диференціацію плати за землю, розширити перелік інструментів кредитно-фінансової та інвестиційної політики у сфері землекористування, результативніше використовувати інструменти міжнародної технічної допомоги. Встановлено, що необхідною передумовою формування фінансово-економічного механізму проектного управління територіальним земельно-господарським комплексом є прив'язка фінансових потоків, які генеруються шляхом перерозподілу земельної власності, до виконання проектів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць; проектів екологічного реінжинірингу деградованих та порушених земель; проектів землеустрою.

In the article the financial and economic potential of territorial land complex management has been formed; it includes stimulating and fiscal instruments as well as financial and economic

guarantees, sanctions, compensations and collections. In order to increase the efficiency of application of instruments of financial and economic stimulation of the expanded land and resource potential reproduction processes, it is suggested to ensure further differentiation of land fee, expand the set of instruments of credit, finance and investment policy in the field of land management and more effectively use the instruments of international technical support. It has been determined that the necessary precondition for establishing financial and economic mechanism of project management of territorial land complex is to tie financial flows generated by means of landed property redistribution to fulfilment of projects of social and economic development of administrative and territorial units; projects of ecological re-engineering of degraded and disturbed soils; and organization of land exploitation projects.

Ключові слова: фінансово-економічний механізм, проектне управління, земельно-господарський комплекс, земельний податок, стимулювання, інвестиційна політика, землеустрій.

Key words: financial and economic mechanism, project management, land complex, land tax, stimulation, investment policy, organization of land exploitation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Просторові обмеження у використанні окремих категорій земель, характер землекористування та масштаби господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу виступають базовими детермінантами формування територіальних земельно-господарських комплексів. Виходячи з ареалу діяльності землекористувача чи групи землекористувачів можна виділити територіальний земельно-господарський комплекс адміністративної області, окремої природно-кліматичної зони, адміністративного району, територіальної громади базового рівня, суб'єктів господарської діяльності, а також їх об'єднань, домогосподарства.

Враховуючи багатокомпонентність та поліфункціональність територіальних земельно-господарських комплексів у зв'язку з неоднаковою спрямованістю використання різних категорій земель, виникає необхідність формування сучасного фінансово-економічного механізму управління такими комплексами, виходячи з наявних інституціоналізованих форм капіталізації земельних ресурсів, фіскальних інструментів регулювання господарського освоєння земельно-ресурсного потенціалу, важелів стимулювання процесів відновлення, відтворення та охорони земель. При цьому необхідно враховувати нормативні вимоги та виробничо-технічні особливості розробки проектів землеустрою в контексті поглиблення земельної реформи та необхідності консолідації земельних масивів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Починаючи з 1990 року і завершуючи 2015 роком у працях вітчизняних вчених [1; 2; 5] обгрунтовуються напрями вдосконалення фінансово-економічного механізму управління територіальними земельно-господарськими комплексами, виходячи з того інституціонального коридору володіння, користування та розпоряджання земельними ресурсами, який був сформований завдяки здійсненню окремих етапів земельної реформи. Обмежуючим чинником розширення спектра інструментів фінансово-економічного механізму управління територіальними земельно-господарськими комплексами виступало те, що не всі категорії земель стали повноцінним елементом системи товарно-грошових відносин, зокрема у зв'язку з постійною пролонгацією мораторію на вільний оборот сільськогосподарських земель. Надзвичайно звуженим у структурі даного механізму є набір стимулів щодо активізації процесів відновлення та охорони земельно-ресурсного потенціалу, а також ефективного використання земель у господарському обігу.

ЦІЛІ СТАТТІ

Цілями статті є розробка інституціональних передумов формування фінансово-економічного механізму управління територіальним земельно-господарським комплексом, виходячи з необхідності розширення спектра інструментів стимулювання процесів раціонального використання та перерозподілу земельних ресурсів, доповнення існуючого набору важелів фіскального регулювання землекористування, а також диверсифікації фінансово-економічних гарантій, санкцій, компенсацій та стягувань, пов'язаних із залученням земельної складової природного багатства у відтворювальний процес.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Прикметними рисами інституціональної архітектоніки управління земельною складовою природного багатства, яка сформувалася в пострадянський період, є збереження численних рудиментів командної економіки в управлінні землекористуванням, консервація половинчастих форм перерозподілу земельної власності, надмірна уніфікованість інструментів фінансово-економічного регулювання землекористування. Саме відсутність сучасного фінансово-економічного механізму управління територіальними земельно-господарськими комплексами не давала можливості повною мірою використати усі можливі резерви та стимули щодо умонтування в перелік стратегічних напрямів діяльності землекористувачів пріоритетів усунення проявів природоруйнівного характеру землекористування, впровадження технологій грунтозахисного землеробства, здійснення комплексу агроекологічних поліпшень, зокрема проведення агролісомеліоративних та гідромеліоративних заходів.

На нашу думку, сучасний фінансово-економічний механізм управління територіальними земельно-господарськими комплексами має включати значно ширшу, ніж на даний момент специфікацію методів, важелів та інструментів фіскального, компенсаційного та фінансово-кредитного забезпечення відтворення земельно-ре-

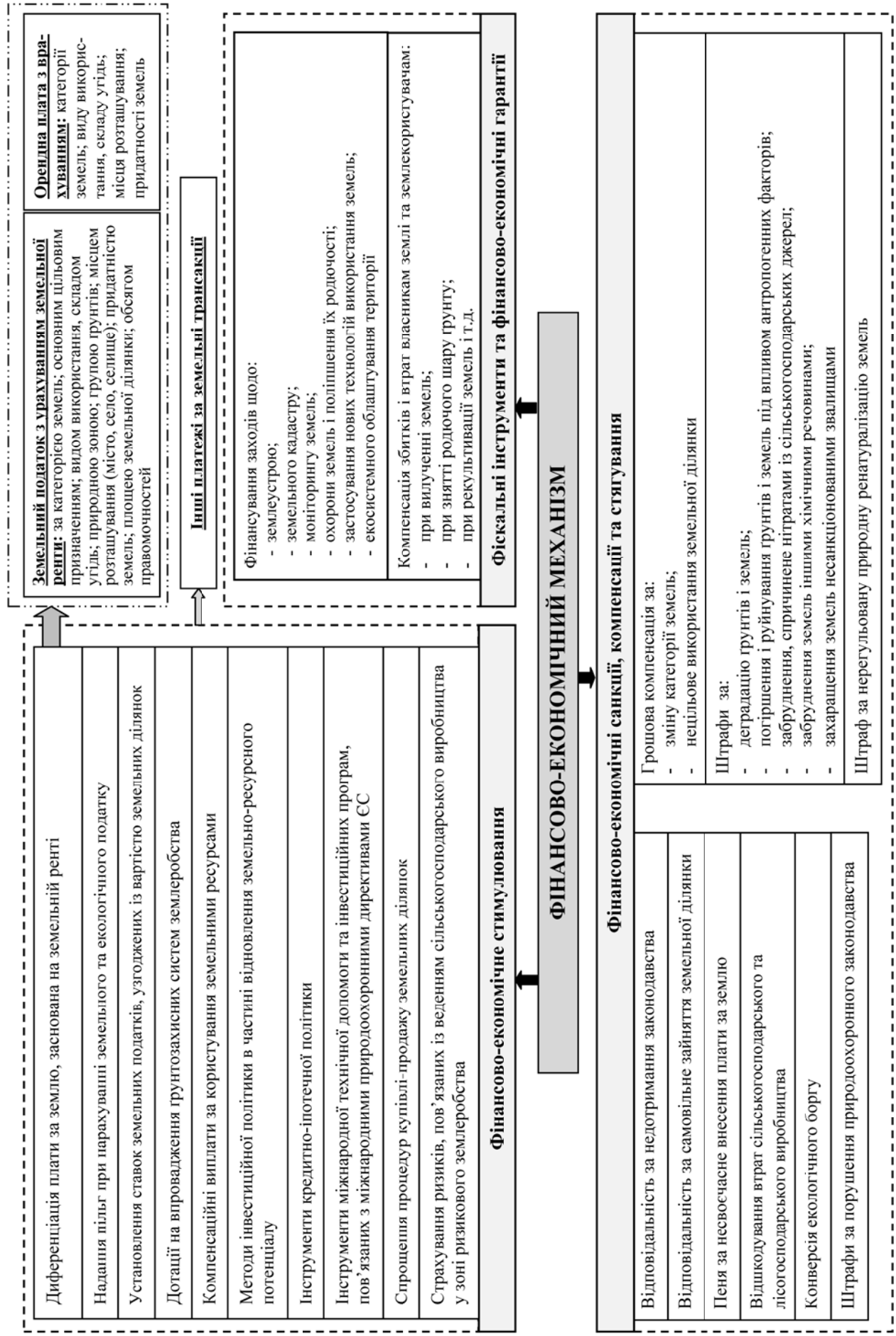

Рис. 1. Фінансово-економічний механізм проектного управління територіальним земельно-господарським комплексом

сурсного потенціалу. При цьому має враховуватися фактор сприяння ефективній реалізації проектних рішень щодо перерозподілу земельних ресурсів, а також ідентифікації прав власності на них.

Фінансово-економічний механізм проектного управління територіальним земельно-господарським комплексом має являти собою систематизовану сукупність фіскальних інструментів, підойм фінансово-економічного стимулювання та фінансово-економічних гарантій, санкцій, компенсацій та стягувань (рис. 1).

Основне призначення інструментів фінансово-економічного стимулювання полягає у мотивуванні землевласників, землекористувачів чи інвесторів до раціонального, грунтозахисного використання земель та систем землеробства за рахунок диференціації плати за землю (на землях з кращою та гіршою якістю, родючістю), заснованій на земельній ренті; надання дотацій на впровадження грунтозахистних систем землеробства; надання різного роду пільг; здійснення компенсаційних виплат; страхування ризиків, пов'язаних із веденням сільськогосподарського виробництва у зоні ризикового землеробства тощо. Основною спрямованістю розширення переліку фіскальних інструментів та фінансово-економічних гарантій є формування інституціональних засад підвищення капіталізації та інвестиційної привабливості територіальних земельно-господарських комплексів. Фінансово-економічні санкції, компенсації та стягування мають забезпечити виконання вимог щодо раціонального використання земель та відтворення потенціалу продуктивності грунтів землевласників і землекористувачів, дотримання правил використання земельних ресурсів, встановлених законодавством.

Певною мірою низька результативність існуючого фінансово-економічного механізму управління територіальним земельно-господарським комплексом пов'язується з надмірною уніфікацією фіскальних інструментів регулювання землекористування.

Земельний податок, який виступає основним фіскальним інструментом, і його ставки мають враховувати величину земельної ренти, що виникає у зв'язку з використанням окремих категорій земель, не охоплює як прямий фіскальний регулятор всі категорії земель, не завжди враховує основне цільове призначення, групу грунтів, місце розташування, рівень придатності земель, пучок правомочностей. Відповідно ці вузькі місця в нарахуванні земельного податку екстраполюються на встановлення величини орендної плати за користування земельними активами, що в кінцевому підсумку призводить до втрати місцевими бюджетами потенційних надходжень плати за землю, що звужує можливості територіальних громад як щодо реалізації проектів соціально-економічного розвитку, так і формування фондів відтворення земельно-ресурсного потенціалу.

Квінтесенцією половинчастості та недолугості системи оподаткування сільськогосподарського землекористування є використання фіксованого сільськогосподарського податку, оскільки це не давало можливості ідентифікувати реальну базу стягнення фіскальних платежів за використання сільськогосподарських земель, що призвело до виникнення землекористувачів з надмірно високим рівнем концентрації земельних активів і врешті-решт прискорило агрохолдингізацію сільськогосподарського виробництва та поглибило кризові явища у соціально-економічному розвитку українського села [2, с. 8]. Багаторічне використання названого фіскального інструменту призвело до надмірного викривлення системи фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування в цілому і сприяло "вимиванню" потенційних податкових надходжень у бюджети територіальних громад базового рівня.

Одним з найбільш складних інституціональних розривів в системі фінансово-економічного регулювання землекористування є відсутність набору інструментів, які прямо і опосередковано закладали б екологічну домінанту в діяльність землевласників та землекористувачів. Збереження й оздоровлення навколишнього природного середовища вимагає суттєвого зростання витрат фінансових ресурсів [7, с. 181]. Ця обставина спричиняє необхідність підвищення ефективності механізму фінансового гарантування та стимулювання, які б забезпечували і регулювали природоохоронні заходи. З огляду на це, важливою складовою фінансово-економічного механізму раціонального землекористування і природоохоронної діяльності є екологічні податки. Світовий досвід доводить, що активне застосування екологічних податків, в першу чергу, сприяє зниженню загального рівня забруднення природного середовища [8, с. 130—131].

Екологічний податок має виконувати функцію субсидування природоохоронної діяльності. Так, О. Веклич зазначає, що порядок стягнення екологічного податку повинен полягати у нарахуванні суми податку не за собівартістю екологічно деструктивної продукції, а з прибутку товаровиробників, що в кінцевому підсумку призведе до економічного стимулювання екологічно конструктивних змін у технології виробництва, а звідси — і до зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище; закладці в основу розрахунків принципу залежності від середніх граничних витрат товаровиробників на зменшення забруднення навколишнього природного середовища; введенні коефіцієнтів коригування суми екологічного податку залежно від зростання або зниження концентрації токсичних речовин в оподатковуваній продукції, тобто встановленні системи прогресивного або регресивного екологічного оподаткування [1, с. 69].

Це особливо актуально для сучасної практики землекористування, оскільки підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС вимагає імплементації комплексу природоохоронних директив, які передбачають додаткові обмеження та вимоги до суб'єктів сільськогосподарського землекористування, особливо в частині охорони вод від забруднення нітратами від сільськогосподарських джерел.

Вагомою складовою фінансово-економічного механізму проектного управління територіальним земельно-господарським комплексом виступають методи інвестиційного забезпечення, головним завданням яких є попередження шкоди навколишньому природному середовищу, а також створення умов для компенсації завданих збитків деградацією грунтів і земель; погіршенням і руйнуванням грунтів і земель під впливом антропогенних факторів; забрудненням, спричиненим нітратами із сільськогосподарських джерел; забрудненням земель іншими хімічними речовинами; захаращенням земель несанкціонованими звалищами.

На думку О. Кашенко, до першочергових напрямів інвестиційної політики у сфері природокористування можна віднести: вирішення проблем регенерації, розробки і впровадження на цій основі ресурсозберігаючих технологій; розробку нових і вдосконалення існуючих конструктивних матеріалів; забезпечення комплек-

сного освоєння, використання і охорони природних ресурсів; розширення комплексності використання кожного виду ресурсів; інтенсифікацію розвитку природоексплуатуючих галузей [5, с. 141].

Більшість цих напрямів можна поширити і у сферу землекористування. Але в даний час постало нове надзвичайно складне завдання: як змусити високоприбуткові вертикально та горизонтально інтегровані об'єднання суб'єктів аграрного підприємництва інвестувати проекти екологічного реінжинірингу виснажених та деградованих надмірною монокультуризацією земель? На нашу думку, варто розширити перелік інструментів фіскального впливу на землекористувачів за порушення вимог невиснажливого землекористування з метою упередження процесів ерозії та деградації грунтів, проявів окислення та засолення, неконтрольованої природної ренатуралізації сільськогосподарських угідь в зоні ризикового землеробства.

Незважаючи на численні пропозиції вітчизняних вчених, зокрема щодо розширення переліку трансакцій із земельними ресурсами, які мають підлягати оподаткування, у відповідних нормативно-правових актах (Земельний та Податковий кодекси України [4; 6]) не інституціоналізовано додаткові фіскальні інструменти, надходження яких дозволило б суттєво збільшити базу фінансування заходів щодо вдосконалення системи землеустрою в цілому, ведення земельного кадастру, здійснення моніторингу земель, охорони земель і поліпшення їх родючості, застосування нових технологій використання земель, екосистемного облаштування територій. Не відпрацьованими залишаються інституціональні засади та методологічні підходи щодо компенсації збитків і втрат власникам землі та землекористувачам при вилученні земель, знятті родючого шару грунту, рекультивації земель.

У зв'язку з несформованістю інституціонального середовища земельних відносин та численними інституціональними розривами в системі землеволодінь та землекористувань вагомою складовою фінансово-економічного механізму управління територіальним земельно-господарським комплексом мають бути фінансово-економічні санкції, компенсації та стягування [3, с. 73]. В першу чергу має отримати необхідне методичне супроводження грошова компенсація за зміну цільового призначення земель та нецільове використання земельної ділянки. На основі оцінки величини збитків, завданих окремими категоріями землекористувачів, мають бути введені штрафи за деградацію грунтів і земель, погіршення і руйнування грунтів і земель під впливом антропогенних факторів, забруднення спричинене нітратами із сільськогосподарських джерел, забруднення земель іншими хімічними речовинами, захаращення земель несанкціонованими звалищами.

Виходячи з того, що економічна криза в кінці минулого століття найбільш деструктивно вплинула на сільськогосподарське виробництво в зоні ризикового землеробства і використання меліорованих земель набуло нерегульованого характеру, що супроводжувалось масштабною природною ренатуралізацією земель, така ренатуралізація не має йти в розріз з пріоритетами екологічно безпечного землекористування. З цією метою має бути інституціоналізовано штрафи за нерегульовану природну ренатуралізацію земель, яка призводить до деградації агроландшафтів та інтенсифікації ерозійних та дефляційних процесів.

У практиці землекористувань мають місце незаконні захоплення земельних ділянок у зв'язку з прогалинами у вітчизняному законодавстві та відсутністю сучасних інститутів громадянського суспільства, особливо у сільській місцевості, спостерігаються значні втрати сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва внаслідок неупорядкованості відносин щодо відведення в натурі природоохоронних зон, мають місце прояви незаконних вирубок лісу та надмірної монокультуризації сільськогосподарського виробництва (в першу чергу це стосується сільськогосподарських підприємств, які входять у вертикально інтегровані підприємницькі об'єднання).

З огляду на сказане, необхідно запровадити фінансово-економічні санкції, які упереджуватимуть порушення природоохоронного законодавства, самовільне заняття земельної ділянки, несвоєчасне внесення плати за землю, а також сприятимуть підвищенню ефективності відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва. Спрямованістю фінансово-економічних компенсацій має бути також конверсія екологічного боргу, який виник у багатьох природокористувачів у зв'язку із скрутним фінансовим становищем та нерозвиненістю об'єктів природоохоронної інфраструктури.

Посилення дієвості впливу інструментів фінансово-економічного стимулювання на процеси розширеного відтворення земельно-ресурсного потенціалу стане можливим за умови:

1) подальшої диференціації плати за землю, заснованої на земельній ренті, та розширення бази земельного оподаткування через ведення прямих податкових регуляторів за використання земель водного фонду та земель лісогосподарського призначення;

2) більш активного використання механізму надання дотацій землевласникам та землекористувачам, які впроваджують грунтозахисні системи землеробства та виконують вимоги природоохоронних конвенцій щодо переходу на модель низьковуглецевого розвитку;

3) надання пільг при сплаті земельного та екологічного податку лише у виняткових випадках, якщо це стосується об'єктів, які мають унікальне природоохоронне значення;

4) перегляду ставок земельних податків через врахування світових трендів оцінки вартості земельних активів з метою упередження проявів заниження тієї частини земельної ренти, яка перерозподіляється на користь громадян України;

5) підвищення результативності використання компенсаційних виплат за користування земельними ресурсами в разі реалізації проектів по розширеному відтворенню грунтового покриву та запобіганню ерозійних та дефляційних процесів;

6) застосування інструментів кредитно-фінансової та інвестиційної політики в частині залучення приватних вітчизняних та іноземних інвестицій у відтворення земельно-ресурсного потенціалу та реалізацію проектів землеустрою;

7) розширення спектра інструментів кредитно-іпотечної політики через розширення специфікації земельних активів, які можуть використовуватись у іпотечно-заставних операціях;

8) відпрацювання механізму більш результативного використання інструментів міжнародної технічної допомоги та інвестиційних програм, пов'язаних з міжнародними природоохоронними директивами ЄС;

9) спрощення процедур щодо здійснення операцій купівлі-продажу різних категорій земель через скорочення переліку обов'язкового виконання адміністративних вимог;

10) формування фондів зі страхування ризиків, пов'язаних із веденням сільськогосподарського виробництва у зоні ризикового землеробства, що закладе необхідні стимули для залучення додаткових інвестицій у гідромеліоративні системи, які забезпечать прийнятний рівень врожайності сільськогосподарських культур.

Необхідною передумовою формування фінансово-економічного механізму проектного управління територіальними земельно-господарськими комплексами є прив'язка фінансових потоків, які утворюються у зв'язку з використанням та перерозподілом земельних активів, до виконання трьох груп проектів:

— проекти соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, в тому числі територіальних громад (надходження плати за землю до місцевих бюджетів виступають джерелом фінансування інфраструктурних проектів);

— проекти екологічного реінжинірингу деградованих та порушених земель (джерелами фінансування таких проектів виступають надходження екологічного податку та плати за землю до бюджетів різного рівня, а також власні кошти землекористувачів та землевласників);

— проекти землеустрою (джерелами фінансового забезпечення таких проектів є кошти держави та територіальних громад, зокрема ті, які пов'язані з перерозподілом земельних активів, а також кошти фізичних та юридичних осіб — замовників виконання таких проектів).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

З метою підвищення рівня капіталізації залучення земельних ресурсів у відтворювальний процес та посилення впливу земельної ренти, вилученої у землевласників та землекористувачів і акумульованої у місцевих бюджетах, на ефективність реалізації проектів соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, зокрема територіальних громад, проектів відтворення земельно-ресурсного потенціалу та проектів землеустрою необхідно сформувати фінансово-економічний механізм проектного управління територіальними земельно-господарськими комплексами, який включатиме розширену специфікацію інструментів фіскального, фінансово-кредитного регулювання, а також важелів стимулювання раціонального землекористування. В першу чергу потребує перегляду методологічне забезпечення визначення величини основного фіскального регулятора (плати за землю) на основі прив'язки бази нарахування земельного податку до світових трендів встановлення реальної вартості земельного капіталу.

Література:

1. Веклич О.О. Удосконалення економічних інструментів екологічного управління в Україні / О.О. Веклич // Економіка України. — 1998. — № 9. — С. 65—79.

2. Гасанов С.С. Фіскальне регулювання землекористування: інституціональне підгрунтя та територіальна асиметрія / С.С. Гасанов, В.А. Голян // Економіст. — 2015. — № 11. — С. 7—10.

3. Голян В.А. Оцінка впливу землекористування на екологічну стабільність та використання агроландшафтів / В. Голян, О. Каленська // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд: збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 13—14 листопада 2015 року); Східноукраїнський інститут економіки та управління. У 3-х частинах. — Запоріжжя: ГО "СІЕУ", 2015. — Ч. 1. — С. 73—76.

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року № 2768-III // Офіційний вісник України. — 2001. — № 46. — 30 листопада. — С. 2038.

5. Кашенко О.Л. Фінансово-економічні основи природокористування / О.Л. Кащенко. — К.: Вища школа, 1999. — 303 с.

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI // Офіційний вісник України. — 2010. — № 92. — 10 грудня. — С. 3248.

7. Третяк Н.А. Стан і проблеми реалізації фінансового механізму природокористування / Н.А. Третяк, О.В. Сакаль, О.В. Каленська // Мат. Міжнар. наук.-практ. конф. ["Теоретична і практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності"], (м. Ірпінь, 25 березня 2015 року). — Ірпінь: Видавництво Національний університет ДПС України, 2016. — С. 181—184.

8. Management of International Water Resources: Institutional and Legal Aspects Development. New York: UN, 1975. — 271 p.

References:

1. Veklych, O.O. (1998), "Improving of economic instruments of environmental management in Ukraine", Economy of Ukraine, vol. 9, pp. 65—79.

2. Hasanov, S.S. and Holian, V.A. (2015), "Fiscal regulation of land-use management: institutional basis and territorial asymmetry", Ukrainian Journal Ekonomist, vol. 11, pp. 7—10.

3. Holian, V.A. and Kalens'ka, O.V. (2015), " The assessing of land use impact on environmental sustainability and the use of agricultural landscapes", Zbirnyk materialiv IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Suchasni tendentsii v ekonomitsi ta upravlinni: novyj pohliad], Zaporizhzhia, Ukraine, 13—14 lystopada 2015 roku, pp. 73—76.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Code of Ukraine "Zemel'nyj kodeks Ukrainy", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 46, p. 2038.

5. Kashenko, O.L. (1999), Finansovo-ekonomichni osnovy pryrodokorystuvannia [Financial and economic foundations of natural resources management], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Code of Ukraine "Podatkovyj kodeks Ukrainy", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 92, p. 3248.

7. Tretiak, N.A. Sakal', O.V. and Kalens'ka, O.V. (2016), State and problems of implementation of the financial mechanism of natural resources management materiali, Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Teoretychna i praktychna kontseptualizatsiia rozvytku finansovo-kredytnykh mekhanizmiv v umovakh novoi sotsial'no-ekonomichnoi real'nosti], Irpin', Ukraine, 25 bereznia 2015 roku, pp. 181—184.

8. United National, (1975), Management of International Water Resources: Institutional and Legal Aspects Development, New York, UN.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016 р.

УДК 339.727.22

N. Reznikova,
Doctor of Economics, Associate Professor at the Chair of World Economy and International Economic Relations of Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

ECOLOGICAL IMPERATIVES FOR EXTENSION OF GLOBALIZATION PROCESSES: PROBLEM OF ECONOMIC SECURITY

Н. В. Резнікова,
д. е. н., доцент, доцент кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

The effects of extensive use of the environment are analyzed. Three ways of transformation of the environmental impact of human factor are studied. The significance of ecological component of economic security at country level is highlighted. Independence, stability, capacity for development, uncertainty, purposefulness, contradictoriness and controllability are identified as the determinants of economic security as a system concept. Ecological problems are considered as the ones of global nature, with identifying ecological risks of two types. The effective doctrine of nature use in the context of economic globalization is proposed, to assure economic security.

У статі розглядаються наслідки екстенсивного використання природного середовища. Досліджено трансформацію людського фактору впливу на навколишнє середовище за трьома напрямами. Виокремлено місце екологічної складової економічної безпеки країн. Незалежність, стійкість, спроможність до розвитку, невизначеність, цілеспрямованість, суперечливість та керованість визначено детермінантами економічної безпеки як системного поняття. Розглянуто глобальний характер екологічних проблем, що дозволило виокремити екологічні ризики двох типів. Запропоновано формування ефективної доктрини природокористування в умовах глобалізації світової економіки задля забезпечення економічної безпеки.

Key words: the economic security, environmental security, environmental imperatives, environmental risks, environmental problems.

Ключові слова: економічна безпека, екологічна безпека, екологічні імперативи, екологічні ризики, екологічні проблеми.

THE PROBLEM

It's obvious that apart from facing ecological change and the increasing shortage of important resources, humans themselves change ecological foundations of their life on this planet. The environment has been changed by the humans since they appeared on the Earth. But both the power and the scales of humans' intrusion in the cyclic processes of nature in our time have no precedents in history.

REVIEW OF PUBLICATIONS

While the humans' propensity to extensive use of the environment, to the scales threatening the existence of species, is not something singular, environmental impact of the human factor in our time has transformed in several ways:

— first, demographic change rapidly increasing the number of people who tend to exploit their environments only to meet individual or community needs, without consideration for the consequences of their activities [1; 3; 5; 9];

— second, more powerful and accessible means (at macro- and micro-level) by use of which humans are capable to change the environment [2; 4; 7; 11];

— third, higher significance of energy sources in the increasing pressures on the environment [6; 9; 11; 12].

THE PURPOSE OF THE PRESENT ARTICLE

Therefore, by interacting with the environment at global or local level, we manipulate with selected components of

ecosystem, but also influence global ecological processes. Apart from environmental effects, transformations have effects for social and political systems, raising the importance of environmental security problem.

THE MAIN RESULTS OF THE RESEARCH

Economic security is interpreted by most part of researchers as "process" or "condition". The narrow approach to interpretation of the essential meaning of economic security is believed to be purely mechanistic and too simplistic. The concept of "economic security" should obviously be broadened to cover economic relations (horizontal or vertical) between central government, regions, business enterprises and individuals, aiming to achieve the macroeconomic performance enabling to effectively satisfy the needs and assure protection of interests of all the economic entities, even in the unfavorable internal or external conditions. Once economic security refers to the set of economic relations, it will have system parameters, i. e. it can be considered as a system. The latter implies that economic security should rather be interpreted as an integrated whole, with its structure, internal relations, contradictions, and self-regulation capacities.

The practicality of system approach to interpretation of economic security can be confirmed by its characteristics:

1. Independence. It is not absolute, because international division of labor makes national economies dependent from each other. It follows that economic independence is the capability of a country to control national resources, growth of the national output and the national economy performance to the extent allowing it to be competitive and participate in global trade, global networks and science & technology cooperation on parity basis [5]. Economic independence of a country is conditional on its resource and production capacities.

2. Stability. This characteristic covers all forms of property protection, guarantees for intensive business operation, control of destructive factors (fighting criminal groups in the economy, measures to prevent serious gaps in income distribution or weakening of labor motivation). Economic security needs to be conditional on economic performance: along with protective measures taken by the government, it has to rely upon high labor productivity of labor, high quality of products, high competitiveness, macroeconomic and social stability. Strong external influences or accumulated internal contradictions may trigger crisis, i. e. transformation of the system from secure condition into insecure one [7]. When it occurs, the system can be preserved by mobilizing its internal resources and reserves, including ones intended for future development. The system will lose the stability, when all the system have been rapidly falling.

3. Self-development capacity. When an economy does not develop, its capacity to survive, its resistance and adaptability to internal and external threats will be rapidly shrinking. Investment and innovation friendly climate, non-stop modernization of production facilities, enhancement of professional, educational and cultural level of the population are of critical importance in the contemporary rapidly developing world [11]. Development of a system tends to be interpreted by economic theory from the perspective of rather smooth and stable economic processes measured by correlations close to linear ones (an example is the equilibrium-based approach used by adherents of positivist economy.)

4. Uncertainty. It is known that unpredictable factors have critical role for operation and development of a system and its constituent subsystems. In practice it means that data about past or current performance of a system are incapable to predict its future development. It must be stressed that the occurring uncertainty is not the only effect of our incomplete or imperfect knowledge; it is implicit in the analyzed system, because, as emphasized at the beginning of the study, the performance of an economic system is conditional on great numbers of risks most of which are of unpredictable or stochastic nature [4]. Occurrence of these risks is caused by instability of internal and external environments.

5. Purposefulness. It means recognition of specific political interests of a country, i. e. its central goal. This central goal implies the existence of local goals of an economic system, which need to be closely linked to the national idea, the national moral code, and the system of national priorities. It is obvious that the goals of economic security are determined by the need to sustain the national sovereignty and the territorial integrity of a country, and its decent position on the global arena.

6. Contradictoriness. It implies collisions of objectives or interests and a compromise between the stability and the self-development capacity. Economic security is not a status quo condition requiring only support. The constantly changing world and new challenges faced at each of the new phases of the social development make one refer to economic security, but at radically new level and in radically new conditions. A compromise is involved given the cohered contradictory interests of all the system actors.

7. Controllability. In a broader sense, it refers to the capacity of a system to react, in timely and adequate way, on change in its operative conditions. However, we cannot share the common opinion that economic security is a purely political matter (i. e. only the political power needs to care about it). Each of the abovementioned actors has its own interest, and each needs to care about its own economic security along with economic security of the other actors. The specific is that the economic security actors (subjects) are the economic security objects at the same time, thus demonstrating that economic security is a subject-object concept based on pursuance of interests by various economic actors [9].

The most advanced conceptual approach to interpretation and analysis of economic security is the functional approach; applied to economic security, it studies it by its functional components:

1. Economic component is the key functional component of economic security. It implies the existence of security institutes operating to achieve positive macroeconomic trends, preserve or renovate production facilities, stabilize operation of budget, financial, credit and banking sectors. Economic factors of risk have wide coverage: from individual enterprises to macroeconomic situation in a country.

2. Political component of economic security is the political system implicit in an economic system (the body of legal acts protecting territorial integrity and political independence). Factors of risk involved in the component are: regulatory framework, the body of legal acts and draft laws on economic development and business regulation.

3. Social component of economic security is the body of legal and moral norms guaranteeing protection of human rights and freedoms, sanctity of moral values and material assets.

4. Demographic component of economic security refers to human capacities in a country, measured in absolute figures and trends of its population. Its impact is supposedly dependent on the available workforce and the effectiveness of workforce employment.

5. Ecological component of economic security refers to the body of regulatory acts on environmental protection. The factor of risk caused by the ecological component

depends on implementation of ecological standards in order to protect the environment and prevent natural calamities, on the optimal use of natural resources, and on climatic conditions as factors of economic growth.

6. Science and technology component of economic security refers to the measures aimed at introduction of competitive technologies and keeping up with the optimal balance between global gains in innovation field and domestic technological capacities. The functional purpose of this component is to prevent destructive effects caused by defective technologies used by business entities.

7. Power component of economic security refers to economic management of military sector in a country, focused on the needs of military industrial complex (MIC) in order to rationalize the defense capacity; to keep and gradually reduce the level of military threat and risks of military attacks by a potential enemy, by pursuing security policy; to effectively repel the aggression in case of military conflict; to eliminate or contain, as maximally as possible, the destructive use of military force inside a country. Regarding this component, emphasis should be made on monitoring of unfair competition in MIC.

8. Information component of economic security refers to the relations to assure legal framework and guarantees of accessibility and reliability of various categories of data used in strategic planning across the economy, and protection of the existing information resources.

Review of this approach shows that its strong side is comprehensiveness, enabling to analyze factors with the strongest impact on the economic security components, processes underlying economic security, allocation and use of economic resources, economic indicators of economic security, and to elaborate methods for maximization of the economic security components [7].

However, the strong side is the weak side at the same time, because economic security is interpreted in very broad terms: adaptation to external environment, cost-effectiveness of economic resources, effectiveness of management, quality of analysis, reporting, planning and forecasting. This complicates the process of its quantitative analysis, not to mention the process of elaborating strategies for economically secure development.

When issues of implementing sustainable development in the globalization context are studied, the ecological determinant of this process should be emphasized. Ecological problems have had global scales due to the growing antropogenous and technogenous pressures on the environment. Therefore, ecological policies at country level need to gradually integrate into mainstream directions of integration processes, to consolidate country efforts in transition of national economies to the sustained development model.

It is highly probable that if ecological risks are ignored, negative effects will occur, including economic ones, and trigger social damage or the so called damage of opportunities.

Ecological risks are divided into two groups:

— risks caused by potential environmental change (including unpredicted one);

— risks caused by uncertain impacts of environmental factors.

Ecological risks of the fist type can be assessed more or less accurately. When they are assessed, it needs to be born in mind that the assessment criteria will be adequate once the environmental damage is equal to zero or minimized.) Examples of assessment of ecological risks of the fist type can be various measures of environmental quality (water, air). It follows that although parameters of the environment where a company operates can remain unchanged, factors affecting environment, nature resources, human health or assets can eventually occur.

Ecological risks of the second type represent invisible threat and can hardly be assessed. Most part of risks resulting from economic or social activities are likened with invisible treats to civilization of our time, which consequences are overlapping by-side effects that vary by country or region and depend on the latter's economic patterns and the extent of their integration in the global economy.

When the concept of ecological risks is applied to the economy, it needs to be born in mind that once a new product is introduced at the market, it will be too difficult to assess its risks for human health or environment because of the great significance of "uncertainty" [4]. Uncertainty refers to the situation when the occurrences of an event are unlimited or the probability of its occurrence cannot be found. It follows that the concept of risk can be defined in a broader sense: as a probability of benefit or loss, insecurity or security.

The scopes of environmental pollution determine the types of its effects:

1. Economic damage (decreasing rates of growth and quality of economic wealth; increasing rates of ruining of assets; increasing costs of medical treatment and lost working days).

2. Social damage (ill health, reducing life expectancy, decreasing quality of the environment).

3. Lost opportunities (ruining of what is not exploited today but considered as future economic assets).

"Phenomenon of gap between potential effects" refers to the situation when economic benefits or economic losses grow in parallel with the constantly increasing risk.

Given the extending globalization processes, ecological risk is no longer a result of business operation on the territory of a country; it reflects structural, technological and regulatory asymmetries that are becoming a cause and an effect of international cooperation. There are several components of ecological risk:

— a probability of environmental impact from dangerous technogenous factors;

— environmental loss resulting from a negative impact;

— costs or unused benefits of the business companies affected by polluted environmental objects.

Loss of opportunities is, by far and large, associated with incomplete or erroneous recording of ecological components exploited for business purposes across the planet. Most of them are related with:

— considerable exceedance of marginal permissible technogenous load on a territory;

— improper location of production facilities, business entities, with economic feasibility exceeding ecological permissibility;

— erroneous assessment of ecological effects from antropogenous transformation of natural landscapes.

CONCLUSIONS

The need to revise algorithms for global use of nature calls for new format of international interactions. Studies of its advanced forms and mechanisms will allow key global actors and other participants of economic globalization to avoid a great deal of collisions in ecological policy making. The following steps are required for formulating the effective doctrine of nature use in the economic globalization and economic security context: to assess the current environmental performance of the socio-economic system; to decide on the feasibility of integrative country unions, to

address problems related with effective use of natural resources for social and economic development; to justify the need for and the essence of secure ecological and economic development to be implemented by means of environmental policy.

References:

1. Marshall R.S. Introducing A New Business Course: Global Business and Sustainability [Electronic resource] / R.S.Marshall, S.P. Harry // International Business of Sustainability in Higher Education. — 2005. — Vol. 6 (2). — Mode of access:http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/14676370510589882

2. Mazurkiewicz P. Corporate Environmental Responsibility: Is a common CSR framework possible? [Electronic resource] / P.Mazurkiewicz. — 2004. — Mode of access: http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/csrframework.pdf

3. Moffat A. The 21st Century Corporation: The Ceres Roadmap For Sustainability [Electronic resource] / A. Moffat. — 2010. — Mode of access: http://www.ceres.org/resources/reports/ceres-roadmap-to-sustainability-2010/view

4. Porritt J.The Role of Business in Society: Delivering Sustainable Developement [Electronic resource] / J. Porritt. — 2006. — Mode of access: https://www.pwc.com/id/en/energy-utilities-mining/assets/delivering-sustainable-development.pdf

5. Selvanathan P.J. Identifying The Key Determinants of Effective Corporate Sustainability [Electronic resource] / J.P. Selvanathan. 2011. — Mode of access: http://epubs.scu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1251&context=theses

6. Katsaulakos T. Integrating Corporate Responsibility Principles and Stakeholders Approaches into Mainstream Strategies: A stakeholder orinted and integrative strategic management framework [Electronic resource] / T. Katsaulakos, Y. Katsoulacos // Corporate Governance: The international journal of business in society. — 2011. — Mode of access: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/14720700710820443

7. Krehmeyer D. Sustainability Strategy As Corporate Strategy [Electronic resource] / D. Krehmeyer, M. Lenox, B. Moriarty. — Mode of access: http://ethicsphere.com/sustainabilitystrategy-as-a-corporate-strategy)

8. Quinlivan G. Sustainable Development and Multinational Business [Electronic resource] / G. Quinlivan. — Mode of access:http://iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/vol1-issue3/H0135056.pdf

9. Cavalcanti H.B. Being a good citizen and an active participant in society [Electronic resource] / H.B. Cavalcanti. — Mode of access: http://www.henkel-adhesives.com/com/content_data/Detailed_Statement_Brazil_Cavalcanti.pdf

10. Mirvis P.H. Environmentalism in progressive businesses [Electronic resource] / P.H. Mirvis // Journal of Organizational Change Management. — 1994. — Vol. 7 (4). — Mode of access: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/09534819410061397

11. Rugman A.M. Corporate strategy and international environmental policy [Electronic resource] / A.M. Rugman, A. Verbeke //Journal of International Studies. — 1998. — Vol. 29 (4). — Mode of access: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.476.4925&rep=rep1&type=pdf

12. Sharma S. Proactive corporate environmental strategy and the development of competitively valuable organizational capabilities [Electronic resource] / S. Sharma, H. Vredenburg // Strategic Management Journal. — 1998. — Vol. 19. — Mode of access: http://www.icesi.edu.co/blogs/estrategiamb19/files/2013/05/PROACTIVE-CORPORATE-ENVIRONMENTAL.pdf

References:

1. Marshall, R.S. and Harry, S.P. (2005), "Introducing A New Business Course: Global Business and Sustainability", International Business of Sustainability in Higher Education [Online], vol. 6 (2), available at: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/14676370510589882 (Accessed 4 Oct 2016).

2. Mazurkiewic, P. (2004), "Corporate Environmental Responsibility: Is a common CSR framework possible?", [Online], available at: http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/csrframework.pdf (Accessed 4 Oct 2016).

3. Moffat, A. (2010), "The 21st Century Corporation: The Ceres Roadmap For Sustainability", [Online], available at: http://www.ceres.org/resources/reports/ceres-roadmap-to-sustainability-2010/view (Accessed 4 Oct 2016).

4. Porritt, J. (2006), "The Role of Business in Society: Delivering Sustainable Developement", [Online], available at: https://www.pwc.com/id/en/energy-utilities-mining/assets/delivering-sustainable-development.pdf (Accessed 4 Oct 2016).

5. Selvanathan, P.J. (2011), "Identifying The Key Determinants of Effective Corporate Sustainability, [Online], available at: http://epubs.scu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1251&context=theses (Accessed 4 Oct 2016).

6. Katsaulakos, T. and Katsoulacos, Y. (2011), "Integrating Corporate Responsibility Principles and Stakeholders Approaches into Mainstream Strategies: A stakeholder orinted and integrative strategic management framework", Corporate Governance: The international journal of business in society, [Online], available at: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/14720700710820443 (Accessed 4 Oct 2016).

7. Krehmeyer, D. Lenox, M. and Moriarty, B., "Sustainability Strategy As Corporate Strategy", [Online], available at: http://ethicsphere.com/sustainabilitystrategy-as-a-corporate-strategy) (Accessed 4 Oct 2016).

8. Quinlivan, G. (2012), "Sustainable Development And Multinational Business", [Online], available at: http://iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/vol1-issue3/H0135056.pdf (Accessed 4 Oct 2016).

9. Cavalcanti, H.B. "Being a good citizen and an active participant in society", [Online], available at: http://www.henkel-adhesives.com/com/content_data/Detailed_Statement_Brazil_Cavalcanti.pdf (Accessed 4 Oct 2016).

10. Mirvis, P.H. (1994), "Environmentalism in progressive businesses", Journal of Organizational Change Management, [Online], vol. 7 (4), available at: http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/09534819410061397 (Accessed 4 Oct 2016).

11. Rugman, A.M. and Verbeke, A. (1998), "Corporate strategy and international environmental policy", Journal of International Studies, [Online], vol. 29 (4), available at: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.476.4925&rep=rep1&type=pdf (Accessed 4 Oct 2016).

12. Sharma, S. and Vredenburg, H. (1998), "Proactive corporate environmental strategy and the development of competitively valuable organizational capabilities", Strategic Management Journal, [Online], vol. 19, available at: http://www.icesi.edu.co/blogs/estrategiamb19/files/2013/05/PROACTIVE-CORPORATE-ENVIRONMENTAL.pdf (Accessed 4 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016 р.

УДК 339.727

Г. А. Матвієнко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Академія муніципального управління

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПРОЦЕСІ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МВФ

H. Matviienko,
Ph.D. in Economics, Academy of municipal administration

DIRECTIONS FORMATION OF EFFECTIVE FISCAL POLICY AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY DURING THE COOPERATION UKRAINE AND IMF

У статті розглядається сутність МВФ та його важливість для розвитку економік країн світу. Визначено зростання ролі державного регулювання та розробки нових ефективних механізмів та інструментів розвитку економіки. Фіскальна політика займає вагоме місце при стимулюванні розвитку економіки, стабілізації та зростанні фінансових показників. В Україні необхідно за допомогою МВФ розширювати інструментарій для управління бюджетними ризиками і використовувати інструменти для передачі і розподілу ризиків за допомогою ефективної фіскальної політики. Проаналізовано економічні та фінансові показники в Україні: державний борг, мінімальна заробітна плата, ВВП, фінансування НДДКР та інші. Зазначено, що проблема стабілізації гривні за допомогою скорочення бюджетних витрат була пов'язана з значним зменшенням фінансування науки, освіти, охорони здоров'я, всього, без чого неможливий довгостроковий сталий розвиток. Співпраця з МВФ може бути плідною лише при умові розвитку людського потенціалу та підвищення рівня життя населення.

The global nature of the current economic system is almost impossible to regulate only with national policy instruments. In crisis significantly increases the role of state regulation and development of new effective mechanisms and tools of economic development. The International Monetary Fund has an important role in fiscal policy of member states, by improving analysis and regulation of budgetary risks. Ukraine needs the help of the IMF to expand the tools for risk management of budget and use tools for risk sharing and transfer. In addition to the many positive aspects of cooperation with the IMF, there are negative, among which is a growth of public debt and significant dependance economy of IMF loans. In recent years, a significant number of economic indicators in Ukraine deteriorated, public debt rapidly growing, balance of payments in Ukraine is also unsatisfactory. The problem of stabilizing the national currency by means of budget cuts was associated with a

significant decrease of funding for science, education, health care, everything which is indispensable to long-term sustainable development. Such unpopular measures like raising the retirement age and the taxation of pensions will not solve the problem deficit Pension fund and low pension. The standard of living of the working population also remains low.

Priority in improving budgetary mechanisms is the collection and processing of timely and high-quality data for planning and development instruments of state policy. Strengthening the financial system requires the following measures: improving the legal framework; financial system regulation and supervision of it; monitoring, assessment and elimination of risks in the financial system. To restore economic growth in Ukraine can take decisive steps to restore operational balance sheets of banks and the private sector. One of the main strategic directions in crisis is the development of research and innovation. It is reasonable to state policy to encourage investment. Since there is now a significant outflow of capital and distribution disproportionately investment by regions. Under the proposals the IMF Ukraine should develop a strategy based on macroeconomic indicators, which include fiscal and monetary policy.

Currently, Ukraine can not develop without external financing and assistance from international financial institutions. But there is need for complex formation mechanisms and principles of reform, taking into account national specificities and prevent the decline in living standards. Cooperation with the IMF could be efficient only on the condition of human development and improving living standards.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, фіскальна політика, державна політика, рівень життя населення, сталий розвиток.

Key words: IMF, fiscal policy, public policy, standard of living, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ І ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобалізаційні процеси впливають майже на всі сфери розвитку країни, тому все більше значення набуває питання про комплексне формування механізмів і принципів глобального управління сталим розвитком. Глобальний характер сучасної економічної системи практично унеможливлює її регулювання тільки інструментами національної державної політики. В кризових умовах значно зростає роль державного регулювання та розробки нових ефективніих механізмів та інструментів розвитку економіки [1]. В сучасних умовах, при зростаючій взаємозалежності всіх країн, виникає необхідність співпраці з наднаціональними фінансовими організаціями для розробки ефективної фіскальної політики та досягнення сталого розвитку не тільки в середині країни, але і в регіоні. Економіка та фінансовий сектор України знаходяться в кризовому стані, через військовий конфлікт на сході країни, так і через структурні дисбаланси економіки. Все це погіршується відсутністю належного регулювання та ефективного нагляду за фінансовим сектором та низьким правовим захистом кредиторів [10].

Міжнародний валютний фонд відіграє важливу роль у фіскальній політиці країн-членів, шляхом вдосконалення аналітичної роботи та регулювання бюджетних ризиків. Так, за даними МВФ, кожні 12 років органи державного управління країн у середньому зазнають негативний бюджетний шок в розмірі 6 відсотків від ВВП [7]. У щорічній доповіді "Аналіз і регулювання бюджетних ризиків" надається всебічна і комплексна оцінка потенційних загроз для функціонування державних фінансів, які здійснюється у формі фіскального стрес-тесту, який може допомогти державним органам змоделювати подальший розвиток та попередити кризові явища. В Україні необхідно розширювати інструментарій для управління бюджетними ризиками і використовувати інструменти для передачі і розподілу ризиків. Є доцільним запровадити середньо та довгострокове податково-бюджетне планування. У поєднанні з бюджетними стрес-тестами, ці інструменти можуть бути джерелом інформації щодо управління державним боргом. Роль МВФ полягає в наданні допомоги в оцінці та регулюванні бюджетних ризиків (технічна допомога в побудові балансів державного сектора, розвитку інституційної структури та потенціалу, виявлення бюджетних ризиків, їх кількісна оцінка та вплив на економіку), проведенні бюджетних стрес-тестів і інтеграції ризиків у систему сепредньо та довгострокового бюджетного планування [10].

Міжнародний валютний фонд є основним наднаціональним валютно-фінансовим інститутом, який постійно розширує коло своїх функцій відповідно до потреб глобалізації та стану розвитку світової економіки. Однією з найважливіших функцій МВФ є надання кредитів державам-членам для урегулювання платіжних ба-

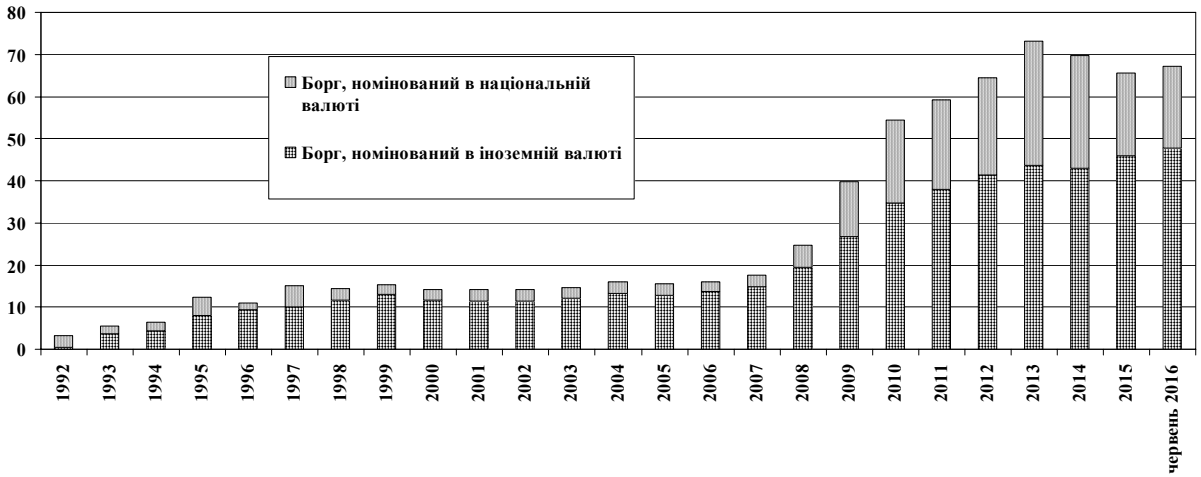

Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу у розрізі валют погашення, $ млрд в еквіваленті

Джерело: http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychni-materialy-shchodo-derzhavnoho-ta-harantovanoho-derzhavoiu-borhu-ukrainy_2016?category=borg&subcategory=statistichna-informacija-schodo-borgu

лансів. Кредити від МВФ забезпечують резервні можливості, що полегшують проведення реформ по стабілізації і відновленню умов для сталого економічного розвитку [11].

Основними функціями, на який концентрується МВФ є: економічний нагляд (надання рекомендацій державам-членам щодо вжиття заходів політики, які можуть допомогти в досягненні макроекономічної стабільності); кредитування (надання державам-членам фінансування, для допомоги їм у вирішенні проблем платіжного балансу); розвиток потенціалу (технічна допомога та підготовка кадрів). У 2016 році основна увага приділена заходам політики, які спрямовані на повернення світової економіки на більш міцний і надійний шлях, що може бути досягнено за рахунок стабільного фінансового сектору і співпраці на глобальному рівні між країнами [8].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМ

Серед провідних науковців, що присвятили свої напрацювання дослідженню співраці з міжнародними фінансовими організаціями є зарубіжні: Атоян Р., Крогульскі К., Руеф Дж., та вітчизняні: Козак Ю., Логінова Н., Мусієць Т., Макогон Ю., Мозговий О. тощо.

ФОРМУВАННЯ МЕТИ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Полягає у дослідженні функцій МВФ, його діяльності в Україні, аналізі основних фінансово-економічних показників розвитку України та розробки заходів фіскальної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ З ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

У МВФ домінують монетаристські (неоліберальні), теоретичні погляди. Тому практично всі стабілізаційні програми включають скорочення державних витрат (на соціальні цілі, скасування або зменшення державних субсидій, стримування зростання або "заморожування" заробітної плати, лібералізацію зовнішньоекономічних зв'язків), усе це може значно знизити рівень життя населення, особливо в країнах, які розвиваються, де рівень життя і так низький. Також мають місто структурні зміни в економічних системах (приватизація підприємств, введення ринкового ціноутворення, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності) [11].

Розвинені держави, в період кризи, навпаки, збільшують державні витрати та стимулюють попит з боку підприємств та населення. Сучасний розвиток

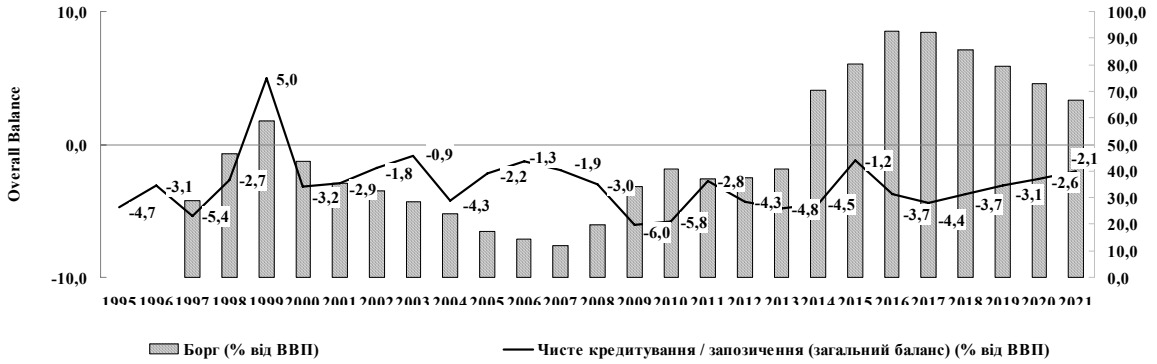

Рис. 2. Динаміка боргу у % до ВВП в Україні

Джерело: https://www.imf.org/en/Data

Таблиця 1. Динаміка показників розвитку зовнішнього сектору економіки України

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сальдо поточного рахунку, млрд дол.США	-3,016	-10,233	-14,335	-16,518	-4,596	-0,176
Сальдо поточного рахунку, % до ВВП1	-2,1	-6,0	-7,9	-8,7	-3,4	-0,2
експорту товарів та послуг	126,0	127,5	103,4	94,5	80,1	73,0
імпорту товарів та послуг	128,8	134,8	107,5	96,5	71,9	70,7
Прямі іноземні інвестиції в Україну (сальдо), млн дол. США	5759	7015	7195	4079	308	3012
Прямі іноземні інвестиції в Україну (сальдо), % до ВВП	4,6	4,3	4,6	2,4	0,3	3,3
Прямі іноземні інвестиції в Україну, обсяг на кінець періоду, млрд дол. США	58,0	66,7	75,2	79,1	64,3	62,2
Прямі іноземні інвестиції в Україну, обсяг на кінець періоду, % до ВВП	41,0	39,4	41,2	41,5	47,8	68,7
Прямі іноземні інвестиції в Україну, обсяг на кінець періоду, дол. США на 1 особу	1 267	1 461	1 651	1 740	1 498	1 454

Джерело: НБУ [4].

світової економіки характеризується волатильністю на світових ринках активів, ослабленням динаміки зростання в країнах з розвиненою економікою. Все це погіршує прогнози МВФ щодо економічного зростання на 2016 і 2017 роки. В більшості країн коефіцієнти державного боргу переглядаються у бік підвищення. Ці зміни найбільш відчутні в країнах з ринком, що формується і країнах із середнім рівнем доходів. Крім позитивних моментів співпраці з МВФ, існують і негативні, серед яких, одним з основних є збільшення державного боргу та значна задежність економіки від кредитів МВФ. Тому іноді, якщо програми МВФ розроблені без врахування сппецифіки країни, це може призвести до зменшення інвестицій, зниження темпів економічного зростання, зниження рівня життя населення [9].

Ця проблема є гострою для більшості країн, які розвиваються. Можна зазначити, що сучасна світова економіка є борговою економікою, так глобальний борг нефінансового сектора, що складається з сектора державного управління, домашніх господарств та нефінансових підприємств, в цей час досяг найбільшого рівня в 225 відсотків світового ВВП [9].

В Україні проблема державного боргу стоїть особливо гостро, починаючи 1992 року державний борг стримко зростає [3]. Особливо значне зростання відбулось з 2008 по 2013 рр. (рис. 1). Негативним є те, що борг досягав в 2016 та за прогнозом в 2017 році до 90% від ВВП, і до 2021 року він буде більше 60% від ВВП (рис. 2).

Рівень державного боргу також залишається значно більше встановленого Бюджетним кодексом максимального показника — 60%.

У середньому в зоні євро показник чистого кредитування/запозичення (у % від ВВП) в 2016 році складає — (-2,014) (за прогнозами в 2021 році буде складати- (-0,576)), в Чешській республіці — (-0,614) (в 2021 році — (-0,46)) [5].

Стан платіжного балансу в Україні також є незадовільним. Сальдо поточного рахунку платіжного балансу в IV кварталі було близьким до нуля [4]. В першу чергу це пояснюється вищими темпами падіння імпорту через більш стрімке зниження цін на енергоресурси та менші фізичні обсяги імпорту природного газу (табл. 1).

У 2016 році МВФ було визначено пріорітети: провідна роль кожної країни у досягненні економічної та

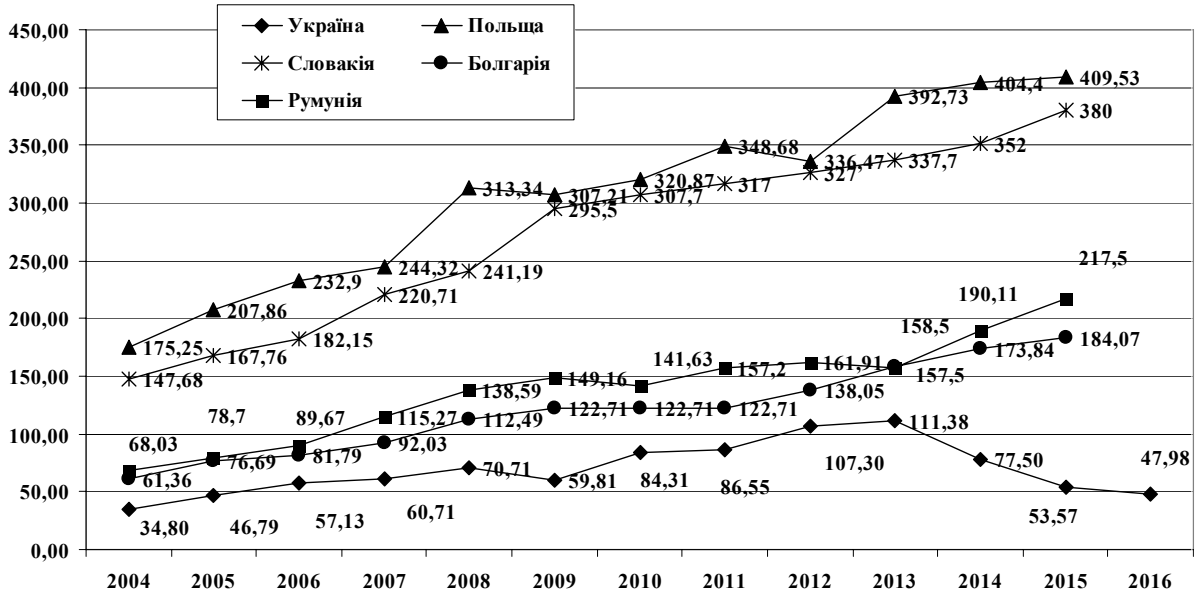

Рис. 3. Мінімальна заробітна плата в євро

Інформаційне джерело: Євростат.

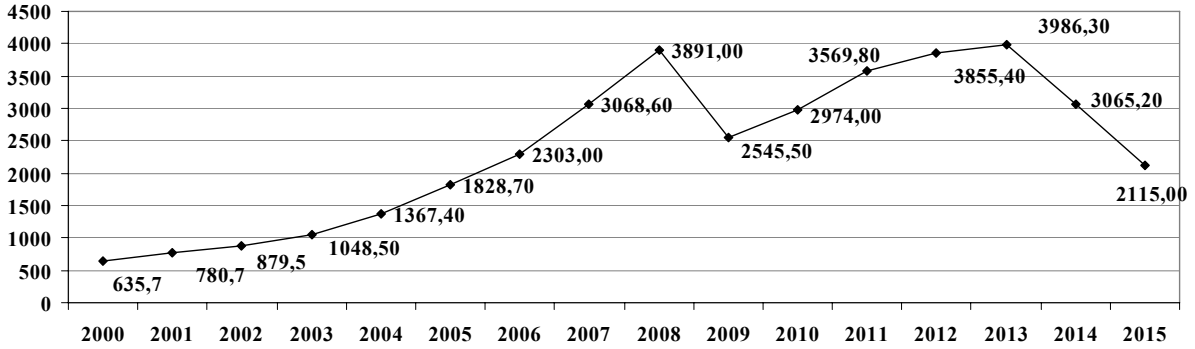

Рис. 4. ВВП України в розрахунку на 1 особу (в дол.)

Джерело: https://www.imf.org/en/Data

фінансової стабільності за підтримки міжнародного співробітництва; розширення міжнародного співробітництва в податковій сфері; збільшення надання технічної допомоги з питань податкової політики та адміністрування податків та зборів. МВФ пропонує застосовувати більш широке оподаткування енергоресурсів та скорочувати використання енергетичних субсидій, які займають 6,5 відсотка від світового ВВП [11]. Також пріорітетом є збір та обробка своєчасних і високоякісних даних для забезпечення якісного планування та розробки інструментів державної політики. Зміцнення фінансової системи вимагає наступних заходів: поліпшення правової основи; регулювання фінансової системи і нагляду за нею; моніторинг, оцінка та усунення ризиків у фінансовій системі. МВФ продовжує надавати Україні широку технічну допомогу з питань грошово-кредитного та фінансового секторів. Ця технічна допомога надається в рамках проекту з розвитку потенціалу, що фінансується Департаментом з глобальних питань Канади, який надає підтримку Національному банку України (НБУ), Фонду гарантування вкладів, а також Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Ряд заходів, які були вжиті в 2015—2016 рр. допомогли уникнути бюджетних ризиків та в подальшому будуть сприяти стійкості публічних фінансів і макроекономічної стабільності [10].

Але виділимо негативні соціальні аспекти проведення цих реформ. Проблема стабілізації гривні за допомогою скорочення бюджетних витрат була пов'язана з значним зменшенням фінансування науки, освіти, охорони здоров'я, всього, без чого неможливий довгостроковий сталий розвиток. Такі непопулярні заходи, як збільшення пенсійного віку та оподаткування пенсій не вирішили проблеми дефіцітності Пенсійного фонду та низького рівня пенсій. Рівень життя працездатного населення також залишається низьким. Всі Європейські країни, навіть ті, які розвиваються, впродовж останніх 10 років поступово збільшували мінімільну заробітну плату, тоді як в Україні вона залишається найнижчою серед всіх Європейських країн і за останні 3 роки ще зменшилась більш ніж у 2 рази (в еквіваленті в євро) (рис. 3). Кількість домогосподарств, які отрмують субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг сягає більш 30%. Це означає что кожна третя сім'я в Україні не може повністю сплачувати рахунки. Основною пробемою співпраці з МВФ є значне збільшення боргу в Україні з одночасним погіршенням рівня життя населення.

Негативним є також значне зменшення ВВП у розрахунку на 1 особу (в дол. США), за рівнем цього показника в 2015 році Україна повернулась до рівня 2005 року. Так, ВВП на одну особу за останні 3 роки впав майже на 50% (рис. 4).

Якщо порівнювати з іншими країнами, то в Європейському Союзі ВВП в розрахунку на 1 особу (в дол) більше ніж у 15 разів ніж в Україні, в середньому в світі — в 5 разів, навіть в Беларусії цей показник більше в 2,7 рази (табл. 2).

Податково-бюджетна політика може грати значну роль у відновленні економічного розвитку в Україні. Надмірна заборгованість як державного, так і публічного сектору створюють додаткові ризики, що посилюють глибину і тривалість подальшої рецесії, все це погіршується відсутністю бюджетних резервів, що значно обмежує здатність проводити антициклічну податково-бюджетну політику [7].

Тому необхідно зміцнювати механізм державного управління з врахування фінансових циклів при оцінці державних фінансів з забезпеченням ретельного моніторингу заборгованості приватного сектора за допомогою належних систем регулювання і нагляду. Для відновлення економічного зростання в Україні можуть знадобитися рішучі оперативні дії для відновлення балансів банків і приватного сектора. В період фінансової кризи необідне прийняття оперативних рішень, спрямованих на вирішення проблеми, коли вони ще не по-

Таблиця 2. ВВП у розрахунку на 1 особу (в дол)

	ВВП в розрахунку на 1 особу (в дол.)						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Беларусь	5,176.0	5,818.9	6,305.8	6,721.8	7,722.1	8,025.3	5,740.5
У середньому в світі	8,746.7	9,481.6	10,395.9	10,498.5	10,650.8	10,757.3	9,995.6
Європейський Союз	33,817.9	33,595.7	36,241.9	34,150.5	35,402.5	36,425.6	31,843.2
Туреччина	8,623.9	10,111.5	10,538.4	10,539.4	10,800.4	10,303.9	9,130.0

Джерело: https://www.imf.org/en/Data

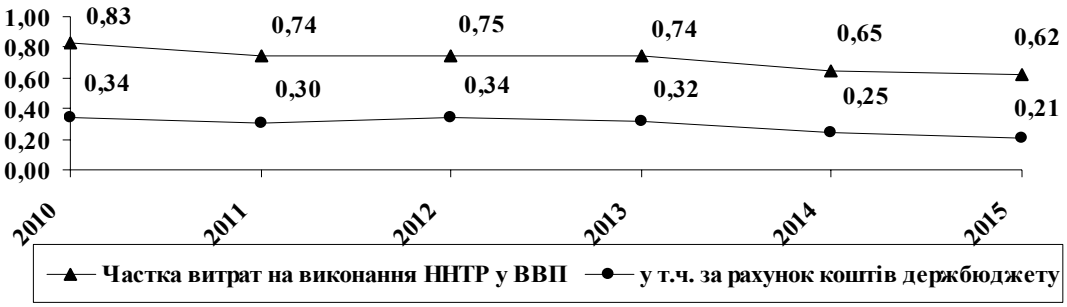

Рис. 5. Частка витрат на виконання ННТР у ВВП, %

Джерело: Державна служба статистики [2].

ширились на банківський сектор. Основними шляхами тут можуть бути сплановані цілеспрямовані бюджетні інтервенції у вигляді спонсорованих державою програм реструктуризації приватного боргу (субсидії кредиторам для збільшення термінів погашення, гарантії, пряме кредитування і створення компаній з управління активами), які можуть простимулювати вихід з кризи. Одночасно необхідно розробити процедури банкрутства [7; 10].

Одним з основним стратегічних напрямів виходу з кризи є розвиток наукової та інноваційної діяльності. Україні необхідно більше підтримувати НДДКР за рахунок коштів державного бюджету, бо приватні компанії не інвестують достатньо коштів, особливо в кризовий період. Саме фіскальна політика може стабілізувати обсяг виробництва та може бути ефективним засобом сталого розвитку, бо інвестиції в НДДКР сприятливо позначаються на економіці в цілому завдяки поширенню знань. Якщо б приватні компанії та держава стимулювали би інвестиції в НДДКР, то обсяг НДДКР був би на 40 відсотків вище, ніж зараз. Таке збільшення може підняти, за розрахунками спеціалістів МВФ, рівень ВВП у довгостроковій перспективі на 5 відсотків, а в окремих країнах на цілих 8 відсотків [8]. Тому в Україні вкрай необхідно збільшувати витрати на освіту, наукову інфраструктуру, розвиток нових технологій. Можливе стимулювання інноваційної діяльності за рахунок зміни податкової політики. Але за статистикою, Україна, з кожним роком зменшує підтримку ННТР. Так, у І півріччі 2016 р. частка фінансування витрат на виконання ННТР за рахунок державного бюджету становила 28,8% (36,8%) [2]. У 2015 році частка витрат на виконнаня ННТР у ВВП складала лише 0,62%, при чому за останні 5 років цей показник має стійку динаміку до зниження (рис. 5).

У той же час, як практично всі країни світу збільшують цей показник. Так, у Греції частка витрат на виконання ННТР у ВВП, % складає 0,84, в Болгарії 0,8, у середньому в Євро зоні — 2,12% (рис. 6).

Доцільною є державна політика стимулювання інвестицій. Оскільки зараз спостерігається значний відтік капіталу та непропорційний розподіл капіталовкладень за регіонами. Так, за перше півріччя 2016 року 30% всіх капітальних інвестицій було направлено лише в 1 регіон — м. Київ , у 2015 році цей показник складав — 32%, в Київську та Дніпропетровську область направляється по 10%. Таким чином, лише в 3 регіони України спрямовується більше 50% капітальних інвестицій [2].

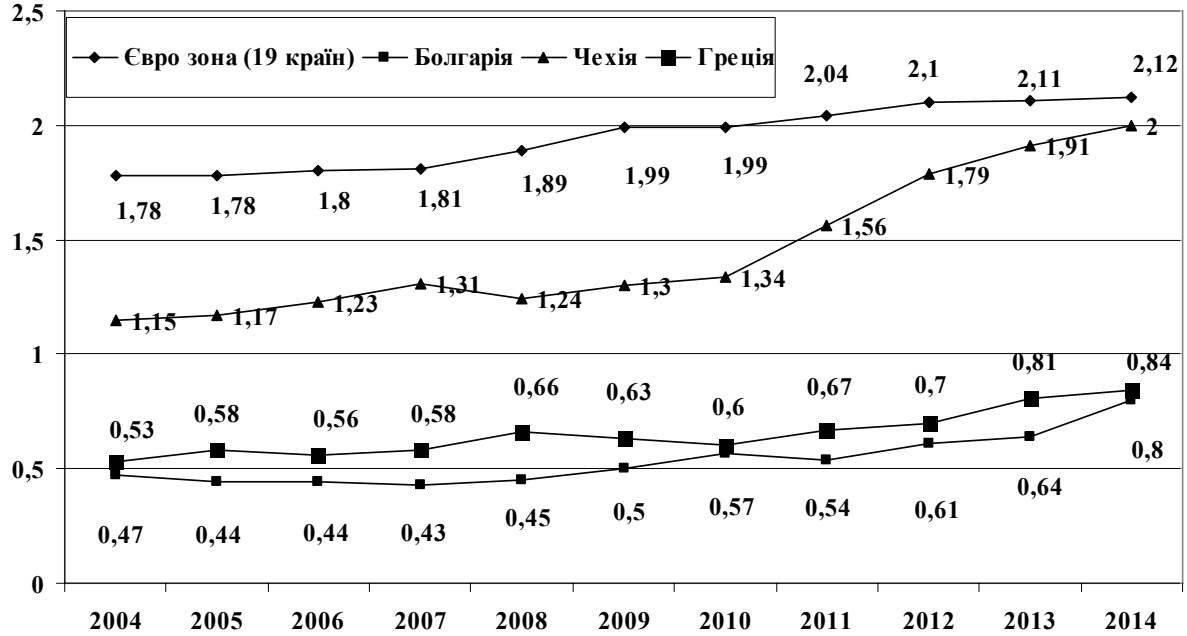

Рис. 6. Частка витрат на виконання ННТР у ВВП, %

Джерело: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=t2020_20&language=en

ВИСНОВКИ

Результати аналізу окремих економічних та фінансових показників дають змогу говорити про невідкладність проведення структурних реформ урядом України за технічної підтримки спеціалістів з МВФ. Україна вже є постійним одержувачем коштів від МВФ, і отримує кредити більше 20 років, що робить її залежною від зовнішнього кредитування. Значна девальвація гривні призвела до ускладнення обслуговування зовнішнього боргу. За пропозиціями МВФ Україна повинна розробити стратегію, засновану на макроекономічних показниках, які ключають фіскальну і монетарну політику. Важливою складовою стратегії повинна бути реформа енергетичного сектора, яка може не тільки вплинути на фіскальну політику, а й зменшити корупцію та покращити бізнес-середовище [10]. Вагоме значення мають і фінансові реформи. Основними заходами за оцінками спеціалістів МВФ повинні бути поліпшення податкового та митного адміністрування. Через великий дефіцит Пенсійного фонду також велика увага з боку МВФ приділяється заходам щодо його усунення. В сфері грошово-кредитної політики доцільно досередитись на зменешенні інфляції та збільшенні міжнародних резервів. У МВФ підкреслюють необхідність скорочення адміністративних ресурсів та сприяння зміцненню банківської системи через рекапіталізацію та інші [10]. Необхідно розробити стратегії управління ризиками, для зниження рівня ризиків та їх пом'якшення. Формування достовірної, своєчасної та прозорої бюджетної звітності також буле сприяти відновленню довіри населення до держави та зменшенню тіньової економіки. Тому доцільні реформи з державного моніторингу та бухгалтерської звітності державних та місцевих фінансів. Доцільна також розробка пріорітетів розвитку з конкретними заходами. Стрімкий економічний розвиток багатьох країн світу базується на ключовій ролі держави як регулятора економіки та на стимулюванні інновацій. Перпективним напрямом є також модернізація економіки та формування кластерів, збільшення державних благ [7; 10]. Для досягнення сталого розвитку вагоме значення має система охорони здоровя, освіта та інфраструктура, тому необхідно збільшувати фінансування цих сфер. Синергізм реформ у фіскальній та монетарній політиці може у короткоий час відновити економіку України.

У цей час Україна не може розвиватись без зовнішнього кредитування та допомоги з боку міжнародних фінансових організацій. Але виникає необхідність комплексного формування механізмів і принципів проведення реформ з врахуванням національної специфіки та недопущенням зниження рівня життя населення. Співпраця з МВФ може бути плідною лише за умови розвитку людського потенціалу та підвищенні рівня життя населення. Пріорітетними сферами для розвитку повинні бути освіта, інноваційна діяльність та охорона здоров'я, саме ці сфери можуть бути базисом для подальшого сталого розвитку, тоді як концентрація уваги лише на фінансових показниках та зменшенні державних витрат і боргу веде до ще більшого погіршення економічної ситуації.

Література:

1. Аналітичне резюме МВФ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fm/2016/01/pdf/fmexsr.pdf
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bank.gov.ua/control/uk/index
5. Eurostat. available at: http://ec.europa.eu/eurostat
6. Stiglitz J.E., Rosengard J.K. Economics of the Public Sector. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 2015.
7. Fiscal Monitor. available at: http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=262
8. IMF Annual report 2016. available at: http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2016/eng/index.htm
9. Fiscal Monitor Debt Use It Wisely . available at: http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2016/02/pdf/fm1602.pdf
10. UKRAINE IMF Country Report No. 16/319. available at: https://www.imf.org/external/country/ukr/index.htm?type=42
11. Publication of IMF. available at: http://www.imf.org/external/publications/index.htm

References:

1. IMF (2016), "Analytical summary", http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fm/2016/01/pdf/fmexsr.pdf (Accessed 10 Oct 2016).
2. State Statistics Service of Ukraine (2016), available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 20 Oct 2016).
3. Ministry of Finance of Ukraine (2016), available at: http://www.minfin.gov.ua/ (Accessed 10 Oct Aug 2016).
4. National Bank of Ukraine (2016), available at: https://www.bank.gov.ua/control/uk/index (Accessed 10 Oct 2016).
5. Eurostat (2016), available at: http://ec.europa.eu/eurostat (Accessed 10 Oct 2016).
6. Stiglitz, J.E. and Rosengard, J.K. (2015), Economics of the Public Sector. W.W. Norton & Company, New York, USA.
7. Fiscal Monitor (2016), available at: http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=262 (Accessed 10 Oct 2016).
8. IMF (2016), "Annual report", available at: http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2016/eng/index.htm (Accessed 10 Oct 2016).
9. IMF (2016), "Fiscal Monitor Debt Use It Wisely", available at: http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2016/02/pdf/fm1602.pdf (Accessed 10 Oct 2016).
10. IMF (2016), "Ukraine and the IMF", available at: https://www.imf.org/external/country/ukr/index.htm?type=42 (Accessed 10 Oct 2016).
11. IMF (2016), "Publication of IMF", available at: http://www.imf.org/external/publications/index.htm (Accessed 10 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 27.10.2016 р.

УДК 336.647.648

А. І. Іващенко,
к. е. н., доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана", м. Київ
Є. А. Поліщук,
к. е. н., доцент кафедри інвестиційної діяльності,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана", м. Київ
О. М. Диба,
к. е. н., доцент кафедри інвестиційної діяльності
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРАУДФАНДИНГУ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

A. Ivashchenko,
PhD in economy, associate professor of Corporate Finance and Controlling Department,
State University "Kyiv national economic University named after Vadym Hetman", Kiyv
Ye. Polischuk,
PhD in economy, associate professor of Investment Activity Department,
State University "Kyiv national economic University named after Vadym Hetman", Kiyv
O. Dyba,
PhD in economy, associate professor of Investment Activity Department, State University "Kyiv national economic University named after Vadym Hetman", Kiyv

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CROWDFUNDING IN UKRAINE AS A TOOL TO RAISE FUNDS FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS ENTERPRISES

У статті виділено основні проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, визначено основне значення краудфандингу для бізнесу та види краудфандингу в залежності від критерію винагороди. Проаналізовано динаміку обсягів краудфандингу за 2012—2015 рр. у світі з виділенням окремих видів краудфандингу та проведено оцінку територіального розподілу залучених фінансових ресурсів від краудфандингу за континентами у 2015 році та їх темпів росту. Визначено основні складові механізму функціонування краудфандингової платформи та типи краудфандингових платформ у залежності від різних критеріїв. Проаналізовано стан ринку капіталу краудфандингу в Україні та окреслено основні проблеми розвитку цього вида фінансування як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Розроблено алгоритм реалізації успішного проекту через краудфандинг та запропоновано заходи щодо усунення існуючих проблем з метою розвитку сектору малого та середнього бізнесу за рахунок підвищення рівня фінансування стартапів.

The basic problems of development of small and medium business in Ukraine are defined in the article. Besides, the value of crowdfunding for business and the types of crowdfunding depending on the criterion of remuneration are determined. Research analyses dynamics of crowdfunding volumes for 2012—2015 in the world according to the allocation of certain types of crowdfunding and the assessment of the territorial distribution of funds raised from crowdfunding on the different continents in 2015 and their annual growth rate percentage. The main components of the mechanism of functioning of crowdfunding platforms and the types of crowdfunding platforms depending on various criteria are identified. The article analyzes the state of capital market of crowdfunding in Ukraine and identifies key problems of the development of this type of financing, both subjective and objective in nature. There has been developed the algorithm of a successful project implementation through crowdfunding. Measures to address existing problems with the aim of developing the sector of small and medium business by improving the level of funding startups are among proposals.

Ключові слова: краудфандинг, краудфандингова платформа, винагорода, краудлендінг, проекти, малий та середній бізнес.

Key words: crowdfunding, crowdfunding platform, reward, crowdlending, projects, small and medium business.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Економічний розвиток країни напряму залежить від розвитку підприємництва, що, в свою чергу, стає неможливим в умовах недофінансування та відсутності додаткових можливостей залучення фінансових ресурсів. Особливо гостро це відчувають підприємства малого та середнього бізнесу. В сучасних умовах глобалізації та

розвитку мережі Інтернет та інформаційних технологій створюються нові форми підприємництва (стартапи, мережевий маркетинг, та ін.) та різноманітні форми електронного фандрайзингу.

Основна ідея таких форм фінансування полягає у громадській участі у фінансуванні різного роду проектів як суспільних, так і комерційних, що створюють нову форму суспільних фінансів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання теорії та практики використання краудфандингу як інноваційного інструменту фінансування бізнесу на цьому етапі залишаються на стадії вивчення. Різні аспекти теорії та практики краудфандингу розглядались у працях таких вчених, як Огородник В.О., Петрушенка Ю.М., Дудкіна В.О., Кушнір С.О. та ін. Але на сьогодні залишаються невирішеними питання щодо визначення основних тенденцій розвитку краудфандингу в Україні та чинників, які негативно впливають на цей розвиток.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є визначення ролі краудфандингу у забезпеченні соціально-економічного розвитку, зокрема значення для бізнесу та оцінка перспектив розвитку краудфандингу як інструменту фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні.

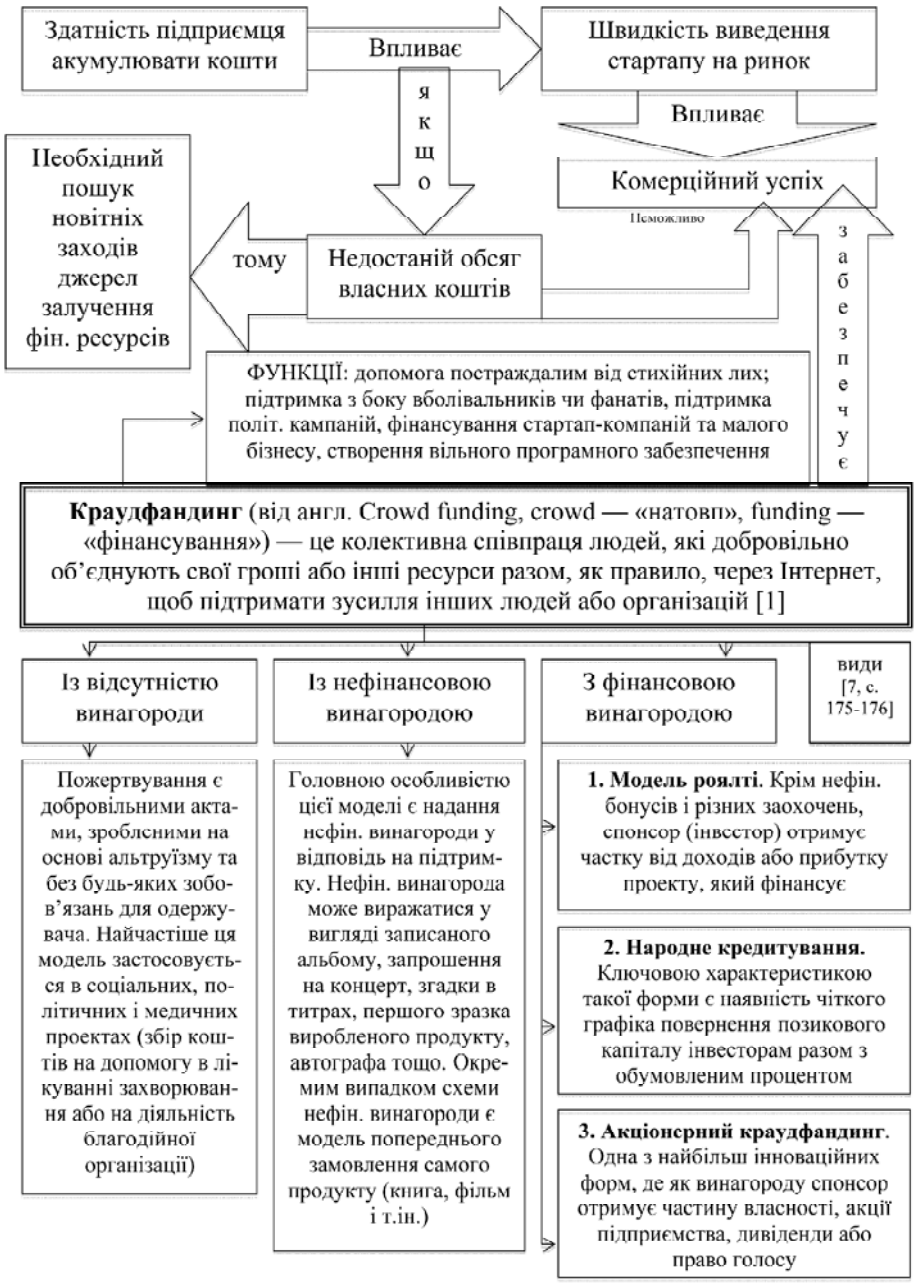

Рис. 1. Роль видів краудфандингу у фінансуванні проектів

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З огляду на те, що малі та середні підприємства є основними рушійними силами розвитку економіки розвинутих країн, то можна сказати, що забезпечення їх розвитку в Україні є стратегічною метою для забезпечення стійкого економічного зростання. В умовах недофінансування означеного сектору підприємництва, обмежених можливостей залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема інвестування та кредитування, необхідний пошук інноваційних джерел залучення фінансових ресурсів, зокрема краудфандинг (рис. 1).

Рисунок 1 демонструє переваги такої інноваційної форми залучення коштів, як краудфандинг. Якщо говорити про можливість застосування схеми краудфандингу для бізнес-проекту, то це такі види, як краудфандинг із нефінансовою винагородою та фінансовою винагородою, або краудінвестинг. Основною характеристикою краудінвестингу, що відрізняє його від інших форм краудфандингу, є наявність фінансової винагороди, яку отримує спонсор (у цьому випадку — вже інвестор) в обмін на свою підтримку.

Якщо поглянути на темпи росту обсягів краудфандингу у світі, то можна побачити, що обсяги у 2015 році перевищують у 12,7 разів обсяги 2012 року та у 2,12 рази 2014 року відповідно. Основну питому вагу серед краудфандингу займає народне кредитування (або краудлендінг) — близько 72,9 % або 25,1 млрд дол. США. Далі значними за обсягами у 2015 році є краудфандинг без винагороди (8,2 % або 2,85 млрд дол. США), краудфандинг з нефінансовою винагородою (7,7 % або 2,68 млрд дол. США) та акціонерний краудфандинг (7,4 % або 2,56 млрд дол. США).

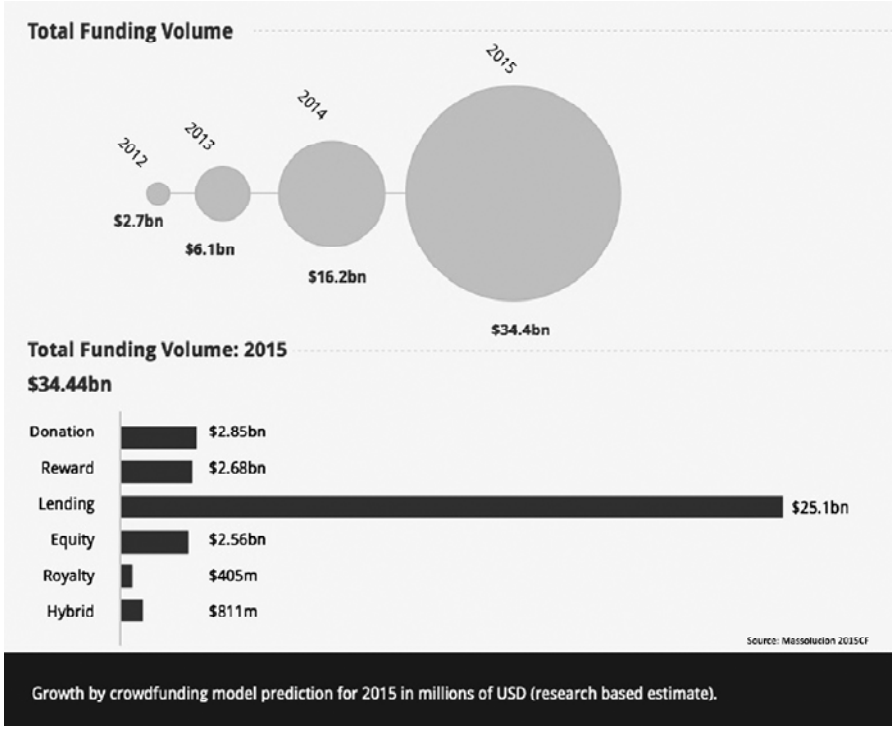

Рис. 2. Динаміка обсягів краудфандингу за 2012—2015 рр.

Джерело: [2].

Крім загального обсягу краудфандингу, у вартісному вираженні має значення і територіальний розподіл у світі та рівень зростання.

З аналізу рисунка 3 можна сказати, що основні обсяги краудфандингу на сучасному етапі забезпечуються Северною Америкою (17,25 млрд дол. США), Азією (10,54 млрд дол. США) та Європою (6,48 млрд дол. США).

Якщо проаналізувати темпи росту за 2015 рік, то безсумнівним лідером є Азія з темпом росту 210 %, що свідчить про значні темпи імплементації краудфандингу в діяльність фінансової системи, як інноваційного фінансового інструменту, інші континенти також мають значні темпи росту (від 50 % і вище), що свідчить про дієвість даного фінансового істнурменти з огляду на потужні обсяги залучення фінансових ресурсів через краудфандингові платформи на ринку капіталу.

На сьогодні проекти, на які збирають фінансування, дуже широкі — від соціальних та культурних до фінансування політичних партій чи окремих телевізійних каналів. Найпоширенішим інструментом є краудфандингові платформи — сайти, де реєструють та фінансують проекти, основні складові яких надано на рисунку 4.

Крім основних характерних рис, розглянутих на рисунку 2, краудфандингові платформи мають відмінності за різними критеріями, які описані в таблиці 1.

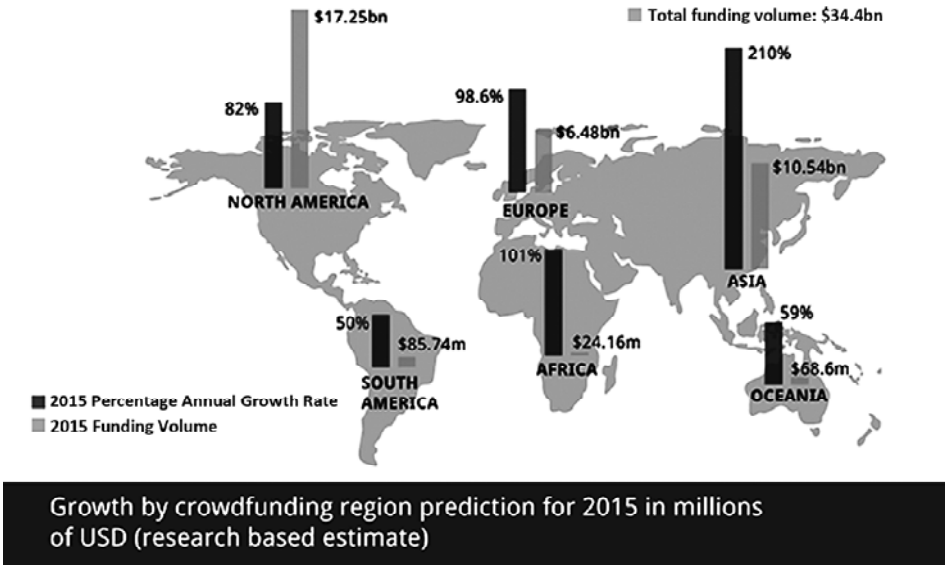

Рис. 3. Територіальний розподіл краудфандингу за континентами та темпи росту у 2015 р.

Джерело: [2].

Рис. 4. Механізм функціонування краудфандингової платформи

У законодавстві України поняття краудфандинг відсутнє, хоча відбувається функціонування декількох краудфандингових платформ, аналіз яких надано у таблиці 2.

З аналізу таблиці 2 можна сказати, що в Україні також присутні успішні приклади фінансування проектів за рахунок краудфандингу, але більшість цих проектів мають соціальний, а не бізнес напрямок. Якщо поглянути на типи краудфандингових платформ, які функціонують в Україні, то всі вони національні та відкриті, окрім Української біржі благодійності, яка є нішевою, щодо обсягів, то вони поки що залишаються

Таблиця 1. Види краудфандингових платформ

Критерій	Тип платформи	Характеристики	Приклади
Рівень спеціалізації	Відкриті	Відсутність продуктової, територіальної, суб'єктної та ін. спеціалізації, орієнтація на широку Інтернет-спільноту	Компанія Apigy залучила майже 2.3 млн долл. на випуск прилада Lockitron за допомогою ресурсу SelfStarter
	Нішеві	Спеціалізація на окремих видах та галузях діяльності, регіонах, групах споживачів, напрямах фінансування тощо	Платформа MedStartr, що публікує тільки проекти, що мають відношення до медицини і медичних технологій. Платформа фінансування тільки малого бізнесу Indiegogo
Сфера діяльності	Міжнародні	Міжнародний фін. посередник	Платформи Kickstarter, Indiegogo
	Національні	Національний фін. посередник	Російські платформи Boomstarter і Planeta
Винагорода інвесторів	Разова винагорода	Нефінансові і фіксовані грошові винагороди	Винагорода як подарунок: надання подарункових CD, DVD, загрузка треків, контакти з авторами, автографи тощо. Фіксована винагорода у формі продукту, що фінансується
	Принцип краудінвестингу	Інвестор набуває статусу акціонера	Отримання інвестором частки прибутку чи пакету акцій підприємства, що профінансовано

Таблиця 2. Українські краудфандингові платформи

Платформа	Офіційний веб-сайт	Кількість на 31.11.2016 р.		Капіталізація успішних проектів, грн.
		Діючих проектів	Успішних проектів	
Спільнокошт	https://biggggidea.com	17	145	8624814
Українська біржа благодійності	https://ubb.org.ua	469	1399	85770054
Na-Starte	http://na-starte.com	63	12	137398
GQ Star	http://jqstar.uamodna.com	2	–	0

Джерело: [3—5].

Рис. 5. Механізм реалізації проекту через краудфандинг

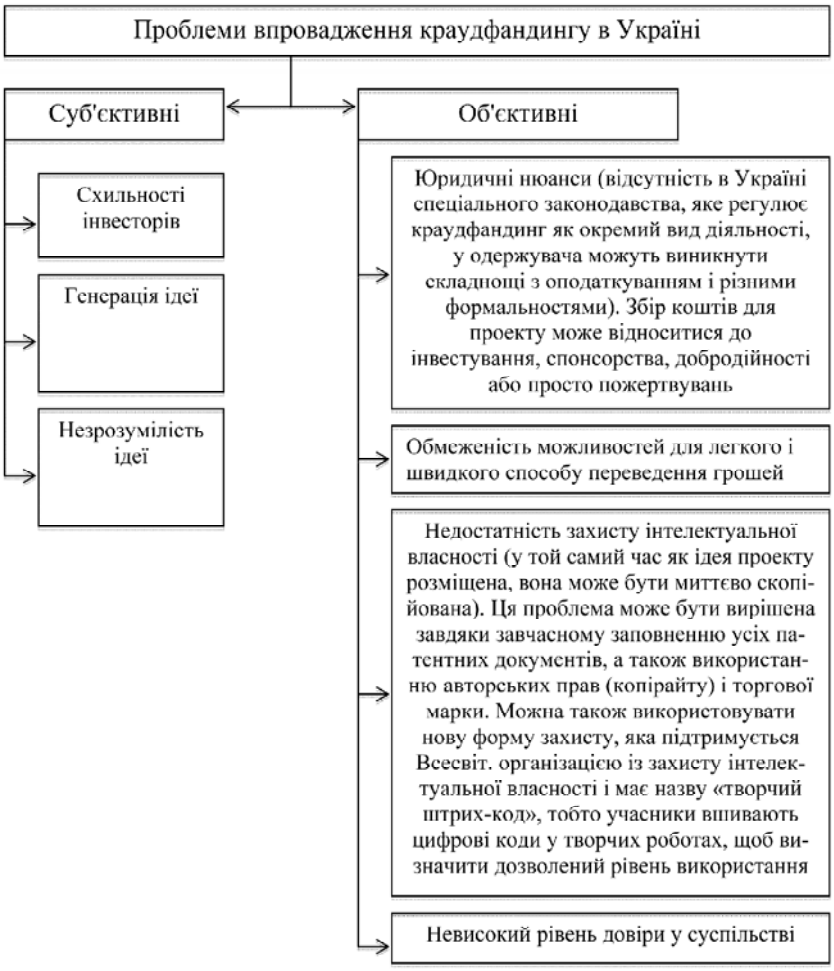

Рис. 6. Проблеми впровадження краудфандингу в Україні

незначними у порівнянні з тенденціями розвинутих країн (див. рис. 2 та 3).

Краудфандінг в Україні сьогодні входить в фазу енергійного розвитку разом з поширенням Інтернету, користувачі мають змогу знайомитися з новими можливостями, які відкриває Інтернет-простір. Українські краудфандінгові платформи скоріш направлені на гуманітарні, соціальні, екологічні, культурні проекти, вартість яких порівняно невелика. Люди більше схильні надавати гроші на благородні справи, а не підприємцям, які починають свій бізнес [8, с. 134].

Позитивні риси використання краудфандингових платформ:

— У платформу інтегровані різні платіжні системи.

— У багатьох платформ є й соціальний складник (напр. на більшість платформ можна зайти через акаунт у Facebook, який автоматично "підтягує" дані про друзів, також зареєстрованих на платформі), що дозволяє стежити за активністю інших користувачів, отримувати повідомлення про проекти, які вони створили чи проспонсорували.

— На платформі можна легко спілкуватися з автором проекту, який зацікавив, — ставити запитання, коментувати, підтримувати.

Комісія платформи складає в середньому 5—10 % від суми проекту.

Ключовими перевагами краудфандинга вважається [6, с. 104]:

— демократизація процесу підтримки мистецтва і культури, а також генерування додаткового доходу для індустрії розваг;

— підтримка інноваційних рішень і стартапів дозволить традиційним посередникам знаходити успішних і талановитих людей;

— створення прозорого та ефективного механізму для народного фінансування проектів.

До особливостей краудфандингу також належать 2 моделі збору коштів:

1) "все або нічого" (автор або збирає 100% суми, або гроші повертають спонсорам);

2) "гнучке фінансування" (скільки було отримано, стільки й автор взмозі забрати на фінансування проекту).

Крім того, важливе значення мають зусилля на кожному етапі реалізації проекту (рис. 5).

Але, окрім означених здобутків та особливостей, значному поширенню краудфандингу в Україні заважають як суб'єктивні, так і об'єктивні причини (рис. 6).

Отже, основними принципами успішного краудфандингового проекту є усунення зазначених проблем, передусім суб'єктивних:

— визначення аудиторії споживачів та розробка ідеї щодо кола їх інтересів;

— вибір організатором варіанту винагороди для спонсорів, у тому числі символічної;

— забезпечення повної прозорості на кожному етапі збору коштів;

— зручність та доступність внесення платежів, отримання інформації про проект.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показало, що краудфандинг є високотехнологічним і досить зручним інструментом для фінансування малих та середніх підприємств на ринку капіталу. Він має низку незаперечних переваг, являє собою цікаву та перспективну технологію фінансування та інвестування.

Проте неможливо не погодитися з тим, що існують серйозні бар'єри для його використання в Україні: перш за все, це проблеми, пов'язані з відсутністю законодавчого забезпечення, невирішеними питаннями з оподаткування та державної підтримки, недостаність засобів захисту інтелектуальної власності і т.ін. Крім того, існують й інші ризики, пов'язані з авторами проектів, — це шахрайство; несумлінність позичальників у дотримані умов фінансування; низький рівень довіри — цей фактор пов'язаний з тим, що донор незахищений державними органами. Наявність таких проблемних аспектів вимагає якнайшвидшого їх дослідження та усунення.

Тому першочерговими заходами з боку держави з метою забезпечення сталого розвитку краудфандингу як дієвого фінансового інструменту залучення коштів малого та середнього бізнесу повинні стати:

— прийняття закону "Про краудфандинг", або внесення змін в існуючий закон "Про фінансові послуги";

— прийняття механізму оподаткування доходів, отриманих від краудфандингу для комерційних проектів;

— забезпечення доступності процедури отримання авторського права для власників ідей;

— введення адміністративної відповідальності у вигляді санкцій і штрафів за подання авторами проекту недостовірної інформації, несвоєчасне виконання або невиконання умов проекту та шахрайства з коштами спонсорів;

— законодавче закріплення прав участі спонсорів у такого рода проектах.

Література:

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%B4%-D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B4%-D0%B8%D0%BD%D0%B3

2. Crowdfunding industry statistics 2015—2016 / Crowd Expert [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — http://crowdexpert.com/crowdfunding-industry-statistics/

3. Офіційний сайт Na-starte [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://na-starte.com/

4. Офіційний сайт Спільнокошт — краудфандинг в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://biggggidea.com/

5. Офіційний сайт Українська біржа благодійності / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ubb.org.ua/

6. Огородник В.О. Краудфандинг як інноваційний інструмент модернізації національної фінансово-інвестиційної системи / В.О. Огродник // Науковий вісник Ужгородського університету. — 2014. — Вип. 3 (44). — С. 103—105.

7. Петрушенко Ю.М. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку / Ю.М. Петрушенко, О.В. Дудкін // Маркетинг і менеджмент іновацій. — 2014. — № 1. — С. 172—182.

8. Кушнір С.О. Краудфандинг як одна з реальних можливостей функціонування стартапів та перспективи його розвитку в Україні / С.О. Кушнір // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2015. — Вип. 13. — Ч. 3. — С. 132—135.

References:

1. The official site of free encyclopedia "Wikipedia" (2016), "Crowdfunding", available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%B4%-D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B4%-D0%B8%D0%BD%D0%B3 (Accessed 31 October 2016).

2. The official site of Crowd Expert (2016), "Crowdfunding industry statistics 2015—2016", available at: http://crowdexpert.com/crowdfunding-industry-statistics/ (Accessed 30 October 2016).

3. The official site of crowdfunding platform "Na-Starte" (2016), available at: http://na-starte.com/ (Accessed 31 October 2016).

4. The official site of crowdfunding platform "Spincast" (2016), "Crowdfunding in Ukraine", available at: https://biggggidea.com/ (Accessed 30 October 2016).

5. The official site of crowdfunding platform "Ukrainian philantropic marketplace" (2016), available at: https://ubb.org.ua/ (Accessed 29 October 2016).

6. Ohorodnik, V.O. (2014), "Crowdfunding as an innovative instrument of national financial and investment system modernization", Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu, vol. 3 (44), pp. 103—105.

7. Petrushenko, Yu.M. and Dudkin, V.O. (2014), "Crowdfunding as an innovative tool for financing of socio-economic development projects", Marketynh i menedzhment inovatsij, vol. 1, pp. 172—182.

8. Kushnir, S.O. (2015), "Crowdfunding as one of the real possibilities of functioning of the startups and its development prospects in Ukraine", Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu, vol. 13 (part 3), pp. 132—135.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 338.33

Є. І. Богуславський,
к. е. н., доцент, доцент кафедри політичної економії,
Харківський національний університет ім. Семена Кузнеця, м. Харків
О. В. Опаріна,
студентка, Харківський національний університет ім. Семена Кузнеця, м. Харків

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙ

E. Boguslavsky,
PhD, assistant professor, associate professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of economics, Kharkiv
O. Oparin,
Student, Simon Kuznets Kharkiv National University of economics, Kharkiv

DIVERSIFICATION OF INVESTMENTS

Стаття присвячена дослідженню ефективних шляхів диверсифікації інвестицій, для отримання максимального прибутку з мінімізацією ризиків. Розглянуто різні стратегії формування портфеля цінних паперів, показано що для формування оптимального портфеля цінних паперів доцільно використовувати коефіцієнт Шарпа, що допомагає підвищити прибуток і знизити волатильність портфеля. Визначено оптимальну кількість цінних паперів у складі інвестиційного портфеля, яка принципово не ускладнює управління портфелем, при цьому істотно знижує його волатильність. Розглянуто вплив хедж-фондів та ф'ючерс-фондів на рівень дохідності та волатильності інвестиційного портфелю. Зроблено висновок, що при формуванні інвестиційного портфеля доцільно, крім традиційних активів, застосовувати також хедж-фонди та ф'ючерс-фонди. Завдяки необмеженому набору інвестиційних стратегій вони дозволяють отримувати дохід незалежно від напряму руху цін на акції та облігації.

Article is devoted to a research of effective ways of investment diversification, for receipt of the maximum profit with risk minimization. Various strategy of portfolio construction of securities are considered, it is shown that for forming of an optimal portfolio of securities it is reasonable to use Sharpe ratio that helps to raise profit and to lower portfolio volatility. The optimum number of securities as a part of an investment portfolio, which essentially doesn't complicate portfolio management, is determined, at the same time significantly reduces its volatility. Influence of hedge funds and the future funds for the level of profitability and volatility of an investment portfolio is considered. The conclusion is drawn that when forming an investment portfolio it is reasonable in addition to traditional assets to apply also hedge funds and the future funds. Thanks to an unrestricted set of investment strategies, they allow to gain income irrespective of the direction of movement of stock prices and the bond.

Ключові слова: диверсифікація, ризики, формування портфеля інвестицій, ефективність портфеля, ф'ючерс-фонди, хедж-фонди.
Key words: diversification, risk, portfolio investment, efficiency portfolio, futures funds, hedge funds.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день диверсифікація інвестицій є одним з найбільш актуальних напрямів досліджень. Це обумовлено тим, що інвестиції є важливою складовою основи господарської діяльності та визначають процес економічного зростання в цілому. Найважливішою проблемою для інвестора є складання портфеля, в якому максимізація прибутку досягається з найменшим рівнем ризику.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання диверсифікації інвестицій вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Значний вне-

Рис. 1. Види інвестиційних ризиків

сок у дослідження внесли: Г. Александер [6], Бэйли Дж. [6], Г. Бібовер [5], Зви Боди [14], Г. Брінсон [5], Р. Гібсон [1], Алекс Кейн [14], Гаррі Марковіц [13], Алан Дж. Маркус [14], Р. Худ [5], У. Шарп [6].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є пошук ефективних шляхів диверсифікації інвестицій, шляхом створення інвестиційного портфеля з найбільш оптимальним набором активів та з урахуванням мінімізації ризиків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах гостро стоїть проблема використання заощаджень. В умовах сучасної ринкової економіки все частіше доводиться приймати рішення про накопичення і інвестування. З метою збереження і примноження заощаджень необхідно шукати найбільш дієві способи накопичення. Одним з основних способів накопичення є інвестування. Під інвестиціями на мікрорівні розуміють вкладення в розвиток виробничих сил і економічних відносин. Інвестиції на макрорівні — вкладення в розвиток економічної системи. При інвестуванні одним із найважливіших питань виступає питання ризиків.

Ризик — невід'ємна умова нашого існування. Зазвичай, коли говорять про ризик, то мають на увазі, що є ймовірність несприятливого розвитку подальших подій. Розглянемо докладніше інвестиційні ризики.

Інвестиційні ризики можна розділити на дві основні групи: системні й несистемні.

Несистемні ризики це ризики, пов'язані тільки з даною компанією або цим активом. У свою чергу вони поділяються на такі категорії:

1. Діловий ризик —в основному, він пов'язаний з помилками менеджменту компанії.

2. Фінансовий ризик — ризик несприятливої для компанії ситуації на фінансових ринках.

Системні ризики це більш фундаментальні ризики, властиві всім активам

1. Ринковий ризик — ризик негативних змін в економіці країни в цілому.

2. Процентний ризик — ризик підвищення процентних ставок, який може негативно впливати на багато класів активів. Наприклад зростання процентних ставок призводить до падіння вартості цінних паперів з фіксованим доходом.

3. Інфляційний ризик — зниження вартості активів внаслідок інфляції [1, с. 12—13].

Ефективне інвестування коштів передбачає безліч різних прийомів. І один з найбільш розповсюджених — це диверсифікація. Застосовуючи цей метод, інвестор може не тільки знизити свої ризики, але і збільшити прибуток від вкладень.

Диверсифікація інвестицій — це стратегія зниження ступеня ризику шляхом їх розподілу між кількома напрямами діяльності.

Саме слово диверсифікація несе в собі два значення: розширювати і урізноманітнювати.

Отже, диверсифікація інвестицій передбачає вкладення коштів для більш ефективної та економічно вигідної роботи підприємства.

Так, інвестор не повинен вкладати свої кошти в цінні папери (ЦП) одного виду, оскільки в такому випадку він приречений або на низьку ефективність (прибутковість), або високий рівень ризику. Тому необхідна диверсифікація вкладень — формування портфеля ЦП декількох видів (державні облігації, прості і привілейовані акції, облігації корпорацій, векселі, контракти, опціони, ф'ючерси, варанти, свопи і т.д.).

Диверсифікація, науковим фундаментом якої є теорія портфеля — один з ефективних способів зниження ступеня ризику [2].

Традиційними напрямами вкладення коштів вважаються такі:

— дорогоцінні камені і метали;
— нерухоме майно;
— облігації та акції;
— іноземна валюта;
— предмети антикваріату.

Щоб зрозуміти, як працює диверсифікація ЦП, розглянемо спрощену економічну систему, в якій на біржі продаються акції тільки двох компаній: одна з яких вкладає кошти в нафтогазову промисловість, а інша — в альтернативні джерела енергії. Зрозуміло, що доходи обох

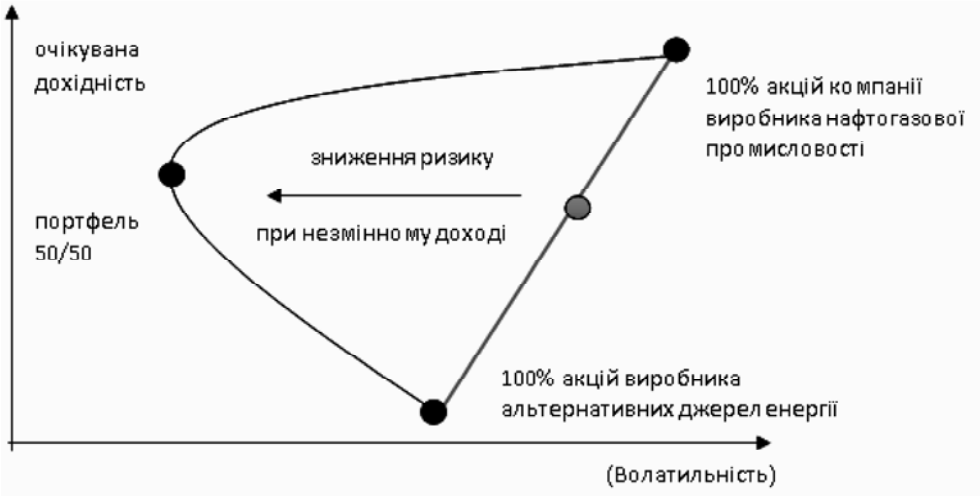

Рис. 2. Зниження ризиків диверсифікованого портфеля

компаній сильно залежать від прогнозу цін на природні вуглеводні.

Якщо ціни на нафту будуть вище, то більший прибуток отримають виробники нафтогазової промисловості, і навпаки.

Тож, визначимо, які з двох акцій слід покупати. Варіантів кілька. І хоча вони суперечать один одному, всі вони підкріплені відповідними інвестиційними теоріями.

Наприклад, агресивний інвестор ризикне довіритися експертам, які прогнозують зниження цін на нафту (газ) , і на всі гроші купить акції компанії з виробництва альтернативних джерел енергії. Фахівці з технічного аналізу стануть вивчати статистичні дані і будувати графіки, намагаючись визначити тенденції, рівні підтримки і ін. Фундаменталісти вивчатимуть фінансову звітність компаній, співвідношення вартість / прибутковість акцій, співвідношення ринкової і балансової вартості компаній та ін. Прихильники інерційної теорії віддадуть перевагу компанії, яка була більш успішна в недавньому минулому, а інвестори, що йдуть проти ринку, надійдуть навпаки. Оптимальний вибір можна забезпечити методами диверсифікації інвестицій, які в змозі забезпечити прості і природні рішення цієї проблеми.

Тільки людина, яка не має достатніх знань у цій галузі вкладе всі свої гроші в одну з компаній. Всі інші, для зниження ризиків, куплять акції обох компаній. Тобто здійснено портфельне інвестування.

Інвестиційним портфелем називається сукупність всіх інвестицій фізичної або юридичної особи.

Купуючи акції обох компаній, інвестор бере участь в довгостроковому зростанні, яке випробовує акції як клас активів, зменшуючи при цьому ризики короткострокових коливань. Теорія і практика показують, що на великих проміжках часу ризики інвестування в одну компанію в порівнянні з потенційною прибутковістю невиправдано великі. Їх зниження і є головним завданням диверсифікації.

У нашому прикладі спроба прогнозування біржових коливань вдається в половині випадків і в середньому наш дохід буде близький до нуля. З урахуванням витрат, наприклад комісійні біржового брокера, ми напевно програємо.

Інвестуючи в обидві компанії, інвестор знижує ризик, характерний тільки для однієї акції. При цьому залишається системний ризик — ризик глобального краху ринку ЦП. Його можна теж зменшити, якщо інвестувати в активи на ринках інших країн або в біржові товари.

Переваги диверсифікації наочно демонструє рисунок 2.

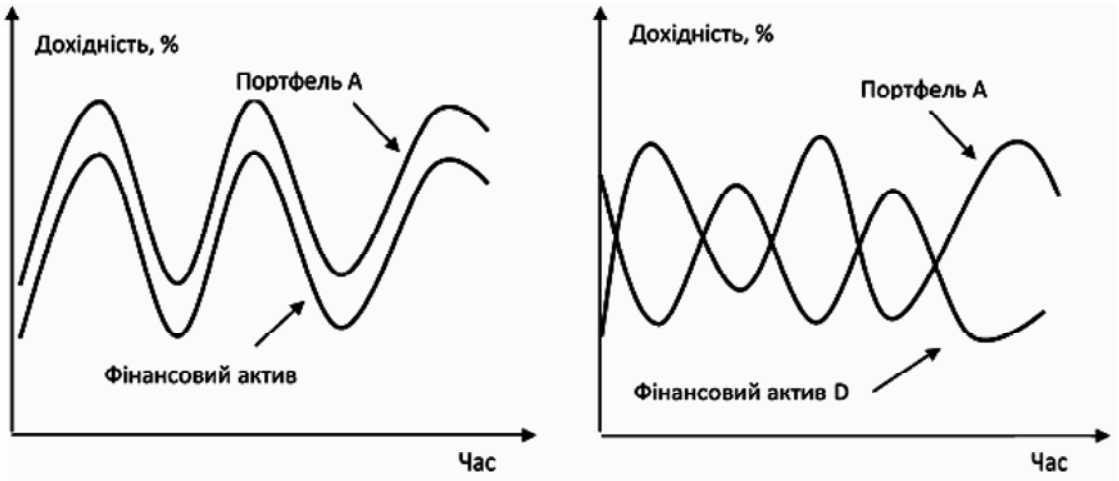

Рис. 3. Мінливість дохідності в разі доповнення портфеля фінансовими активами з різною амплітудою коливань

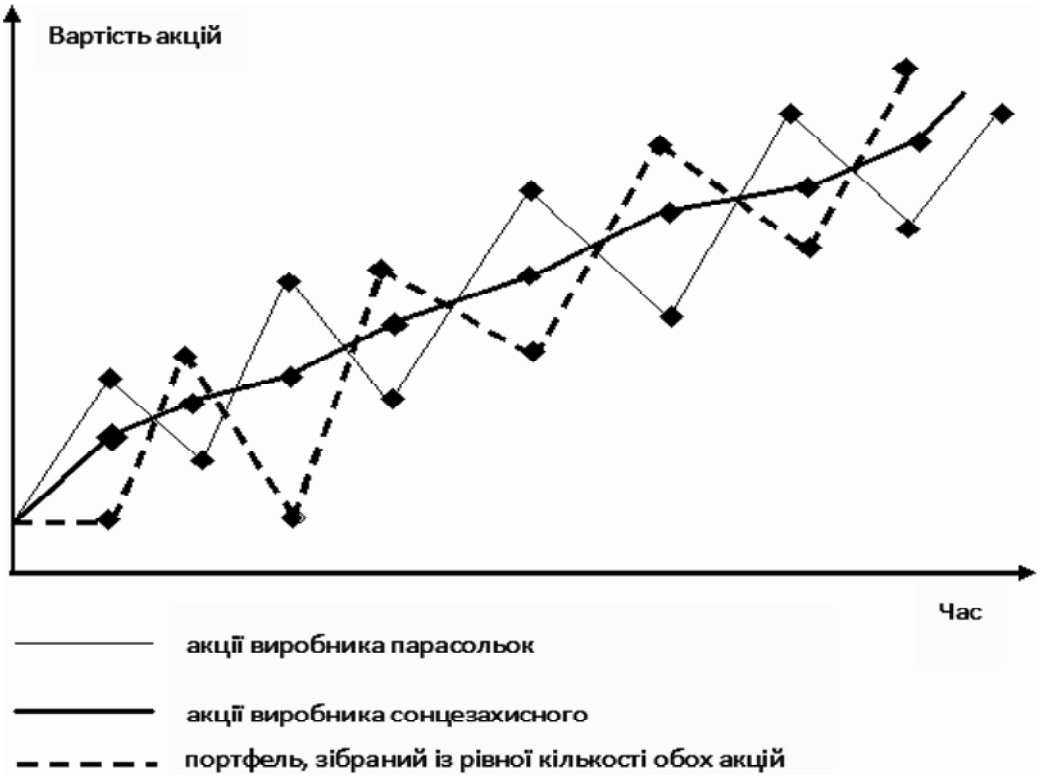

Рис. 4. Зниження волатильності портфеля при використанні активів з негативною кореляцією

Це найпопулярніший в науці про інвестування графік співвідношення "Прибутковість — Волатильність" [3].

Очікуваний дохід портфеля, який порівну розподілений між акціями двох компаній, дорівнює середньому значенню доходів акцій, що входять до нього, тоді як волатильність портфеля значно менше середньої волатильності двох акцій і значно менше волатильності складових портфеля. Це означає, що якщо об'єднати в одному портфелі різні активи, то співвідношення ризику і доходу покращиться.

Точний вигляд кривої на рисунку 2 залежить від коефіцієнта кореляції. Його значення може змінюватися від -1 до +1 залежно від того, наскільки злагоджено поводяться ціни на розглянуті активи. Природу кореляції легко зрозуміти з кількох прикладів:

— Якщо два види ЦП мають коефіцієнт кореляції +1, то їх цінові коливання повністю повторюють один одного. Це повна позитивна кореляція.

— Якщо два види ЦП мають коефіцієнт кореляції -1, то їх ціни змінюються в протилежному напрямку. Це повна негативна кореляція (рис. 3):

— Якщо два види ЦП мають коефіцієнт кореляції 0, то їх ціни змінюються абсолютно незалежно один від одного.

— Якщо два види ЦП мають коефіцієнт кореляції +0,6, то їх цінові коливання в 60% випадків збігаються, а в 40% випадків вони не залежать один від одного.

— Якщо два види ЦП мають коефіцієнт кореляції -0,5, то в половині випадків вони мають повну негативну кореляцію, а в іншій половині вони незалежні [4].

Отже, якщо коливання цін двох акцій відбуваються в протилежному напрямку, то ці коливання гасять один одного. Сумарна волатильність, портфеля зменшується тобто інвестиційний ризик знижується. Саме це відбувається в нашому прикладі з акціями компаній виробників нафтогазової промисловості та альтернативних джерел енергії.

Процес взаємного гасіння коливань цін акцій показаний на рисунку 4.

Можна легко бачити, що крива сумарної прибутковості набагато більш гладка, ніж криві прибутковості окремо взятих ЦП.

При формуванні портфеля інвестор переслідує такі цілі:

1) управління економічним ризиком, тобто зменшення рівня несистематичного ризику, а також встановлення бажаної величини середнього систематичного ризику портфеля;

2) досягнення бажаного рівня норми прибутку, тобто збільшення очікуваної норми прибутку за всі складники портфеля;

3) зростання сумарної ціни портфеля;

4) ліквідність вкладень.

Зазначені цілі в певній мірі альтернативні, тобто пріоритетність тих чи інших цілей відповідає різним типам інвестиційного портфеля [5, с. 39—44].

Створення інвестиційного портфеля складається з декількох етапів:

1. Вибір класів активів, які будуть входити в портфель.
2. Визначення процентних часток класів активів у загальному портфелі.
3. Вибір меж, в яких співвідношення часток можуть змінюватися для того, щоб скористатися найкращою

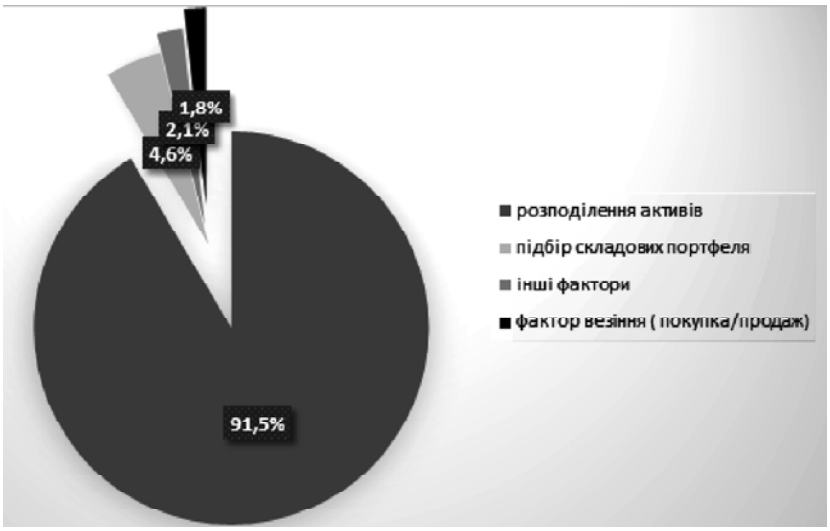

Рис. 5. Значимість факторів, що впливають на поведінку інвестиційного портфеля

Джерело: [4, с.169].

прибутковістю того чи іншого класу при зміні економічної ситуації.

4. Підбір конкретних ЦП, які будуть представляти той чи інший клас активів у портфелі.

Традиційно вважалося, що ефективність управління активами в основному визначається третім і четвертим етапами. Але дослідження економістів Брінсон, Худа і Бібовера ці уявлення радикально змінили.

Виявилося, що тільки два перші етапи (тобто власне стратегія інвестування) визначають фундаментальні характеристики прибутковості і волатильності майбутнього портфеля. Наочно вплив різних чинників на поведінку інвестиційного портфеля показано на рисунку 5.

І все ж, незважаючи на ці результати, мільйони інвесторів рандомно скуповують акції, не звертаючи увагу на загальну структуру своїх активів [6, с. 169].

Одним з найкращих прикладів дивесифікації є компанія Walmart, яка є лідером за обсягом продажів по всьому світу. Основна сфера діяльності компанії — торгівля. Крім цього, компанія набула такі активи, як туристичний бізнес, автосервіс, створення окремих виділених інтернет-ліній, аптечний бізнес, розробка персональних комп'ютерів, торгівля бензином. При цьому у всіх сферах Walmart використовує єдину маркетингову стратегію, яка характеризується на встановленні комплементарних зв'язків між товарами та послугами при зниженні цін на них. При цьому компанія різко розширила свою клієнтську базу і отримала імідж фірми, яка турбується про своїх клієнтів. Збільшення компліментарності товарів та послуг різко підвищило об'єм продажів. Так, розташувавши автозаправки поряд з торговими центрами і гарантувавши додаткове зниження цін (близько 2%) при оплаті власною карткою, компанія стимулювала ріст продажів пального. На цей момент він перевищує середні показники продажів на бензоколонках по США практично у 10 разів. Крім цього, таке розміщення заправних станцій дозволяє компанії Walmart залучити у свої торгові центри додаткових клієнтів [7].

Для зменшення загального ризика портфеля ЦП існує два основних методи. Можна або додатково інвестувати кошти в різні ЦП, які вже є у складі портфеля, або доповнити портфель активами, з іншою амплітудою коливань, ніж ті, що є у складі портфеля.

Для формування оптимального портфеля ЦП використовується коефіцієнт Шарпа, який допомагає підвищити прибуток і знизити волатильність портфеля.

Математично він записується так:

Коефіцієнт Шарпа = (Дохідність актива – Дохідність безризикового активу) / Волатильність (ризик) актива

Коефіцієнт Шарпа показує, наскільки висока прибутковість інвестиції в порівнянні з ризиком. Чим вище коефіцієнт Шарпа, тим інвестиція ефективніше. За традицією безризиковими активами вважаються короткострокові облігації федерального резерву США.

Ефект диверсифікації можна також побачити, порівнявши значення коефіцієнта Шарпа для окремих класів активів зі його значенням для складеного з них портфеля.

З таблиці добре видно, що в результаті об'єднання в один портфель декількох ризикових активів вдається

Таблиця 1. Значення коефіцієнта Шарпа для окремих класів активів та його значення для складеного з них портфеля

Клас активів	Усереднений річний дохід	Усереднена річна волатильність	Коефіцієнт Шарпа
Акції американських компаній (Індекс S & P 500)	13,2	16,8	0,43
Акції міжнародних компаній (Індекс MSCI EAFE)	12,5	21,9	0,30
Нерухомість (Індекс NAREIT)	12,5	17,2	0,38
Біржові товари (Індекс GS commodities)	12,4	24,9	0,26
Портфель, складений з усіх вищенаведених активів	13,9	11	0,72

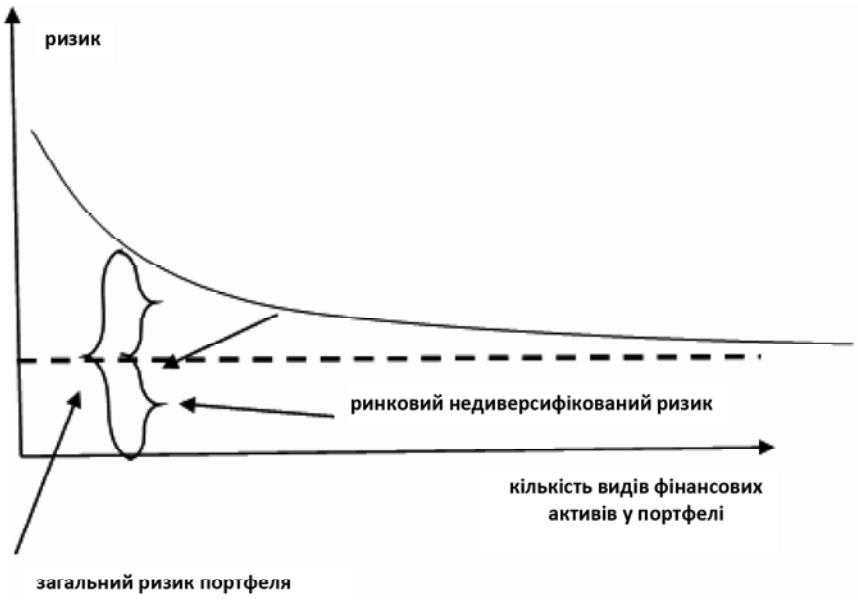

Рис. 6. Ризики диверсифікованого портфеля цінних паперів

отримати більшу дохідність при значному зниженні інвестиційного ризику. Причина полягає в низькій кореляції між окремими активами портфеля. Коефіцієнт Шарпа, який образно називають винагородою за ризик, у портфеля значно вище [8].

На рисунку 6 [9, с 408] показано, як кількість фінансових активів в інвестиційному портфелі впливає на загальний рівень ризику. За даними авторів [9, с. 408], встановлено, "що стандартне відхилення умовного "середнього" портфеля з однієї акції, яка котирується на Нью-Йоркській фондовій біржі, становить біля 28 %, "середнього" портфеля з двох випадкових акцій — 25 %, з десяти — приблизно 18 %." Подальше розширення ЦП в портфелі дасть менше зниження стандартного відхилення ніж на початку. Оптимальним вважається склад портфеля від 10 до 15 різних видів ЦП. Подальше розширення портфеля відбувається за рахунок збільшення витрат на його ведення. При цьому ризик ніколи не буде дорівнювати 0.

"Чим ширший перелік різних активів, залучених до портфеля, тим більше розпорошується в портфелі ризик. Це важливий наслідок диверсифікації" [10, с. 16—20].

Дохідність портфеля ЦП визначають за відомою формулою:

$$R = w_1R_1 + w_2R_2 + \ldots + w_xR_x = \sum w_iR_i,$$

Де і - вид цінного папера;

R_i - дохідність і-ого цінного папера;

W_i - частка і-ого цінного папера у вартості портфеля;

x - кількість пакетів різних цінних паперів, що входять до портфеля.

Таким чином визначається як фактична так і очікувана дохідність портфеля ЦП. При цьому що w_i — величина, пропорційна вартості портфеля, інвестованої в і-ті ЦП (тобто w_i — сума, інвестована у і-ті ЦП, поділена на загальну вартість портфеля). Сума всіх w_i має дорівнювати одиниці.

"Відшукати на практиці ЦП з від'ємною кореляцією дуже важко (майже неможливо). Тому навіть ті портфелі, що поєднують дуже велику кількість пакетів ЦП, містять певну міру ризику. Але в будь-якому разі цей ризик буде меншим, ніж за умови вкладення коштів у ЦП одного емітента" [9, с. 408].

Плюси і мінуси диверсифікації компанії представлені в таблиці 2 [11].

Проблема оптимізації фінансового портфеля стоїть досить давно. Хоча методики опрацьовувалися десятиліттями, фундаментальні принципи не змінилися.

Розглянемо як формується портфель на основі традиційних активів — акцій і облігацій. Готівкові і їх еквіваленти розглядатися не будуть.

Спочатку необхідно визначити дохідність і волатильність кожного класу активів, які увійдуть в інвестиційний портфель. Потім встановлюється коефіцієнт кореляції між кожною парою активів. І, нарешті, кошти інвестора розподіляються в пропорціях, які дають оптимальне співвідношення прибутковості і ризику.

Оскільки структурування портфеля орієнтоване на майбутнє, визначальне значення для успішного вирішення завдання мають два перші етапи. Третій етап — всього лише механічне вирішення низки рівнянь.

Таблиця 2. Плюси і мінуси диверсифікації компанії

Плюси диверсифікації	Мінуси диверсифікації
Фінансова стійкість компанії в разі кризових явищ, рейдерських захоплень	Наявність проблем планування і бюджетування розвитку різних бізнес-напрямів
Можливість ефективного розподілу коштів між напрямами з метою інвестування в нові види бізнесу	Погана керованість різних не пов'язаних один з одним напрямів бізнесу
Поява асортиментних переваг перед іншими компаніями в зв'язку з можливістю пропозиції нових послуг, товарів, розширеного асортименту	Ризики інвестування в збиткові напрямки бізнесу і компанії, що знизить загальний прибуток і прибутковість компанії
Можливість запозичень між різними компаніями, напрямами	Виникнення складнощів у централізації процесів і розрахунків між різними бізнес-напрямами

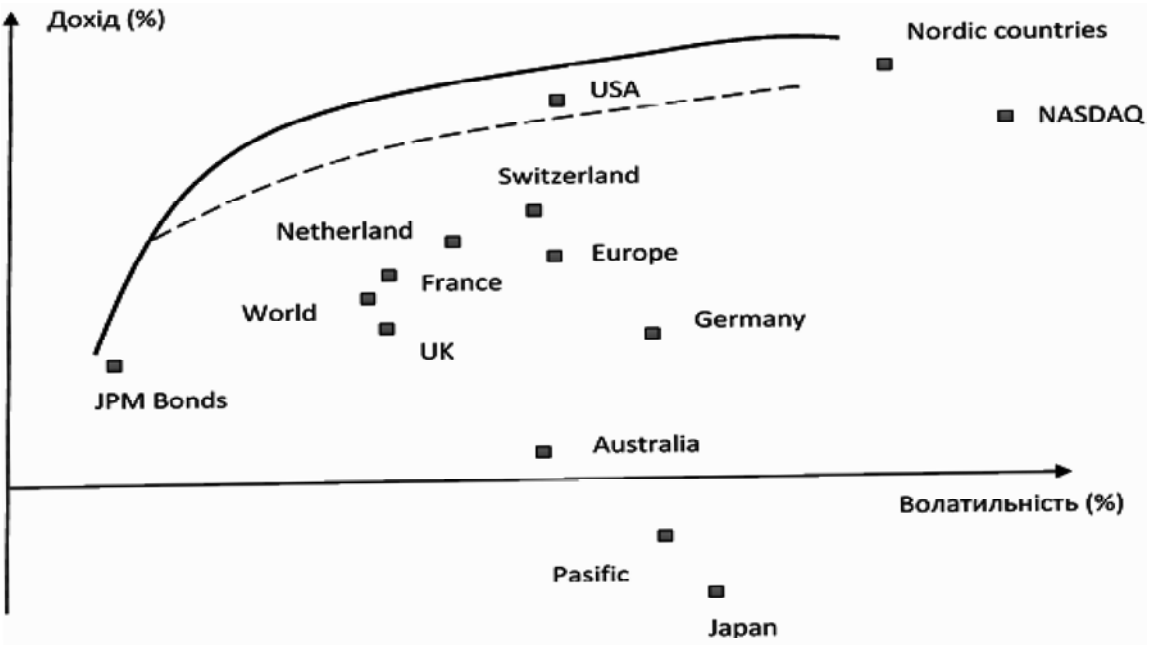

Рис. 7. Обмежена (суцільна лінія) і необмежена (переривчаста) ефективні кордони портфелів, що складаються з традиційних активів

Найбільша проблема будь-якого інвестора полягає в тому, що йому доводиться передбачати майбутнє. Історичні дані дуже корисні для розуміння прибутковості і ризиків різних активів, а також взаємозв'язку між ними, але для структурування портфеля важливо знати як ці активи будуть вести себе і взаємодіяти в майбутньому. Перед інвестором завжди стоїть проблема пошуку формули, яка б дозволила прогнозувати рух цін. Навряд чи ця формула буде знайдена, але з точки зору здорового глузду зрозуміло, що будувати стратегію інвестування, грунтуючись лише на історичних даних, ризиковано. Проте

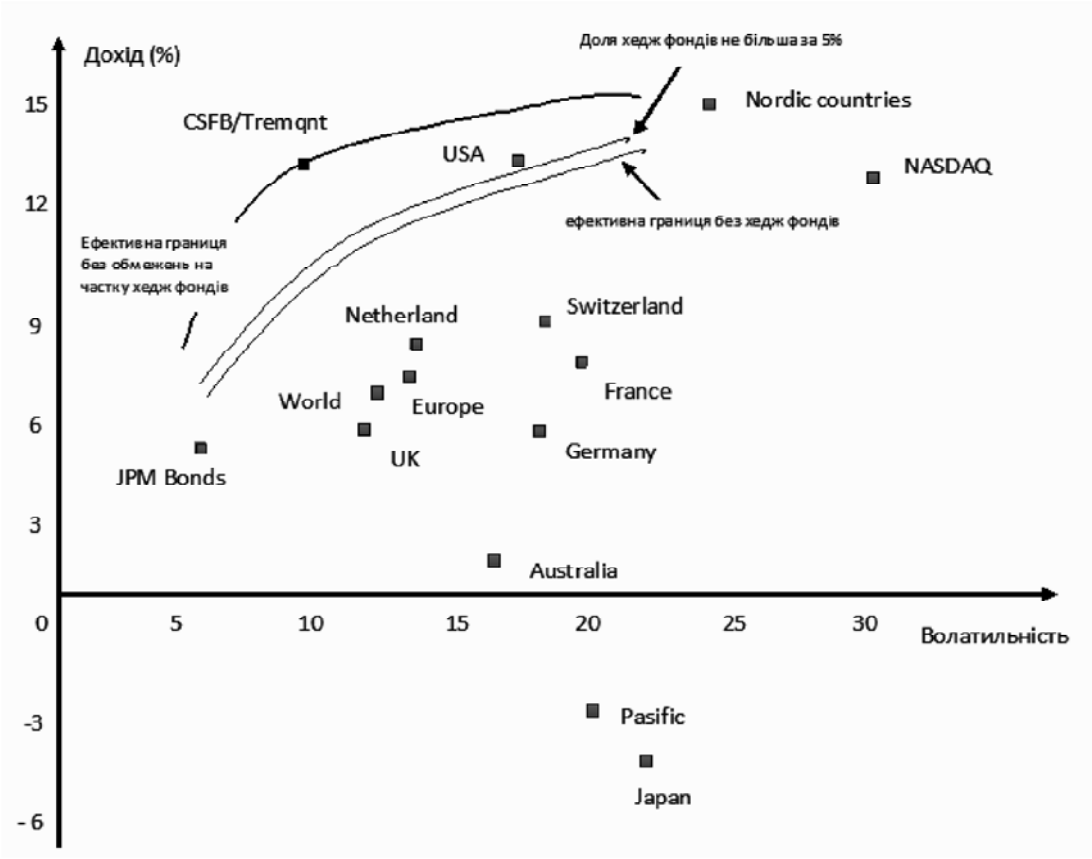

Рис. 8. Поведінка ефективного кордону портфеля при включенні до нього індексного хедж-фонду на основі індексу CSFB / Tremont

Скорочення і позначення ті ж що і на рисунку 6.

для ілюстрації поведінки різних портфелів і вигоди диверсифікації подальші викладки будуть засновані тільки на історичних даних [12].

Рис. 7 ілюструє характеристики різних активів а також ефективні портфелі, складені на їх основі. Дані взяті за період з 1994 по 2001 рік На графіку представлені наступні класи активів:

— World — об'єднаний міжнародний індекс акцій MSCI;

— Europe — об'єднаний індекс європейських акцій;

— Pacific — об'єднаний індекс акцій країн Тихоокеанського регіону за винятком Японії;

— USA — індекс S & P 500;

— Nordiccountries — об'єднаний індекс акцій скандинавських країн;

— NASDAQ — індекс основних акцій, що торгуються на біржі NASDAQ;

— Нідерланди, Швейцарія, Німеччина, Великобританія, Франція, Австралія, Японія — відповідно, індекси акцій Нідерландів, Швейцарії, Німеччини, Великобританії, Франції, Австралії та Японії;

— JPM Облігації — індекс облігацій JP Morgan.

У цьому періоді, за винятком Японії та Тихоокеанського регіону, акції приносили суттєвий дохід. Правда, досягалося це ціною значних ризиків.

Як відомо, для зниження ризиків портфеля до нього необхідно включати активи з нульовою або негативною взаємною кореляцією. Аналіз акцій різних країн за цей період показав, що майже всі вони мають значну позитивну кореляцію. Це наслідок інтеграції світової економіки і про зростаючу взаємну залежність всіх країн. До початку 90-х років минулого століття руху цін на ринках ЦП різних країн були пов'язані значно менше. З обраного набору активів тільки облігації мають слабку кореляцію з іншими активами.

Набір ефективних портфелів на основі використаних активів представлений двома кривими:

— Суцільна крива — це ефективна межа, без яких би то ні було обмежуючих умов.

— Пунктирна крива — це ефективна межа портфелів за умови, що жоден з активів не займає в портфелі більше 25%. Це обмеження прийнято для збереження достатньої диверсифікації портфеля [13, с. 456—492].

Ринкові потрясіння 90-х років показали, що традиційні активи достатню диверсифікацію не забезпечують. У пошуках альтернатив акціям та облігаціям інвестори звернули увагу на нетрадиційні активи. Дослідження, проведені на початку 80-х років, показали, що між прибутковістю інвестицій в акції та облігації і прибутковістю інвестицій в біржові товари спостерігається мінімальна або навіть негативна кореляція. В результаті виникла ціла індустрія керованих ф'ючерс-фондів, які витягають дохід з цінових коливань на ринках біржових товарів. Самі по собі такі інвестиції дуже ризиковані, але вони чудово доповнюють інші активи в збалансованому портфелі. Ще одна альтернатива традиційним активам — хедж-фонди. Завдяки необмеженому набору інвестиційних стратегій вони дозволяють отримувати дохід незалежно від напрямку руху цін на акції та облігації.

Таблиця 3. Портфель з мінімальним ризиком

	Традиційний портфель	Портфель з хедж-фондами
Ризик (%)	5,52	4,59
Прибутковість (%)	5,61	7,17

Таблиця 4. Портфель з максимальною прибутковістю

	Традиційний портфель	Портфель з хедж-фондами
Ризик (%)	12,67	15,83
Прибутковість (%)	17,58	13,21

При цьому їх волатильність виявляється менше ніж у традиційних фондів. Вони все більше розглядаються як окремий клас активів, який повинен входити в будь-який добре диверсифікований інвестиційний портфель.

При використанні хедж-фондів для диверсифікації портфеля, виникає два принципово важливих питання: яка частина портфеля повинна бути інвестована в хедж-фонди і які стратегії в них слід використовувати.

Більш правильний підхід заснований на все тому ж методі оптимізації портфеля. Оптимальна частка хедж-фондів у портфелі визначається по тому, як зміщується ефективна межа при їх включенні в портфель. Подивимося, як буде вести себе крива ефективних портфелів, якщо в них додати хедж-фонди.

Як хедж-фонд для нашого прикладу візьмемо фонд, заснований на відомому індексі хедж-фондів — CSFB / Tremont. Це дозволить відволіктися від особливостей окремих хедж-фондів. Для порівняння використовуємо той же часовий відрізок з 1994 по 2001 рік рік.

Цілком очевидно, що включення хедж-фондів до портфеля підвищує його якість (тобто співвідношення прибутку і ризику). Обережний ненауковий підхід (частка хедж-фондів у портфелі не більше 5%) дає незначний виграш. Найкращі результати показує "безмежний" підхід, тобто в портфелі допускається будь-яка частка хедж-фондів [13].

Наведемо кількісні характеристики традиційних портфелів і портфелів з хедж-фондами (табл. 3, 4) [15].

Переваги портфелів з хедж фондами незаперечні. Вони одночасно мають кращу прибутковість і менші ризики.

Окремі хедж-фонди використовують різні стратегії, які не тільки не корелюють з традиційними активами, а й один з одним. Включаючи їх до портфеля індивідуально, а не в складі індексу, можна домогтися ще більшої ефективності інвестиційного портфеля.

Підводячи підсумки, можна сказати, що включення хедж фондів до складу інвестиційного портфеля може значно поліпшити співвідношення дохідності та ризику. Якщо не обмежувати частку хедж-фондів у складі портфеля, виявиться, що найбільш оптимальні портфелі складаються виключно з хедж-фондів. Справедливості заради потрібно нагадати, що ці розрахунки засновані на історичних даних. Майбутнє може внести деякі поправки.

ВИСНОВКИ

У статті розглянуто різні стратегії формування портфеля ЦП, показано що для формування оптимального портфеля ЦП доцільно використовувати коефіцієнт Шарпа, що допомагає підвищити прибуток і знизити волатильність портфеля. Визначено оптимальну кількість ЦП у складі інвестиційного портфеля, яка принципово не ускладнює управління портфелем, при цьому істотно знижує його волатильність. Розглянуто вплив хедж-фондів та ф'ючерс-фондів на рівень дохідності та волатильності інвестиційного портфелю. Зроблено висновок, що при формуванні інвестиційного портфеля доцільно крім традиційних активів застосовувати також хедж-фонди та ф'ючерс-фонди. Завдяки необмеженому набору інвестиційних стратегій вони дозволяють отримувати дохід незалежно від напрямку руху цін на акції та облігації.

Визначальним фактором у виборі стратегії служить часовий горизонт інвестора — приблизний термін, на який розрахована інвестиція. При невеликих термінах інвестування більш небезпечна волатильність. Може виявитися, що на момент виходу з інвестиції її прибутковість негативна. При значних термінах інвестування на перший план виходить ризик інфляції.

Проте, незалежно від часового горизонту інвестиції, широка диверсифікація з використанням багатьох непов'язаних активів дозволяє радикально поліпшити ефективність інвестиційного портфеля в цілому.

Література:

1. Roger C. Gibson. Balancing Financial Risks. — McGraw Hill, 2000. — P. 12—13.
2. Сайт "Бібліотека економіста" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.if.ua/book/132/8911.html
3. Сайт "Теорія портфеля" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/18800413-39414/finansi/teoriya_portfelya
4. Сайт "Бібліотека економіста" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.if.ua/book/82/5821.html
5. Gary P. Brinson, L. Randolph Hood, Gilbert L. Beebower // Determinants of Portfolio Performance. — Financial Analysts Journal. — July-August 1986. — P. 39—44.
6. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. — М.: Инфра-М, 1997. — 169 с.
7. Сайт "Інноваційний менеджмент" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://stud.com.ua/42449/menedzhment/diversifikatsiya_diyalnosti_strategiyi_-zrostannya
8. Сайт "Аналіз і оцінка ризиків у бізнесі" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://stud.com.ua/34780/finansi/optimalniy_portfel
9. Портфельне інвестування: навч. посібник / А.А. Пересада, О.Г. Шевченко, Ю.М. Коваленко, С.В. Урванцева. — К.: КНЕУ, 2004. — 408 с.
10. Шкварчу Л.О. Особливості формування інвестиційного портфеля. — Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. — Економічні науки. — 2003. — № 7. — С. 16—20.
11. Сайт "Плюси і мінуси стратегії диверсифікації" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://um.co.ua/11/11-8/11-87635.html
12. Markowitz H. Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments. — New York, John Wiley, 1959.
13. Зви Боди, Алекс Кейн, Алан Дж. Маркус. — Принципы инвестиций. — Москва, Издательский дом "Вильямс", 2002. — С. 456—492.
14. Юм К., Єльник І. Інвестиційні можливості та стратегії хедж-фондів" // Україна фінансова — інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/181.htm
15. Сайт "Бібліотека економіста" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.if.ua/book/71/5226.html

References:

1. Gibson, R. C. (2000), Balancing Financial Risks, McGraw Hill, NY, USA.
2. Library of economist (2002), "Economic risk: Playing models", available at: http://library.if.ua/book/132/8911.html (Accessed 10 Oct 2016).
3. Pidruchniki (2016), "Portfolio theory", available at: http://pidruchniki.com/1880041339414/finansi/teoriya_portfelya (Accessed 10 Oct 2016).
4. Library of economist (2004), "Portfolio investment", available at: (Accessed 10 Oct 2016). http://library.if.ua/book/82/5821.html
5. Brinson, G. P. Hood, L. R. and Beebower, G. L. (1986), "Determinants of Portfolio Performance", Financial Analysts Journal, vol. 7—8, pp. 39—44.
6. Sharp, U. Aleksander, H. and Beily, Dzh. (1997), Ynvestytsyy [Investments], Ynfra-M, Moscow, Russia.
7. Stud.com.ua (2016), "Diversification of activities and growth strategy", available at: http://stud.com.ua/42449/menedzhment/diversifikatsiya_diyalnosti_-strategiyi_zrostannya (Accessed 10 Oct 2016).
8. Stud.com.ua (2016), "Optimal portfolio", available at: http://stud.com.ua/34780/finansi/optimalniy_-portfel (Accessed 10 Oct 2016).
9. Peresada, A. A. Shevchenko, O. H. Kovalenko, Iu. M. Urvantseva, S. V. (2004), Portfelne investuvannia [Portfolio investment], KNEU, Kyiv, Ukraine.
10. Shkvarchu, L.O. (2003), "Features of formation investment portfolio", Naukovyi visnyk VDU imeni Lesi Ukrainky. Ekonomichni nauky, vol. 7, pp. 16—20.
11. Um.co.ua (2016), "Pluses and minuses of diversification strategy", available at: http://um.co.ua/11/11-8/11-87635.html (Accessed 10 Oct 2016).
12. Markowitz, H. (1959), Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments, John Wiley, New York, USA.
13. Body, Z. Kein, A. Markus, and A. Dzh. (2002), Pryntsypy ynvestytsyi [Principles of investment], Yzdatelskyi dom "Vyliams", Moscow, Russia.
14. Yum, K. and Yelnyk I. (2016), "Investment opportunities and strategies for hedge funds", available at: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/181.htm (Accessed 10 Oct 2016).
15. Library of economist (2016), "Management of investment activity", available at: http://library.if.ua/book/71/5226.html (Accessed 10 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016 р.

УДК [(334.716:67):330.341.1

Т. Є. Воронкова,
к. е. н., професор,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
М. О. Васильєва,
магістр,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

T. Voronkova,
Doctor of Economics, professor,of Kyiv
M. Vasylieva,
Magister, Kyiv National Univercity of Technologies and Design

INCREASE OF EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES OF LIGHT INDUSTRY

У статті визначено поняття ефективності інноваційної діяльності підприємства та основні чинники впливу на неї (економічні, політико-правові та організаційно-управлінські). Вказано, яким чином ці фактори можуть здійснювати вплив на рівень ефективності інноваційної діяльності організації. Також виявлено та проаналізовано види ефектів, що виникають у ході реалізації інновацій. До таких ефектів належать економічний, соціальний, науково-технічний, ресурсний та виробничий. З огляду на особливості оцінки інноваційної діяльності підприємств запропоновано структуру та рівні інноваційного потенціалу організації, яка даватиме змогу вищому менеджменту розробляти оптимальні інноваційні стратегії. На основі проаналізованих підходів, факторів та структур потенціалу можна зробити висновки про основні шляхи вдосконалення інноваційного процесу на підприємстві.

The paper defines the concept of the innovation of the company and the factors that influence it (economic, political, legal, organizational and managerial). Specified how these factors can exert influence on the level of the innovation component of the organization. Also detected and analysed types of effects that arise during the implementation of innovations. These effects include economic, social, technological, and environmental resources. Based on the evaluation of the features of innovative activity assessment proposed a structure and level of innovative capacity, which help you to give senior management to develop the best innovative strategies. Based on the analyzed approaches, factors and potential structures can be drawn about the main ways of improving the innovation process in the enterprise.

Ключові слова: ефективність інноваційної діяльності, інноваційний потенціал, інноваційна політика, ефект інновацій, структура інноваційного потенціалу.

Key words: the effectiveness of innovation, innovation potential, innovation policy, the effect of innovation, structure innovation potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Багато українських експертів признають, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку в країні є дефіцит фінансових ресурсів. Але при цьому вони майже зовсім не звертають уваги на спад платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, погіршення якісних характеристик наукових кадрів і матеріально-технічної бази досліджень, та інші, не менш важливі причини.

Основним чинником розвитку економічних систем у сучасних умовах є інновації, тому для національної економіки залишається важливим завданням — розвиток внутрішніх процесів на інноваційній основі. Наявність інноваційної складової у виробництві підвищить конкурентоспроможність конкретної фірми і економіки в цілому, а також обсяги виробництва та експорту. Водночас від інноваційного економічного розвитку залежить роль і місце країни у світовій економічній системі, стабільність і рівень розвитку національної економіки на цьому етапі і в майбутньому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні засади дослідження інноваційної діяльності були розроблені у працях не тільки Й. Шумпетера, а й інших відомих вчених, наприклад: Н. Краснокутська, С. Покропивний, Р. Фатхутдінов, Є. Лісна, Янковець В.Ю., Харін А.А., Коленський Л.И., Кундєева Г.А., Вініченко І.І. Однак чимало питань удосконалення організаційно-економічного механізму активізації інноваційної діяльності підприємств потребують додаткового дослідження.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є теоретичне обгрунтування та аналіз факторів впливу на підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств. У процесі дослідження було використано такі методи: структура потенціалу та оптимальних факторів для потенціалу інновації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У середині XX століття відбулась [1] інформаційна революція, в той час різко змінились критерії до товарного виробництва та послуг. Всіх детально цікавило, що об'єднують поняття "інформація", "науковий потенціал", "інтелектуальний потенціал", "ноу-хау" та ін. Вклад знань у розвиток економіки цінується більше за внески фінансового капіталу, персональних трудовитрат, землі, а самі знання придбали вирішальне значення у створенні конкурентоспроможної економіки.

Для ефективності інновацій у економічному розвитку, необхідно розвивати:

— багатство науки,

— розширення виробничо-технічної потужності,

— підвищення якості освітньої системі.

Україна направлена на активний розвиток економіки та враховує всі ефекти інновацій. У зв'язку з цим система управління має бути:

— рефлексивною, тобто базуватися на здатності прогнозувати наслідки реалізації прийнятих рішень і на цієї основі коригувати управлінські дії з урахуванням ситуації, що склалася;

— багатоваріантною і нелінійною;

— ситуаційною, щоб порівнювати управлінські дії зі станом і тенденціями розвитку соціально-економічного середовища на момент прийняття рішень;

— самоорганізуючою, тобто система управління повинна змінюватися, щоб відповідати вимогам оновленого суспільства [2].

Існують твердження з приводу пріоритетності державної ролі та галузевої науки у забезпеченні та регулюванні розвитку у інновації. Основними шляхами нашої політики інноваційного розвитку на сучасному етапі мають стати:

— розкриття головних напрямів інноваційного прориву на основі комплексного аналізу світових тенденцій, технологічного передбачення й ретельного аналізу наявного інноваційного потенціалу підприємств;

— забезпечення сприятливих умов для технологічної модернізації виробничої бази підприємств, підвищення інноваційної сприятливості та інвестиційної привабливості виробництва;

— прийняття концепції партнерства держави, наукового співтовариства в досягненні параметрів державних галузевих програм і проектів формування внутрішнього ринку споживання продовольства й експертного потенціалу наукоємної продукції;

— створення дієвої інфраструктури генерації наукових знань і здійснення інноваційних процесів, спрямованої на формування ринку наукоємної продукції відповідно до попиту споживачів;

— підвищення ролі регіонів у розвитку інноваційних процесів, методів сприяння інноваціям.

Для рішення завдань ефективного регулювання інноваційним потенціалом підприємств одним із найбільш перспективних є синергетичний підхід до управління складними системами, який акцентує увагу на узгодженні взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого.

Ефективне функціонування та розвиток підприємства великою мірою залежать від досконалості його внутрішнього середовища, яка забезпечується взаємною відповідністю системи внутрішніх елементів та їх раціональною взаємодією, заснованою на принципі динамічної рівноваги, який передбачає рух вперед, заснований на постійному вдосконаленні ключових елементів організації і приведенні у відповідність до них інших. Це формує виробничо-технічний потенціал організації, забезпечує її здатність стабільно функціонувати в межах і обраної стратегії, незважаючи на зміни у зовнішньому середовищі.

Якісне вдосконалення виробничого процесу на новій техніко-технологічній основі розглядається як важливий фактор розвитку виробництва. З цією метою необхідно створити відповідну систему стимулів для розвитку інновацій як необхідної складової удосконалення виробництва підприємств. Це пов'язано з тим, що такі стимули певною мірою впливають на підвищення техніко-економічного рівня виробництва і можуть поєднати поточні цілі підприємств галузі зі стратегічними [3].

Виробничо-технічний потенціал підприємства, як відомо, — це здатність до стабільної виробничої діяльності в межах обраної стратегії за умов складного і мінливого зовнішнього середовища.

Від виробничо-технічного потенціалу залежить розвиток підприємства і його підрозділів, а також всіх елементів виробничо-господарської системи. В нашому випадку підприємство стикається із значними труднощами при зміні цих умов. Причиною є інертність елементів внутрішнього середовища підприємства, небажання вищого керівництва ризикувати. Значно легше здійснювати поступові організаційні зміни, часткову модернізацію обладнання і технології, модифікацію продукції, ніж зважитися на радикальну перебудову виробництва задля піонерного освоєння нової продукції чи впровадження нових організаційно-економічних рішень. Небажання вищого менеджменту підприємства брати на себе відповідальність за ризиковані інноваційні рішення, перешкоди на шляху інновацій спричиняють відставання у темпах і термінах змін, ослаблення конкурентних позицій фірми, втрату нею частки ринку. Мова йде про її інноваційний потенціал.

Інноваційний потенціал залежить від параметрів організаційних структур менеджменту, професійно-ква-

Таблиця 1. Структура та рівень інноваційного потенціалу організації

Елементи організаційного механізму	Інноваційний потенціал	
	Низький	Високий
1	2	3
Організаційна структура	Лінійна, лінійно-функціональна	Лінійно-функціональна з елементами програмно-цільових організаційних утворень, матричні структури
Технологія	Спеціалізоване виробниче обладнання, жорстко пов'язане в єдиний потік для масового випуску продукції	Гнучкі автоматизовані і виробничі модулі, пов'язані безрейковою гнучкою транспортною системою
Виробничі та офісні приміщення	Спеціально спроектовані під певний виробничий процес, повне використання простору приміщень	Універсального типу, наявність резервних площ та можливість змінити компонування цехів і відділів
Організація праці	Індивідуальна, поопераційна	Бригадна з високим рівнем поєднання операцій і професій
Оплата праці	Індивідуальна, відрядна	Погодинно-преміальна, бригадна з використанням КТУ
Мобільність персоналу	Мінімальна, здебільшого за ієрархічною градацією	Можливість горизонтальних і вертикальних переміщень згідно з вирішуваними завданнями
Стиль управління	Авторитарний, мінімум делегування повноважень, жорсткий контроль за виконанням	Делегування повноважень, що забезпечує високий ступінь залучення персоналу до розроблення рішень; робота у команді
Система інформування персоналу	Оперативна інформація про виконання планових завдань певним підрозділом	Докладне інформування про діяльність організації в цілому, її життя, проблеми та завдання
Орієнтири роботи	Спрямованість на вирішення поточних завдань у рамках свого робочого місця	Спрямованість на пошук як оперативних, так і довгострокових рішень, у тому числі і поза межами свого робочого місця
	Переважають формальні стосунки	Висока корпоративна культура, довірливі стосунки у колективі

ліфікаційного складу промислово-виробничого персоналу, зовнішніх умов господарської діяльності тощо. Тому оцінювання інноваційного потенціалу є необхідною складовою процесу розроблення стратегії.

Інноваційний потенціал підприємства значною мірою визначається техніко-технологічними характеристиками виробничого устаткування, його здатністю до переналагодження, перепланування операцій тощо. Ще більше значення мають творча атмосфера співпраці, стиль управління та мотиваційні преференції працівників підприємства.

Вплив елементів організаційного механізму на структуру та рівень інноваційного потенціалу проілюстровано у таблиці 1 [4].

Лише завдяки високому інноваційному потенціалу організація може оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, вести інноваційний пошук і здійснювати організаційні зміни. Низький же потенціал не забезпечує такої можливості; новації за цих умов вводяться рідко і лише тоді, коли фірма починає відчувати труднощі зі збутом своєї продукції. Інноваційна політика підприємства має бути результатом глибокого дослідження ринку, постійного моніторингу дій конкурентів, повинна опиратися на сучасні науково-технічні досягнення у відповідній галузі та ефективне використання інтелектуального й творчого потенціалу працівників. Це даватиме змогу вищому менеджменту розробляти оптимальні інноваційні стратегії, які формуватимуть стратегічні переваги підприємства у довгостроковій перспективі [5].

Для покращення інноваційного потенціалу та виробничої діяльності на підприємстві необхідне використання наступних факторів:

1) оптимальне використання знарядь праці — це дасть можливість більш повного завантаження виробничих потужностей, підвищення змінності роботи устаткування, зменшення часу його перебування у ремонті, максимального використання технічних параметрів устаткування;

2) скорочення часу виробництва, що представляє собою невикористані можливості зменшення періоду підготовки виробництва та освоєння нових видів продукції, скорочення тривалості виробничого циклу виробів, що випускаються, а також зменшення розмірів виробничих запасів та заділів;

3) покращення використання трудових ресурсів, які визначають можливості зростання продуктивності праці за рахунок більш повного завантаження робітників з урахуванням їхньої кваліфікації та передового досвіду, а також скорочення втрат на непродуктивних затрат робочого часу [6];

4) покращення якості продукції, що характеризують можливості подальшого покращення техніко-економічних параметрів виробів, що випускаються, збільшення питомої ваги високоякісної продукції у загальному об'ємі виробництва, скорочення браку.

Важливим у забезпеченні якості інноваційної продукції є підтримання зворотного зв'язку з ринком і авторський нагляд за продукцією. Система зворотного зв'язку має забезпечити контроль за показниками якості інноваційного виробу протягом усього терміну його експлуатації [7]. Тому особливу увагу на підприємстві треба приділити забезпеченню якості в період експлуатації (оскільки саме в цих умовах реалізуються проектні характеристики виробу), а також під час післяпродажного обслуговування інноваційної продукції, що постачається на ринок.

ВИСНОВКИ

Підприємство є динамічною цілеспрямованою системою. Це означає, що для кожного підприємства можна визначити мету його існування, яку воно намагається досягти у процесі свого функціонування. Також підприємство є системою управління. Це означає, що для будь-якого підприємства можна виділити два взаємопов'язані елементи — суб'єкт управління і об'єкт управління.

Одною з характеристик є те, що підприємство — соціально-економічна система, яка є продуктом життєдіяльності суспільства, що зумовлює певну специфіку його функціонування.

Виробнича структура підприємства — комплекс цехів, бригад, інших виробничих підрозділів підприємства і форми їх взаємозв'язку. Ця структура залежить від характеру продукції, яку виробляє підприємство, рівня спеціалізації і кооперування з іншими підприємствами, технологічного процесу, виробничих потужностей. Як правило, підприємство має основні цехи, в яких безпосередньо виготовлюють продукцію, і допоміжні цехи та служби, що обслуговують та забезпечують роботу основних цехів.

Основне виробництво в залежності від технології ділиться на структури:

— Технологічно виробничу.

— Предметно-технологічну.

— Змішану.

Сучасні підприємства характеризуються великим різноманіттям використання матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів, поєднанням багатьох видів процесів, поєднаних в єдину систему, яка має певні властивості, закономірності та зв'язки. На оптимізацію величини підприємства впливають різноманітні чинники, а саме:

— продуктивність і потужність наявних засобів праці;

— прогресивність технологічного процесу;

— поєднання виробничих процесів;

— методи організації виробничого процесу

Випуск нової продукції доповнює товарний асортимент підприємства і дає йому можливість конкурувати з продукцією інших виробників, пропонуючи споживачам більше, ніж конкуренти, як з погляду різноманітності товарів, так і з погляду способів і умов їх реалізації, а також передпродажного і післяпродажного сервісу. Варто також врахувати ті обставини, що підприємство, яке постійно здійснює технологічні і технічні зміни чи зрушення на ринках, не буде захоплене зненацька, коли існуючий товар застаріє. Якщо підприємство випускає більш-менш широку номенклатуру продукції, при цьому окремі товари перебувають на різних стадіях життєвого циклу і оновлення продукції відбувається постійно, то практично завжди буде забезпечене завантаження його виробничих потужностей і забезпечена стабільність прибутку. Більш того, виробництво різноманітних товарів дозволяє при зміні кон'юнктури споживчого попиту отримувати більш-менш стабільний прибуток по черзі за рахунок різних товарів.

Інноваційна політика підприємства повинна враховувати особливості тієї галузі, до якої воно належить. Це, у свою чергу, передбачає формування відповідної інноваційної політики для забезпечення реалізації обраної стратегії.

Тому, необхідність розроблення інноваційної політики обумовлена потребою в стратегічному управлінні інноваційною діяльністю підприємства. Маркетинговій службі за умов стрімкого науково-технічного прогресу слід своєчасно та оперативно впроваджувати новації, що забезпечить гнучкість, маневреність підприємства, його здатність пристосуватися до мінливого оточення (технічного, організаційного, господарського, політичного, культурного та ін.). Тому інноваційна політика підприємства має передбачати послідовну цілеспрямовану комплексну інноваційну діяльність щодо зміни будь-якого із елементів бізнесу.

Література:

1. Світове господарство та основні напрямки економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1749102842352/politekonomiya/suchasna_tsivilizatsiya_transformatsiyni_protsesi_krayinah_svitu

2. Соловйов В.П. Конкуренція в умовах інноваційної моделі розвитку економіки / Під наук. ред. доктора економічних наук Б.А. Малицького. — К.: Фенікс, 2009. — 165 с.

3. Поліщук Н.В. Теоретичні підходи до визначення сутності інновацій / Н.В. Поліщук // Галицький економічний вісник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/260

4. Румик І.І. Інновації в бізнесі XXI століття [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vzuk/2008_18/tom_3/101_109.pdf

5. Трут О.О. Операційний менеджмент: підручник / О.О. Трут. — К.: Академвидав, 2013.

6. Економічний аналіз у системі стандартизації виробництва продукції підприємства / Н.В. Маєвська // Економічний аналіз. — 2013 [Електронний ресурс].— Режимдоступу:http://econa.org.ua/index.php/econa/article/download/233/130

7. Перспективи інноваційного розвитку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/table/Zhalilo21/003.htm

References:

1. Yuhimenko, P.I. and Leonenko, P.M. (2016), "The world economy and the main directions of economic thought during the information-technology revolution", available at: http://pidruchniki.com/1749102842352/politekonomiya/suchasna_tsivilizatsiya_transformatsiyni_protsesi_krayinah_svitu (Accessed 10 Oct 2016).

2. Solovyov, V.P. (2009), Konkurentsiia v umovakh innovatsijnoi modeli rozvytku ekonomiky [Competition in terms of innovation model of economic development], Feniks, Kyiv, Ukraine.

3. Polischuk, N.V. (2009), "Theoretical approaches to defining the essence of innovation", Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk, vol. 1, pp. 20—23.

4. Rumyk, I.I. (2008), "Innovation in business twenty-first century", available at: //www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vzuk/2008_18/tom_3/101_109.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

5. Trut, O.O. (2013), Operatsijnyj menedzhment: pidruchnyk [Operations Management: textbook], Akademvydav, Kyiv, Ukraine.

6. Maevska, N.V. (2013), "Economic analysis system of standardization of production enterprises", Economic Analysis, available at: http://econa.org.ua/index.php/econa/article/download/233/130 (Accessed 10 Oct 2016).

7. Zhalilo, Ya. A. (2002), "Future development of innovative Ukraine", available at: http://old.niss.gov.ua/table/Zhalilo21/003.htm (Accessed 10 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 24.10.2016 р.

УДК 640.41.000.7

О. В. Полтавська,
к. е. н. кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ У ПРОЦЕСІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

O. Poltavska,
PhD in Economics (Candidate of Sciences), Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

ANALYSIS OF FACTORS COMPETITIVENESS IN THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE HOTEL BUSINESS

У статті виділено дві групи рушійних чинників, що забезпечують конкурентоздатність підприємств готельного бізнесу: зовнішні (екзогенні) і внутрішні (ендогенні). Доведено, що виділені чинники є гнучкими і керованими та потребують постійної уваги з боку господарюючих суб'єктів і держави. Так, до першої групи можна зарахувати ключові чинники макро- і мікросередовища. Відповідно до другої групи віднесено чинники, що характеризують підприємство туристичної інфраструктури, його послуги та якість обслуговування споживачів.

In the article identified two of the driving factors that ensure the competitiveness of enterprises hotel industry: external (exogenous) and internal (endogenous). It is proved that the selected factors are flexible and manageable and require constant attention from businesses and the state. Thus, the first group could be considered key factors in the macro and micro. According to the second group included factors that characterize the tourism infrastructure company, its services and quality customer service.

Ключові слова: готельний бізнес, конкурентоздатність, підприємство, туристична інфраструктура, споживачі, якість.
Key words: hotel business, competitiveness, enterprise, tourism infrastructure, consumers, quality.

ВСТУП

Україна володіє значним туристичним ринком, який є стимулятором і каталізатором економічного зростання. Південь та захід нашої країни є найбільш розвиненими туристичними регіонами в Україні. Однак негативні економічні процеси, нерозвиненість інфраструктури, низький рівень маркетингової культури і чутливість до екзогенних факторів істотно знижують економічну віддачу від використання унікальних туристичних ресурсів.

Глобальні та європейські інтеграційні процеси, в які останні десятиліття залучена Україна, сприяють зростанню можливостей і потреб громадян до туристичних та ділових подорожей. При цьому слід зазначити, що саме готельний бізнес, який є невід'ємною складовою індустрії туризму, не тільки забезпечує комфортність цих переміщень, а суттєво впливає на розвиток економіки країн і регіонів, формуючи їх туристичну привабливість.

Сфера діяльності з надання готельних послуг в Україні сьогодні викликає зростаючий інтерес у іноземних інвесторів, які вкладають кошти в будівництво нових готелів та реконструкцію старих. Поступове включення в інтеграційні процеси не туристичних регіонів, актуалізує питання їх конкурентоздатності, яка в значній мірі залежить від стану готельної інфраструктури та якості послуг, що надаються.

Проблеми теорії і практики готельної інфраструктури та якості туристичних послуг були досліджені такими зарубіжними та вітчизняними авторами: Я. Барибіною, В. Білоусовим, М. Бойко, М. Босовською, Л. Бушуєвою, Н. Ведмідь, В. Винокуровим, Р. Вудом, Н. Гу-

ляєвою, Х. Дейтел, Б. Джаворским, Д. Дунканом, Ф. Котлером, Н. Меджибовською, С. Мельниченко, Г. Михайліченко, Д. Рейпортом, Ф. Реймондом, Л. Самойленко, А. Стріклендом, Т. Ткаченком, А. Томпсоном, К. Феленштейном, В. Холмогоровим, Г. Юрчук та іншими.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розглянути та систематизувати чинники, що забезпечують зміцнення економіки в туристичній сфері та впливають на конкурентоздатність підприємств готельного бізнесу.

РЕЗУЛЬТАТИ

На конкурентоздатність підприємства готельного бізнесу впливають внутрішні (або ендогенні) та зовнішні (або екзогенні) чинники, які визначають здатність цього господарюючого суб'єкта діяти в поточних фінансово-економічних та політичних умовах, з урахуванням специфіки діяльності з надання готельних послуг.

А. Томпсон і А. Стрікленд пропонують при оцінці конкурентоздатності підприємств аналізувати такі чинники: якість і характеристики продукції, імідж, виробничі потужності, використання технологій, дилерська мережа та можливості розповсюдження, впровадження інновацій, фінансові ресурси, рівень витрат порівняно з конкурентами, якість обслуговування клієнтів [5, с. 487].

Є. Голубков пропонує при оцінці конкурентоздатності організації аналізувати 16 чинників її діяльності (репутація, якість продуктів, концепція продукту, рівень диверсифікованості видів бізнесу, сукупна частка ринку основних видів діяльності, потужність науково-дослідницької і виробничої бази та ін.), які він деталізує та доповнює за рахунок чинників конкурентоздатності продукції та ефективності маркетингової діяльності.

В якості чинників, що визначають конкурентоздатність туристичної фірми, Ю. Маначинська враховує критерій, який відображає рівень задоволення споживача в динаміці і часовий критерій ефективності виробництва [4].

На питання, що перетворює організацію на конкурентоздатну, В. Винокуров відповідає, що це ресурсний потенціал і вміння ефективно його використовувати [1, с. 208].

В. Білоусов можливі чинники конкурентоздатності підприємства групує за окремими елементами комплексу маркетингу (продукт, ціна, збут, промоція), а також бере до уваги рівень ділової активності й ефективність діяльності підприємства.

А. Роу зі співавторами пропонують такі чинники для аналізу конкурентоздатності фірми [7, с. 416]: економічна політика і стратегічна орієнтація; виробничий потенціал, рівень забезпеченості сировиною й енергією; рівень виробничих витрат; якість продукту; маркетингові можливості щодо збуту і реалізації продукції; географічна складова систем виробництва і збуту; фінансовий стан; рівень наукових розробок і досліджень; кваліфікація керуючого складу і обслуговуючого персоналу; імідж фірми.

У наукових працях деяких вчених конкурентоздатність підприємства ототожнюється з конкурентоздатністю товарів і послуг, що вони виробляють. Розглядаючи конкурентоздатність продукції, можна стверджувати, що у більшості робіт вона оцінюється на основі двох чинників: корисного ефекту від споживання продукції і ціни споживання [2]. В якості корисного ефекту продукції використовуються комплексні показники її якості. Так, автором статті доведено, що:

— при деяких обмеженнях частка ринку, яку займає продукція, функціонально залежить від її конкурентоздатності;

— конкурентоздатність продукції пов'язана з одержуваним прибутком від реалізації цієї продукції;

— якість є головним конкурентоутворюючим чинником.

Для оцінки конкурентоздатності продукції Є. Голубков пропонує зібрану інформацію представляти за наступними основними напрямами: продукт і його критерії якості, ціна, доведення продукту до споживача, промоція продукту.

Р. Фатхутдінов [6], посилаючись на Жан-Жака Ламбена, виділяє такі чинники, що впливають на конкурентоздатність товару: витрати, відносна частка ринку, відмінні властивості, метод продажу, ступінь освоєння технології, імідж.

Конкурентоздатність продукції визначають такі чинники: ціна, виробничі витрати, співвідношення між попитом і пропозицією, рівень сервісу, реклама, імідж і авторитет фірми.

Вважаємо, що для забезпечення стійких конкурентних позицій підприємства найбільш значимою є група внутрішніх чинників, оскільки вони є об'єктом активного впливу з боку самого підприємства, формують рівень його прибутковості і характеризують можливість адаптації до змін у зовнішньому середовищі.

Враховуючи різноманітність внутрішніх чинників, які забезпечують конкурентоздатність підприємств готельного бізнесу, вважаємо необхідним розділити їх на три групи домінант:

1) домінанти, що характеризують підприємство (місце розташування; категорія зірковості; прогресивна система управління; гнучка маркетингова політика; позитивний імідж; стабільний фінансовий стан);

2) домінанти, що характеризують готельну послугу (ціна; структура і стан номерного фонду; асортимент додаткових послуг; безпека);

3) домінанти, що характеризують якість обслуговування споживачів (культура обслуговування; рівень організації прийому та розміщення гостей; рівень організації розрахунків з клієнтами; дотримання стандартів обслуговування).

При цьому необхідно враховувати, що характер впливу даних груп чинників на забезпечення конкурентоздатності підприємства готельного бізнесу різний. Так, місце розташування зумовлює ступінь затребуваності послуг підприємств готельного бізнесу, оскільки для споживача важливою є зручність користування готельними послугами, з точки зору наявності відповідного виду з вікна; доступності транспортних засобів; розвинутості зовнішньої інфраструктури (автостоянки, поштового відділення, відділення банку, торговельних підприємств, закладів культури, розважальних комплексів тощо).

Встановлення певної категорії підприємствам готельного бізнесу здійснюється на підставі комплексу вимог до матеріально-технічної оснащеності, переліку надава-

них послуг, кваліфікації персоналу. У вітчизняній нормативно-правовій базі готелі проходять сертифікацію на присвоєння певної категорії на основі відповідності вимогам ДСТУ 4269:2003 "Послуги туристичні. Засоби розміщування. Класифікація готелів". В асортимент готельних послуг, що надаються підприємством готельного бізнесу, можуть увійти послуги, які перевищують обов'язкові вимоги Національного стандарту України для даної категорії закладів. Наприклад, автостоянка обов'язкова для готелів категорії "3 зірки" і вище, якщо вона буде передбачена в готелі категорії "2 зірки", то ця послуга стане джерелом формування конкурентної переваги порівняно з іншими готелями даної категорії.

Суттєво характеризує підприємство готельного бізнесу і впливає на рівень його конкурентоздатності система загального менеджменту, що, в першу чергу, проявляється в організаційній структурі і методах управління. Важливим питанням також постає кадровий потенціал, оскільки від рівня професіоналізму персоналу, його вміння працювати з людьми залежить якість обслуговування. Здатність персоналу швидко навчатися, опановувати нові професії та набувати навички, необхідні для роботи у сучасних умовах, є істотною перевагою, що сприяє забезпеченню конкурентоздатності підприємств готельного бізнесу. Ця проблема є досить актуальною для вітчизняного ринку готельних послуг, тому що рівень якості обслуговування в українських готелях значно відстає від рівня міжнародних стандартів. Не менш важливою проблемою підприємств готельного бізнесу є плинність кадрів. Часта змінюваність персоналу, з одного боку, призводить до погіршення якості обслуговування (в період адаптації новоприйнятих працівників), а з іншого боку, збільшує витрати підприємства (на підвищення кваліфікації працівника, який не залишився працювати на підприємстві).

У ринкових умовах господарювання суттєво зростає значущість маркетингових досліджень для підприємств готельного бізнесу. Основними результатами використання успішної маркетингової діяльності є збільшення обсягу реалізації послуг, і в наслідок чого — частки ринку, зростання фондовіддачі, прискорення оборотності оборотних засобів, посилення позитивного іміджу підприємства готельного бізнесу за рахунок високої якості обслуговування споживачів. Для реалізації позитивного впливу маркетингової діяльності на конкурентоздатність підприємства готельного бізнесу необхідно забезпечити системний характер цієї роботи, який буде виражатися, з одного боку, у застосуванні всього комплексу маркетингу, тобто розробка і вдосконалення готельних послуг, використання ефективної цінової, комунікаційної політики і системи збуту, а з іншого боку, у регулярній роботі зі збору маркетингової інформації, проведенні маркетингових досліджень ринку готельних послуг, ретельному вивченні споживачів і конкурентів.

Імідж підприємства готельного бізнесу формується в результаті споживчої оцінки класу та якості обслуговування. Він виступає в якості стимулу до початкового вибору споживачем певного підприємства готельного бізнесу. Дослідження показують, що якщо гостя обслужили добре, то він розповість про це п'ятьом. Якщо ж гість отримав негативний досвід, то він розповість про це десятьом. У зв'язку з цим імідж є важливою вихідною характеристикою діяльності підприємства готельного бізнесу.

Фінансовий стан визначає рівень платоспроможності і економічної незалежності підприємства готельного бізнесу і створює умови для його стабільного розвитку. Зростання прибутку підприємства готельного бізнесу може бути забезпечене різними шляхами: за рахунок збільшення обсягу реалізованих послуг при збереженні витрат на колишньому рівні; при збільшені витрат в менших масштабах, ніж зростання обсягу реалізації послуг або при їх зниженні. З огляду на це, цей чинник конкурентоздатності підприємства готельного бізнесу діє як комплексний і відчуває на собі вплив інших чинників.

Доведено, що чинники другої групи відображають параметри послуги розміщення. Споживача готельних послуг, як правило, цікавлять відповідність ціни і якості послуг, що надаються. Хоча в останні роки спостерігається пріоритет якісних характеристик послуги, тим не менш, конкурентоздатність підприємств готельного бізнесу залежить від наявності гнучкої цінової політики. При визначенні впливу ціни на конкурентоздатність готельної послуги і підприємства в цілому слід враховувати таке:

— місце ціни серед інших чинників конкурентоздатності підприємства готельного бізнесу;

— застосування методів, що допомагають оптимізувати розрахункові ціни на послуги;

— характер цінової політики на нові види готельних послуг;

— проведення порівняльного аналізу співвідношення "витрати-прибуток" і "витрати-якість" на обраному підприємстві готельного бізнесу та у його конкурентів.

Наступним чинником, що характеризує послугу, є структура та стан номерного фонду, які напряму залежать від категорії підприємства готельного бізнесу. Облік цього чинника передбачає виявлення ступеня відповідності заявленого і фактично реалізованого класу обслуговування споживачів.

Забезпечення сталості якості послуг розміщення, а отже, і конкурентоздатності підприємства готельного бізнесу, залежить від організації роботи служби експлуатації номерного фонду. Призначення даного підрозділу — забезпечення обслуговування гостей у номерах, підтримка необхідного санітарно-гігієнічного стану гостьових кімнат та громадських приміщень, надання побутових послуг.

Надання готельних послуг пов'язано з обов'язковим використанням певного обладнання та інвентарю, тому якість інженерно-технічного забезпечення послуги також є надзвичайно важливим критерієм для оцінки конкурентоздатності підприємства готельного бізнесу. Забезпеченням справності роботи інженерно-технічного обладнання готелю займається інженерно-технічна служба. Вона проводить обслуговування і ремонт санітарно-технічного обладнання (водопроводу, каналізації, гарячого водопостачання, вентиляції, кондиціювання повітря, сміттєпроводу), енергетичного господарства, слабкострумових пристроїв і засобів автоматики, систем телебачення і зв'язку, холодильного обладнання, комп'ютерної техніки тощо.

Одним з чинників, що забезпечують відповідний рівень проживання на підприємстві готельного бізнесу, є безпека перебування гостя і збереження його майна.

Безпека проживання на підприємствах готельного бізнесу забезпечується дотриманням вимог будівельних норм і правил при проектуванні і будівництві готельних підприємств; вимог безпеки технічної експлуатації будівель, споруд і устаткування, що встановлені нормативними документами; вимог щодо зберігання, транспортування і приготування харчових продуктів та ін.

Чинники третьої групи, що впливають на конкурентоздатність підприємств готельного бізнесу, характеризують якість обслуговування споживачів. На відміну від зазначених вище чинників, якість обслуговування оцінює споживач. Необхідним елементом культури обслуговування є використання фірмового одягу з урахуванням специфіки праці персоналу підприємства готельного бізнесу. Охайний зовнішній вигляд співробітників викликає довіру у споживача і прихильність до підприємства, відіграє важливу роль у формуванні його позитивного іміджу.

Організація бронювання, прийому і розміщення та розрахунків зі споживачами суттєво впливають на якість обслуговування. Оскільки праця персоналу підприємств готельного бізнесу має підвищене нервово-емоційне навантаження, дуже важливо раціонально скласти графіки роботи персоналу на цій ділянці. Це досягається багатьма підприємства за рахунок розробки чітких графіків змінної роботи персоналу, організацією плавної передачі змін, так званим "безшовним сервісом". Такий підхід до обслуговування створює зручність для споживачів, тому що вони ні на хвилину не залишаються без уваги і витрачають на процес заселення мінімум часу.

Якість обслуговування безпосередньо залежить від застосованих стандартів і норм. Адміністрація оцінює якість послуг, керуючись встановленими стандартами і правилами, персонал — виходячи з посадових інструкцій, споживачі — грунтуючись на власних відчуттях і враженнях, минулому досвіді. Проведення опитування й анкетування споживачів допомагає підприємству готельного бізнесу виявити наявні недоліки в якості послуг, що надаються; визначити їхні слабкі і сильні сторони; намітити основні напрямки підвищення їхньої якості, обрати відповідну стратегію розвитку. Сталість якості послуг — запорука успіху і процвітання будь-якого готельного підприємства.

Не менш важливими є чинники зовнішнього середовища, що впливають на конкурентоздатність підприємств готельного бізнесу. Їхнє виникнення та інтенсивність прояву не залежить від діяльності підприємства, а обумовлюється станом зовнішнього середовища. За джерелами походження чинники зовнішнього середовища неоднорідні, тому що є проявом систем різного рівня, і поділяються, у свою чергу на дві групи: чинники макросередовища і чинники мікросередовища.

Макросередовище створює загальні умови перебування організації в зовнішньому середовищі. У більшості випадків макросередовище не має специфічного характеру до окремо взятого підприємства.

На думку Ф. Котлера, зовнішнє середовище підприємства формують шість основних чинників: демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні і чинники культурного середовища. Інший підхід належить О. Віханському, який додає до переліку згаданих вище чинників правове та міжнародне середовище.

Ґрунтуючись на зазначеному вище, нами було виділено сім чинників макрорівня, що забезпечують конкурентоздатність підприємства готельного бізнесу:

— економічні (характер економіки та економічних процесів, масштаби економічної підтримки готельного бізнесу, загальна кон'юнктура національного ринку, розміри та темпи зростання (або зменшення) ринку готельних послуг, банківська процентна ставка, система оподаткування, система ціноутворення, вартість землі, інвестиційні процеси);

— політичні (дієвість правової системи, процесуального боку практичної реалізації законодавства, державного контролю та засад регулювання діяльності підприємств готельного бізнесу, ефективності провадження антимонопольної політики, особливостей проходження процедур стандартизації, сертифікації та ліцензування, державної політики приватизації і націоналізації, рівня корупції у структурі державних і муніципальних органів влади);

— демографічні (чисельність населення, його вікову та статеву структуру, територіальний розподіл; кваліфікаційні характеристики робочої сили, життєві цінності та орієнтири, стиль життя);

— соціокультурні (рівень платоспроможності населення, рівень освіти, культурний фон країни, національні стереотипи поведінки, суспільні звичаї, традиції та вірування);

— науково-технічні (інновації на підприємствах готельного бізнесу, відповідно до вимог забезпечення відповідного рівня безпеки, якості обслуговування та кваліфікації кадрів);

— географічні (кліматичними умовами та станом екології);

— чинники міжнародного середовища (тероризм, епідемії, близькість до "гарячих точок", обмінний курс валюти відносно країн-партнерів, особливості візових режимів, міжнародні угоди в індустрії туризму та гостинності).

Під мікросередовищем слід розуміти сукупність зовнішніх суб'єктів і сил стосовно підприємства, що безпосередньо впливають на його діяльність і, в свою чергу, перебувають під впливом цієї діяльності [3, с. 69]. Суб'єктами мікросередовища є постачальники, споживачі, конкуренти, посередники і контактні аудиторії.

Постачальники — суб'єкти підприємництва, що забезпечують підприємства готельного бізнесу матеріально-технічними й енергетичними ресурсами, необхідними для надання готельних послуг.

Споживачі — особи, які користуються послугами підприємств готельного бізнесу.

Конкуренти — суперники підприємства готельного бізнесу, що прагнуть оволодіти ресурсами на більш вигідних умовах, займати краще положення на ринку готельних послуг.

Посередники — суб'єкти підприємництва, що допомагають підприємствам готельного бізнесу в промоції, збуті і розповсюдженні готельних послуг на ринку. Посередниками підприємств готельного бізнесу є туроператори та турагенти, юридичні та рекламні агенції, аудиторські фірми тощо.

Контактні аудиторії — особи або організації, які проявляють реальний або потенційний інтерес до підприємства готельного бізнесу і можуть впливати на

його діяльність і здатність досягти успіху. В якості контактних аудиторій підприємства готельного бізнесу можна розглядати:

— кредитно-фінансові заклади (банки, інвестиційні компанії);

— місцеві органи влади, що чинять дії регулюючого характеру і безпосередньо впливають на рівень і ступінь жорсткості конкуренції;

— засоби масової інформації;

— місцева громада, яка може підтримувати (у випадку, коли підприємство створює нові робочі місця, справно сплачує податки, бере участь у доброчинних заходах) або перешкоджати діяльності готельного підприємства (через забруднення довкілля, шумоізоляцію тощо).

Зазначені чинники мікросередовища формують конкурентне середовище в галузі. Середовище, в якому функціонує готельне підприємство, охоплює велику кількість галузей економіки, які відрізняються економічними характеристиками, рівнем конкурентної боротьби, ринками збуту, обсягом капітальних вкладень, темпами та можливостями розвитку. Характеристика "конкурентне" визначає сутність середовища, яка підкреслює його ознаку, пов'язану з існуванням багатьох суб'єктів підприємництва з однаковим напрямком інтересів, які функціонують в умовах лімітованої кількості ресурсів або благ, що випливає з наявності боротьби з метою задоволення власних економічних інтересів, що визначається конкуренцією.

Серед існуючої безлічі визначень категорії "конкурентне середовище", на нашу думку, досить ємним є наступне: "це результат і умови взаємодії великої кількості суб'єктів ринку, що визначає відповідний рівень економічного суперництва і можливість впливу окремих економічних агентів на загально ринкову ситуацію. Важливим є те, що конкурентне середовище утворюється не лише і не стільки власне суб'єктами ринку, взаємодія яких викликає суперництво, але в першу чергу — відносинами між ними".

Конкурентне середовище — це система взаємовідносин, для якої характерні такі риси: ієрархічна структура, цілісність, взаємозалежність, взаємодія, спрямованість. Такий підхід базується на тому, що для суб'єкта підприємництва конкурентне середовище є обумовленим станом ринку, результатом дії окремих економічних агентів. Суб'єкту підприємництва, який є складовою конкурентного середовища, з метою виживання слід оперативно реагувати на чинники формування конкурентного середовища.

ВИСНОВКИ

Встановлено, що конкурентоздатність підприємства готельного бізнесу забезпечують дві групи чинників: зовнішні і внутрішні. До першої групи відносяться чинники макросередовища і мікросередовища. До другої групи було віднесено чинники, що характеризують підприємство; чинники, що характеризують послугу, і чинники, що характеризують якість обслуговування споживачів.

Отже, будь-яке підприємство готельного бізнесу знаходиться під впливом ключових чинників різного рівня: макросередовища, мікросередовища і внутрішнього середовища. В статті доведено, що з точки зору забезпечення конкурентоздатності та конкурентних переваг, ключовими чинники внутрішнього середовища, які підприємство формує самостійно. З огляду на специфіку діяльності підприємств готельного бізнесу, вважаємо, що рушійними внутрішніми чинниками забезпечення їхньої конкурентоздатності є якісні та кількісні характеристики готельних послуг та рівень обслуговування споживачів.

Література:

1. Винокуров В.А. Организация стратегического управления на предприятии / В.А. Винокуров. — М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. — 458 с.

2. Горіна Г.О. Аналіз розвитку міжнародних та національних готельних мереж в Україні / Г.О. Горіна // Економіка розвитку. — Харків: ХНЕУ, 2011. — № 1. — С. 78—79.

3. Економіка підприємств: підручник / Ф.В. Горбонос [та ін.]. — К.: Знання, 2010. — 463 с.

4. Маначинська Ю.А. Готельне господарство України: проблеми та перспективи функціонування в сучасних умовах кризової економічної ситуації / Ю.А. Маначинська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. — 2014. — Вип. 2. — С. 217—222.

5. Томпсон А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А. Томпсон, А. Стрикленд. — 12-ое изд.; пер. с англ. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2006. — 928 с.

6. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: учебное пособие / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Изд. Эксмо, 2004. — 544 с.

7. Rowe, A. J., Mason, R. O. and Dickel, K. E. (1985). Strategic Management and Business Policy: A Methodological Approach. Reading, MA: Addison-Wesley, 17—21.

References:

1. Vinokurov, V. A. (1996), Organizacija strategicheskogo upravlenija na predprijatii [Organization of strategic management at the enterprise], Centr jekonomiki i marketinga, Moscow, Russian Federation.

2. Horina, H. O. (2011), "Analysis of international and national hotel chains in Ukraine", Ekonomika rozvytku, vol. 1, pp. 78—79.

3. Horbonos, F. V. (2010), Ekonomika pidpryiemstv [Business Economics], Znannia, Kyiv, Ukraine.

4. Manachyns'ka, Yu. A. (2014), "Hotel Industry in Ukraine: Problems and Prospects functioning in the present conditions of crisis economic situation", Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu, V. 2, pp. 217—222.

5. Tompson, A. and Striklend, A. (2006), Strategicheskij menedzhment: koncepcii i situacii dlja analiza [Management: Concepts and situation analysis], Izdatel'skij dom "Vil'jams", Moscow, Russian Federation.

6. Fathutdinov, R. A. (2004), Upravlenie konkurentosposobnost'ju organizacii: uchebnoe posobie [Management of competitiveness of the organization: the manual], Izd. Jeksmo, Moscow, Russian Federation.

7. Rowe, A. J. Mason, R. O. and Dickel, K. E. (1985), Strategic Management and Business Policy: A Methodological Approach. Reading, MA: Addison-Wesley, pp. 17—21.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 368.025.6

А. С. Шолойко,
к. е. н., с. н. с., доцент кафедри страхування та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЛЬ РЕІНЖИНІРИНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИКА

A. Sholoiko,
PhD in economics, Fellow Scientist, Associate Professor of the insurance and risk-management department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ROLE OF BUSINESS PROCESS REENGINEERING IN THE FORMATION OF FINANCIAL SECURITY OF THE INSURER

З'ясовано значення реінжинірингу бізнес-процесів при формуванні фінансової безпеки страховика. Визначено, що зміст бізнес-процесу страховика полягає у його зорієнтованості на задоволення потреби клієнта в страховому захисті. Запропоновано класифікацію бізнес-процесів страховика, а саме виділено такі ознаки, як: зв'язок із основною діяльністю страховика, порядок здійснення бізнес-процесів, управлінський підхід, необхідність удосконалення роботи бізнес-процесів. Здійснено порівняння функціонального та процесного підходів управління та підходів концепції удосконалення бізнес-процесів (методика швидкого аналізу рішень, бенчмаркінг, перепроектування, реінжиніринг бізнес-процесів). Проаналізовано ефективність реінжинірингу бізнес-процесу продажу страхових послуг для страхових компаній, в портфелі яких є соціально-орієнтовані страхові послуги.

Role of business process reengineering in the formation of financial security of the insurer is found. It is defined that concept of business process of the insurer is oriented to meet customer needs in insurance protection. Classification of business processes of insurer is generalized and such features of classification as connection with the main activity of the insurer, the order of business processes, management approach, the need for improvement of business processes are grounded. The comparison of functional and process approaches of management and approaches within the concept of business process improving (fast analysis solution technology, benchmarking, redesign, business process reengineering) is made. The effectiveness of reengineering of such business process as selling insurance services for insurance companies which have social-oriented insurance services in their portfolio is calculated.

Ключові слова: реінжиніринг бізнес-процесів, фінансова безпека страховика.
Key words: business process reengineering, financial security of the insurer.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З огляду на нестабільність розвитку страхового ринку України, пріоритетним для кожного окремого страховика є досягнення стабільності функціонування та фінансової безпеки у довгостроковому періоді. Однак реалізація цього завдання практично неможлива без активного впровадження та використання інновацій. А у зв'язку з тим, що управлінські інновації є більш доступнішими, ніж технологічні [1, с. 148], то вартим уваги серед таких інновацій є реінжиніринг бізнес-процесів страховика.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливу роль реінжинірингу бізнес-процесів компанії, яка функціонує в умовах жорсткої конкуренції та середовищі, що динамічно змінюється, обгрунтували такі вчені, як: А. Блінов, О. Бондаренко, Н. Заборська, К. Есселін, Є. Ісаєва, М. Ніколенко, М. Хаммер, Дж. Харрінгтон, Дж. Чампі, Г. Яшева та інші. Однак необхідним є узагальнення змісту та класифікації бізнес-процесів страховика з метою визначення найбільш доцільної концепції їх удосконалення, серед яких чільне місце посідає реінжиніринг бізнес-процесів як чинник зміцнення фінансової безпеки страховика.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обгрунтування необхідності реінжинірингу бізнес-процесів страховика при формуванні його фінансової безпеки.

Завдання статті полягають у:

— з'ясуванні змісту та узагальненні класифікації бізнес-процесів страховика;

— розкритті сутності та об'єктивної необхідності реінжинірингу бізнес-процесів при формуванні фінансової безпеки страховика.

Рис. 1. Класифікація бізнес-процесів страховика

Джерело: складено на основі [4, с. 186; 5, с. 24; 6; 7].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Слід зазначити, що через поняття фінансова безпека страховика характеризується його фінансовий стан у довгостроковому періоді [2, с. 104]. Щоб визначити значення реінжинірингу бізнес процесів страховика при формуванні його фінансової безпеки, необхідно розглянути зміст та види бізнес-процесів.

Бізнес-процес представляє собою "комплекс дій, в якому на основі одного або кількох видів вхідних даних створюється цінний для клієнта результат" [3]. Тобто у будь-якого бізнес-процесу є розробник і споживач, початок і завершення, вхідні ресурси та вихідний результат [4, с. 186]. Таким чином, основний зміст бізнес процесу страховика полягає у його зорієнтованості на задоволення потреби клієнта в страховому захисті, оскільки споживач перш за все зацікавлений у кінцевій якості одержаної послуги, а не у виконанні тих завдань, що мають місце протягом процесу її створення та реалізації. Разом з тим, вказані основні бізнес-процеси неможливі без інших бізнес процесів страховика, класифікація яких представлена на рисунку 1.

Якщо не основні бізнес процеси економічно доцільно передавати на аутсорсинг, то щодо основних бізнес процесів слід застосовувати реінжиніринг. Нині вчені розглядають реінжиніринг як спосіб підвищення ефективності та якості управлінських процесів [4]. Автори реінжинірингу М. Хаммер і Дж. Чампі визначають його як принципове переосмислення і радикальну перебудову бізнес-процесів для досягнення кардинальних покращень критичних сучасних показників ефективності: вартості, якості, сервісу та оперативності [3]. Тобто удосконалення управління бізнес процесами в кінцевому підсумку втілюється у конкретні фінансові показники діяльності.

Слід зазначити, що "бізнес-процес зачіпає відразу кілька функцій в організації і проходить крізь внутрішньоорганізаційні кордони" [8, с. 13]. Тобто у процесі створення страхового продукту приймають участь фахівці з різних функціональних підрозділів і якщо не координувати цей процес на рівні горизонтальних зв'язків, то вірогідність одержання якісного та конкурентоспроможного страхового продукту досить низька. Таким чином, реінжиніринг передбачає перехід від управління функціями (традиційний, вертикальний підхід) до управління процесами (інноваційний, горизонтальний підхід), порівняльна характеристика яких представлена в таблиці 1.

Об'єктивна необхідність переходу від функціонального управління до управління процесами за допомогою реінжинірингу пояснюється тим, що в умовах економічної нестабільності та жорсткої конкуренції на страховому ринку йде постійна боротьба за кожного клієнта. Чим більше у страхової компанії постійних клієнтів, тим стабільніша її діяльність і вищий рівень фінансової безпеки. Навіть споживач з низьким платоспроможним попитом прагне одержати не уніфіковану, дешеву та непотрібну йому страхову послугу, а страхову послугу, що чітко відповідає його потребам. А це можливо в рамках клієнтоорієнтованого підходу через реінжиніринг бізнес-процесів. При цьому без інформаційних технологій ре-

Таблиця 1. Порівняння функціонального та процесного підходів управління

№ з/п	Критерій порівняння	Функціональних підхід	Процесний підхід
1	Об'єкт управління	Функціональні підрозділи	Етапи процесів
2	Робота виконавця	Проста	Багатопланова
3	Вимоги до працівників	Підконтрольний виконавець поставлених завдань	Відповідальний співробітник, здатний до прийняття самостійних рішень
4	Оцінка ефективності роботи й оплати праці	Оцінка діяльності	Оцінка результату
5	Мета виконавця	Виконання вимог начальника	Задоволення потреб клієнтів
6	Організаційна структура	Ієрархічна	Більш плоска
7	Завдання менеджера	Адміністрування «зверху-вниз»	Координація роботи складових єдиного технологічного ланцюга
8	Характеристика продукції чи послуг	Масові, уніфіковані	Індивідуалізовані

Джерело: складено на основі [8, с. 14; 5, с. 229].

інжиніринг майже неможливий, а "без реінжинірингу інформаційні технології майже не приносять результатів" [3].

Дж. Харрінгтон розглядає реінжиніринг бізнес-процесів як один із підходів, на якому базується концепція удосконалення бізнес процесів. Порівняльна характеристика та ефективність таких підходів представлена в таблиці 2.

М. Хаммер і Дж. Чампі зауважують, у разі, коли компанії потрібно удосконалити планові показники лише на 10%, то реінжиніринг їй не потрібен. Тобто необхідність реінжинірингу очевидна, якщо завдання стоїть у зростанні показників ефективності в кілька і більше разів. З огляду на те, що реінжиніринг бізнес-процесів організації, включаючи страхові, допомагає знизити витрати на 60—90%, то відповідно і собівартість страхової послуги стає нижчою при покращенні якості обслуговування. А це означає потенційне зростання доступності і привабливості такої послуги для споживачів, а відтак, і підвищення попиту на неї. Для страхової компанії — це зростання доходів, зміцнення фінансової безпеки та завоювання лідируючих позицій на ринку. Однак для досягнення ефекту масштабу, коли підвищення фінансової безпеки кожного окремого страховика дасть змогу досягти фінансової безпеки страхового ринку в цілому, необхідним є стимулювання з боку регулятора ринків небанківських фінансових послуг (підхід "зверху-вниз") застосування реінжинірингу бізнес процесів більшістю активних страхових компаній (Top 50—100), тобто тих, що збирають 80—90% страхових премій із загального обсягу.

В умовах економічної нестабільності в Україні особливого значення набувають саме соціально-орієнтовані страхові послуги, наприклад, послуги добровільного медичного страхування (ДМС). У таблиці 3 представлено основні показники з цього виду страхування для лідерів вказаного сегменту страхового ринку за 2012—2014 роки.

За даними таблиці 3 погіршення економічної ситуації у 2013—2014 рр. не вплинуло на обсяги зібраних страхових премій компаній Нафтагазстрах та АХА страхування. Однак зростання страхових платежів фактич-

Таблиця 2. Порівняльна характеристика підходів концепції удосконалення бізнес-процесів

№ з/п	Підхід	Характеристика	Результат
1	Методика швидкого аналізу рішень (FAST-Fast Analysis Solution Technology)	Це «проривний» підхід, який концентрує увагу групи на певному процесі в ході одно-, дводенної наради для визначення способів, якими група може удосконалити цей процес протягом наступних 90 днів. Перед закінченням наради керівництво схвалює або відхиляє запропоновані покращення. Може застосовуватися до заходів будь-якого рівня, починаючи з основних процесів і закінчуючи рівнем заходів	Типовими результатом при застосуванні FAST-підходу є зниження витрат, тривалості циклу і рівня помилок на 5-15% за 3-місячний період
2	Бенчмаркінг (Benchmarking)	Це систематичний метод визначення, розуміння та творчого розвитку товарів, послуг, проектів, устаткування, процесів і процедур (встановлених принципів) більш високої якості для удосконалення поточної діяльності організації за допомогою вивчення того, як різні компанії виконують однакові або схожі операції. Доцільно використовувати для 5-20% основних процесів організації	Знижує витрати, тривалість циклу і рівень помилок на 20-50%
3	Перепроектування (концентроване удосконалення)	Концентрує зусилля команди з покращення процесу (Process Improvement Team (PIT)) на вдосконаленні існуючого процесу, який досить успішно працює і так. Доцільно використовувати цей підхід для приблизно 70-90% основних бізнес-процесів	Знижує витрати, тривалість циклу і кількість помилок на 30-60%
4	Реінжиніринг бізнес-процесів (Business process reengineering)	Це розробка нового процесу або інновація процесу, оскільки його успіх в основному ґрунтується на інноваціях і творчих здібностях команди з удосконалення процесу. Доцільний для 5-20% основних процесів і необхідний у тих випадках, коли процес до теперішнього моменту настільки застарів, що не варто навіть намагатися його зберегти чи удосконалити	Знижує витрати і тривалість циклу на 60-90% і рівень помилок на 40-70%

Джерело: складено на основі [7].

Таблиця 3. Динаміка надання страхових послуг із добровільного медичного страхування компаніями лідерами на ринку ДМС України за 2012—2014 рр.

Страхова компанія	Рік	Страхові премії (СП), тис. грн.	Питома вага СП у СП по ринку ДМС, %	Страхові виплати (СВ), тис. грн.	Питома вага СВ у СВ по ринку ДМС, %	Рівень СВ, %	Ланцюговий темп приросту СП, %	Ланцюговий темп приросту СВ, %
Нафтагаз-страх	2012	227 906,4	13,8	146 274,7	14,3	64,2	78,4	82,2
	2013	268 397,6	14,7	170 834,5	15,4	63,7	17,8	16,8
	2014	325 258,0	16,6	194 970,0	16,0	59,9	21,2	14,1
Інго Україна	2012	99 619,0	6,0	70 888,3	6,9	71,2	32,3	66,9
	2013	93 578,8	5,1	112 550,1	10,1	120,3	-6,1	58,8
	2014	75 970,0	3,9	86 999,0	7,1	114,5	-18,8	-22,7
АХА страху-вання	2011	28 399,0	1,7	17 059,0	1,7	60,1	22,3	0,1
	2013	32 881,0	1,8	21 102,0	1,9	64,2	15,8	23,7
	2014	57 425,0	2,9	30 468,0	2,5	53,1	74,6	44,4

Джерело: складено на основі [9; 10].

но зумовлене зростанням індексу інфляції з 99,8% у 2012 р. до 124,9% у 2014 р. [11]. Якщо розглянути рівень страхових виплат, то в 2014 р. він знизився для вищевказаних страхових компаній порівняно з 2012 р. Тоді як для страхової компанії Інго Україна цей показник зріс у період кризи.

Якщо припустити, що дані страхові компанії до початку 2014 р. здійснили реінжиніринг бізнес-процесу продажу страхових послуг, внаслідок чого зменшили собівартість їх реалізації у середньому на 75%, то за інших рівних умов рентабельність продажу всіх страхових послуг сягнула б більше як 90% (табл. 4).

Отже, за даними таблиці 4 можна зробити висновок, що при меншій собівартості страхових послуг порівняно з доходами від їх реалізації, рентабельність продажу страхових послуг і до реінжинірингу бізнес-процесу була на досить високому рівні (у 2014 р. для Нафтагазстрах; Інго Україна та АХА страхування відповідно 93,1%; 66,8% і 71,9%). Проте, якщо взяти бізнес процес врегулювання страхових випадків, де будуть враховуватися здійснені страхові виплати та інші витрати, то картина буде вже абсолютно іншою. Саме тому так важливо здійснити реінжиніринг майже всіх основних бізнес процесів страхової компанії, щоб досягти кардинального зростання рентабельності функціонування всієї страхової компанії, що є важливим показником фінансової безпеки.

ВИСНОВКИ

З'ясовано зміст бізнес-процесу страховика, що полягає в його зорієнтованості на кінцевий результат, а саме на задоволення потреби клієнта страхової компанії в якісній і доступній страхові послузі.

Узагальнено класифікацію бізнес-процесів страховика. Зокрема запропоновано такі класифікаційні ознаки, як: за зв'язком із основною діяльністю страховика (основні та не основні бізнес-процеси); за порядком здійснення бізнес-процесів (послідовні та паралельні); за управлінським підходом (бізнес-процеси, управління якими здійснюється вертикально, горизонтально або в поєднанні двох вказаних підходів); за необхідністю удосконалення роботи бізнес-процесів (ті, що застаріли та потребують повного оновлення, та ті, що працюють успішно, і які в разі необхідності можна просто удосконалити). Така класифікація допомагає структурувати бізнес-процеси страхової компанії, визначити проблемні та обрати спосіб щодо їх удосконалення.

Розкрито сутність реінжинірингу бізнес-процесів страховика, що полягає в повній заміні застарілих бізнес-процесів на нові через використання інновацій та застосування горизонтального підходу управління ними, що в кінцевому підсумку втілюється у кардинальному підвищенні конкретних фінансових показників діяльності, прямо впливаючи на зростання рівня фінансової безпеки страхової компанії.

Таблиця 4. Рентабельність продажу всіх страхових послуг компаній України, що є лідерами у сфері ДМС, за 2012—2014 рр.

Страхова компанія	Рік	Чистий дохід від реалізації страхових послуг, тис. грн.	Собівартість реалізованих страхових послуг, тис. грн.	Витрати на збут, тис. грн.	Прибуток від реалізації страхових послуг, тис. грн.	Рентабельність продажу страхових послуг, %
До проведення реінжинірингу бізнес-процесу реалізації страхових послуг						
Нафтагазстрах	2012	228 627,3	15 200,0	2 058,9	211 368,4	92,5
	2013	275 026,0	17 463,0	4 655,0	252 908,0	92,0
	2014	342 175,0	15 078,0	8 511,0	318 586,0	93,1
Інго Україна	2012	420 506,7	398 682,4	80 535,4	-58 711,1	-14,0
	2013	464 102,7	90 211,1	91 729,8	282 161,8	60,8
	2014	426 674,4	81 468,1	60 058,1	285 148,2	66,8
АХА страхування	2011	754 136,0	12 671,0	204 671,0	536 794,0	71,2
	2013	749 078,0	14 470,0	199 575,0	535 033,0	71,4
	2014	727 655,0	16 414,0	188 363,0	522 878,0	71,9
Після проведення реінжинірингу бізнес-процесу реалізації страхових послуг у 2014 р.						
Нафтагазстрах	2014	342 175,0	3 769,5	2 127,8	336 277,8	98,3
Інго Україна	2014	426 674,4	20 367,0	15 014,5	391 292,9	91,7
АХА страхування	2014	727 655,0	4 103,5	47 090,8	676 460,8	93,0

Джерело: складено на основі фінансової звітності відповідних страхових компаній [12—14].

Для досягнення ефекту масштабу, тобто фінансової безпеки страхового ринку України в цілому запропоновано застосування регулятором ринків небанківських фінансових послуг підходу "зверху-вниз" щодо стимулювання використання реінжинірингу бізнес-процесів більшістю активних страхових компаній (Top 50—100), тобто тих, що збирають 80—90% страхових премій із загального обсягу.

Література:

1. Блинов А.О. Реинжиниринг бизнес-процессов как управленческая инновация современных организаций: методологический аспект / А.О. Блинов, Г.А. Яшева // Вестник витебского государственного технологического университета. — 2014. — № 1 (26). — С. 147—160.

2. Рубан О.О. Фінансова безпека страхової компанії як інтегральна характеристика фінансового стану / О.О. Рубан // Вісник Української академії банківської справи. — 2012. — № 32 (1). — С. 101—105.

3. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации. Манифест революции в бизнесе / М. Хаммер, Дж. Чампи // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.e-reading.by/book.php?book=70371.

4. Исаева Е.Д. Реинжиниринг как фактор повышения качества управленческих процессов / Е.Д. Исаева // Экономика и эффективность организации производства. — 2010. — № 13. — С. 186—191.

5. Николенко Н.П. Реинжиниринг страховой компании / Н. Николенко. — М.: Страховое ревю, 2001. — 100 с.

6. Давыдов И.И. Аутсорсинг в страховании — сложившиеся практики, нестандартные возможности и альтернативный подход / Давыдов И.И. // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.insur-info.ru/analysis/977/

7. Харрингтон Дж. Реинжиниринг корпорации. Манифест революции в бизнесе / Дж. Харрингтон, К.С. Эсселинг, Харм Ван Нимвеген [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.nlplife.ru/knigi/knigi-o-biznese/optimizacija-biznes-processov

8. Бондаренко О.М., Заборська Н. Реінжиніринг бізнес-процесів / О.М. Бондаренко, Н. Заборська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. — 2014. — №. 6 (214). — С. 11—22.

9. Рейтинг страховых компаний Украины [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://forinsurer.com/ratings/nonlife

10. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html

11. Ставки, индексы, тарифы [Электронный ресурс] // Минфин: [сайт]. — Режим доступа: http://index.minfin.com.ua

12. Фінансові звіти АХА страхування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://axa-ukraine.com/company/axa-in-ukraine/finances/

13. Фінансові показники Інго Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ingo.ua/ua/company/financial-performance

14. Фінансові результати Нафтогазстрах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ngs.biz.ua/company/finances.html

References:

1. Blinov, A.O. and Jasheva, G.A. (2014), "Business processes reengineering as a management innovation of modern organizations: methodological aspect", Vestnik vitebskogo gosudarstvennogo tehnologicheskogo universiteta, vol. 1 (26), pp. 147—160.

2. Ruban, O.O. (2012), "Financial security of insurance company as an integral characteristic of financial position", Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy, vol. 32 (1), pp. 101—105.

3. Hammer, M. Champy, J. (2001), "Reengineering corporation. A manifesto for business revolution", available at: http://www.e-reading.by/book.php?book=70371 (Accessed 4 November 2016).

4. Isaeva, E.D. (2010), "Reengineering as a factor of improving the quality of management processes", Jekonomika i jeffektivnost' organizacii proizvodstva, vol. 13, pp. 186—191.

5. Nikolenko, N.P. (2001). Reinzhiniring strahovoj kompanii [Reengineering of insurance company], Strahovoe revju, Moscow, Russia.

6. Davydov, I.I. (2014), "Outsourcing in the field of insurance — established practice, innovative opportunities and an alternative approach", available at: http://www.insur-info.ru/analysis/977/ (Accessed 4 November 2016).

7. Harrington, H.J. Eric Esseling, K.C. and Harm van Nimwegen (2002), Optimizacija biznes-processov. Dokumentirovanie, analiz, upravlenie, optimizacija [Business Process Improvement Workbook. Documentation, Analysis, Design, and Management of Business Process Improvement], Azbuka bmikro, St. Petersburg, Russia, available at: http://www.nlplife.ru/knigi/knigi-o-biznese/optimizacija-biznes-processov (Accessed 4 November 2016).

8. Bondarenko, O.M. and Zaborska, N. (2014), "Business process reengineering", Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, vol. 6 (214), pp. 11—22.

9. Forinsurer (2016), "Rating of insurance companies in Ukraine", available at: http://forinsurer.com/ratings/nonlife (Accessed 19 January 2016).

10. National commission for the state regulation of financial services markets (2013), "Information about the state and development of the insurance market of Ukraine", available at: http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html (Accessed 4 November 2016).

11. Minfin (2016), "Rates, indices, tariffs", available at: http://index.minfin.com.ua (Accessed 4 November 2016).

12. AXA insurance (2016), "Financial reports", available at: http://axa-ukraine.com/company/axa-in-ukraine/finances/ (Accessed 19 January 2016).

13. Ingo Ukraine (2016), "Financial indicators", available at: http://www.ingo.ua/ua/company/financial-performance (Accessed 19 January 2016).

14. Naftagazstrakh (2016), "Financial results", available at: http://www.ngs.biz.ua/company/finances.html (Accessed 19 January 2016).

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

УДК 336.71.330.3

І. В. Краснова,
к. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

РОЛЬ ТА МІСЦЕ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

I. Krasnova,
Ph.D., associate professor, professor of management Banking, SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman", m. Kyiv

THE ROLE AND PLACE OF THE BANKING SYSTEM IN ENSURING ECONOMIC GROWTH IN THE FINANCIAL INTEGRATION

Стаття присвячена проблемі визначення ролі банківської системи в забезпеченні економічного зростання. Окрему увагу приділено розгляду проблеми "банки-економіка" та характеристиці структурних диспропорцій, що склалися в реальному секторі економіки, тому що без їх усвідомлення важко визначати шляхи розвитку банківської системи. Показано взаємозв'язок між фінансовим розвитком та економічним розвитком, що описується за допомогою кривої взаємозалежності між ними. В основі економічного зростання досягнення взаємодії інституційних змін та структурної трансформації в банківському секторі. Надано оцінку рівня концентрації в банківському секторі України за капіталом, активами та зобов'язаннями. Зроблено висновок про низькоконцентрований рівень банківського ринку. Проаналізовано структурно-функціональні особливості вітчизняного банківського сектору. Акцентовано увагу на необхідності формування та забезпечення довіри до банків, що дозволить підвищити фінансову глибину.

The article is devoted to the problem of defining the role of the banking system in ensuring economic growth. Special attention is paid to the problem "banks Economy", and characterization of structural imbalances prevailing in the real economy, because without understanding them difficult to identify ways of banking. The relationship between financial development and economic growth, which is described by the curve of interdependence between them. Underlying growth achievements interaction of institutional change and structural transformation in the banking sector. Courtesy assessment of concentration in the banking sector of Ukraine for capital assets and liabilities. It is concluded nyzkokontsentrovanyy level banking market. Analyzes the structural and functional features of the domestic banking sector. The attention to the need to develop and provide confidence in the banks, which will increase the financial depth.

Ключові слова: банки, реальний сектор економіки, фінансовий розвиток, фінансова глибина, дисбаланси, регулювання, концентрація.
Key words: banks, the real economy, financial development, financial depth, imbalances, regulation and concentration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Надійна і ефективна банківська система сприяє економічному зростанню шляхом спрямування ресурсів для їх найбільш продуктивного використання і сприяє більш ефективному розподілу ресурсів. Сильна та потужна банківська система сприяє зростанню за рахунок підвищення швидкості сукупних заощаджень і темпів приросту капіталовкладень, прискорення накопичення фізичного капіталу. Фінансовий розвиток також сприяє зростанню конкуренції за рахунок зміцнення і стимулювання інноваційної діяльності, які підтримують розвиток динамічної ефективності.

Таблиця 1. Динаміка ВВП та активів фінансових установ у 2008—2015 рр. (%)

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП (млрд грн.)	948,1	913,3	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9	1567,7	1979,5
активи банків (млрд грн.)	926,1	880,3	942,3	1054,3	1127,2	1278,1	1316,7	1252,3
активи фінустанов небанківського типу (млрд грн.)	105,8	125,4	152,2	165,4	216,1	125,0	155,06	169,06
Темпи приросту:								
ВВП	31,5	-3,7	18,5	21,6	7,0	3,2	7,7	26,3
активів банків	54,5	-5,0	7,0	11,9	6,9	3,4	3,0	-4,9
активів фінустанов небанківського типу	44,4	18,5	21,4	8,7	30,6	-42.2	24,0	9,0
Фінансова глибина (питома вага активів у ВВП)								
Банків	97,7	96,4	87,0	80,1	80,0	87,8	84,0	63,32
фінустанов небанківського типу	11,1	13,7	14,1	12,6	15,3	8,6	9,9	8,5

Джерело: розраховано на основі [3; 4].

Згідно з Demirguc-Kunt і Левіна (2008) [1] загальне призначення банківської системи полягає в зниженні інформаційних та трансакційних витрат, що перешкоджають економічної діяльності. Відповідно, вони виділяють декілька каналів в межах яких фінансові інститути та ринки сприяють економічному зростанню. Це зокрема: 1) мобілізація і формування пулу заощаджень; 2) прийняття рішень про можливі інвестиційні проекти та розподіл капіталу; 3) полегшення обміну товарами та послугами; 4) моніторинг інвестицій і забезпечення корпоративного управління, після надання інвестицій; 5) сприяння трейдингу, диверсифікації і хеджуванню ризиків.

Ефективність фінансової системи відноситься до того, як фінансова система виконує п'ять основних функцій і фінансового розвитку відноситься до поліпшення

Кожна з цих функцій впливає на ефективність функціонування банківської системи, величину заощаджень та інвестиції, отже, і на економічне зростання. Процеси фінансової інтеграції, транснаціоналізації та концентрації капіталу призводять до фундаментальних інституційно-структурних зрушень в економіці країни. Оскільки ринкові реалії, політики, закони і нормативні акти помітно різняться в різних країнах, то в умовах інтеграції формування рівних прав доступу та єдиних правил може мати різні наслідки для розподілу ресурсів і добробуту в залежності від проблем в економіці.

Економіка та банківська системи є повністю інтегрованими, тобто взаємопов'язаними та взаємозалежними. Банки зокрема, а фінансова система в цілому, розвивається у рамках економіки у співвідношенні частини і цілого [2, с. 65]. Проте в сучасних умовах тренд фінансового ринку не корелює з трендом економіки як у національному, так і світовому масштабі. Спостерігаємо повну деформацію економічної ролі фінансового ринку як обслуговуючого сектору економіки, що руйнує економіку. У зруйнованій економіці банки також зруйновані, банківська система набуває властивостей, які не можна пояснити в межах наявних економічних теорій. Також однією з проблем є те, що Україна має низький рівень інвестиційної привабливості у іноземних інвесторів до українського бізнесу. Українські банки зацікавленні в кредитуванні реального сектору, але за умов, що склалися та в умовах недостатності обігових коштів, не можуть здійснювати такого роду діяльність відповідно до існуючого попиту на дані послуги. Структура вітчизняної економіки та її фінансова політика, що склалися на сьогоднішній день, віддаляють Україну від досягнення "світлої мети" про європейське майбутнє настільки, що настав час обирати принципово інший шлях розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання визначення ролі банків та детермінант фінансової інтеграції, як передумови інноваційного розвитку економіки досліджували Багратян Г.А., Белінська Я.В., Васильєва Т.А., Вовчак О.Д., Геєць В.М., Дзюблюк О.В., Коваленко Ю.М., Козоріз М.А., Корнєєв В.В, Лукяненко Д.Г., Савлук М.І., Школьник І.О. та інші вчені-економісти.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою написання статті є обгрунтування ролі банків у подоланні економічної кризи, переведення економіки на траєкторію економічного зростання та виявлення детермінант фінансової інтеграції на основі вивчення світового досвіду. Шукаючи справжні шляхи виходу з кризи, мусимо враховувати загальносвітові процеси у фінансово-банківській сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Накопичені за останні два десятиріччя системні ризики економічної та фінансової структури в Україні, впливають на вартість обслуговування боргу та залучення ресурсу для реального сектора, як і на вартість виробничих ресурсів, яка була й залишатиметься високою. Наявність на ринку трансакційних витрат та інформаційної асиметрії ускладнює досягнення мети (економічне зростання), але вони мінімізуються за рахунок діяльності фінансових посередників. Практика управління активами засвідчує існування багатьох недостатньо вирішених проблем, що суттєво знижують потенціал фінансового ринку в забезпечені економічного зростання, акумуляції ним грошових коштів з урахуванням прибутковості, ліквідності та безпечності. Характерною рисою вітчизняного фінансового сектору у посткризовий період стала позитивна динаміка активів, зокрема щодо попиту, фінансових установ, що корелювала з динамікою ВВП та одночасно засвідчувала високий рівень їхньої інтегрованості в економіку (табл. 1).

Як свідчать наведені дані, провідне місце на ринку фінансових послуг займають банки. У середньому за досліджуваний період їхня частка у ВВП становила по-

рядка 80% ВВП, у той час як небанківських фінансових установ — лише близько 11 %. На сьогодні під впливом соціально-економічних та військово-політичних факторів змінилась ринкова кон'юнктура, фінансовий ринок перебуває в стані стагнації.

Про глибину фінансово-економічної кризи, що охопила Україну свідчать такі дані: п'ятий рік поспіль падають темпи приросту реального ВВП, експорту, імпорту, споживчі ціни за даними НБУ зросли за 2014 рік на 29,5%, курс гривні протягом останніх років є дуже волатильним. Невирішеною залишається проблема дефіциту фінансових ресурсів — кредитних та інвестиційних для задоволення відповідних потреб клієнтів банків. Такий дефіцит обмежує можливості економічного відтворення. Звідси залученність банків до кредитування економіки є вкрай низькою, особливо порівнюючи з досвідом інших країн, де показник фінансової глибини, показник участі банків у кредитуванні процесів економічного відтворення, є в сотні разів вищим. Емпірично зрозуміло, що для забезпечення зростаючого тренду фінансової глибини, потрібно щоб кредит зростав значно швидше, ніж номінальний ВВП.

Проте в Україні банківська статистика засвідчує значне зменшення обсягів кредитування. Додатково "кредитне стиснення" проявляється і в зменшенні обсягів випусків корпоративних облігацій. Банкоцентрична модель укладу фінансового ринку України поряд з іншими причинами мінімізує участь фондового ринку у мобілізації необхідних фінансових ресурсів. З початком виведення з ринку неплатоспроможних банків та з девальвацією національної валюти, попит на активи сконцентрувався в сегменті державних цінних паперів та на валютному ринку.

Для виявлення рівня впливу банківської діяльності на суспільно-економічний розвиток країни в міжнародній практиці використовується коефіцієнт проникнення банківських продуктів, який вимірюється обсягом банківських активів на душу населення. В країнах Західної Європи цей показник становить 150—600 тис. євро, а в країнах Східної Європи та в країнах, що розвиваються, — 10—30 тис. євро. В Україні значення показника доволі низьке — у 2013 році він становив 3,09 тис. євро, і протягом трьох років (порівняно з 2010 роком) зріс лише на 0,72 тис. євро. Протягом 2014 року цей показник знизився до 1,08 тис. євро.

Отже, сучасний, контрпродуктивний стан вітчизняної банківської системи негативно впливає на реальні суспільно-економічні відносини в країні. Банківська система знаходиться в умовах кредитного стиснення і, як наслідок, зазнає значних втрат як за обсягами активно-пасивних операцій, так і в частині звуження кола потенційних та наявних контакторов. За таких умов зростання різних ризиків, у тому числі пов'язаних з фінансовою інтеграцією, посилює невизначеність перспектив економічного розвитку.

У взаємодії банківського капіталу з реальним сектором вітчизняної економіки виділимо такі проблеми: обслуговування поточних проблем економіки (юридичних та фізичних осіб), зокрема задоволення платіжних потреб та потреб в обіговому капіталі; недостатність, навіть відмова, незацікавленість у довгостроковому кредитуванні інвестиційних потреб бізнесу (на довгострокові кредити інвестиційного характеру на кінець 2014 року припадає аж 1,9% від загального обсягу кредитів, наданих нефінансовим корпораціям вітчизняними банками); високі ризики для банківських установ; невеликий перелік кредитоспроможних підприємств тощо. Наявність цих проблем засвідчує, що банківська система фактично відмовилась від впливу на формування передумов економічного розвитку.

Але поглянемо на інший бік проблеми "банки-економіка", а саме невідповідність політики кредитування економічній динаміці. Виходячи з монетариської концепції банківського регулювання циклічного розвитку економіки у фазі кризи, банки через активізацію кредитування впливають на збільшення платоспроможного попиту, тим самим сприяють виходу підприємств з кризи. У фазі спаду стискаючи кредитування банки знижують "градус перегріву" економіки. Отже, фактично мова йде про те, що політика банків залежить від циклічного розвитку економіки, яка формує потреби на кредитні ресурси. Проте для економіки України характерною є не стільки циклічна криза як структурна, яка проявляється в глибокій розбалансованості її параметрів, яка є довготривалою та продовжує поглиблюватися. За цих умов діяльність банків буде збитковою і неминуча значна кількість банкротств.

Крім того, орієнтація України на інтеграцію до світового ринку капіталів потребує врахування впливу факторів глобального середовища, які проявляються, з одного боку, в динаміці основних макроекономічних показників, коливанні кон'юнктури світових ринків, варіативності державної економічної політики в умовах кризових явищ, а з іншого боку, у переході національних економічних систем до нового рівня інвестиційної активності та зміні домінуючих векторів стратегічної політики. В реальному секторі економіки України сформувались певні структурні дисбаланси, які в умовах глобалізації та інтеграції тільки поглиблюються в силу слабкості вітчизняної економіки, а саме:

— надмірний рівень відкритості економіки, імпортозалежність країни, що негативно позначається на банківській діяльності, створюючи кредитні ризики, підвищує вразливість національного господарства до глобальних економічних дисбалансів та тягне за собою тиск на валютний ринок. Зростаючий попит на іноземну валюту важко покрити в умовах скорочення експорту. Це вимагає девальвації гривні, що має негативні наслідки для банків (погіршення умов діяльності), бюджету (зростання витрат на обслуговування зовнішнього боргу), економіки (зростання інфляції), населення (скорочення динаміки заощаджень та купівельної спроможності);

— переважно сировинний характер експортованої продукції, з низькою часткою доданої вартості. До вищезазначених проблем слід додати обмеження можливості зростання рівня зайнятості, що звужує можливості та потреби у банківському кредитуванні. Низький рівень зайнятості — низькі доходи — бідне населення — обмеженість заощаджень — відсутність депозитів — дороговизна кредитів — обмеженість клієнтської бази банків.

З моменту кризи, а Україна перманентно, багато країн все частіше для забезпечення економічного зро-

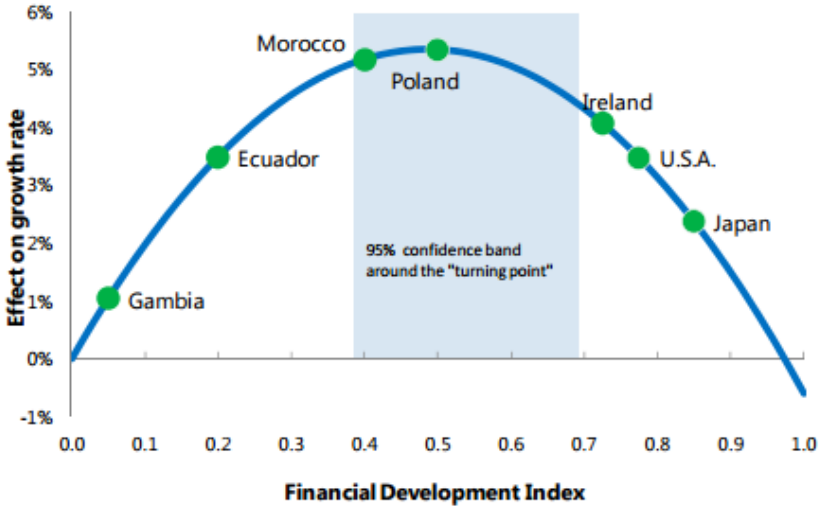

Source: IMF staff estimates.

Рис. 1. Зв'язок між фінансовим розвитком та економічним зростанням

стання потребують структурних реформ як змін у базовій структурі економіці, так і в фінансовій системі. Структурні реформи відносяться до заходів, які спрямовані на підвищення продуктивності за рахунок посилення ефективності ринків і інституційних структур, або за рахунок усунення перешкод для ефективного розміщення ресурсів. Вони включають широкий набір самих різних заходів — від реформ у сфері банківського нагляду і законів, що регулюють права власності, до змін тарифних ставок або правил найму та звільнення. Адаптація країни до структурних змін в економіці має полягати у перегляді стратегії розвитку, орієнтованої на збільшення експорту і стимулювання економічного зростання, підкріпленого внутрішнім попитом як з боку приватного, так і з боку державного сектора.

Потенційна віддача різних типів реформ неоднакова для країн, з різними доходами — структурні реформи, які, як правило, більш ефективні в країнах з низькими доходами, та можуть не надавати такого ж впливу в країні, яка просунулася далі по кривій розвитку. Але структурні реформи як такі не є "чарівним рецептом" макроекономічного успіху.

Активна залученість (як одна з форм прояву фінансової інтеграції) країни до інтегрованого фінансово-економічного середовища і здатність підтримувати подальше проведення реформ мають вирішальне значення для забезпечення економічного зростання країни. Здатність підтримати реформи визначається фінансовим розвитком країни, який забезпечується в першу чергу банківською системою, а вона потребує інституційних змін та структурної трансформації. Останні дослідження фахівців МВФ показують, що в забезпечені економічного зростання ці напрями відіграють важливу роль. Зв'язок між фінансовим розвитком та економічним зростанням описується кривою, що описує взаємозалежності та взаємодію між ними у колоколообразній формі (рис. 1).

При побудові кривої було враховано дію ендогенних кризових факторів, а також інші стандартні детермінанти зростання такі, як дохід на душу населення, освіту, відкритість торгівлі, потоки прямих іноземних інвестицій, інфляція, і урядові витрати. На основі вибірки з 128 країн за 1980—2013 було доведено, що фінансовий розвиток дійсно спряє економічному зростанню, але ефект послаблюється на більш високих рівнях його розвитку, і в кінцевому підсумку ефект впливу фінансового розвитку може стати негативним. Залежно від того, на якому етапі фінансового розвитку находиться країни вона буде розташовуватися на цій приблизній кривій. Слід підкреслити, що широка смуга навколо "точки повороту" (біфуркації) відображає зміну фундаментальних і інституційних умов в країні. З упевненістю 95 відсотків, можна стверджувати, що точка, в якій незначний вплив фінансів на економічне зростання стає істотно негативним, становить близько 0,7.

Концептуально, існує кілька каналів, через які високі рівні фінансового розвитку можуть негативно впливати на економічне зростання. Одним з аргументів на підтвердження цієї тези є те, що занадто багато фінансових ресурсів збільшує частоту і амплітуду підйомів-спадів у країні, в кінцевому рахунку, в гіршому становищі щодо забезпечення економічного зростання опиняються країни з більш низьким рівнем реального ВВП. Іншим аргументом є те, що занадто багато фінансів веде до нецільового використання ресурсів і людського капіталу, та перерозподілу капіталу від виробничих секторів до фінансового сектору. Відбувається фінансіалізація економіки з деформацією економічної ролі фінансового ринку. Ще одним аргументом є також твердження про моральний ризик, коли дуже великий банківський сектор займає основну частку в доходах за рахунок розвитку спекулятивних операцій, що призводять до нераціонального використання ресурсів. Однак визначити одну конкретну точку "занадто багато фінансів", що була б справедливо для всіх країн неможливо. Форма дзвінка і локація на кривій можуть відрізнятися в різних країнах залежно від таких характеристик, як рівень фінансової стійкості банків та якість регулювання та нагляду за банками.

Іншими словами, країна праворуч від середнього рівня "занадто багато фінансів" має підвищені вимоги регулювання та нагляду, які на цьому етапі, можуть негативно впливати на економічний розвиток, навіть при інституційно та функціонально розвинутій банківській системі. І навпаки, зліва від виділеного діапазону розташовуються країни, що значну увагу приділяють роз-

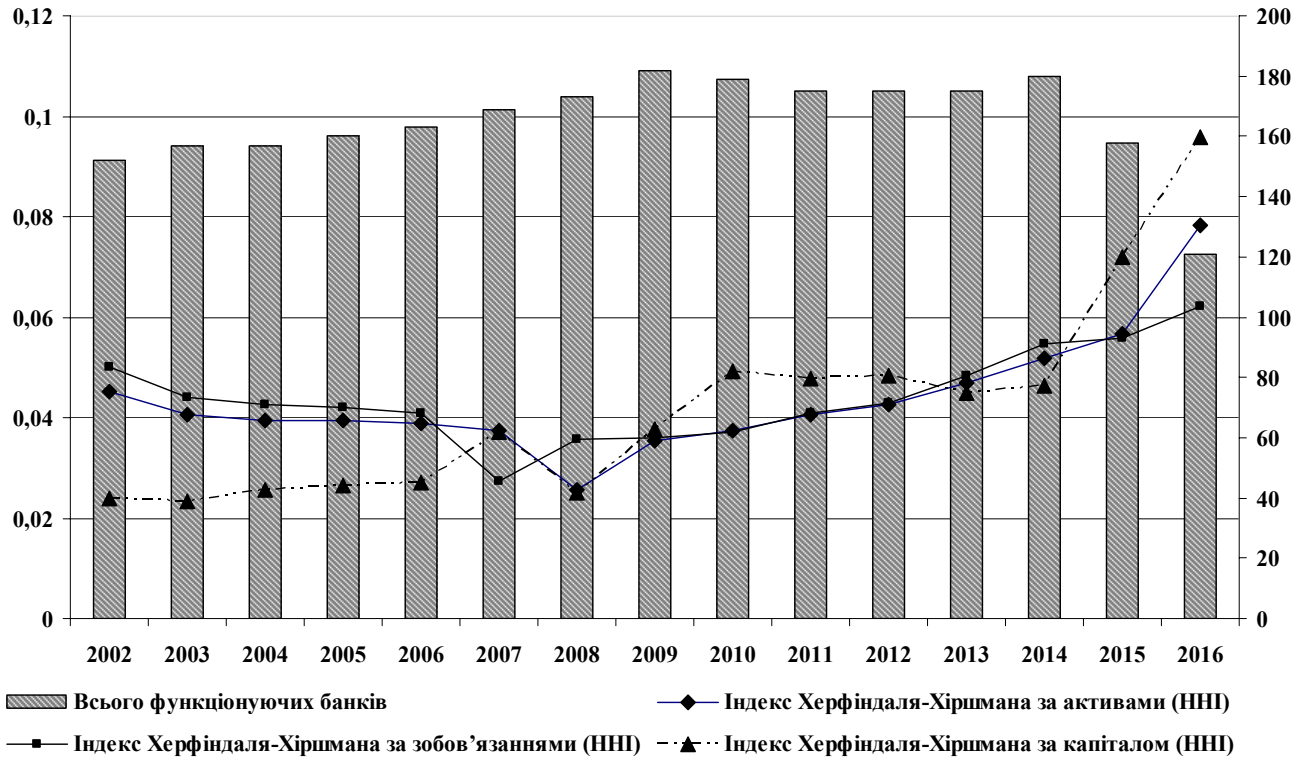

Рис. 2. Динаміка індексу Херфіндаля-Хіршмана (HHI) за капіталом, активами та зобов'язаннями в банківській системі України

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [3].

витку інституціональній базі банківській системі. І тоді ці країни можливо, навіть при слабких інститутах вже досягли свого максимуму економічного розвитку. Доведено, що знаходження індексу фінансового розвитку в межах від 0,45 до 0,7 (з 95-відсотковою ймовірністю) банківська система здатна генерувати найбільшу кумулятивну прибутковість зростання (тобто рухаючись від 0 до growthmaximizing точка) в діапазоні 4—5½ процентних пунктів, тримаючи інші детермінанти зростання на постійному рівні.

Отже, загальний висновок такий: фінансовий розвиток буде сприяти економічному зростанні при досягненні оптимального співвідношення між рівнем розвитку фінансових інститутів та рівнем регулятивної та монетарної політики центрального банку. І перша і друга вимога мають бути адекватними рівню розвитку реального сектора економіки. Інтегруючих до єдиного фінансового простору ми маємо не просто копіювати уніфіковані вимоги, наприклад до капіталу, або управління ризиками, а зважати на реальні можливості інвесторів.

Однією з проблем є рівень розвитку банківського сектору, що представляє напрям зліва від кривої зростання — інституційно-структурні трансформації.

Для характеристики використаємо структурні узагальнюючи показники концентрації банківського сектору України на основі аналізу динаміки індексу Херфіндаля-Хіршмана (HHI), індексу концентрації 3-х, 5-ти та 10-ти найбільших банків (CRn), загального індексу галузевої концентрації (CCI), індексу Холла-Тідемана (HT) за активами, зобов'язаннями, капіталом, депозитами та кредитами за період 2004—2015 рр. Аналіз динаміки індексу Херфіндаля-Хіршмана (HHI) показав, що в цілому вітчизняний банківський сектор є низькоконцентрованим, оскільки значення індексу не перевищує 0,10 (або 1000) протягом всього періоду (<0,1 — незначна концентрація ринку; від 0,1 до 0,18 — середня концентрація ринку; >0,18 — висока концентрація ринку) (рис. 2). Це обумовлено порівняно великою кількістю банків, низьким рівнем їхньої капіталізації, функціональною слабкістю та нерівномірністю розподілу ринкових часток, що робить вітчизняний банківський сектор вразливим до внутрішніх і зовнішніх загроз та ризиків. Невисокий рівень конкуренції в банківському секторі України не створює ринкових стимулів для інтенсивного розвитку банків, оптимізації витрат та підвищення якості банківського обслуговування, а отже, гальмує розвиток банківської системи.

За результатами аналізу загального індексу галузевої концентрації (CCI), індексу Холла-Тідемана (HTI) за активами, зобов'язаннями, капіталом, депозитами та кредитами виявлено тенденцію до вирівнювання рівнів концентрації на окремих сегментах банківського ринку. Так, за власним капіталом банківський ринок є низькоконцентрованим, значення індексу HHI зростає номінально під впливом законодавчих вимог та підтримки з боку держави. За активами та кредитами банківський сектор є локально-орієнтованим ринком вільної конкуренції. Найбільш концентрованим та динамічно зростаючим є ринок депозитів, особливо в сегменті великих банків. У цілому зростання рівня концентрації відбувається виключно за рахунок зменшення кількості банків, без централізації та консолідації, що в цілому є негативним явищем.

Важливими учасниками банківської системи, що акумулюють значні обсяги коштів населення, виступають основними гравцями на кредитному ринку та у

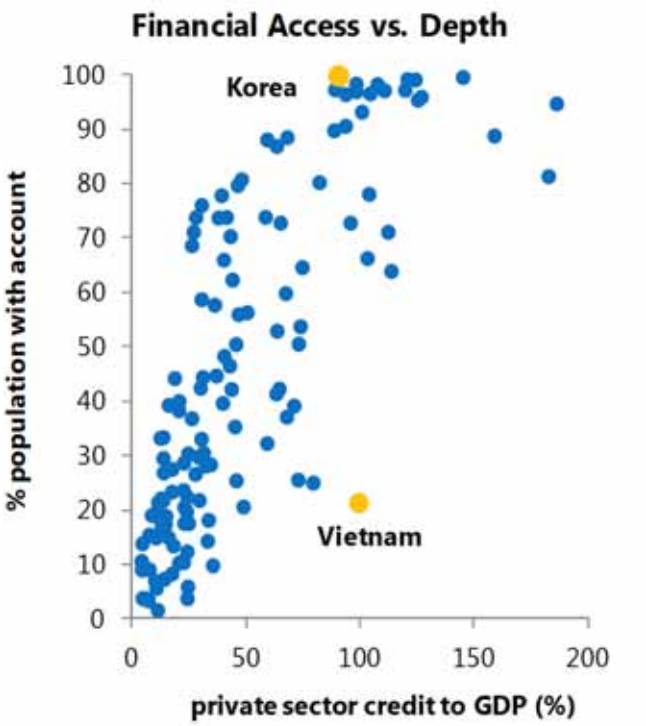

Рис. 3. Банківський кредит як помилкова міра фінансової глибини та доступності

міжбанківських розрахунках, є великі банки, вплив яких на динаміку розвитку ринку посилюється. На 16 великих банків припадає 89,3% сукупного кредитного портфеля, позитивну динаміку мають і вклади клієнтів та кошти банків. Можна говорити про нарощення взаємопов'язаності між цими банками та іншими банками, що підвищує ймовірність реалізації системного ризику.

Рівень концентрації впливає на інституційно-структурні зрушення в банківському секторі та зміну бізнес-стратегії банків. У вітчизняному банківському секторі на етапі посткризової трансформації сформувались певні інституційно-структурні угрупування: системний центр, напівпериферія та периферія. Банки, які належать до системного центру, формують ядро вітчизняного банківського сектору, вони є лідерами банківського ринку, на них орієнтуються вкладники, вони акумулюють та перерозподіляють найбільшу частку грошових потоків. Системний центр включає банки, на які припадає більше 50% активів банківської системи. Особливістю складу лідерів є вагома частка державних банків, які активно зміцнюють свої ринкові позиції за підтримки держави. Вважаємо, що на сьогодні підтримка позицій державних банків на різних сегментах фінансового ринку є вкрай важливим напрямом стабілізації банківської системи. Державні банки мають бути обов'язково представлені у структурі вітчизняної банківської системи, економічно доцільною є їх частка близько 20—25% від сукупних активів банківського сектору.

До напівпериферії належать банки, які більшу частину активів вкладають у кредитування малого та середнього бізнесу, споживче кредитування. Ці банки тривалий час наражаються на високі ризики структурних дисбалансів. Периферію представляють кептивні банки (банки, які обслуговують компанії, пов'язані з власниками банку або фінансово залежні від власників банку).

Не сприятиме формуванню ефективної структури вітчизняного банківського сектору посилення концентрації банківського капіталу за рахунок підтримки вузького кола великих банків. Негативними наслідками такої політки є стиснення та монополізація ринку, ускладнення доступу до ринків для населення і малого та середнього бізнесу, погіршення якості обслуговування. Отже, радикальне підвищення бар'єрів входження на банківський ринок негативно вплине на потенційні можливості якісних зрушень у розвитку економіки.

Концентрація капіталу виправдана, якщо рівень економічної ефективності банківської діяльності підвищується на стільки, щоб компенсувати негативні наслідки монополізації ринку. Монополізація ринку визначається ступенем контролю над цінами. З метою мінімізації деструктивного впливу монополізації банківського ринку виникає питання наявності системи державного регулювання монопольних процесів і контролю конкурентних ринкових відносин. Власне мов йде про іншу сторону кривої фінансовий розвиток Vs економічне зростання.

І тут ми переходимо до такої складової, як регулювання, яке відіграє важливу роль у синергії фінансового розвитку та економічного зростання. Тільки за рахунок нарощення кредитів важко досягти економічного зростання.

Попит на кредити в різних країнах варіюється в залежності від рівня їх економічного, фінансового та інституційного розвитку. Основними факторами цієї неоднорідності попиту в різних країнах є: відмінності у фінансовій глибини; доступність фінансових послуг; використання ринків капіталу; ефективність та обсяги фінансування вітчизняних банків; рівень незалежності центрального банку; ступінь інтеграції нагляду, а також досвід фінансової кризи.

Корея і В'єтнам мають схожі значення банківської глибинної за показником приватні обсяги кредитів по відношенню до ВВП. Проте вони відрізняються великою кількістю та з точки зору доступності. Використання

банківських рахунків є практично універсальним в Кореї, але у В'єтнамі тільки одна чверть населення користується банківськими послугами [5]. Отже, важливим є з'ясування зв'язку між кредитним попитом і доходом (як індикатор ВВП) і ціною (як індикатор дефлятор ВВП). За результатами узагальнення світового досвіду щодо нарощення показника фінансової глибини можемо зробити висновок, що збільшення ВВП на один відсоток або зниження дефлятора ВВП на один відсоток сприяє збільшенню попиту на кредит, за умови, що населення має рахунок у банку.

Україна безумовно переживає кризу довіри. Проблема довіри до банківського сектору виходить за межи окремих банків, формується, в першу чергу, в банківському середовище та на фінансовому ринку в цілому. Вона проявляється на всіх рівнях: суспільному, інституційному, організаційному, особистому. Важливу роль відіграє політика центрального банку щодо забезпечення стабільності банківської системи, здатної протистояти зовнішнім та внутрішнім шокам. Ті заходи, які вживає на сьогоднішній день НБУ, впливають на зсув на кривій розвитку донизу справа, тим самим віддаляючи від економічного зростання. Потрібні додаткові зусилля щодо підвищення довіри до монетарної політики НБУ, розуміння особливостей валютно-курсової політики, а також щодо роз'яснення сутності цілей, завдань, заходів та інструментів монетарного регулювання. У сукупності засобів монетарної політики варто посилити роль облікової ставки як орієнтира ціни на гроші. Крім того, за допомогою встановлення основних нормативів регулювання діяльності банківських установ, провадження нагляду та контролю за комерційною діяльністю банків, центробанк, відповідним чином, обмежує або розширює кредитні вкладення комерційних банків у реальний сектор економіки [6].

Регулятивний вплив державних інституцій (центрального банку, уряду та інших структур) був і залишається визначальним для стабілізації банківської системи та забезпечення економічного зростання. Важливим напрямом діяльності має бути забезпечення фінансової стабільності та розвиток макропруденційного регулювання, що концентруватиме увагу на системних ризиків, вплив яких посилюватиметься на шляху розвитку інтеграційних процесів. Проте найвагомішим засобом утримання фінансової стабільності є відновлення та збереження довіри населення до банківської системи.

ВИСНОВОК

Таким чином, можна припустити, що настає новий етап в еволюції фінансового ринку, для якого буде характерно посилення державно го регулювання з метою забезпечення довіри вкладників до банків та коригування дисбалансів, що сформувались на ринку в сучасних умовах. Досягти стабілізації банківської системи та економічного зростання в Україні можна в межах структурно-функціональних трансформацій фінансового посередництва, змін монетарної, валютно-курсової та регулятивної політики, які, у свою чергу, обумовлюються процесами розвитку не тільки національного фінансового ринку, але, і навіть у більшому ступені, процесами на зовнішніх фінансових ринках.

Література:

1. Demirguc-Kunt, A., and R. Levine. 2008. Finance, Financial Sector Policies, and Long-Run Growth. Policy Research Working Paper WPS4469, The World Bank, Washington, DC. [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28277/economics-wp233.pdf

2. Корнєєв В.В. Особливості і нові можливості розвитку банківської системи України/ В.В. Корнєєв / Криза банківської системи: причини і шляхи виходу// Матеріали Науково-практичної конференції, м. Київ, 10 червня 2015 року/ Асоціація українських банків: Університет банківської справи НБУ (м. Київ); відп. ред. С.М. Аржевітін. — К.: УБС НБУ, 2015. — 143 с. — С. 65—67.

3. Офіційний сайт Національного банку України — Банківська статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua

4. Статистичні матеріали Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/

5. Sahay та інші. 2015. Переосмысление углубления финансовых рынков: стабильность и рост на развивающихся рынках [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ifmr.co.in/blog/2015/08/07/measures-of-financial-depth-and-their-limitations/#_ftn6

6. Ведернікова С.В. Формування механізму фінансової взаємодії банків та підприємств [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3743

References:

1. Demirguc-Kunt, A. and Levine, R. (2008), "Financial Sector Policies, and Long-Run Growth", Policy Research Working Paper WPS4469, The World Bank, Washington, DC, available at: https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28277/economics-wp233.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

2. Kornieiev, V.V. (2015), "Features and opportunities of the banking system of Ukraine", Kryza bankivs'koi systemy: prychyny i shliakhy vykhodu, Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii [Proceedings of the scientific practical conference], Universytet bankivs'koi spravy NBU, Kyiv, Ukraine, 10 June, pp. 65—67.

3. National Bank of Ukraine (2016), "Banking statistics", available at: https://www.bank.gov.ua/ (Accessed 10 Oct 2016).

4. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (2016), "Statistical materials", available at: http://www.dfp.gov.ua/ (Accessed 10 Oct 2016).

5. IFMR (2015), "Rethinking the deepening of financial markets: stability and growth in emerging markets", available at: http://www.ifmr.co.in/blog/2015/08/07/measures-of-financial-depth-and-their-limitations/#_ftn6 (Accessed 10 Oct 2016).

6. Vedernikova, S. V. (2015), "Formation mechanism of interaction between banks and financial companies", Efektyvna ekonomika, vol.1, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3743 (Accessed 10 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

УДК 330.3

А. І. Омельченко,
аспірант кафедри менеджменту, НТУУ "КПІ імені Ігоря Сікорського"

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

A. Omelchenko,
graduate student of the Department of Management, NTUU "KPI named Igor Sikorsky"

FEATURES OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT INDUSTRIAL ENTERPRISES

Функціонування вітчизняних промислових підприємств визначається господарсько-економічними умовами, сприятливість чи несприятливість яких визначається рівнем невизначеності зовнішнього середовища. Тому діяльність підприємств повинна спрямовуватись не лише на виживання в умовах конкуренції, але й на процес безперервного та ефективного розвитку. Технологічний розвиток у цьому випадку стає важливим процесом, спрямованим на вирішення зазначених завдань. У статті досліджено сутність та особливості формування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств. Проаналізовано сучасні методичні підходи до визначення сутності організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємства. Визначено, що пріоритетом у технологічному розвитку сучасних промислових підприємств має бути екологічно-інноваційний шлях розвитку. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення формування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств в умовах екологічно-інноваційної спрямованості світової економіки.

The functioning of the domestic industry defined business and economic conditions or unfavorable susceptibility is determined by the level of uncertainty of the environment. Therefore, the activities of enterprises should be directed not only to survive in a competitive environment, but also in a process of continuous and effective development. Technological developments in this case is an important process that attempts to solve these problems. In the article the essence and peculiarities of formation of organizational and economic mechanism of technological development industry. Paper modern methodological approaches to defining the essence of organizational and economic mechanism of effective management of the enterprise. Determined that the priority in the technological development of modern industry must be environmentally innovative way of development. Suggestions for improving the formation of organizational and economic mechanism of technological development of industrial enterprises in the eco-innovation focus of the global economy.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, технологічний розвиток, екологічно-інноваційний розвиток, ефективне управління, еко-інновації.

Keywords: organizational and economic mechanism, technological development, eco-innovation development, effective management, eco-innovation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки важливим є розуміння того, що успішність функціонування підприємств, його конкурентоспроможність можлива лише за умови інтеграції у тренди глобалізаційних процесів світової економіки, серед яких чільне місце обіймає еколого-інноваційна спрямованість діяльності промислових підприємств. Саме впровадження інновацій екологічного спрямування дозволять досягти високої ефективності діяльності, зменшать негативний вплив промислових підприємств на довкілля, використовувати альтернативні джерела енергії.

Надзвичайної актуальності набули питання своєчасної розробки та прийняття дієвих управлінських рішень, удосконалення організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств, завдяки якому можлива модернізація вітчизняних підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності, вихід на європейські ринки, зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив визначити наступне: теоретичними та практичними проблемами інновацій та екологічним аспектам їх впровадження, формування, удосконалення та розвитку організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку підприємств присвячені роботи таких вітчизняни науковців, як Балацький А.Ю., Гейць В.М., Згуровський М.З., Ілляшенко С.М., Дергачова В.В., Мельник Л.Г., Прокопенко О.В., Тіліженко О.М., Федулова Л.І., Швиндіна Г.О., Шкарупа Е.В. та зарубіжних вчених, серед яких Д. Кларк, Б. Твіст, П. Друкер, К. Фалсер та інші.

У своїх працях науковці розглядають інноваційний розвиток у контексті розробки нових видів продукції, впровадження нових технологій, які зменшують деструктивний вплив діяльності промислових підприємств на довкілля. Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються питання управління технологічним розвитком промислових підприємств, розробки сучасного інструментарію щодо побудови та удосконалення організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств з еколого-інноваційними пріоритетами.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення особливостей формування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств та удосконалення технології формування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку в умовах екологічно-інноваційної спрямованості світової економіки.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання: проаналізувати сутність та складові організаційно-економічного механізму, визначити особливості організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств, запропонувати напрями вдосконалення формування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислових підприємств.

МЕТОДОЛОГІЯ

У статті була використана така джерельна база: наукові публікації, монографічна література, ресурси Інтернет. У процесі дослідження застосовувались методи аналізу, узагальнення та синтезу. Висновки за результатами дослідження зроблені на основі групування розрізнених факторів та результатів власних спостережень та роздумів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Організаційно-економічний механізм науковці розглядають як сукупність організаційних та економічних важелів, які справляють вплив на економічні й організаційні параметри системи управління підприємством, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності підприємства в цілому [1]. Використання поняття механізм, яке прийшло в економічну сферу з технічної, до пояснення процесів, які стосуються управління підприємством обумовлено тим, що саме поєднання організаційних та економічних важелів впливу розглядається як надійні, формалізовані та чітко визначені [2].

Організаційно-економічний механізм ефективного управління підприємства визначається не лише факторами зовнішнього середовища підприємства, в першу чергу ефективність залежить від дій персоналу в процесі діяльності організації, в процесі реалізації розроблених планів і програм розвитку підприємства, в процесі досягнення певних цілей. Тобто ефективність управління залежить від адекватності обраних стратегій цілям підприємства, оптимальності процесів реалізації стратегій, мотивації персоналу на досягнення цілей, кваліфікації персоналу, технології та стилю управління [1].

Розкрити сутність поняття організаційно-економічного механізму можна за допомогою таких ознак [2]:

— елементна, за якою механізм розглядається як організуюча система взаємозв'язків між структурними елементами;

— функціональна, яка визначає як сукупність видів діяльності, спрямовану на досягнення визначеної мети;

— процесна, яка характеризує механізм як процес підготовки і прийняття управлінських рішень.

Основною функцією такого механізму є реалізація процесу розробки, прийняття і виконання управлінських рішень, спрямованих на досягнення поставленої мети підприємства.

Для формування ефективного механізму управління промисловим підприємством існує низка інструментів, серед яких економічні, організаційні, соціально-психологічні, техніко-технологічні, маркетингові, екологічні та правові. Для оцінювання ефективності механізму управління промисловим підприємством використовують систему показників, які дозволяють провести оцінку по кожному інструменту.

До організаційно-економічного механізму технологічного розвитку підприємства висувається низка вимог, а саме організаційно-економічний механізм повинен забезпечувати:

— ефективну взаємодію складових підприємства та їх орієнтацію на досягнення кінцевої мети;

— раціональне використання всіх трудових ресурсів, які беруть участь у процесі діяльності, та підвищення їх продуктивності;

— реалізацію системи заходів, що сприяють розширенню ініціативи, самостійності та відповідальності працівників підприємства за кінцеві результати його діяльності;

— удосконалення методики та техніки підготовки і прийняття управлінських рішень;

— розробку та впровадження системи показників ефективності функціонування об'єкта;

— створення економічних умов, які дають можливість виконувати програму розроблених заходів за

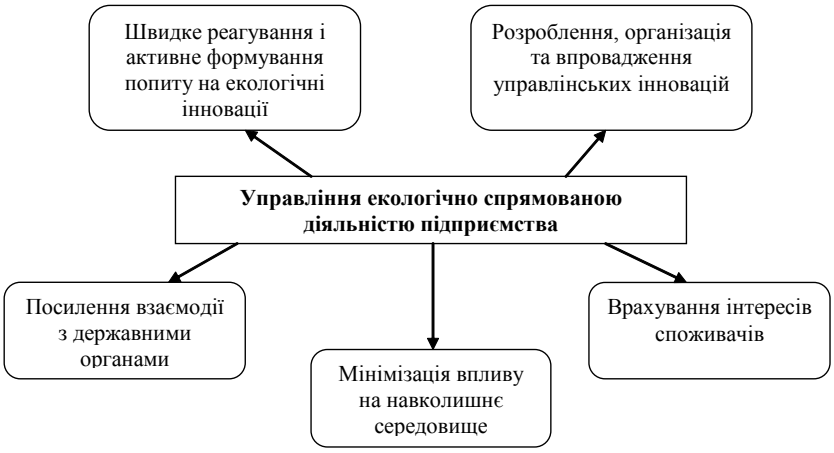

Рис. 1. Управління екологічно спрямованою діяльністю підприємства

Джерело: складено автором на основі [4; 5].

рахунок економічної зацікавленості всіх учасників процесу діяльності, а не шляхом адміністративного тиску.

Світовий досвід свідчить, що лише за умови переходу на екологічно-інноваційного шлях розвитку підприємство може бути конкурентоспроможним в умовах глобалізації світової економіки та може слугувати основою для переходу вітчизняної економіки до економічного зростання та забезпечення економічної незалежності країни.

Для переходу на екологічно-інноваційного шлях розвитку підприємству необхідний організаційно-економічний механізм технологічного розвитку, який має забезпечувати своєчасне прийняття управлінських рішень щодо ресурсозбереження та конкурентоспроможності підприємств, підвищення якості та збільшення обсягів продукції, розроблення нових товарів і послуг, збереження довкілля [3].

Управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком розглядається як система організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, методів та інструментів, які впливають на порядок інноваційного розвитку з метою досягнення очікуваних еколого-економічних результатів (рис. 1).

Важливу роль в управлінні еколого-інноваційним напрямом технологічного розвитку промислового підприємства належить оцінюванню ефективності тих методів, інструментів, стратегій, підходів, які будуть задіяні в процесі використання сформованого організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислового підприємства.

Еколого-інноваційний розвиток окремого підприємства тісно пов'язаний із соціально-економічною політикою держави, яка через систему методів стимулювання і регулювання здійснює управління формуванням соціально-орієнтованої ринкової економіки [6]. Тому при формуванні організаційно- економічного механізму технологічного розвитку промислового підприємства необхідно передбачити систему методів стимулювання яка б спонукала підприємство обирати не тільки такі шляхи технологічного розвитку, які спрямовані на енергозбереження, раціональне використання природних ресурсів, підвищення ефективності виробництва, але і

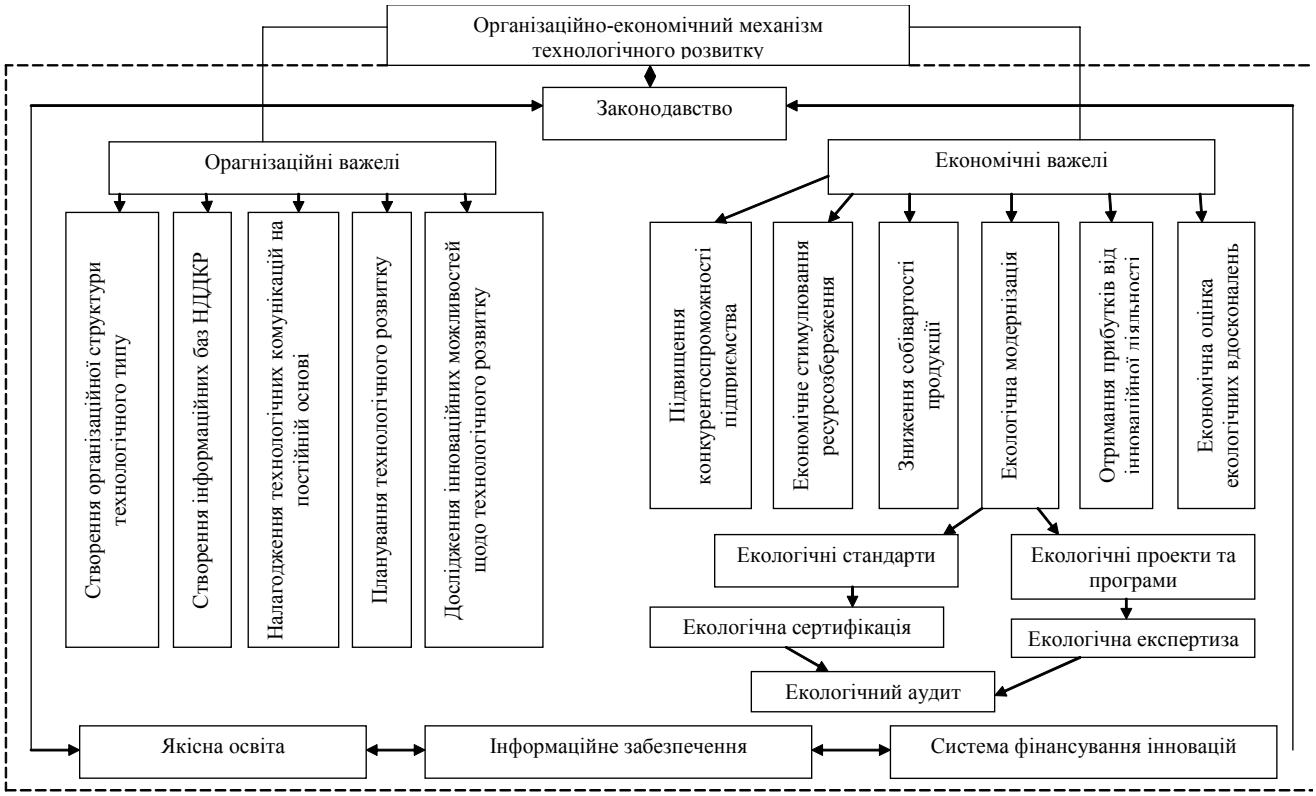

Рис. 2. Складові організаційно-економічного механізму технологічного розвитку для промислових підприємств у контексті еколого-інноваційного напряму розвитку

на охорону довкілля, дотримання природоохоронного законодавства, соціального захисту працівників.

При формуванні організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислового підприємства необхідно звернути увагу на фінансове забезпечення еколого-інноваційного напряму розвитку. Розвиток державно-приватного партнерства може слугувати потужним важелем фінансового забезпечення еколого-інноваційного напряму розвитку підприємства і має враховуватись при формуванні організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промислового підприємства.

Проаналізувавши праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо особливостей формування організаційно-економічного механізму, запропонуємо власну розробку побудови узагальненої структури організаційно-економічного механізму технологічного розвитку в умовах еко-технічного вдосконалення (рис. 2).

ВИСНОВКИ

Організаційно-економічний механізм є невід'ємною складовою технологічного розвитку, тому що являє собою сукупність організаційних та економічних важелів і методів, які необхідні для ефективної діяльності промислового підприємства. Такий механізм дозволяє своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, а також систематично аналізувати стан ринку, на якому знаходиться підприємство. На основі проведених досліджень було виявлено, що для ефективного функціонування організаційно-економічного механізму технологічного розвитку промисловим підприємствам необхідно переходити на еколого-інноваційний шлях розвитку. Використання екологічних інновацій дозволить екологізувати ринок, на якому знаходиться підприємство та економіку загалом.

Література:

1. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством [Електронний ресурс] / Л.Є. Довгань, Г.О. Дудукало // Економічний вісник НТУУ "КПІ" (5). — 2012 р. — Режим доступу: http://economy.kpi.ua/ru/node/37

2. Савіна С.С. Організаційно-економічний механізм управління підприємством молочної промисловості [Електронний ресурс] / С.С. Савіна // Збірник наукових праць ВНАУ, Серія: Економічні науки. — №3 (69). — Т. 2. — 2012 р. — С. 162—167. — Режим доступу: http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/770.pdf

3. Квасницька Р.С. Особливості інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Р.С.Квасницька, Н.С. Ардашкіна // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2009. — № 6. — С. 247—250. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_6_3/247-251. pdf

4. Прокопенко О.В. Концепції екологізації інноваційної діяльності: випереджуючий розвиток суспільної мотивації їх реалізації порівняно з мотивацією підприємств / О.В. Прокопенко [Електронний ресурс] // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит: [общегосударственный научно-производственный журнал]. — 2010. — № 2 (72). — С. 37—53. — Режим доступу: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/20963

5. Енергоефективність та відновлювані джерела енергії/ С. М. Бевз та ін.; НАН України. — К.: Укр. енциклопед. знання, 2007. — 560 с. — (Енергетика України на початку XXI ст. Т. 4).

6. Організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком [Електронний ресурс] / О.В. Прокопенко, Т.В. Касьяненко // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 4 (50). — С. 35—40. — Режим доступу: електрон. чит. зал ПУЕТ.

7. Алиева Т.Е. Экономико-экологическая реструктуризация управления горнопромышленным предприятием (на примере ОАО "Ковдорский Гок"): автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. н.: спец.08.00.05 "Экономика и управление народным хазяйством" / Алиева Т.Е. — Апатиты — 2012 включ.обл: ил. — Библиогр. с. 25.

8. Алиева Т.Е. Экономико-экологическая реструктуризация управления горнопромышленным предприятием: организацонный аспект [Електронний ресурс] / Т.Е. Алиева // ИЭПКНУ РАН. — Апатиты, 2012. — Режим доступу: http://science-bsea.narod.ru/2012/ekonom_2012_17/alieva_pr.htm

Reference:

1. Dovhan', L.Ye. and Dudukalo, H.O. (2012), "Formation of the organizational-economic mechanism of effective management", Ekonomichnyj visnyk NTUU "KPI", vol. (5), Available at: http://etsonomy.kpi.ua/ru/node/376 (Accessed 20 Sept 2016).

2. Savina, S.S (2012), "Organizational-economic mechanism of management of the dairy industry", Zbirnyk naukovykh prats' VNAU, Seriia: Ekonomichni nauky, vol. 3 (69), no. 2, pp. 162—167.

3. Kvasnyts'ka, R.S. and Ardashkina, N.S. (2009), "Features of innovation activity in modern conditions", Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 6, pp. 247—250.

4. Prokopenko, O.V. (2010), "Concept greening innovation, have early development of social motivation to implement them in comparison with the motivation of enterprises", Enerhosberezhenye. Enerhetyka. Enerhoaudyt, vol. 2 (72) , pp. 37—53.

5. Bevz, S. M. (2007), "Energy efficiency and renewable energy", Enerhetyka Ukrainy na pochatku XXI st [Power engineering Ukraine at the beginning of the XXI century.], NAN Ukrainy Ukr. entsykloped. znannia, Kyiv, Ukraine.

6. Prokopenko, O.V. and Kas'ianenko, T.V. (2010), "Organizational-economic mechanism of innovative development of environmentally-directed", Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky, vol. 4 (50) , pp. 35—40.

7. Alyeva, T. E. (2012), Economic — environmental management of mining enterprise restructuring (by the example of JSC "Kovdor GOK"), Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of a national economy, Apatity, Russia.

8. Alyeva, T.E. (2012), "Economic and ecological restructuring of the management of mining enterprises: organizational aspect", Available at: http://science-bsea.narod.ru/2012/ekonom_2012_17/alieva_pr.htm (Accessed 20 Sept 2016).

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

УДК 334.722:658.114.5

Г. А. Єгорова,
аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДИК ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЛИТТІВ ТА ПОГЛИНАНЬ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

G. Iegorova,
Ph.D. student, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

COMPARATIVE ANALYSIS OF METHODS FOR EVALUATING THE EFFICIENCY OF MERGERS AND ACQUISITIONS: INTERNATIONAL AND DOMESTIC EXPERIENCE

У статті проаналізовано кількісні та якісні методики оцінки ефективності інтеграційних процесів у формі злиттів та поглинань, розроблених вітчизняними та зарубіжними вченими. Виявлено переваги, недоліки та обмеження застосування кожного з кількісних методичних підходів до оцінювання — дохідного, ринкового (порівняльного) й витратного методів. Також розкрито сутність якісного методу оцінювання ефективності "Due diligence" — комплексної перевірки діяльності компанії, зокрема, її фінансового стану, платоспроможності, системи управління, що здійснюється на замовлення самої компанії або одного з членів переговорного процесу та реалізуються експертним методом. Результати дослідження свідчать, що найбільш об'єктивним підходом оцінки ефективності злиттів та поглинань є комбінування кількісних та якісних методів, а саме методу дисконтованих грошових потоків, оскільки в його основі лежить принцип врахування фактору часу, та методики "Due diligence", що дозволить найбільш точно визначити вартість компанії, оцінити кожне джерело синергії та витрати на інтеграцію.

The aim of the paper is to define quantitative and qualitative methods for evaluating the efficiency of integration processes in the form of mergers and acquisitions, developed by domestic and foreign scientists. A comparable analysis allows to explore advantages, disadvantages and limitations of using each of quantitative methodological approaches for evaluation — income, market (comparative) and costly methods. Also this paper defines a qualitative method for evaluating the efficiency "Due diligence" — an investigation of the company, including its financial position, solvency, management, carried out by order of the company or a member of the negotiating process and implemented by an expert. Results of the study indicate that the most objective approach for evaluating the efficiency of mergers and acquisitions is a combination of quantitative and qualitative methods such as discounted cash flow method, since it is based on the principle of taking into account the time factor, and "Due diligence", which allows to accurately determine the value of the company, evaluate each source of synergies and integration costs.

Ключові слова: інтеграція, злиття, поглинання, ефективність злиттів та поглинань, методи оцінки ефективності, синергія, Due diligence.

Key words: integration, mergers, acquisitions, mergers and acquisitions efficiency, methods for evaluating the efficiency, synergy, Due diligence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Більшість теоретичних та емпіричних досліджень ефективності злиттів та поглинань грунтуються на аналізі фінансових результатів діяльності компанії після злиття, оцінці терміну окупності капітальних вкладень та отримання синергетичного ефекту.

Серед економістів ведеться наукова полеміка щодо критеріїв оцінки синергетичного ефекту. Одна група науковців при дослідженні синергії вказує на труднощі її розрахунку, оскільки часто складно оцінити ті реальні зміни, які виникнуть у результаті злиття або поглинання [9; 12]. Друга група дослідників вважає, що синергію

можна оцінити та кількісно виміряти [4; 5; 7; 8]. Слід нагадати, що критерій синергії злиття та поглинання не знайшов в економічній літературі єдиного тлумачення, оскільки немає єдиного розуміння й критерію ефективності злиттів та поглинань. Так, Р. Брейлі, С. Майєрс критерієм ефективності вважають показник чистої приведеної вартості [8, с. 271], Е. Хелферт — зростання вартості компанії після реорганізації [7, с. 120].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження різних аспектів злиттів та поглинань підприємств знайшли широке відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, питання оцінювання ефективності інтеграції компаній шляхом злиття та поглинання розглядаються закордонними та вітчизняними науковцями в межах дослідження проблематики: оцінки та отримання синергетичного ефекту — М. Бредлі, О. Ільчук, С. Іщенко, В. Марченко, В. Решетило, Г. Хакен; оцінки вартості компанії та грошових потоків — Дж. Браун, Р.Брейлі, А. Дамодаран, Ф. Еванс, В. Єсипов, С. Чаплинські.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних методик оцінювання ефективності злиттів та поглинань та визначення показників, що використовуються при оцінці цих інтеграційних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Наявність різних наукових підходів до оцінки ефективності інтеграції компаній шляхом злиття або поглинання обумовили й розмаїття показників оцінки ефекту синергії як ключового критерію ефективності цих процесів.

Існуючу множинність методів оцінювання ефективності злиттів і поглинань та кількісного виміру синергії можна об'єднати в такі підходи:

1) кількісні методи оцінки:

— залежно від зміни вартості компанії та грошових потоків;

— математичні;

— інші авторські доробки;

2) якісні методи оцінки.

Оцінка зміни вартості компанії та надходження грошових потоків здійснюється за допомогою дохідного, ринкового (порівняльного) й витратного методів, які традиційно використовуються у практиці оцінці.

За допомогою ринкового підходу ефект синергії можна оцінити на основі прогнозованих значень приросту курсової вартості акцій інтегрованих компаній. Так, Ф. Еванс та К. Меллен відзначають, що коли одна компанія виявляє готовність заплатити премію за придбання іншої, в цьому рішенні міститься сигнал акціонерам, що це злиття генеруватиме зростання вартості компанії, при чому в розмірі, що перевищує суму премії, оскільки менеджмент здатний домогтися синергетичних ефектів [11, с. 169].

Р. Брунер вважає, що синергія виражається у формі підвищення доходів та економії витрат [9, с. 329]. Трактування цієї тези полягає в наступному: під час інтеграції двох компаній, сукупний дохід має тенденцію до зниження прямо пропорційно перекриттю ринкових часток компаній на певному сегменті, що виявляється у втраті клієнтів. Тобто з метою досягнення позитивного економічного ефекту від злиття, вартісне вираження синергії має бути вищим за понесені втрати. Для розрахунку мінімально допустимого значення синергії Р. Брунер пропонує використовувати наступне рівняння:

$$\frac{\sum_{1}^{n} V + S}{N} = P \qquad (1),$$

де $\sum_{1}^{n} V$ — сумарна оціночна вартість компаній до укладання угоди зі злиття або поглинання;

S — вартісне вираження синергії від злиття;

N — кількість акцій постінтеграційної компанії;

P — розрахункова ціна акцій до укладання угоди зі злиття або поглинання.

Отже, ціна акцій компанії після злиття дорівнює ціні акцій до злиття, урівноваженій на вартісне вираження втрати доходів.

На думку І. Івашківської, при об'єднанні наявність синергії передбачає, що постінтеграційна компанія досягне більшого успіху, адже в коливанні курсів їхніх акцій виражені очікування та оцінки інвесторів щодо перспектив розвитку кожної компанії окремо. "Синергія означає перемогу над сформованими очікуваннями, тобто якщо вона можлива з точки зору інвесторів, то після оголошення про злиття або поглинання акції майбутніх партнерів повинні вирости в ціні" [2, с. 28].

У свою чергу, В. Єсипов, Г. Маховікова та В. Терехова вважають, що ринковий метод оцінки синергії можливо реалізувати на основі порівняльного аналізу компаній-об'єктів оцінки з компаніями-аналогами, що укладали схожі угоди злиття або поглинання. При чому, вибір компаній повинен базуватися на схожості таких параметрів, як: масштаб та умови угоди злиття або поглинання; розміри компаній; фінансові характеристики; галузь діяльності, регіон; вид продукції або послуг; стадія життєвого циклу компанії; стратегії їх діяльності тощо [1, с. 107].

У процесі порівняльного аналізу використовуються метод цінових мультиплікаторів — коефіцієнтів, які показують співвідношення між ринковою вартістю компанії або акції та фінансовою базою. Фінансова база мультиплікатора фактично є вимірником, який відображає фінансові результати діяльності, до яких можна віднести прибуток, грошовий потік, дивідендні виплати, виручку від реалізації тощо [1, с. 108].

У більшості випадків для оцінки використовуються такі мультиплікатори, як: ціна/валові доходи (P/R), ціна/прибуток до оподаткування (P/EBT), ціна/чистий прибуток (P/E), ціна/грошовий потік (P/CF) [1, с. 108—109].

Однак варто враховувати, що результати оцінки за ринковим підходом носять суб'єктивний характер, оскільки достовірно невідомо чи будуть реалізовані очікування стейкхолдерів. Тому, на наш погляд, на основі цього підходу можна одержати лише приблизне значення ефекту синергії.

Найчастіше в практиці оцінки використовуються методи дохідного підходу, що враховують прояв ефекту

Таблиця 1. Способи розрахунку вартості синергії методом прямої капіталізації залежно від ставки рекапіталізації

Модель Рінга	Модель Інвуда	Модель Хоскольда
$V = \dfrac{CF}{i + \dfrac{D}{t}}$	$V = \dfrac{CF}{i + \dfrac{i}{(1+i)^t - 1}}$	$V = \dfrac{CF}{i + \dfrac{RF}{(1+RF)^t - 1}}$

Джерело: складено автором самостійно.

синергії як приріст грошових потоків для акціонерів. Дохідний підхід до оцінки реалізується двома методами:

— метод дисконтування грошових потоків;

— метод прямої капіталізації доходу.

Метод дисконтування грошових потоків передбачає послідовне приведення до поточної вартості грошових потоків підприємства, отриманих внаслідок синергії, за кожний окремий період. Він застосовується у випадках, коли очікується, що у кожному прогнозному періоді величина чистого грошового потоку буде неоднаковою та за умови наявності достовірних прогнозів щодо величини кожного грошового потоку і розміру ставки дисконтування, що відповідає ризику інвестування у підприємство [1, с. 83].

Вартість синергії протягом прогнозного періоду ($V_{прогн}$) буде розраховуватися за формулою:

$$V_{прогн} = \sum_{t=1}^{n} \frac{CF_t}{(1+i)^t} \quad (2),$$

де CF_t — грошовий потік отриманий у результаті синергії, в t-му періоді;

i — ставка дисконтування;

n — тривалість прогнозного періоду.

Розрахунок величини вартості синергії у постпрогнозний період ($V_{постпрогн}$) здійснюється за моделлю Гордона за формулою:

$$V_{постпрогн} = \frac{CF_{t+1}}{i - g} \quad (3),$$

де CF_{t+1} — грошовий потік за перший рік постпрогнозного періоду;

i — ставка дисконтування;

g — довгострокові темпи росту грошового потоку.

Тоді величина вартості синергії (V) становитиме:

$$V = \sum_{t=1}^{n} \frac{CF_t}{(1+i)^t} + \frac{V_{постпрогн}}{(1+i)^{t+1}} \quad (4).$$

Метод прямої капіталізації носить спрощений характер та рідко застосовується на практиці оцінки вартості синергії. Він застосовується у випадках, коли грошовий потік (1) прогнозується постійний за величиною або з постійними темпами зростання; (2) рівний у проміжках прогнозного періоду; (3) отримується невизначено довго.

При стабільних грошових потоках від спільної діяльності постінтеграційної компанії вартість синергії розраховується за формулою:

$$V = \frac{CF}{R} \quad (5),$$

де CF — грошовий потік, згенерований внаслідок дії синергетичних ефектів;

R — ставка капіталізації.

При цьому коефіцієнт капіталізації складається з двох елементів: (1) ставка доходу на інвестиції; (2) норма повернення інвестицій. Ставка доходу на інвестиції визначається ринковою прибутковістю безризикових і ліквідних інструментів та премією за ризики. Норма повернення інвестицій визначається величиною щорічної втрати капіталу за час очікуваного періоду використання грошових коштів, характером зміни величини чистих доходів і способу реінвестування одержуваних доходів. У науковій літературі описані три моделі повернення інвестицій: прямолінійна (модель Рінга), по фонду відшкодування (модель Хоскольда) та ануїтетна (модель Інвуда) (табл. 1).

При чому D — майбутня вартість грошової одиниці, за яку було придбано майно, RF — ставка дохідності за безризиковими проектами.

Р. Брейлі та С. Майєрс, професори з фінансів Лондонської школи бізнесу та Масачусетського технологічного університету, відповідно, як критерій ефективності угод зі злиття та поглинання використовують вигоди, що вимірюються показником чистої приведеної вартості (net present value, NPV) [8, с. 271]. При чому величина чистої поточної вартості залежить не тільки від величини витрат та доходів, але й від часу, в який ці платежі відбуваються та процентної ставки, за допомогою якої платежі дисконтуються.

$$NPV = \sum_{t=1}^{n} \frac{NCF_t}{(1+i)^t} - I_0 \quad (6),$$

де NCF_t — чистий грошовий потік у періоді t;

i — ставка дисконтування;

I_0 — величина початкових витрат на злиття або поглинання;

n — номер останнього досліджуваного періоду.

$$NCF = EBIT(1-T) + Depreciation - CAPEX - \Delta NWC \quad (7),$$

де *EBIT* — прибуток до оподаткування;

T — ставка податку на прибуток;

Depreciation — амортизація;

CAPEX — капітальні витрати на основні засоби;

ΔNWC — зміна чистого оборотного капіталу.

Таким чином, злиття або поглинання вважається ефективним, якщо показник NPV набуває позитивного значення ($NPV \geq 0$). Якщо NPV набуває негативного значення ($NPV \leq 0$), вважається, що злиття або поглинання мають низьку економічну ефективність, тобто характеризуються низьким рівнем прибутковості та значними ризиками ведення бізнесу.

П. Гохан запропонував методику кількісної оцінки синергетичного ефекту за допомогою чистої вартості поглинання (net acquisition value, NAV) [12, с. 124].

$$NAV = V_{AB} - [V_A + V_B] - P - E \quad (8),$$

де V_{AB} — комбінована вартість двох копаній;

V_A — вартість компанії А;

V_B — вартість компанії В;

P — премія за придбання активів компанії В;

E — витрати процесу злиття або поглинання.

Модифікувавши формулу 8 отримаємо:

$$NAV = [V_{AB} - (V_A + V_B)] - (P + E) \quad (9),$$

де вираз $[V_{AB} - (V_A + V_B)]$ є кількісним вираженням синергізму.

Отже, злиття або поглинання вважається ефективним, якщо значення синергетичного ефекту є більшими за витрати, які компанія несе під час укладання угоди (P+E). Якщо ж витрати перевищують очікувані прибутки від синергії, то злиття або поглинання характеризуються низькою економічною ефективністю, а отже, компанії слід відмовитися від цієї угоди.

У цьому контексті особливу цікавість представляє модель оцінки ефективності злиттів та поглинань І. Івашківської [2]. Взявши за основу методику оцінки синергетичного ефекту методом дисконтованих грошових потоків та методику запропоновану П. Гоханом, автор пропонує методику оцінки синергетичного ефекту на основі показника чистого приведеного ефекту синергії (NPVS).

$$NPVS = \sum_{t=1}^{n} \frac{\Delta FCFE_t}{(1+re)^t} - P - E \quad (10),$$

$$\Delta FCFE = \Delta S - \Delta C - \Delta T - \Delta NWC - \Delta Capex \pm \Delta L + \Delta Debt - \Delta I \quad (11),$$

де $\Delta FCFE$ (free cash flow to the equity holders) — грошовий потік для акціонерів;

ΔS (sales) — приріст виручки від реалізації;

ΔC (cost) — економія на витратах;

ΔT (tax) — економія на податку на прибуток;

ΔNWC (net working capital) — економія на інвестиціях в оборотний капітал;

$\Delta Capex$ (capital expenditure) — економія на капіталовкладеннях;

ΔL (labor) — приріст доходів (+) / економія на витратах (-) внаслідок об'єднання управлінських здібностей команди;

$\Delta Debt$ — зміна чистого боргу (з урахуванням фінансової синергії);

ΔI (investment) — додаткові інвестиції на реструктуризацію;

re (return) — прибутковість акціонерного капіталу (бар'єрна ставка);

P (premium) — премія, що виплачується при поглинанні компанією-покупцем акціонерам компанії-мети;

E (expenses) — витрати покупця в ході процесу поглинання.

На нашу думку, вагомою перевагою запропонованого методу є врахування всього спектру форм прояву ефекту синергії (як кількісних, так і якісних) від інтеграції компаній, тим самим даючи можливість реалізовувати тільки ті угоди, які будуть перспективними з точки зору розвитку компанії.

У деяких випадках ефект синергії оцінюється на основі витратного підходу як збільшення вартості майнового комплексу в процесі приєднання або придбання матеріальних і нематеріальних активів до моменту виникнення здатності випускати продукцію з високим попитом. Синергетичний ефект у цьому випадку, на думку С. Іщенко, проявляється у нарощуванні вартості активів [4, с. 100].

Однак варто враховувати ряд обмежень витратного підходу. Зокрема витрати не завжди еквівалентні ринковій вартості активів; невідповідність витрат на придбання оцінюваного майнового комплексу затратам на нове будівництво аналогічного об'єкта, оскільки при оцінюванні вартості будівництва вираховується накопичений знос; ускладнена оцінка земельних ділянок відокремлено від споруд внаслідок низки обмежень вітчизняної нормативно-правової бази та відсутності чіткої організації взаємовідносин між землекористувачем і власником землі.

На наш погляд, цей підхід до оцінки ефекту синергії є вузьким і моноаспектним, оскільки дозволяє врахувати лише один вид синергії — операційну.

Отже, розглянуті методи не завжди дають об'єктивні результати, так як точність прогнозу залежить від багатьох припущень. Як відзначають Т. Коупленд, Т. Коллер і Дж. Муррін, під час переговорного процесу є ризик, що покупець свідомо підвищує цінову премію, внаслідок чого аналіз грошового потоку спотворюється нереалістичними очікуваннями синергетичного ефекту [5, с. 182].

Ґрунтовний аналіз методів кількісного підходу оцінки ефективності злиттів та поглинань залежно від зміни вартості компанії дав змогу виявити їх обмеження. По-перше, врахування при оцінюванні синергетичного ефекту від інтеграції лише вигід, які отримає покупець від придбання компанії-мети, абстрагуючись від витрат, понесених під час здійснення угод: премія, що виплачується на акції компанії-мети, додаткові інвестиції на реструктуризацію (модернізація, оплата боргів придбаної компанії, витрати щодо виведення її з фінансової кризи), витрати реалізації угоди (державна реєстрація, оплата послуг консультантів з податкових та юридичних питань й оцінки майна). По-друге, більшість методик спрямовані на розрахунок одномоментного ефекту синергії, не враховуючи той факт, що різноманітні види синергії будуть виявлятися протягом кількох років. Тому при оцінці ефекту синергії потрібно розглядати грошові потоки за ряд наступних років, приводячи їх величину до поточного моменту на основі дисконтування.

Саме тому, на нашу думку, оцінка ефективності злиттів та поглинань дохідним методом має найбільш об'єктивний та інформативний характер. Це зумовлено тим, що в основі цього методу лежить принцип очікування, відповідно до якого будь-який актив, що купується з метою отримання доходу, коштує стільки, скільки прибутку він принесе в майбутньому з урахуванням фактору часу. Таким чином, метод дисконтованих грошових потоків дозволяє найбільш точно оцінити кожен з джерел синергії та витрати на інтеграцію.

Математичні методи оцінки синергетичних ефектів використовують імітаційне моделювання, моделі самоорганізації, логістичні рівняння, нейромережеві системи.

Існують також методи, які ототожнюють синергетичний ефект з загальною ефективністю діяльності корпорації. Так, інколи синергетичний ефект розглядається:

— як сума інтегральних показників оцінки відповідного виробничого, фінансового, клієнтського потенціалів торговельного підприємства [3, с. 164];

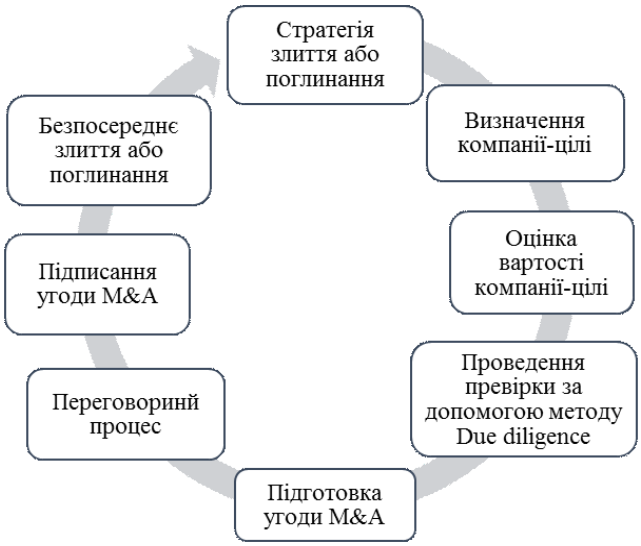

Рис. 1. Місце методу "Due diligence" у процесі злиття або поглинання

Джерело: складено автором самостійно.

— як сума ефективностей потенціалів підсистем господарської одиниці, скорегованих на коефіцієнт ступеня впливу потенціалу кожної підсистеми на синергетичну ефективність господарської системи [6, с. 7].

Якісна методика оцінки ефективності злиттів та поглинань представлена методом "Due diligence". У перекладі з англійської, цей термін означає "належна ретельність", "належна перевірка", "належна обачність".

Відповідно до економічного словника Кембриджського університету, термін "Due diligence" означає грунтовне дослідження та аудит потенційних інвестицій з метою підтвердження всіх істотних фактів для операцій з продажу [10].

Отже, під категорією "Due diligence" слід розуміти комплексну глибинну перевірку діяльності компанії, зокрема її фінансового стану, платоспроможності, системи управління, звітності, потенціалу розвитку та сили впливу на середовище функціонування, що здійснюється на замовлення самої компанії або одного з членів переговорного процесу та реалізуються експертним методом.

Виходячи з наведеного визначення, можемо зробити висновок, що залежно від мети проведення аудиту, "Due diligence" здійснюється за декількома напрямами. Найпоширенішими серед них є:

— комерційна експертиза — оцінка маркетингового та виробничого потенціалу, конкурентоспроможності компанії та її продукції, рівня попиту на продукцію, технологічного рівня розвитку та бізнес-моделі компанії;

— фінансова експертиза — детальний аналіз податкового та фінансового стану компанії, політики внутрішнього аудиту;

— правова експертиза — аналіз відповідності установчих документів, ліцензій і договорів чинному законодавству з метою запобігання ризиків в процесі укладання угоди зі злиття абр поглинання.

Результати емпіричних досліджень доводять, що "Due diligence" є невід'ємним елементом процесу злиття та поглинання, оскільки генерує великий масив достовірної інформації щодо діяльності компаній, що дозволяє об'єктивно визначити вартість компанії-цілі та величину синергетичного ефекту (рис. 1).

У процесі підготовки до інтеграції за допомогою "Due diligence" здійснюють стратегічну перевірку: аналіз відповідності та можливість уніфікації стратегічних цілей та планів розвитку компаній; та операційну, що передбачає проведення аналізу фінансового стану, системи корпоративного управління, подібності корпоративних культур, структури підприємства, матеріальних та нематеріальних активів, матеріально-технічного забезпечення та каналів збуту, рівня технологічного забезпечення, бухгалтерської звітності, дебіторської та кредиторської заборгованості, податкових та інші правових ризиків, наявність судових позовів, ринкових перспектив, науково-технічних можливостей тощо.

ВИСНОВОК

Узагальнення зазначених теоретико-методологічних підходів дає змогу констатувати про теоретичну недоопрацьованість проблеми оцінки ефективності злиттів та поглинань, оскільки кожен із дослідників вкладає свій зміст у методику оцінки синергетичного ефекту та визначає ключові критерії ефективності цих інтеграційних процесів.

У процесі дослідження було виявлено, що найпоширенішими є кількісні методи оцінки, зокрема дохідний, ринковий та витратний. Однак ці методи мають ряд обмежень, що ускладнюють оцінку та знижують рівень об'єктивності отриманих результатів. На нашу думку, оцінка ефективності злиттів та поглинань методом дисконтованих грошових потоків має найбільш об'єктивний та інформативний характер, оскільки в його основі лежить принцип очікування, тобто врахування фактору часу, а отже, дозволяє найбільш точно оцінити кожен з джерел синергії та витрати на інтеграцію.

Крім того, комбінування кількісних методів з методом "Due diligence", який забезпечує прозорість та високу ймовірність прогнозування результатів злиття за рахунок обробки великого масиву даних щодо діяльності компаній, її фінансового стану, платоспроможності, конкурентоспроможності, потенціалу розвитку, дозволить об'єктивно визначити вартість компанії-цілі та величину синергетичного ефекту від злиття або поглинання.

Література:

1. Есипов В.Е. Оценка бизнеса / В.Е. Есипов, Г.А. Маховикова, В.В. Терехова. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 2006. — 464 с.

2. Ивашковская И. Слияния и поглощения: ловушки роста / И. Ивашковская // Управление компанией. — 2004. — № 7. — С. 26—29.

3. Ільчук О.О. Особливості утворення синергійного ефекту управління економічним потенціалом торговельного підприємства в сучасних умовах господарювання / О.О. Ільчук // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.1. — С. 162—165.

4. Ищенко С.М. Оценка эффекта синергии как инструмента отбора перспективных сделок по слиянию и поглощению компаний / С.М. Ищенко // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. — 2008. — Т. 8. — Вып. 2. — С. 98—102.

5. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин. — М.: Олимп-Бизнес, 2002. — 565 с.

6. Плаксин В.И. Механизм синергетической эффективности хозяйственной системы / В.И. Плаксин // Экономика Крыма. — 2006. — № 16. — С. 6—9.

7. Хелферт Э. Техника финансового анализа / Э. Хелферт; пер. с англ. Л.Е. Долгов. — 10-е изд. — СпБ.: Питер, 2003. — 640 с.

8. Brealey R. Fundamentals of Corporate Finance: 6th Edition / R. Brealey, S. Myers, A. Marcus. — McGraw-Hill, New York, 2009. — 736 p.

9. Bruner R. Applied Mergers and Acquisitions. 1st Edition / R. Bruner, J. Perella. — Wiley Finance, 2004. — 1001 p.

10. Cambridge Business Dictionary [Електронний ресурс] // Cambridge University Press. — Режим доступу: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english (дата звернення 25. 10. 2016)

11. Evans F.C. Valuation for M&A: Building Value in Private Companies. 2nd Edition / F.C. Evans, C.M. Mellen. — New Jersey: John Wiley & Sons Inc., 2010. — 332 p.

12. Gaughan P. Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructuring. 5th Edition / P. Gaughan. — New York: John Wiley & Sons, Inc., 2010. — 655 p.

References:

1. Esipov, V.E. Mahovikova, G.A. and Terehova, V.V. (2006), Ocenka biznesa [Business Evaluation], 2nd ed, Piter, Saint Petersburg, Russia.

2. Ivashkovskaja, I. (2004), "Mergers and Acquisitions: Growth Trap", Upravlenie kompaniej, vol. 7, pp. 26—29.

3. Il'chuk, O.O. (2010), "Peculiarities of synergistic effect management of the economic potential of trading enterprise in the contemporary economy", Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, vol. 20, pp. 162—165.

4. Ishhenko, S.M. (2008), "Assessment of synergies as a tool for screening prospective mergers and acquisitions", Vestnik NGU, Serija: Social'no-jekonomicheskie nauki, vol. 2, pp. 98—102.

5. Copeland, T. Koller, T. and Murrin, J. (2002), Stoimost' kompanij: ocenka i upravlenie [Valuation: measuring and managing the value of companies], Olimp-biznes, Moscow, Russia.

6. Plaksin, V.I. (2006), "The mechanism of synergistic efficiency of the economic system", Jekonomika Kryma, vol. 16, pp. 6—9.

7. Helfert, E. (2003), Tehnika finansovogo analiza [Techniques of financial analysis], 10th ed, Piter, Saint Petersburg, Russia.

8. Brealey, R., Myers, S. and Marcus, A. (2009), Fundamentals of Corporate Finance, 6th ed, McGraw-Hill, New York, USA.

9. Bruner, R. and Perella, J. (2004), Applied Mergers and Acquisitions, 1st ed, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, Canada.

10. The official site of Cambridge University, Cambridge Business Dictionary, available at: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english (Accessed 25 October 2016).

11. Evans, F.C. and Mellen, C.M. (2010), Valuation for M&A: Building Value in Private Companies, 2nd ed, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, Canada.

12. Gaughan, P. (2010), Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructuring, 5th ed, John Wiley & Sons Inc., New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

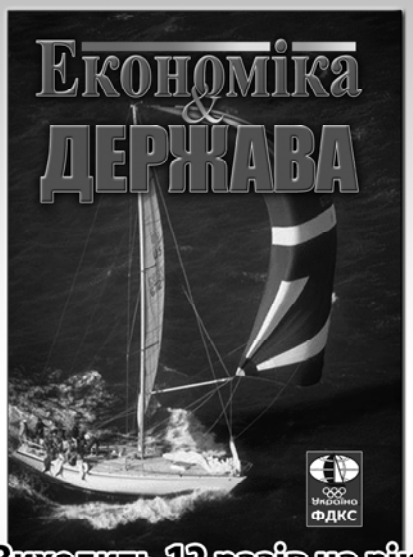

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www. economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 331.5.024.5

І. М. Лавренкова,
аспірант, Університет державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

I. Lavrenkova,
PhD student, University of state fiscal service of Ukraine

PROBLEMS AND PROSPECTS OF TAX POLICY IMPLEMENTING FOR INDIVIDUALS INCOME IN UKRAINE

Статтю присвячено дослідженню основних засад державної податкової політики щодо регулювання доходів населення, проаналізовано методи регулювання доходів населення, визначено основні проблеми і перспективи реалізації податкової політики у сфері доходів населення.

The article is devoted to the study of the basic principles of state tax policies to regulate the incomes. The regulation of incomes of the population is analysed. The main problems and prospects of the implementation of tax policy in the area of income are identified.

Ключові слова: податкова політика, регулювання доходів, ПДФО, доходи.
Key words: tax policy, income regulation, personal income tax, income.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах ринкової економіки важливим компонентом економічного управління, чинником як суспільного добробуту, так і розвитку країни є оптимальне податкове регулювання доходів населення. Нестабільність та хитке становище України як всередині держави, так і на міжнародній арені, призвели до неминучих та кардинальних змін у кожній сфері її життя. Одним із головних компонентів економічного управління, що допоможуть врегулювати нестабільну ситуацію є оптимальне податкове регулювання та збільшення акценту на податковій політиці регулювання доходів населення. Адже головну роль в загальному оподаткуванні завжди відігравало оподаткування особистих доходів, що безпосередньо впливають на суспільні відносини та соціальний устрій держави загалом, бо оподаткування доходів населення, поряд з іншими факторами, визначає характер сучасних економічних, соціальних і політичних змін у країні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти податкової політики регулювання доходів населення висвітлювали у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні учені, як Я. Жаліло, Ю. Іванов, Н. Карпенко, А. Крисоватий, З. Луцишин, О. Молдован, В. Опарін, О. Рогач, А. Філіпенко, Б. Хейфець, Н. Холод, К. Швабій. Не применшуючи внеску, зробленого зазначеними вченими у розробку проблеми оподаткування доходів населення, регулюючий аспект податкової політики потребує поглиблених досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у виявленні проблем та обгрунтуванні перспектив податкового регулювання доходів населення в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Податкова політика держави стосовно доходів населення повинна сприяти забезпеченню соціальної справедливості та рівності. Ефективне та дієве функціонування системи оподаткування доходів населення сприятиме стабільності економіко-соціального устрою країни та дасть змогу зробити крок вперед до забезпечення ефективності державного регулювання економікою держави в цілому.

Методи регулювання є невід'ємною частиною державної політики доходів. Можна виділити законодавчі, економічні, адміністративні методи та методи узгодження. Разом з тим будь-який регулятор, а особливо економічний, містить у собі елемент адміністрування, тому що контролюється державною службою. У свою чергу, кожне адміністративне рішення виходить на економіку в тому змісті, що побічно впливає на поведінку суб'єктів господарювання. Встановлюючи прямий контроль над цінами, держава створює для виробників особливий економічний режим, змушує їх переглядати виробничу програму, шукати нові джерела фінансування капіталовкладень і т.д. Загалом методи регулювання доходів можна поділити на прямі і непрямі (рис. 1).

Оподаткування впливає на всі сфери економічного життя — стимулювання розвитку окремих галузей економіки, регулювання інвестицій, доходів населення тощо. Виважена податкова політика здатна забезпечити оптимальне регулювання доходів громадян, допомагати при вирішенні їх соціальних потреб, які не можуть бути вирішені самостійно. Призначення податків полягає у перерозподілі суспільного продукту між різними верствами населення, що повинно попереджати глибоку диференціацію доходів населення, збільшення розриву у доходах між бідним і багатим населенням, стимулювати населення до продуктивної праці. Податкова політика на сучасному етапі розвитку економіки України повинна сприяти збільшенню податкового тиску на заможніші верстви населення, шляхом застосування прогресивного оподаткування доходів населення, застосування соціальних пільг, надання податкових кредитів та відстрочок для тих платників, які в силу обставин не мають змоги оплатити всі нараховані суми. Таким чином, основна задача оподаткування доходів населення у сучасних умовах — ство-

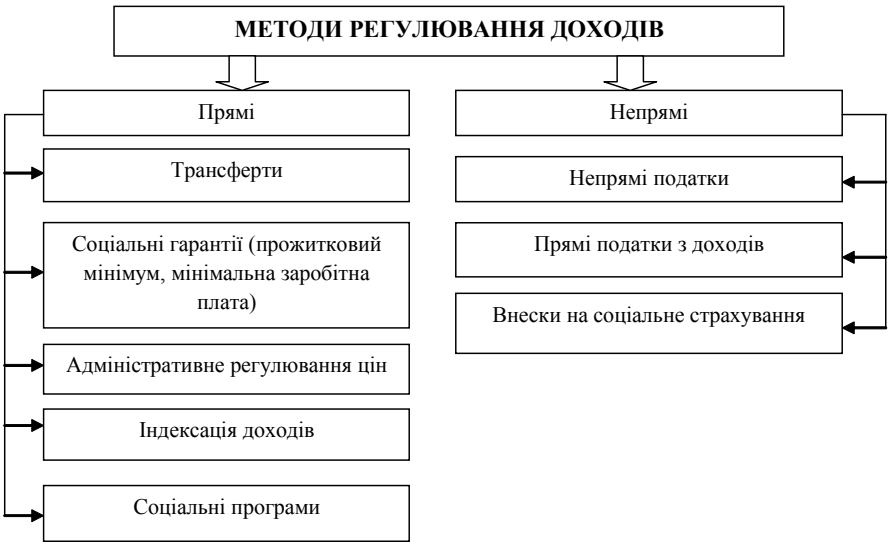

Рис. 1. Методи регулювання доходів населення

Джерело: побудовано автором.

рення системи засобів та методів такого оподаткування доходів населення, яке б попередило поглиблення диференціації доходів населення та стримало темп зубожіння населення.

Фіскальна ефективність податків на доходи тісно пов'язана з підвищенням життєвого рівня населення. Чим вищий рівень доходів населення, тим більшою буде база оподаткування. Ця функція також тісно пов'язана з принципами соціальної справедливості. Вони в цьому контексті можуть виражатися в обов'язку всього працюючого населення платити податки (горизонтальна справедливість), а також в існуванні диференційованої податкової шкали (вертикальна справедливість). Податок вважається справедливим, якщо ступінь нерівності в розподілі доходів після вирахування податку менший, ніж був до сплати податків. Ефективність податкової системи зв'язується із збереженням добробуту платників податків. Зниження добробуту населення сприймається як падіння ефективності податкової системи [10].

Варто зазначити, що останнім часом помітні позитивні зрушення у реалізації податкової політики в Україні, що сприяють покращенню розвитку підприємництва, зменшенню обсягів тіньової економіки, у т.ч. і неофіційної зайнятості, а отже, сприяють зростанню доходів населення, хоча таке зростання має нерівномірний характер.

Так, наприклад, прийняття Закону України від 28.12.2014 року №76-VIII [1] суттєво поліпшило умови ведення бізнесу в Україні. Зокрема було запроваджено мораторій на перевірки контролюючими органами підприємств, установ та організацій, фізичних осіб-підприємців протягом січня — червня 2015 року. На додаток до цього також зазначено, що у 2015 та 2016 рр. перевірки контролюючими органами підприємств, установ та організацій, фізичних осіб-підприємців, обсяг доходу яких за попередній звітний період становить менше 20 млн грн., здійснюється лише з дозволу Кабінету Міністрів України, рішення суду або за особистою заявкою суб'єкта господарювання, який бажає, щоб у нього була проведена перевірка. Такі заходи сприяють покращенню ведення бізнесу, збільшення темпів виробництва та концентрації уваги виключно на отриманні власного доходу. Ці заходи позитивно вплинули на систему регулювання доходів, адже надмірний тиск з боку фіскальної служби призводив до "тінізації" доходу і збільшення частки виплати неформальної заробітної плати.

Позитивним зрушенням варто вважати також введення в дію Порядку отримання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами внутрішніх справ, органами прокуратури, органами Служби безпеки України, затвердженого наказом Міністерством юстиції України від 31.03.2015 року №466/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31.03.2015 року №349/26794 [3], в якому зазначено що всі вищезазначені органи державної влади повинні виключно самостійно отримувати необхідні їм відомості з Єдиного державного реєстру, без права витребування додаткових довідок та інших документів від громадян. Це положення також зменшує адміністративний тиск з боку державних органів на бізнес, а, отже, безпосередньо і на доходи населення, економлячи час та зайві витрати на створення необхідної документації.

Основним показником для позитивних зрушень з боку проведення податкової політики щодо регулювання доходів населення є контроль нарахування і сплати податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). У багатьох країнах саме цей податок не тільки має важливе фіскальне значення, але й виступає одним із регуляторів рівня доходів населення.

Для перерозподільних цілей податку на доходи фізичних осіб важливу роль відіграють пільги, неоподатковувані мінімуми та податкові кредити. Основним аргументами використання неоподатковуваних мінімумів, податкових пільг та податкових кредитів є досягнення більшої прогресивності податків, здійснення платниками податків видатків на соціально важливі цілі тощо. Однак такі пільги значно частіше використовують особи з високими доходами, наприклад для звільнення від оподаткування заощаджень, купленого в кредит житла, видатків на освіту і охорону здоров'я та благодійних внесків [4].

У більшості країн світу податок на доходи з початку запровадження і до нинішнього часу відіграє роль не тільки джерела формування дохідної частини бюджетів, а й механізму перерозподілу доходів між різними верствами населення, чого не можна сказати про податкову систему України [5, с. 50—57]. К. Швабій зазначає, що основні тенденції реформ оподаткування доходів громадян у різних країнах є такими:

— зниження загального рівня податкового навантаження на платників податків за рахунок зниження граничних ставок і прогресивності прибуткового податку;

— інтеграція системи соціальних зборів і внесків у систему оподаткування, а також її реформування у зв'язку з демографічними тенденціями у світі;

— розширення бази оподаткування шляхом усунення розгалуженої системи вирахувань і податкових пільг, але зі збереженням для широких верств населення величини неоподатковуваного доходу, прив'язаного у різних пропорціях до прожиткового мінімуму [6, с. 43—54].

Фіскальне значення податку на доходи фізичних осіб Україні є досить вагомим, однак його потенціал реалізований не до кінця через велику частку тіньової економіки та поглиблення економічної кризи. Так, за оперативними даними у січні — вересні 2015 року до зведеного бюджету зібрано 412,8 млрд грн., що на 106,2 млрд грн., або на 34,6 відс. більше січня — вересня попереднього року. У повному обсязі виконано завдання Міністерства фінансів України з податку та збору на доходи фізичних осіб — 104,1 відс. (+1,3 млрд грн.). Протягом січня — вересня до зведеного

бюджету зібрано 412,8 млрд гривень) [7]. У 2016 р. тенденція до зростання збереглась, однак вона має більше інфляційний характер, ніж реальне зростання.

Потенціал регулюючих ефектів оподаткування доходів громадян залишається нереалізованим. Зокрема невирішеною є проблема нерівномірного розподілу податкового навантаження за двома напрямами — за шкалою доходів та відповідно за їх джерелами. Ці показники є взаємозалежним один від одного, недостатня їх контрольованість та неефективне регулювання призводить до втрат бюджету, нерівномірності розподілу доходів населення.

Одним з основних напрямів удосконалення податкової політики щодо регулювання доходів населення стало реформування нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який на цей момент є одним із визначних критеріїв щодо навантаження на фонд оплати праці роботодавця, а отже, і є показником рівня доходів населення. Так, у 2015 р. було прийнято Закону України від 28 грудня 2014 року № 77-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці" (далі — Закон № 77) [2]. Він став важливим кроком у реформуванні сплати єдиного внеску, оскільки передбачав механізм зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці через стимулювання роботодавців підвищувати заробітні плати та створювати нові робочі місця. Проте фіскальна ефективність та регуляторна ефективність таких заходів виявилась нижче від очікуваної, тому з 01.01.2016 р. уряд вдався до радикального заходу, встановивши єдину ставку єдиного соціального внеску для всіх роботодавців на рівні 22% та скасувавши утримання із заробітної плати єдиного соціального внеску.

Проте зазначені заходи фактично жодним чином не вплинули на процеси перерозподілу доходів та не сприяли зменшенню диференціації доходів населення. Наразі в Україні діє пропорційна ставка оподаткування доходів населення (18%), тобто вищі доходи заможних громадян за підвищеними ставками не оподатковуються. Інші компенсаторні механізми оподаткування заможних верств населення також не передбачені. Зокрема в Україні відсутні податки на розкіш, на приріст вартості капіталу, а оподаткування спадщини здійснюється в межах податку на доходи фізичних осіб, що створює умови для агресивного планування сплати такого податку. Надання податкових пільг зі сплати ПДФО також є неоптимальним. Зокрема податкова соціальна пільга не сприяє захисту бідних верст населення, оскільки її надання у розмірі 50% фактично створило ситуацію, коли після оподаткування доходи особи, яка відпрацювала повний робочий місяць, можуть виявитися меншими за прожитковий мінімум.

ВИСНОВКИ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується значними перекосами у розподілі доходів населення та низькою регуляторною ефективністю податків. Фрагментарні податкові реформи не сприяють радикальному вирішенню проблем та направлені переважно на підвищення фіскальної ефективності податків. Регуляторний потенціал податків залишається практично нереалізованим. У частині регулювання добробуту населення ефективними могли б виявитися такі зміни в оподаткуванні доходів громадян:

— запровадження прогресивного оподаткування доходів громадян;

— поступове впровадження практики оподаткування розкоші через механізми оподаткування спадщини та запровадження податку на приріст вартості капіталу;

— скасування максимального порогу нарахування єдиного соціального внеску;

— впорядкування пільг з ПДФО та підвищення їх соціальної ролі.

Література:

1. Закон України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України" від 28.12.2014 року №76-VIII: за станом на 10 квітня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2015. — № 6. — Ст. 40.

2. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці" від 28 грудня 2014 року № 77-VIII: за станом на 13 березня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2015. — № 11. — Ст. 75.

3. Порядок отримання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами внутрішніх справ, органами прокуратури, органами Служби безпеки України, затвердженого наказом Міністерством юстиції України від 31.03.2015 року №466/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31.03.2015 року №349/26794: за станом на 31 березня 2015 р. // Мін'юст України — 2015. — № 466/5.

4. Фінансові інструменти державного регулювання доходів населення [Текст] / Н. Холод // Збірник Львівського національного університету ім. Івана Франка "Формування ринкової економіки в Україні". — 2009. — Вип. №19. — С. 483—488.

5. Борейко В. Напрями посилення регулюючої функції податків з громадян / В. Борейко // Економіка України. — 2009. — № 1. — С. 50—57.

6. Швабій К. Міжнародний досвід реформ у сфері оподаткування доходів населення / К. Швабій // Економіка України. — 2010. — № 6. — С. 43—54.

7. Державна фіскальна служба. Офіційний портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу.: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/rezalt/217849.html

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On introduction of changes and recognition to be sunsetted, certain legislative acts of Ukraine", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 6, p. 40.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On introduction of amendments to certain legislative acts of Ukraine on the reform of social insurance and the legalization of payroll", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 11, p. 75.

3. Ministry of justice (2015), "The procedure for obtaining information from the unified State Register of legal entities and individuals-entrepreneurs, public authorities, local governments, bodies of internal affairs organs of the Prosecutor's Office, bodies of the security service of Ukraine", Minjust Ukrainy, vol. 466/5.

4. Kholod, N. (2009), "Financial instruments of State regulation of incomes", Zbirnyk Lvivskoho natsionalnoho Universytetu imeni Ivana Franka "Formuvannia rynkovoi economiky", vol. 19, pp. 483—488.

5. Boreiko, V. (2009), Directions for strengthening citizens' tax function piping, Economika Ukrainy, vol. 1, pp. 50—57.

6. Shvabiy, K. (2010), International experience in the sphere of taxation of incomes of the population, Economika Ukrainy, vol. 6, pp. 43—54.

7. State fiscal service. Available at: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/rezalt/217849.html (Accessed 22 August 2016).

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 35.077.6 339.138

Т. В. Вакар,
здобувач кафедри менеджменту та моделювання в економіці,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

T. Vakar,
Department of management and simulation in economy, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MODELING OF THE COMPETITIVE IDENTITY OF RURAL AREAS

У статті проаналізовано основні підходи до оцінювання ефективності брендингу. Оцінено адекватність існуючих методик такого оцінювання стосовно аналізування територіального брендингу та брендингу сільських територій. Ідентифіковано основні критерії та показники оцінювання ефективності брендингу сільських територій. Представлено авторський варіант методичного підходу до оцінювання потенціалу брендингу сільських територій як ресурсу з урахуванням корисного потенціалу та іманентних дисфункцій. Здійснено оцінювання конкурентної ідентичності на прикладі ряду сільських громад. Запропонований методичний підхід дозволяє охопити спектр актуальних питань ідентифікації потенціалу, джерел, факторів, результативності та ефективності територіального брендингу.

The article deals with the basic approaches to the evaluation of the effectiveness of branding. Evaluated the adequacy of the existing methods of this evaluation regarding the review of the regional branding and branding of rural areas. You have identified the basic criteria and indicators for evaluating the effectiveness of branding of rural areas. Submitted by author's variant of the methodological approach to the evaluation of the potential of branding of rural areas as resource taking into account the productive potential and being immanent dysfunctions. Made the evaluation of competitive identity on the example of a number of rural communities. The proposed methodological approach allows to reach a range of topical issues of identification of potential sources of factors, the effectiveness and efficiency of local branding.

Ключові слова: територіальний брендинг, сільські території, брендинг сільських територій, ефективність, оцінювання.
Key words: territorial branding, rural territory, branding of rural areas, efficiency, evaluation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтерес до територіального брендингу, що зафіксовано у світі в останні десятиліття, може бути пояснений з огляду на окремі суперечливі тенденції сучасного бізнесу. До таких можна віднести зменшення ролі фактору якості у здійсненні впливу на споживача, посилення націоналістичних особливостей внутрішнього споживання, зменшення значення та окуп-

ності традиційних прийомів брендингу, а також поступове товарне насичення продуктових ринків та, відповідно, зменшення доданої вартості на одиницю операційних витрат. Звідси територіальний брендинг правомірно розглядати в якості своєрідної альтернативної маркетингової технології, в основі якої — акцент на наявних проблемах окремих населених пунктів, територій, регіонів. При цьому брендинговий розвиток територій є по суті антикризовою програмою із окремими соціально-політичними пріоритетами. Зазначене є актуальним саме по відношенню до сільських територій України, чий соціально-економічний стан характеризується переважно станом тривалої депресії. При цьому методичні засади брендингу сільських територій (БСТ) можна віднести до найменш вивчених аспектів і у світі, і в Україні, звідси і актуальність відповідних пошуків.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Становлення концепту територіального брендингу в рамках загальної теорії брендингу відбувалося переважно з 90-х рр. XX ст.: у 1993 р. вийшло у світ перше видання Ф. Котлера та ін. [1], де було означено потенціал і принципи маркетингу територій. Також у 90-х рр. у роботах С.Анхолта [2] було обгрунтовано основний категоріальний апарат та методичний базис територіального брендингу. На думку фахівців [3, с. 103—105], територіальний і регіональний брендинг — досить нове для України явище, тоді як в Європі ця тенденція прослідковується з 80-х рр. XX ст. через необхідність підтримувати життєздатність економік міст та зберігати робочі місця. Системне тлумачення територіального брендингу на прикладі теорії бренду міст було здійснено К. Дінні [4].

Серед вітчизняних науковців доцільно виділити дослідження Т. Нагорняк [5], О. Зозульова [6], О.Соскіна [7] та ін. Безпосередньо проблемні питання брендингу сільських територій досліджувалися у працях Ю. Інковської [8], В. Глухої [9].

Натомість методична складова територіального брендинг, знаходиться, очевидно, лише у стадії свого становлення. Так, на думку О. Оліференка та ін. [10, с. 30—40], зазначене представлене лише поодинокими працями. До таких розробок слід віднести т.з. "шестикутник Анхолта" — створення С. Анхолтом [2] концепції конкурентної ідентичності. Звідси концепт брендингу сільських територій як окрема економічна технологія повинна мати належне наукове — в цьому разі методичне — висвітлення. Відсутність методики територіального брендингу може вважатися одним із пояснень відсутності прикладів успішного здійснення такого в Україні та стосовно вітчизняних сільських територій зокрема.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданнями статті є дослідити методичні основи територіального брендингу, а також визначити потенціал його використання стосовно депресивних місцевих економік, а саме — в аспекті моделювання конкурентної ідентичності сільських територій України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою визначення рівня ефективності бренду досліджуваної сільської території насамперед є необхідним виявлення існуючих методів оцінювання. На сьогодні у науці не існує методично єдиного підходу та комплексу показників до оцінювання ефективності бренду для різних об'єктів: продукції, підприємства, території. Як стверджує В. Костинець, категорія "бренд" є такою, що не передбачає щільного зв'язку між затратами на його формування і просування та кінцевими фінансовими результатами [11]. Відтак, методи оцінювання ефективності бренду відображають лише певну конкретну мету, не використовуючи цілісної системи показників і критеріїв оцінки.

Як свідчить аналіз фахової літератури [12], відокремлюють підходи і технології визначення ефекту бренду за напрямами: фінансові моделі; моделі, засновані на психологічних і поведінкових мотивах споживача; комплексний підхід (фінансово-поведінкова модель); модель "витрати/доходи". Методики будуються на основі використання маркетингових, соціологічних і фінансово-економічних підходів. Так, при моделях, орієнтованих на якісні показники, ефект бренду визначається як цінність додаткових переваг продукту або послуги, як індикатор популярності, прихильності, лояльності. Використовуючи фінансово-економічний підхід, ефект бренду виражається кількісно, відповідно до монетарної величини його вартості. Визначаючи соціально-економічний ефект бренду, дослідники зазвичай використовують методичні розробки відомих консалтингових компаній Interbrand, BrandFinance, V-Ratio Business Consulting Company, а також наукової інституції Marketing Science Institute та ін. [13].

Грунтовними представляються дослідження вітчизняних методик оцінювання ефективності бренду, які були здійснені Н. Королюком [14], та іноземних методик, що знайшли відображення в працях Л. Яцишина [15] та Л. Панасенко [16]. Узагальнення таких методик наведено у таблиці 1.

Представлені та достатньо грунтовно розкриті методики оцінювання ефективності бренду мають свої переваги й недоліки. Так, для більшості моделей оцінювання ефективності бренду, запропонованих іноземними вченими: Л. де Чернатоні [17], М. Шеррингтона [18], Д. Аакера [19], характерна передумова про необхідність використання споживчих і фінансово-ринкових метрик для отримання адекватного оціночного показника. Цю позицію поділяє і Л. Панасенко [16], однак жодна з існуючих моделей оцінки не охоплює повною мірою всі необхідні показники.

Одним з найбільш перспективних підходів для розвитку нової, інтегральної моделі оцінки ефективності брендингу, за думкою Л. Панасенко [16], є модель контактного брендингу С. Девіса і М. Данна [20]. Вибір метрик ефективності контактного брендингу як основоположних в системі показників ефективності заходів брендингу в цілому пояснюється тим, що такі:

— є практично-орієнтованими, оскільки дозволяють оцінити, як бренд проявляє себе за межами компаній з погляду очікувань покупців і дій конкурентів;

— надають інформацію для прийняття продуманих стратегічних і тактичних рішень зі створення, просування й післяпродажного обслуговування бренду;

Таблиця 1. Дослідження методик оцінювання ефективності брендів вітчизняними та іноземними вченими

Автор/консалтингова компанія	Критерій та/або підхід оцінювання	Сутність методу
1	*2*	*3*
Іноземні напрацювання до оцінювання ефективності бренду		
компанії		
Л. Чернатоні [17]	використання цілого комплексу критеріїв для оцінки успішності бренду, який заснований на поєднанні бізнес-показників та оцінки думок споживачів	Акцентовано увагу на важливості цілісного підходу до оцінки ефективності управління брендом на основі цілого комплексу критеріїв для оцінки успішності бренду як заснованих на бізнес-показниках, так і отриманих шляхом оцінки думок споживачів. Ретельно проведений аналіз діаграми «здоров'я» бренду дозволяє фахівцям виявити ті області, в яких необхідно вживати заходів щодо підвищення результативності управління брендом [17, с. 311]
М. Шеррингтон [18]	використання ключового індикатора ефективності, який прив'язаний до стратегії компанії та її конкретного бачення ринку	Пропонується проводити оцінку ефективності брендингу, використовуючи ключовий індикатор ефективності (Key Performance Indicator – KPI), який прив'язаний до стратегії компанії та її конкретного бачення ринку [16, с. 220]. Автор робить акцент на необхідності виділення домінантного KPI, стверджуючи, що це «чудовий спосіб фокусування бізнесу на правильному характері росту й перевірки того, чи досягаються цілі росту» [18, с.224].
Д. Аакера [19]	використання «десятка показників капіталу бренду», у т.ч. показники використання активів марочного капіталу	Ефективність брендингу запропоновано оцінювати на основі аналізу показників використання активів марочного капіталу таких, як «обізнаність про бренд», «сприймається якість бренду», «лояльність бренду» і «асоціації, пов'язані з брендом». Оцінити дієвість використання активів дозволяє система показників – т.з. «десятка показників капіталу бренду» («Brand Equity Ten»). При цьому ефективне управління брендами включає систему не тільки фінансових, але й поведінкових і ринкових показників [19, с. 376-377]
С. Девіс і М. Дашп [20]	концепція контактного брендингу	Оцінити роль бренду в досягненні стратегічних і тактичних цілей компанії можливо на основі розробки показників (метрики) ефективності брендингу – «вимірювані параметри оцінки ефективності дій бренд-орієнтованої компанії, тобто компанії, що дотримується при прийнятті стратегічних рішень правила відповідності таких рішень існуючої або бажаної бренд-політики». Для оцінки ефективності брендингу пропонується аналізувати формування досвіду споживачів з позиції трьох груп точок контакту споживача й бренду таких, як: 1) досвід до здійснення покупки (веб-сайт, реклама, PR-акції); 2) досвід під час здійснення покупки (торговий персонал, демонстрація у точках продажу, асортимент товарів/послуг); 3) досвід після здійснення покупки (післяпродажне обслуговування, система сплати рахунків, програми лояльності, якість товарів)
Консалтингова компанія *Interbrand Group* [21]	оцінювання економічної цінності бренду	Аналіз включає: сегментацію бренду, фінансовий аналіз, аналіз попиту, оцінку прибутку бренду, аналіз сили бренду, оцінку бренд-ризиків, розрахунок чистої приведеної вартості прибутку бренду
Консалтингова компанія *Romir Monitoring* [22]	комбінація якісних і кількісних методів дослідження для оцінки бренду	Оцінка ядра прихильників (проникнення бренду; профіль ядра користувачів; рівні лояльності й задоволеності). Оцінка відношення до бренду і пов'язаних із брендом асоціацій (слова і фрази, символи й образи, продукти і концепції, що асоціюються з брендом; імідж і ступінь персоналізації бренду; сприймана успішність бренду)
Консалтингова компанія *Loyalty Driver* [22]	моделювання процесу перемикання на інші бренди	Оцінка інтеграції, корисності бренду, оцінка споживачем певного бренду в конкурентній ситуації (цінова еластичність, можливість розширення лінійки бренду)
Консалтингова компанія *Brand Vision System* [23]	комплексний підхід до оцінки іміджевої комунікації як до інтерактивної системи побудови капіталу бренду	Аналіз ступеня залучення цільової аудиторії в рекламну комунікацію. Аналіз ступеня засвоєння основних ідей рекламного повідомлення. Оцінка креативності рекламної іміджевої комунікації і привабливості сюжету акцентувати уваги споживача на продукті. Аналіз складу аудиторії, яка обумовлює комунікаційний контакт із рекламним повідомленням. Виявлення ідей і ступеня їх закріплення за споживачем. Оцінка зрозумілості для споживача ключових іміджевих атрибутів, виявлення потенціалу рекламного повідомлення щодо швидкості донесення до споживача ідей комунікації. Оцінка адресності комунікаційної дії. Оцінка профілю продукту щодо надання йому іміджевих характеристик. Тимчасова оцінка ефективності іміджевої комунікації щодо періоду донесення до споживача необхідних ідей рекламного повідомлення
Консалтингова компанія *Brand-Asset® Valuator* [13]	вивчення образу марки на основі еволюції споживчого сприйняття	Оцінка показників бренду (диференціації, актуальності, пошани, знання). Визначення значень 48 характеристик іміджу й ідентифікації марки на основі архетипів. Кроскультурна характеристика споживачів – виявлення глибинної мотивації споживачів. Порівняння показників різних брендів, виявлення їх сильних і слабких сторін
Консалтингова компанія Equity Engine [21]	якісна оцінка показників бренду	Аналіз за такими критеріями: знання бренду, функціональність, прихильність, авторитет бренду, ідентифікація з брендом, схвалення оточуючими
Консалтингова компанія Brand Finance [22]	фінансовий метод оцінки марочного капіталу	Дослідження ринку й аналіз фінансових даних – прогноз продажів бренду. Оцінка доданої економічної вартості. Облік факторів попиту й оцінка індексу доданої вартості бренду. Облік факторів ризику, бренд бета-аналіз і ставки дисконтування
Консалтингова компанія V-RATIO – Лістинг брендів [13]	імітаційне моделювання	Оцінка бренду за допомогою аналізу: загальних даних про фірму (рік виходу бренду на ринок, товарна категорія, регіони); показників управлінського обліку (обсяг продажів, чистий операційний грошовий потік, інвестований капітал, обсяг витрат на просування, рекламний бюджет категорії)

Продовження таблиці 1

1	2	3
		Території
С. Анхольт [2]	концепція конкурентної ідентичності території	В основу оцінювання ефективності бренду автор закладає вимірювання сили та якості «іміджу бренду» кожної окремої країни за такими шістьма параметрами: 1. *Експорт* – визначає імідж продуктів і послуг у кожній країні, а також ступінь інтересу, з яким покупці шукають або, навпаки, уникають купляти продукцію, що виробляється в конкретній країні. 2. *Уряд* – досліджує думку суспільства щодо рівня чесності та компетентності уряду країни, характеризує індивідуальні уявлення громадян про уряд, а також погляди на глобальні питання такі, як демократія, правосуддя, бідність і захист навколишнього середовища. 3. *Культура та культурна спадщина* – показує глобальне сприйняття спадщини кожної країни й містить оцінку рівня сучасної культури країни, у т.ч. фільми, музику, живопис, спорт і літературу. 4. *Люди* – вимірює репутацію населення в таких галузях, як знання, освіта, відкритість, дружелюбність та інші якості, а також сприйняття рівня потенційної гостинності громадян і дискримінації. 5. *Туризм* – оцінює ступінь інтересу до відвідування країни та привабливість туристичних визначних пам'яток. 6. *Інвестиції та імміграція* – визначає ступінь привабливості окремої країни щодо проживання, роботи або навчання в ній; також демонструє сприйняття громадянами економічної й соціальної ситуації в країні
Нікіфорова Г.Ю. [24]	цільовий підхід	Підходи до ефективності брендингу території безпосередньо пов'язані із його цілями. Відокремлено три основні складові брендингу території, які і пов'язані із цілями її розвитку – соціальна, комунікативна, економічна. При цьому основними складовими ефективності брендингу території є соціальна і комунікативна.
		Вітчизняний доробок до оцінювання ефективності бренду
		підприємства
Тімонін К.О. [25]	комплексний підхід	Запропоновано оцінювати ефективність бренду, виходячи з визначення поняття як соціально-економічної категорії. Сутність її полягає у створенні унікальної пропозиції цінності, в якій поєднані економічні, емоційні та соціальні вигоди, що створює певний об'єкт, які є значущими для суб'єктів його внутрішнього і зовнішнього середовища, що завдяки ефективним комунікаціям створюють позитивні асоціації та уявлення про об'єкт і дозволяють йому підвищувати свою силу впливу на ринок й сприяти отриманню додаткових прибутків та збільшенню марочного капіталу. Методика передбачає формування системи часткових показників, за допомогою яких можливо здійснювати кількісну оцінку ефективності використання бренду підприємства
Файвішенко Д.С. [26]	функціональний підхід	Пропонується здійснювати оцінки бренду на основі функціонального підходу. Функціональний підхід брендингу – комплекс взаємопов'язаних властивостей, що впливають на поведінку різних контактних аудиторій. Головною метою функціонального трактування є те, що останній розглядається як набір певних функцій, що розкривають його цінність як для споживача, так і для власника бренда. Як зазначає автор, брендинг власне і призначений для реалізації певних функцій
Кендюхов О.В. [27]	використання бенчмаркингу	Оцінка ефективності бренд-менеджменту здійснюється на основі бенчмаркингу, тобто виявлення того, що інші роблять краще, ніж ця фірма, і вивчення, удосконалення та застосування їхніх методів роботи. В основу концепції покладено порівняння діяльності не тільки з підприємствами-конкурентами, але й передових фірм з інших галузей. Індекс порівняльної динамічної ефективності дозволяє знайти нераціональність у бренд-менеджменті, простежити динаміку його ефективності
Бойко М. [13]	суб'єктно-об'єктне сприйняття туристичного бренду як символічного капіталу і капіталу в традиційному розумінні для відображення доходів від використання бренду та споживчої цінності туристичних продуктів, що реалізуються на території	У цьому випадку враховуються особливості оцінки ефективності брендингу туристичних підприємств. Автором адаптовано методику *Brandefficiency*, розроблену фахівцями відомої у сфері бренд-менеджменту компанії *Interbrand*. При адаптації цієї методики до застосування в туризмі, автор враховував суб'єктно-об'єктне сприйняття туристичного бренду як символічного капіталу і капіталу в традиційному розумінні для відображення доходів від використання бренду та споживчої цінності туристичних продуктів, що реалізуються на території, сукупність туристичних ресурсів якої стало основою для формування національного (локального) туристичного бренду. Визначення ефекту національного туристичного бренду базується на трьохфакторній моделі перетворення внеску бренду в додаткові фінансові потоки через кількісні параметри аналізу продажів
		продукції
Євдокимов Ф.І. [28]	підхід використання конкурентних переваг	Пропонується здійснювати оцінку ефективності бренду на основі узагальнюючого показника – гарантійного терміну безкоштовного обслуговування технологічно-споживчих товарів
		території
Матусяк С.В. [29]	стратегічний підхід у взаємозв'язку із програмою розвитку території	Пропонується розкривати оцінювання бренду міста з розрізі таких критеріїв: - нова економічна основа розвитку міста; - передова система управління; - комфортне і цікаве місто; - сучасні системи забезпечення життєдіяльності міста; - високоякісні комунальні послуги; - місто дружнє для дітей; - охорона здоров'я належного рівня; - яскраве та різноманітне культурне життя

Джерело: аналіз зазначених джерел.

Таблиця 2. Таблиця відповідності авторського підходу до концепції С. Анхольта

Елементи концепції конкурентної ідентичності за С. Анхольтом	Тлумачення з врахуванням особливостей БСТ	Елементи ідентичності згідно з авторським підходом	Коефіцієнт важливості фактору* [1,0…2,0]
Туризм	Туристична активність. Туристична привабливість територій. Сукупність елементів конкурентоспроможного туризму на цій території (інфраструктура, туристичний бізнес і т.ін.)		1,5
Експортні бренди	Наявність виробництва унікальних товарів та послуг, які притаманні тільки цій території	*Брендова спеціалізація регіону*	1,0
Політика	Особливість дій місцевої влади, у т.ч. прозорість, відсутність корупційної складової, лідерські та морально-етичні якості керівників; бажання місцевої влади до співпраці з бізнесом та інвесторами		2,0
Бізнес та інвестиції	Інвестиційна привабливість території. Рівень розвитку підприємництва та його схильність до співпраці в рамках БСТ. Наявність і доступність об'єктів, що представляють інвестиційний інтерес. Ціни на нерухомість, оренду, рівень заробітної плати		1,0
Культура	Загальний культурний рівень населення. Наявність (відсутність) соціальних груп із деструктивною поведінкою. Наявність особливих культурних цінностей та якостей у населення. Культура праці та побуту	*КЛС (культура, люди, соціальна інфраструктура)*	1,0
Люди	Економічна активність населення. Особливість поведінки людей, що представляють цю територію (рівень доброзичливості, комунікабельності бажання працювати і співпрацювати в рамках БСТ. Особлива ментальність населення, поширення бідності		
-	Наявність унікальних особливостей цієї території в історичному, культурному, конфесійному аспектах	*Інституційна історія території (ІІТ)*	1,5
-	Наявність унікальних ландшафтно-рекреаційних особливостей цієї території	*Ландшафтно-рекреаційний потенціал (ЛРП)*	1,5

Примітки: * — за результатами експертних опитувань.
Джерело: авторська розробка та зіставлення із літературними даними [2].

— забезпечують діагностику впливу бренду на ефективність бізнесу;

— дозволяють компанії більш ефективно розміщувати інвестиції в підтримку та розвиток брендів;

— виступають відправними базовими показниками (показниками ефекту першого рівня — ефекту сприйняття), на основі яких можна вибудовувати ланцюжок поведінкових, ринкових і фінансових показників оцінки ефективності брендингу.

Проте, на наш погляд, і модель контактного брендингу С. Девіса і М. Данна [20] спрямована на оцінювання ефективності бренду саме підприємства, а не території, що звужує її методичний потенціал.

Відносно моделей оцінювання ефективності бренду, запропонованих іноземними консалтинговими компаніями, то такі, на нашу думку, не враховують суб'єктно-об'єктну природу сприйняття комплексу ресурсів, які обумовлюють територіальну привабливість, чим ускладнюють визначення детермінуючого впливу бренду на розвиток території.

Оцінювання можливості використання сучасних вітчизняних розробок виявило, що існують також істотні перешкоди для отримання адекватного результату. Так, основним недоліком методичного підходу О. Кендюхова [27], Д. Файвішенко [26] є обмеженість інформації про конкурентів і їх діяльність та дослідження фактично лише соціальної ефективності бренду, Ф. Євдокимова [28] — концентрація лише на продукції як об'єкта брендингу та обмеженість використання цього підходу.

Відтак, у контексті наведених аргументів, найбільш методично коректним до останнього часу при оцінюванні територіального брендингу слід визнати вже згаданий вище підхід С. Анхольта [2] — т.з. "концепція конкурентної ідентичності території". При розгляді проблематики територіального брендингу стосовно сільських територій України прийшли до висновку про доцільність уточнення і доповнення цієї концепції. Мова йде про уточнення змісту окремих елементів, зміни звідси їхньої назви, введення додаткових та об'єднання інших. Результати зазначеного наведено у таблиці 2.

Так, попередній фактор "експортні бренди" навряд чи доцільно застосовувати до вітчизняних сільських територій в силу фактичної їхньої відсутності; натомість певна спеціалізація у виробництві товарів та послуг існує — наприклад, с. Медвеже Вушко Вінницького району традиційно спеціалізувалося на вирощуванні посадкового матеріалу у садівництві та ягідництві, можна навести численні інші приклади. Така (і подібна в інших випадках) спеціалізація носить характеристики брендів, принаймні як передумова до їхнього формування. Звідси вважали більш коректним назвати цей елемент концепції як "брендова спеціалізація регіону".

За С. Анхолтом [2], наведені як окремі елементи концепції "культура" і "люди". Однак, на нашу думку, зміст цих факторів охоплює наближені якості, бо так чи інакше мова йде про культуру людей, що проживають на цій території, в широкому сенсі сказаного, у т.ч. негативні характеристики (наприклад, деякі села, що досліджувалися у дисертації, традиційно відзначалися правопорушеннями і схильністю до злочинів). Звідси запропонували об'єднати ці фактори, додавши також характеристику "соціальна інфраструктура", під чим розуміли майновий стан, поширення бідності, інфраструктура населених пунктів у сільських громадах. Відповідно це було об'єднано у елемент територіальної конкурентної ідентичності "КЛС" (культура, люди, інфраструктура).

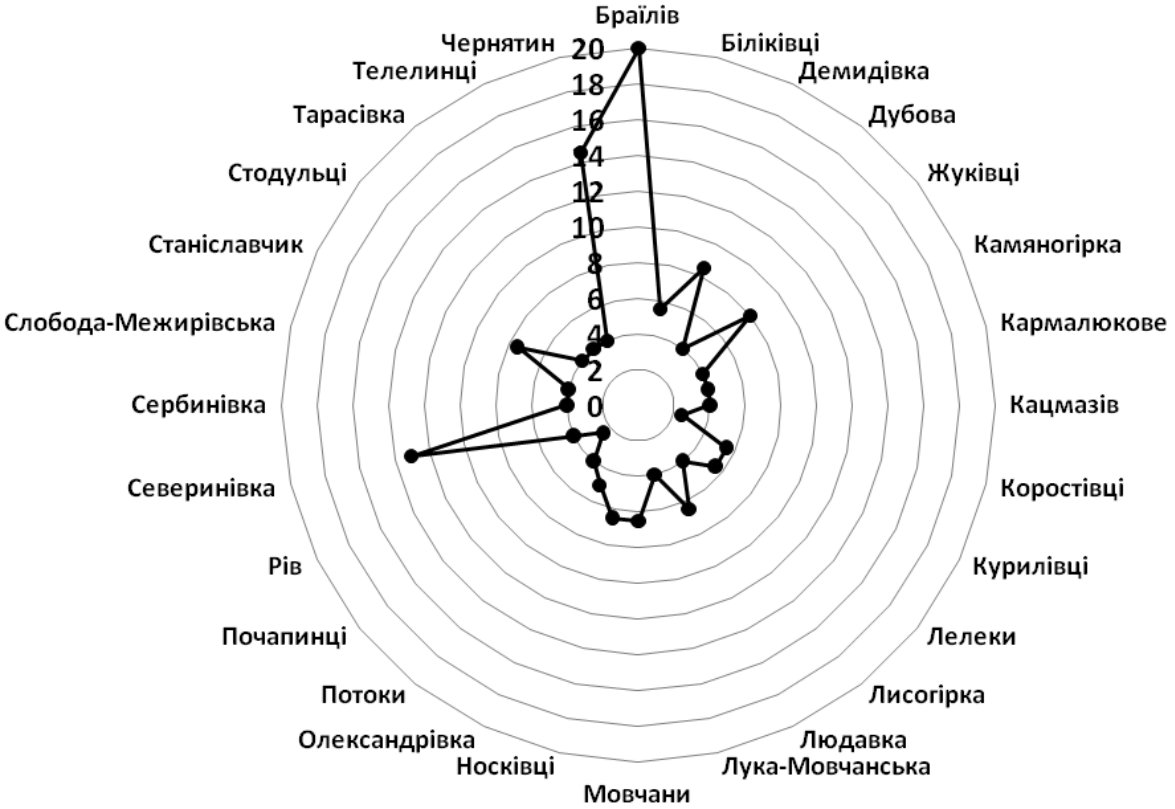

Рис. 1. Рейтингова інтерпретація конкурентної ідентичності сільських територій

Джерело: сформовано автором за результатами розрахунків відповідно до запропонованої методики.

У свою чергу, запропоновано додати до переліку елементів ідентичності такі, як "інституційна історія території" (ІІТ) та "ландшафтно-рекреаційний потенціал" (ЛРП). Елемент ПРП представляється також як істотний і достатньо важливий фактор ідентичності територій, що цілком має брендові ознаки. Українські села, як правило, розташовані у чудовій природній місцевості, що вже є унікальною особливістю. Значна частина сіл має водночас безпосередні передумови для здійснення різнобічної рекреаційної діяльності.

Вважаємо, що всі елементи конкурентної ідентичності сільських територій мають різне значення для формування БСТ, хоча у початкових версіях концепту С. Анхольта [2] цього не відзначалося. При оцінюванні такого значення було запропоновано шкалу від 1 до 2 балів, тобто 1,0, 1,5 та 2,0 бали. Як аргумент, у цьому разі можуть бути використаними результати експертних опитувань викладачів економічних дисципліни Вінницького національного технічного університету, які були проведені у червні 2016 р. під час ділової гри щодо моделювання територіального брендингу. Опитувалося 17 осіб, коефіцієнт конкордації становив близько 0,8 в.од. За цими оцінками найвище значення мав фактор "політика" (місцевої влади) (2,0 балів); аргументація зазначеного полягала у тому, що лише при наявності необхідних якостей цього інституту БСТ може взагалі бути ініційованим та реалізованим. Тобто цей фактор є незамінним і необхідним саме як елемент бренд-менеджменту. Менші значення (1,5 балів) мали такі фактори як "туризм", "інституційна історія" та "ландшафтно-рекреаційний потенціал"; аргументація цього полягала здебільшого у тому, що відсутність цих складових дуже сильно ускладнює формування бренду, тоді як наявність — істотно посилює. Найменше значення (1,0 бали) мали фактори "бізнес та інвестиції", "брендова спеціалізація регіону" та "люди, культура, соціальна інфраструктура"; це пояснювалося тим, що наявність (чи відсутність) цих передумов не є критичним для територіального брендингу, а при наявності всіх інших складових, навіть при початковій відсутності, можуть бути відносно швидко сформовані, реалізовані та трансформовані у сприятливі функціонально параметри.

Оцінювання реальних об'єктів стосовно територіальної ідентичності було проведено на прикладі сільських громад Жмеринського району Вінницької області. Для цього було здійснено оцінювання кожного із елементів ідентичності відповідно до авторського варіанту за переліком у таблиці 2. У підсумку оцінки додавалися як загальні. Необхідно зазначити, що у переважній більшості випадків вітчизняні сільські громади слід характеризувати як потенційно вигідні до територіального брендингу об'єкти, які водночас мають дуже низькі позиції із ключових і незамінних позицій такого менеджменту, як політика місцевої влади, бізнес та інвестиції, туризм. Тобто все те що складає історичну та природну унікальність територій, є доволі перспективним, проте наявність наявних передумов для їхнього брендингової реалізації — є достатньо проблематичним. Звідси випливають

як перспективи, так і складність потенційного бренд-менеджменту.

З іншого боку, слід також зазначити те, що кількість громад, де брендингова діяльність набула якихось системних форм, є поодинокими прикладами. Сумарні оцінки більше 10 балів мали місце лише у 3 випадках (населені пункт Чернятин, Северинівка та Браїлів) (рис. 1). Загалом найбільший показник склав лише трохи більше від 40% від найбільш можливого значення. В переважній більшості випадків було зафіксовано значення менше 10 % від можливого.

Здійснення подібних оцінювань дозволяє визначити найбільш проблемні місця бренд-менеджменту стосовно кожної окремої території. Як вже зазначалося, для вітчизняних сільських громад такими стали перш за все відсутність належної політики (місцевої влади), а також ідеології бізнесу та ментальності населення. Саме на цьому повинна бути зосереджена увага практики БСТ.

ВИСНОВКИ

Авторський варіант методичного підходу до оцінювання потенціалу брендингу сільських територій передбачає опис факторів ефективності такої системи управління та їхню взаємодію між собою, розгляд брендів сільських територій як нематеріальних активів, оцінювання цієї системи як ресурсу з урахуванням її корисного потенціалу та іманентних дисфункцій. Оцінювання конкурентної ідентичності здійснено на прикладі ряду сільських громад. Запропонований методичний підхід дозволяє охопити спектр актуальних питань ідентифікації потенціалу, джерел, факторів, результативності та ефективності територіального брендингу.

Література:

1. Котлер Ф. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер. — СПб.: Изд-во "Стокгольмская школа экономики, 2005. — 382 с.

2. Анхолт С. Бренд Америка: мать всех брендов / С. Анхолт, Дж. Хильдрет. — М.: Добрая книга, 2010. — 232 с.

3. Степанюк Н.А. Брендинг міста у сфері туризму: підхід менеджера / Н.А. Степанюк, С. І. Цюх, Ю. І. Цибульський // Економіка та держава. — 2014. — № 2. — С. 103—105.

4. Dinnie K. Place branding: Overview of an emerging literature /K. Dinnie // Place Branding and Public Diplomacy. — 2004. — №1. — P. 106—110.

5. Нагорняк Т.Л. Брендинг територій у сучасних політичних практиках / Т.Л. Нагорняк // Політологія. — 2014. — №3. — С. 53—58.

6. Зозульов О.В. Брендінг та антибрендінг: що вибрати в Україні? / О.В. Зозульов // Маркетинг в Україні. — 2002. — № 4. — С. 26—28.

7. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / За загальною ред. О.І. Соскіна. — К.: Вид-во "Інститут трансформації суспільства", 2011. — 80 с.

8. Інковська Ю.М. Механізми державної політики брендингу територій / Ю.М. Інковська // Держава та регіони. Серія: Державне управління: науково-виробничий журнал. — 2013. — № 1. — С. 72—76.

9. Глуха В.В. Вдосконалення економічного механізму державного регулювання депресивних регіонів шляхом впровадження стратегій брендінгу територій / В.В. Глуха // Економіка та держава. — 2014. — № 3. — С. 128—130.

10. Олефиренко О.М. Проблемы теории и практики брендинга территорий на примере концепции формирования бренда Сумской области / О.М. Олефиренко, М.Ю. Карпищенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2011. — №4. Т II. — С. 30—40.

11. Костинець В.В. Методичні засади оцінювання економічної ефективності туристичних брендів / В.В. Костинець // Актуальні проблеми економіки. — 2014. — № 3. — С. 160—165.

12. Зотов В.В. Ценность бренда: [монография] / В.В. Зотов. — М.: Маркет ДС Корпорейшин, 2005. — 167 с.

13. Бойко М. Методичні основи розрахунку показників ефективності брендингу в туризмі / М. Бойко // Вісник КНТЕУ. — 2010. — №2. — С. 55—65.

14. Королюк Н.Я. Обгрунтування необхідності оцінки ефективності використання бренду / Н.Я. Королюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2015. — Вип. 13. — Ч. 4. — С. 43—46.

15. Яцишина Л.К. Методологія оцінки ефективності брендингу / Л.К. Яцишина // Ефективна економіка. — 2015. — №11. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4511

16. Панасенко Л.М. Методологічні підходи до оцінки ефективності бренду / Л.М. Панасенко // Вісник ДІТБ. — 2014. — №18. — С. 129—135.

17. De Chernatony L. From Brand Vision to Brand Evaluation: The Strategic Process of Growingand Strengthening Brands / De Chernatony L., 2nd ed. Oxford: Butterworth Heinemann, 2006.

18. Шеррингтон М. Незримі цінності бренду / М. Шеррингтон / Пер. з англ. — М.: Вершина, 2006. — 304 с.

19. Дэвид А. Создание сильных брендов / Дэвид Аакер; пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд. Дом Гребенникова, 2008. — 440 с.

20. Дэвис С. Бренд-билдинг / С. Дэвис, М. Данн; пер. с англ. — СПб.: Питер, 2005. — 320 с.

21. Mackay M. M. Application of brand equity measures in service markets //M. Mackay Marisa // Journal of services marketing. — 2001. — Vol. 15. — No. 3. — P. 210—221.

22. Kish P. Measurement and tracking of brand equity in the global marketplace -The PepsiCo experience / P. Kish, D.R. Riskey, Roger A. Kerin //International Marketing Review. — 2001. — Vol. 18. — No 1.

23. Smith J. Brand Metrics: Your Key to Measuring Return on Brand Investment // J. Smith // Marketing Profs.com [Electronic resource]: 27.11.2001. — Way ofaccess: http://www.marketingprofs.com

24. Никифорова Г.Ю. Оценка эффективности брендинга территории / Г.Ю. Никифорова // Российское предпринимательство. — 2011. — № 10 (58). — С. 109—116.

25. Ястремська О.М. Бренди промислових підприємств: формування та ефективність використання: монографія / О.М. Ястремська, О.М. Тімонін, К.О. Тімонін. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. — 244 с.

26. Файвішенко Д.С. Оцінка ефективності брендингу: функціональний підхід / Д.С. Файвішенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2012. — №4. — С. 136—142.

27. Кендюхов О.В. Оцінювання ефективності брендменеджменту на основі бенчмаркингу / О.В. Кендюхов, Д.С. Файвішенко // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — №11. — С. 131—137.

28. Євдокимов Ф.І. Оцінка ефективності бренду як чинника підвищення конкурентних переваг / Ф.І. Євдокимов // Економічний вісник НГУ. — 2011. — №1. — С. 40—46.

29. Матусяк С.В. Оцінка розвитку бренду міста Вінниця / С.В. Матусяк // Ефективна економіка. — 2012. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=890

References:

1. Kotler, F. (2005), Marketing mest. Privlechenie investicij, predprijatij, zhitelej i turistov v goroda, kommuny, regiony i strany Evropy [Marketing of places. Attraction of investments, businesses, residents and tourists in the city, municipality, region and countries of Europe], Izd-vo "Stokgol'mskaja shkola jekonomiki", Saint Petersburg, Russia.

2. Anholt, S. (2010), Brend Amerika: mat' vseh brendov [The brand America: The mother of all brands], Dobraja kniga, Moscow, Russia.

3. Stepaniuk, N.A. (2014), "Branding of cities in the tourism sector: approach of manager", Ekonomika ta derzhava, vol. 2, pp. 103—105.

4. Dinnie, K. (2004), "Place branding: Overview of an emerging literature", Place Branding and Public Diplomacy, vol. 1, pp. 106—110.

5. Nahorniak, T.L. (2014), "Branding of areas in modern political practices", Politolohiia, vol. 3, pp. 53-58.

6. Zozul'ov, O.V. (2002), "Branding and antybranding: what to choose in Ukraine?", Marketynh v Ukraini, vol. 4, pp. 26—28.

7. Soskina, O.I. (2011), Brendynh mist: dosvid krain Vyshehrads'koi hrupy dlia Ukrainy [Branding of cities: the experience of the Visegrad countries for Ukraine], Vyd-vo "Instytut transformatsii suspil'stva", Kyiv, Ukraine.

8. Inkovs'ka, Yu.M. (2013), "Mechanisms of public policy branding of areas", Derzhava ta rehiony. Seriia: Derzhavne upravlinnia: naukovo-vyrobnychyj zhurnal, vol. 1, pp. 72—76.

9. Hlukha, V.V. (2014), "Improving economic mechanism of state regulation of depressed regions by implementing branding strategies of areas", Ekonomika ta derzhava, vol. 3, pp. 128—130.

10. Olefirenko, O.M. (2011), "Problems of the theory and practice of branding areas on the example of concept of the formation brand Sumy region", Marketing i menedzhment innovacij, vol. 4, pp. 30—40.

11. Kostynets', V.V. (2014), "Methodical principles of estimation of economic efficiency of travel brands", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 3, pp. 160—165.

12. Zotov, V.V. (2005), Cennost' brenda [Brand value], Market DS Korporejshin, Moscow, Russia.

13. Bojko, M. (2010), "Methodical bases of calculation performance branding in tourism", Visnyk KNTEU, vol. 2, pp. 55—65.

14. Koroliuk, N.Ya. (2015), "Justification of the need evaluating the effectiveness of the use of the brand", Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu, vol. 13, no. 4, pp. 43—46.

15. Yatsyshyna, L.K. (2015), "Methodology for evaluating the effectiveness of branding", Efektyvna ekonomika, vol. 11, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4511 (Accessed 10 Oct 2016).

16. Panasenko, L.M. (2014), "Methodological approaches to assessing the effectiveness of brand", Visnyk DITB, vol. 18, pp. 129—135.

17. De Chernatony, L. (2006), From Brand Vision to Brand Evaluation: The Strategic Process of Growingand Strengthening Brands, 2nd ed., Butterworth Heinemann, Oxford, UK.

18. Sherrynhton, M. (2006), Nezrymi tsinnosti brendu [Invisible values of the brand], Vershyna, Moscow, Russia.

19. Djevid, A. (2008), Sozdanie sil'nyh brendov [The creation of strong brands], Izd. Dom Grebennikova, Moscow, Russia.

20. Djevis, S. (2005), Brend-bilding [The brand building], Piter, Saint Petersburg, Russia.

21. Mackay, M.M. (2001), "Application of brand equity measures in service markets", Journal of services marketing, vol. 15, no. 3, pp. 210—221.

22. Kish, P. (2001), "Measurement and tracking of brand equity in the global marketplace — The PepsiCo experience", International Marketing Review, vol. 18, no. 1.

23. Smith, J. (2001), "Brand Metrics: Your Key to Measuring Return on Brand Investment", available at: http://www.marketingprofs.com (Accessed 10 Oct 2016).

24. Nikiforova, G.Ju. (2011), "Assessment of the effectiveness branding of area", Rossijskoe predprinimatel'stvo, vol.10 (58), pp. 109—116.

25. Yastrems'ka, O.M. (2013), Brendy promyslovykh pidpryiemstv: formuvannia ta efektyvnist' vykorystannia [Brands industrial enterprises: formation and effectiveness of the use], Vyd. KhNEU, Kharkiv, Ukraine.

26. Fajvishenko, D.S. (2012), "Evaluating the effectiveness of branding: a functional approach", Marketynh i menedzhment innovatsij, vol. 4, pp. 136—142.

27. Kendiukhov, O.V. (2012), "Evaluating the effectiveness of brand management based on benchmarking", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 11, pp. 131—137.

28. Yevdokymov, F.I. (2011), "Evaluating the effectiveness of the brand as a factor increasing competitive advantage", Ekonomichnyj visnyk NHU, vol. 1, pp. 40—46.

29. Matusiak, S.V. (2012), "Evaluation development of the brand city of Vinnytsya", Efektyvna ekonomika, vol. 1, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=890 (Accessed 10 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016 р.

УДК 351:796.03

М. С. Калина,
к. н. держ. упр., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

M. Kalyna,
Ph.D. in public administration, associate professor of department of social and humanitarian disciplines,
National University of physical education and sports of Ukraine, Kyiv

URGENT TASKS OF UKRAINIAN POLICY IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION

У статті проведено аналіз найбільш актуальних завдань державної політики у сфері фізичної культури та спорту України в умовах глобалізації та євроінтеграції. Зазначено, що глобалізація та євроінтеграція України висувають нові вимоги до якості державного управління фізичною культурою та спортом. Водночас вивчення та врахування позитивного європейського досвіду у цій сфері може допомогти знайти відповіді на актуальні виклики глобалізації та вирішити багато проблем суспільного розвитку. Визначено, що на цьому етапі особливої актуальності набувають питання ефективного розподілу функцій між різними рівнями державного управління та органами місцевого самоврядування, а також — взаємодія державної влади та громадянського суспільства у сфері фізичної культури та спорту.

The article contains the analysis of the most actual policy tasks in the field of physical culture and sports in Ukraine under conditions of globalization and euro integration. It is noted that globalization and euro integration of Ukraine raise new demands to the quality of public administration in the field of physical culture and sports. At the same time researching and considering positive European experience in this field may lead to finding the solutions to the actual challenges of globalization and to solving many social development problems. It is defined, that on this stage the issues of efficient function division between different public administration levels and local self-government and also — cooperation between public authorities and civil society in the field of physical culture and sports are of crucial importance.

Ключові слова: державне управління, державна політика, глобалізація, євроінтеграція, фізична культура, спорт.
Key words: public administration, policy, globalization, European integration, physical culture, sports.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЗАВДАННЯМИ

Спорт та фізична культура відіграє значну роль у житті сучасного суспільства на багатьох рівнях: від забезпечення здоров'я нації до формування іміджу держави на міжнародній арені, від соціальної адаптації молоді до сприяння сталому розвитку. Фізична культура та масовий спорт безпосередньо пов'язані із якістю життя усіх вікових груп населення, спорт вищих досягнень — важлива сфера професійного життя, сектор економіки, засіб укріплення міжнародного авторитету держави. Державна політика у сфері фізичної культури та спорту, таким чином, має важливе значення для розвитку країни та потребує уваги з боку держави та громадянського суспільства, їх плідної взаємодії, адже тільки за таких умов можливо досягти створення сприятливого середовища для розвитку цієї сфери з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Постійне вдосконалення процесу формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту особливо актуалізується в епоху глобалізації та за умов євроінтеграції України. Як частина глобалізованого світу, наша держава має враховувати загальні тенденції світового розвитку, в тому числі, у сфері фізичної культури та спорту, адаптувати досвід інших країн, який може дати позитивні результати при його застуванні на нашому грунті. За умов швидких змін та динамічного розвитку, притаманних глобалізації, завдання державної політики у сфері фізичної культури та спорту мають постійно адаптуватися та корегуватися відповідно до вимог життя.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Значна увага питанням державного управління фізичною культурою та спортом, його функціям та структурі приділяється у працях М.В. Дутчака. Окремо слід виділити дослідження І.Л. Гасюка, викладені у його докторській дисертації та чисельних публікаціях [2], присвячених перспективам державного управління фізичною культурою та спортом, галузевим програмам розвитку фізичної культури та спорту, організаційно-правовим основам розвитку цієї сфери, оцінюванню ефективності державного управління та підготовці фахівців-управлінців у сфері фізичної культури та спорту.

Актуальні проблеми впливу глобалізаційних процесів та євроінтеграції на розвиток державного управління в Україні та інших країнах висвітлені у працях В.В. Баштанника, Р.В. Войтович [1], І.В. Кравчук, О.Ю. Оржель, Л.Л. Прокопенка, О.М. Руденко, О.М. Рудіка, Н.М. Рудік та багатьох інших українських науковців, які зробили вагомий внесок у науково-практичне забезпечення реформування вітчизняної системи державного управління відповідно до європейських та міжнародних стандартів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є проаналізувати актуальні завдання державної політики у сфері фізичної культури та спорту України в умовах глобалізації та євроінтеграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Глобалізація на сьогодні є однією з визначальних тенденцій сучасності, що впливає на життя індивідів, суспільств та держав. Глобалізація як універсальна форма історичної динаміки перехідних суспільств передбачає формування єдиного простору, в межах якого діє єдина система соціально-політичних, економічних та культурних зразків (стилів) [1, с. 27]. Водночас українськими науковцями наголошується, що перехідні суспільства найбільшою мірою підпадають під виклики глобалізації, більшість із них виявляються навіть не готовими їм протистояти [1, с. 21—22]. Оскільки глобалізація наразі зачіпає майже всі сфери суспільного життя, то державне управління у сфері спорту та фізичної культури теж знаходиться під впливом загальносвітових тенденцій й має відповідати на глобальні виклики. Питання державного управління сферою спорту та фізичної культури в Україні набувають нового виміру у зв'язку з тим, що глобалізаційні виклики діють одночасно із реалізацією державної євроінтеграційної політики. Ця ситуація, як завжди, має власні переваги та недоліки, створює нові проблеми і, водночас, пропонує шляхи їх рішення. З одного боку, розвиток сфери спорту та фізичної культури має відповідати високим європейським стандартам, органи державної влади мають налагоджувати ефективну та динамічну взаємодію із громадськістю на тому ж рівні, як це відбувається у державах-членах ЄС. З іншого боку, Україна може використовувати та впроваджувати досвід ЄЄ у цій сфері, який формувався, в тому числі, у відповідь на виклики глобалізації.

На думку вітчизняних дослідників, усі прийняті за роки незалежності Української держави програми розвитку фізичної культури і спорту не були виконані та реалізовані в повній мірі, кризові явища в галузі прогресували, заходи щодо удосконалення системи державного управління сферою фізичної культури та спорту не приносили бажаних результатів [2, с. 129]. Отже, розвиток державного управління сферою фізичної культури і спорту характеризується термінами далекими від ефективності та результативності. Особливо гострого характеру ці проблеми, так само як і ряд інших, набувають в умовах глобалізації та євроінтеграції, що диктують високі стандарти суспільного життя й державного управління.

В інформаційній довідці щодо співробітництва України з Європейським Союзом у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, оприлюдненій на сайті відповідного міністерства, містяться відомості, які змушують замислитися над даною проблемою. Зокрема мова йде про діяльність молодіжних громадських організацій України та їх участь в європейських тренінгах та молодіжних обмінах, участь представників України у проектах Європейської волонтерської служби. Окрема увага приділяється взаємодії в рамках програми "Еразмус+", яка теж зосереджується на молодіжних обмінах, волонтерській службі, навчанні працівників по роботі з молоддю, реалізації проектів за участю молодіжних організацій [4]. Надається детальний опис ініціативи "Молодіжне вікно східного партнерства" та кількості грантів, отаманих в її рамках, її сприяння між людським контактам. Але, коли мова доходить до співпраці з ЄС у сфері фізичної культури і спорту, то перше речення у даному розділі звучать наступним чином "необхідно зазначити, що окремого механізму чи інструменту співробітництва між Україною та ЄС у сфері фізичної культури і спорту наразі не існує" [4]. Надалі зазначається, що співробітництво України з країнами-членами ЄС розвивається в рамках участі України у роботі моніторингових механізмів Ради Європи з питань спорту, зокрема у сфері боротьби з допінгом та неналежною поведінкою вболівальників підчас масових спортивних заходів. Завершується цей розділ інформаційної записки фразою про те, що "Міністерство молоді та спорту зацікавлене у вивченні досвіду ЄС та отриманні консультативної допомоги європейської сторони з актуальних питань сфери спорту (боротьба з допінгом, корупцією у спорті, хуліганством і расизмом" [4]. Але розшифровки того, у яких саме конкретних заходах виражається зацікавленість Міністерства, не наводиться. Також залишається не з'ясованим, чому саме ці питання Міністерство відносить до найбільш актуальних, залишаючи поза увагою питання поширення занять спортом серед різних вікових груп населення, пошуку спортивних талантів серед дітей та молоді, пропаганди здорового способу життя. Адже розвиток спорту в державі у самому широкому сенсі передбачає не стільки боротьбу із негативними явищами на зразок допінгу та

хуліганства, а, скоріше, увагу до позитивних моментів таких, як заохочення відповідної поведінки населення, яка передбачає поширення масового спорту, активного дозвілля, підтримку та розбудову спортивної інфраструктури, виявлення талановитої молоді тощо. Навіть без додаткового наукового аналізу можна стверджувати, що досвід ЄС та його держав-членів з перерахованих питань є корисним для вивчення в Україні.

Водночас варто наголосити, що на сайті Міністерства молоді та спорту України, якщо послідовно відкривати сторінки "Масовий спорт" та "Міжнародний досвід", то на сторінці "Міжнародний досвід" можна побачити запис "порожня категорія" [5]. З чого напрошується висновок про те, що поки що зацікавленість Міністерства у вивченні досвіду ЄС (як частини міжнародного досвіду) залишається не реалізованою. Аналогічна ситуація спостерігається й у розділі "Дитячо-юнацький спорт" [6]. На сторінках, присвячених спорту вищих досягнень, посилання, пов'язані з вивченням міжнародного досвіду, відсутні. До речі, продовжуючи тему інформування громадськості про діяльність Міністерства, не можна залишити поза увагою й те, що "співпраця з центральним органами виконавчої влади" теж позначена як "порожня категорія" [7].

Якщо перенести увагу з українського середовища на європейське, то можна побачити ті самі аспекти розвитку спорту та управління цим процесом, які можуть бути підгрунтям на застосування корисного досвіду. Зокрема на офіційному сайті Європейського Союзу зазначається що "Еразмус+" допомагає створювати нові ініціативи, розвивати, поширювати та запроваджувати інноваційні ідеї та практику на рівні ЄС, окремих країн, регіонів та місцевого самоврядування [12]. Це демонструє значущість співпраці різних рівнів управління та взаємодії з громадськістю у сфері спорту.

На офіційному сайті Європейського Союзу зазначається, що управління в сфері спорту на всіх рівнях має відбуватися на певних засадах. Зокрема йдеться про те, що ЄС поважаючи автономію спортивних організацій, сприяє дотриманню наступних принципів: демократія; прозорість; підзвітність у процесі прийняття рішень; представленість усіх зацікавлених сторін [12].

На цьому етапі розвитку, регулювання сфери спорту в ЄС відноситься до сфери компетенції держав-членів, при тому, що Союз підтримує, координує та запроваджує спільні дії. ЄС у сфері спорту, так само як у сфері охорони здоров'я, промисловості, культури, туризму та освіти не має права ухвалювати закони та впливати на законодавство країн-членів. Відповідно, ЄС володіє у цих сферах так званою підтримуючою компетенцією "supporting competences" [11]. Також на офіційному сайті ЄС відзначається, що значущість спорту полягає в тому, що він сприяє фізичному і психологічному благополуччю, виконує освітню функцію та сприяє утвердженню важливих соціальних цінностей, об'єднує людей та громади, є великим сектором економіки, що постійно зростає, допомагає створенню нових робочих місць [12]. ЄС підтримує співпрацю між усіма сторонами, відповідальними за виробленням політики у сфері спорту та діалог із спортивними організаціями з метою утвердження позитивних цінностей спорту та вирішення актуальних проблем [12].

Окремо слід звернути увагу на позицію ЄС щодо ролі спорту як чинника, що допомагає створенню нових робочих місць та є важливим сектором економіки. До речі, в Законі України "Про фізичну культуру і спорт" [3] у статті 4, де мова йде про засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, згадка щодо створення нових робочих місць та розвитку економіки — відсутня, хоча зазначається, що фізична культура і спорт визнається пріоритетним напрямом гуманітарної політики держави, забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян, забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури і спорту; заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері та інші. Отже, тільки забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян та заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту можуть бути опосередковано віднесені до сфери економіки. Стаття 9 того ж Закону присвячена діяльності спортивних клубів, які є закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток визначених напрямів фізичної культури і спорту, видів спорту, здійснюють фізкультурно-оздоровчу та/або спортивну діяльність, надають фізкультурно-спортивні послуги [3]. Зважаючи на досвід європейських країн, спортивні клуби мали б позиціонуватися як такі, що сприяють створенню нових робочих місць, розвитку місцевої економіки тощо. На жаль, в Україні на даному етапі органами державної влади мало усвідомлюється та приділяється уваги ролі спорту саме як чиннику економічного розвитку. Зв'язок економіки та спорту найбільш яскраво представлений у статті 38 Закону України "Про фізичну культуру і спорт", в якій зазначається, що професійний спорт — комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку [3]. Таким чином, тільки професійний спорт визнається комерційним, тоді як практика розвинених держав світу засвідчує необхідність використання масового спорту, як засобу створення нових робочих місць (повної та неповної зайнятості), стимулювання розвитку місцевої економіки. Зрозуміло, що бажані та необхідні тенденції не завжди виникають без державного сприяння, тільки на основі самоорганізації громадянського суспільства. Проте важливий досвід ЄС щодо сприяння співпраці між усіма сторонами, відповідальними за виробленням політики у сфері спорту та діалогу із спортивними організаціями з метою утвердження позитивних цінностей спорту та вирішення актуальних проблем має бути пристосований до практики життя в нашій державі.

Наприклад, у Німеччині, питання розвитку спорту належать до функцій різних рівнів управління. Відповідно до німецького законодавства, відповідальність за розвиток масового спорту лежить на федеральних землях та територіальних громадах. Проте на федеральному рівні вирішуються питання розвитку масового спорту, які зачіпають загальні інтереси.

Такий гнучкий підхід до розподілу відповідальності за підтримку масового спорту і фізичної культури є вда-

лим прикладом ефективного управління у цій сфері. Взагалі країни ЄС побудували організаційну структуру державного управління таким чином, щоб ті чи інші функції належали до того рівня управління, на якому вони можуть виконуватися найбільш ефективно. А сфера спорту із її потенціалом до створення нових робочих місць та сприяння місцевій економіці має достатній потенціал для стимулювання розвитку регіонів. На сьогодні регіональний розвиток є вкрай актуальною проблемою для України. На думку українських науковців, в нашій державі протягом всього періоду її існування стан соціально-економічного розвитку регіонів характеризувався низкою проблем, зокрема, наявність значних диспропорцій регіонального розвитку, низький рівень економічного розвитку в більшості регіонів, наявність депресивних регіонів, слабкий розвиток або занепад соціальної інфраструктури та відсутність у держави коштів щодо її належного фінансування, що в кінцевому підсумку мало наслідком низький рівень життя більшої частини населення держави [10, с. 124]. Отже, за таких умов, необхідно у повній мірі використовувати усі наявні ресурси розвитку, включаючи потенціальні можливості сфери спорту та його ролі у розвитку економіки, яка вже тривалий час визначена та використовується у Європейському Союзі.

В Україні водночас, у статті 5 Закону "Про фізичну культуру і спорт" зазначається, що державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, за сприяння відповідно інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3]. У статті 6 того ж Закону, серед іншого, мова йде про те, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту взаємодіє з центральними органами виконавчої влади, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері фізичної культури і спорту [3]. Отже, наразі органам місцевого самоврядування та органам державної влади (регіональним) відводиться роль сприяння та взаємодії із центральним органом виконавчої влади, тобто Міністерством. На офіційному сайті Міністерства молоді та спорту України згадки про взаємодію власне з місцевим самоврядуванням відсутні, а сторінка, яка має назву "Співпраця з регіонами" у розділі "Масовий спорт" позначена як порожня категорія. За сучасних умов, коли вимоги до прозорості, відкритості діяльності органів державної влади та їх взаємодії із громадськістю набувають все більш нагального характеру, реалізація державної політики у будь-якій сфері має базуватися на ефективній комунікації із громадянами, перш за все через сучасні комунікаційні засоби, зокрема мережу Інтернет. Наразі, питання взаємодії Міністерства із місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування не представлені на його офіційному сайті для ознайомлення громадськості. Така ж сама ситуація із рядом інших питань, про що мова йшла вище.

Ключовою складовою позитивного європейського досвіду є взаємодія з громадянським суспільством у процесі розвитку сфери фізичної культури і спорту. На сьогодні загальноприйнятим вважається позитивне значення взаємодії із громадянським суспільством у процесі реалізації державної політики у всіх сферах. Проте сфера фізичної культури і спорту залежить від співпраці й взаємодії держави та громадськості у визначальній мірі та набуває першочергового значення. Проблеми розвитку сфер фізичної культури і спорту напряму та тісно пов'язані з якістю життя населення, здоров'ям нації та майбутнім потенціалом держави. В умовах постійної дії глобалізаційних впливів підходи держави до налагодження взаємодії із громадськістю мають носити гнучкий характер, постійно вдосконалюватися та враховувати позитивний досвід розвинених країн світу з метою запобігання відставанню нашої держави від прогресивної практики інших країн. Сучасний етап демократичного державотворення та реалізації європейських цінностей потребує запровадження нових форм комунікативної взаємодії органів державної влади з громадськістю. Однією із таких форм є державно-управлінська комунікація, яка спрямована на активізацію громадської участі та забезпечення зворотного спілкування у процесі реалізації реформ [9, с. 90].

Як наголошують українські науковці, перехід до інформаційного суспільства зумовлює серйозні зміни в методах інформаційної політики та державного управління. Політики і державні службовці отримали можливість використовувати новітні інформаційні технології для миттєвого донесення інформації до громадян, відстежувати їхні побажання та пріоритети,здійснювати з ними зворотній зв'язок [8, с. 111]. І далі: "Отже, сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології стали невід'ємною частиною інфраструктури сучасного суспільства. Від них реально залежить не лише технологічний, але й соціальний прогрес, економічна конкурентоспроможність країни в цілому [8, с. 112]. Слід зазначити, що у нашій державі в багатьох випадках проблемою реалізації державної політики у різних сферах стає не сама відсутність інформаційних та телекомунікаційних технологій, а недостатнє їх використання з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, брак цілісного підходу до впровадження новітніх комунікаційних технологій у процес взаємодії державної влади із громадянським суспільством, націленості на кінцевий результат, яким має бути всебічна підтримка мети та завдань розвитку держави з боку громадян. На цьому етапі, безперечно, спостерігається значний прогрес у впровадженні електронного урядування, надання державно-управлінських послуг через мережу Інтернет тощо. Проте сучасні умови динамічного розвитку країн та регіонів планети, глобалізаційні виклики диктують нові високі стандарти якості державного управління, використання новітніх технологій та взаємодії з громадськістю. Усі ці тенденції у повній мірі відносяться й до сфери фізичної культури і спорту.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В умовах глобалізації та євроінтеграції актуалізується потреба у системному вивченні вдалого зарубіжного досвіду державного управління фізичною культурою та спортом, особливо європейського досвіду, який може наблизити Україну до європейських стандартів у гуманітарній сфері. Вивчення та адаптація міжнародного та європейського досвіду має безпосередньо здійснюватися в рамках

Міністерства молоді та спорту України або за його сприяння та на замовлення, що гарантуватиме прикладний та орієнтований на практику характер відповідних досліджень. Зокрема одним з найважливіших завдань в рамках вивчення та адаптації європейського досвіду управління фізичною культурою та спортом має стати питання ефективного розподілу функцій в рамках здійснення відповідної державної політики між усіма рівнями управління та взаємодія з громадянським суспільством. Взаємодія з громадськістю на даному етапі розвитку повинна відбуватися з урахуванням глобальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства — із обов'язковим використанням усіх можливостей мережі Інтернет. Також важливим аспектом вивчення та застосування позитивного досвіду країн ЄС у цій сфері має стати сприяння активізації ролі спорту та фізичної культури у розвитку економіки окремих місцевих громад та створенні нових робочих місць.

Перспективними є подальші дослідження збільшення ефективності та результативності державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні, її адаптації до європейських стандартів.

Література:

1. Войтович Р.В. Глобалізація як універсальна форма історичної динаміки перехідних суспільств / Р.В. Войтович // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. — 2012. — Вип. 1. — С. 21—32.

2. Гасюк І.Л. Пріоритетні напрями удосконалення системи державного управління фізичною культурою і спортом / І.Л. Гасюк // Економіка та держава. — 2013. — № 11. — С. 129—132.

3. Закон України "Про фізичну культуру і спорту" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12

4. Інформаційна довідка щодо співробітництва України з Європейським Союзом у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: http://dsmsu.gov.ua/media/2015/02/23/42/Ykrayina_YES_02.2016.pdf

5. Міністерство молоді та спорту України: Масовий спорт. Міжнародний досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/61

6. Міністерство молоді та спорту України: Дитячо-юнацький спорт.Міжнародний досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/67/

7. Міністерство молоді та спорту України: співпраця з центральним органами виконавчої влади. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/60]

8. Нестеряк Ю.В. Державна інформаційна політика та державне управління в умовах інформаційного суспільства / Ю.В. Нестеряк // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 23. — С. 111—114.

9. Пірен М.І. Європейські цінності — якісно новий формат державотворення в процесі реформування українського суспільства на шляху до демократії / М.І. Пірен // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Сер.: "Державне управління". — 2015. — № 4. — С. 87—92.

10. Чухно І.А. Роль інновацій в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону / І.А. Чухно // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 7. — С. 124 —127.

11. Areas of EU action [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/about-european-union/about-european-commission/areas-eu-action.

12. Sport in the EU. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://europa.eu/european-union/topics/sport_en

References:

1. Voitovych, R.V. (2012), Globalization as a universal form of historical dynamics of transition societies, Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, issue 1, 2012, pp. 21—32.

2. Gasuyk, I. L. (2013), Priority directions of improvement of the system of state administration a physical culture and sport, Ekonomika ta derzhava, issue 11, 2013. pp. 129—132.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On physical culture and sports" available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12 (Accessed 18 Oct 2016).

4. Information note on cooperation between Ukraine and the European Union in the field of youth, physical culture and sports. Available at: http: http://dsmsu.gov.ua/media/2015/02/23/42/Ykrayina_-YES_02.2016.pdf. (Accessed 21 Oct 2016).

5. Ministery of youth and sports of Ukraine: Mass sports. International experience. Available at: http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/61 (Accessed 21 Oct 2016).

6. Ministery of youth and sports of Ukraine: sports of children and youth/ International experience. Available at: http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/67 (Accessed 21 Oct 2016).

7. Ministery of youth and sports of Ukraine: cooperation with central executive authorities. Available at: http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/60. (Accessed 21 Oct 2016).

8. Nesteryak, Yu. V. (2011), Information policy and public administration under conditions of information society, Investitsii: praktika ta dosvid, issue 23, 2011, pp. 111—114.

9. Piren, M.I. (2015), European values format a new state in the process of reforming Ukrainian society on the road to democracy, Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series "Public adminisnration", Issue 4, 2015, pp. 87—92.

10. Chukhno, I. A. (2015), The role of innovation to ensure socio-economic development of the region, Investitsii: praktika ta dosvid, issue 7, 2015, pp. 124—127.

11. Areas of EU action. Available at: https://ec.europa.eu/info/about-european-union/about-european-commission/areas-eu-action (Accessed 21 Oct 2016).

12. Sport in the EU. Available at: https://europa.eu/european-union/topics/sport_en (Accessed 21 Oct 2016).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016 р.

УДК 351.84

М. Б. Корбецький,
аспірант кафедри політичної аналітики і прогнозування,
Національна академія державного управління при Президентові України
О. Г. Пухкал,
д. н. з держ. упр., професор, професор кафедри політичної аналітики і прогнозування,
Національна академія державного управління при Президентові України

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО СУТНОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТА СОЦІАЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ

M. Korbecjkyj,
Graduate student of political Analysis and Forecasting Department,
The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine
A. Pukhkal,
Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of Political Analysis
and Forecasting Department, The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine

SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO THE ESSENCE OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS AN INSTRUMENT OF THE STATE'S SOCIAL OBLIGATIONS

У статті проаналізовано науково-теоретичні підходи щодо сутності поняття "державно-приватне партнерство" як категорії державного управління, що дозволяє розглядати цей феномен як один із інструментів реалізації соціальних зобов'язань держави. Дається характеристика цим підходам, які вирізняються акцентом на окремо взятих ключових аспектах реалізації проектів ДПП: фінансово-економічному, організаційно-правовому, предметному і цільовому. Обгрунтовується наукова доцільність визначення досліджуваного поняття як сполучення певного набору стійких характеристик, завдяки яким та чи інша форма економічного співробітництва публічного і приватного секторів може бути ідентифікована саме як партнерство держави і бізнесу.

The article analyzes the scientific and theoretical approaches to the essence of "public-private partnership" as a category of public administration. The last one can be considered as an instrument of implementation of the state's social obligations. The characteristics of this approaches, which focus on the key aspects (financial and economical, organizational and legal, objective and object) of implementation of PPP projects, are described. Scientific advisability of PPP definition as a combination of a specific set of sustainable characteristics thanks to which some form of economic cooperation of the public and private sectors can be identified as a partnership of government and business, is substantiated.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, публічна інфраструктура, державне управління, соціальні зобов'язання, бізнес, публічний сектор.
Key words: public-private partnership, public infrastructure, public administration, social obligations, business, public sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку національних економік, тим більше у країнах, що розвиваються, державний сектор часто не в змозі виконувати у достатньому обсязі свої соціальні зобов'язання, насамперед забезпечення загальнолюдських потреб своїх громадян, за

рахунок існуючої публічної інфраструктури внаслідок відсутності, нераціонального використання або дефіциту ресурсів, насамперед фінансових. У центрі уваги публічного (державного) сектора стоїть також й необхідність постійного пошуку фінансування нових інфраструктурних проектів, передусім тих, що мають відношення до вирішення демографічних проблем та інших соціальних аспектів розвитку соціального капіталу в урбанізованих суспільствах. Як результат, ці проблеми стали істотним поштовхом для пошуку нових механізмів подолання дефіциту коштів державного і місцевих бюджетів, а також управлінської здатності органів влади, необхідних для фінансування соціальних зобов'язань держави. Одним із таких способів, починаючи з 80-х років минулого століття, в індустріально розвинених країнах Заходу, стало розглядатися державно-приватне партнерство (ДПП). Не менш актуальною ця проблематика стала і для України, враховуючи недоцільність і безперспективність використання механізму приватизації у сфері базової інфраструктури, чиї активи із соціальних, правових і політичних міркувань не можуть бути передані у приватну власність.

Відтак, постає необхідність поширення успішних практик створення та реалізації проектів ДПП і в Україні. Одним із ключових аспектів вирішення цього завдання є обгрунтування природи феномену державно-приватного партнерства як інструменту реалізації соціальних зобов'язань держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні аспекти вивчення феномену державно-приватного партнерства відображено в роботах таких зарубіжних дослідників, як Г. Беліцькая, Х. Ван Хем, В. Варнавський, М. Геддс, Д. Делмон, Е. Єскомба, Дж. Копеньян, Й.-Х. Кляйн, І. Новікова, Г. Тейсман, П. Снельсон та ін. В Україні науковими розробками у сфері теорії і практики партнерства держави і бізнесу й особливо термінології і виявлення сутнісного змісту ДПП займаються: Т. Артемова, Н. Бондар, І. Брайловський, Б. Винницький, І. Запатріна, Т. Лебеда, М. Лендьел, І. Нейкова, Б. Онищук, О. Полякова, П. Сегварі, О. Сімсон, П. Шилепницький та ін.

Можна констатувати, що існуючі у фаховій літературі дефініції представляють широкий спектр теоретико-методологічних і практичних підходів щодо розуміння природи ДПП. Однак даний феномен представляється дослідниками занадто широко і часто заплутано. У багатьох відомих дефініціях має місце ототожнення сутності цього поняття з методами, функціями, формами, предметом, суб'єктами, об'єктами і цілями партнерства публічного і приватного секторів як окремо взятими категоріями. Водночас для розуміння сутнісного змісту досліджуваного явища важливо відрізняти різні види партнерства держави і приватного сектора. Не менш важливим стає завдання диференціювати явище партнерських відносин держави та бізнесу від інших видів економічного співробітництва цих сторін, яких досить багато. Тому проблематика розкриття сутнісного змісту терміну "державно-приватне партнерство" не втрачає актуальності і понині, тим більше якщо розглядати цей феномен як об'єкт державного управління.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз та узагальнення сучасних науково-теоретичних підходів щодо визначення поняття "державно-приватне партнерство", виявлення сутності та змісту досліджуваного феномену в державно-управлінському вимірі, що дозволяє розглядати його як один із інструментів реалізації соціальних зобов'язань держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

При оцінці поняття ДПП у науковій літературі більшість зарубіжних і вітчизняних дослідників оцінює його переважно як економічну або в більш широкому смислі соціально-економічну концепцію. Як слушно зазначає І. Брайловський, зарубіжні дослідники концентрують увагу на двох основних аспектах даного терміну: фінансовому (яким чином державний і приватний сектори фінансово залучені в ДПП) і організаційному (як організовані взаємовідносини держави й приватного сектора в проекті ДПП) [4, с. 79]. Проте аналіз фахової літератури дає підстави виділити також ще низку важливих аспектів (підходів) тлумачення досліджуваного поняття. Такими можна вважати предметний (в яких сферах/галузях реалізуються проекти партнерства держави і бізнеса) і цільовий (з якою метою держава і бізнес строюють проект ДПП).

Типовим прикладом першого аспекту є дефініція Й.-Х. Кляйна та Г. Тейсмана, котрі пропонують розглядати ДПП як "стійку взаємодію державного та приватного секторів, в якій розробляється спільний продукт або послуги, а ризики, витрати та прибуток розподіляються між партнерами" [16, p. 85].

У подібних дефініціях ДПП розглядається досить вузько: як фінансово-економічний механізм з притаманними йому функціями, такими як виробництво, розподіл витрат і ризиків. Але у той же час, не можливо встановити відмінності ДПП від інших форм співпраці між державним та приватним секторами, оскільки будь-яке "спільне" виробництво певного продукту чи послуг супроводжується розподілом ризиків і витрат між учасниками проекту.

Іноді в рамках даного підходу деякі автори роблять наголос не тільки на фінансовому аспекті співпраці держави і бізнесу, але й на організаційному, методологічному і правовому вимірі цих відносин, однак не уточнюючи їх характер і відмінність від інших форм співробітництва держави і приватного сектору, як це має місце у роботі голландських науковців Х. Ван Хема та Дж. Копеньяна [18, p. 597—598], або монографії англійського дослідника М. Геддса [14, p. 2]. Останній також у запропонованій ним дефініції намагається поєднати фінансові ознаки ДПП, з іншими — метою і характером державно-приватного партнерства як "закріплених на певний відрізок часу правовідносинах в публічних інтересах", проте не конкретизуючи зміст цього виміру партнерства публічного і приватного секторів.

Поширеними серед зарубіжних і вітчизняних науковців є дефініції, де феномен державно-приватного партнерства розкривається як організаційно-правова категорія. При цьому можна стверджувати, що досліджуване поняття визначається, або як певна система правовідносин, що характеризує економічну співпрацю публічного і приватного секторів, або як вид юридично оформлених договірних відносин. Як показує аналіз подібних дефініцій, багато з них містять ширший перелік критеріїв відмінності ДПП від інших видів взаємодії держави і бізнесу, ніж це роблять ті, що визначають це поняття як суто фінансово-інвестиційний механізм.

Так, у рамках першого з окреслених підходів відомий російський науковець В. Варнавський визначає ДПП як "юридично оформлену (як правило, на фіксований термін), яка передбачає спільне інвестування і поділ ризиків, систему відносин між державою і муніципальними структурами, з одного боку, і громадянами і юридичними особами, з іншого — предметом якої виступають об'єкти державної та / або комунальної власності, а також послуги, що виконуються і надаються державними та муніципальними органами, організаціями, установами та підприємствами" [5, с. 46].

Автори колективної монографії "Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном", також визначають ДПП як систему відносин між органами публічної влади та приватними організаціями, у яких останнім надається більша роль у плануванні, фінансуванні та реалізації певних послуг для населення, аніж при використанні традиційних процедур співпраці (наприклад, тендеру), і менше, аніж при використанні механізму приватизації. При цьому захист державних і комунальних інтересів гарантується через інституційні основи, положення нормативних актів та укладених договорів [6, с. 13].

Іншим значно поширенішим у фаховій літературі підходом, що розкриває сутність ДПП як організаційно-правової концепції, є ототожнення партнерства держави і бізнесу з юридично оформленими договорами або контрактами. Наведемо декілька характерних прикладів розгляду ДПП саме у такому ключі.

Так, Д. Делмон визначає ДПП: як будь-які контрактні або юридичні відносини між державними і приватними структурами з метою поліпшення та / або розширення інфраструктурних послуг, виключаючи контракти за державним замовленням (державні закупівлі). Державно-приватне партнерство являє собою підхід з надання послуг у сфері інфраструктури, який докорінно відрізняється від традиційних державних закупівель, і пов'язаний з низкою викликів" [7, с. 2].

За визначенням американського дослідника Е. Єскомба, ДПП "часто характеризується довгостроковістю контракту, залученням приватного сектора в питаннях проектування, будівництва, фінансування та експлуатації інфраструктури, а також виплатами державою приватному партнеру за таку участь, яка реалізується протягом усього терміну дії контракту публічно-приватного партнерства, при цьому держава залишається власником об'єкта, що обслуговується" [19, p. 2—3].

Серед українських науковців також є немало прихильників розглядати ДПП з позицій такого підходу.

Наприклад, Н. Бондар у рамках даного напряму розкриває поняття ДПП наступним чином: "під державно-приватним партнерством слід розуміти будь-які договірні або організаційні форми взаємодії держави та приватного капіталу, що передбачають передачу приватному бізнесу з боку держави певних повноважень з проектування, будівництва, управління, фінансування, експлуатації та обслуговування об'єктів на основі укладених типових контрактів (договорів) для здійснення суспільно значущих проектів із заздалегідь визначеними державою вимогами щодо результатів їхньої реалізації, а також розподіл пов'язаних із ними ризиків та очікуваних прибутків" [3, с. 9]. Схожим чином визначають ДПП і ще низка українських дослідників, зокрема І. Нейкова [9] і О. Сімсон [12, с. 240].

У дефініціях, що розкривають "контрактну" природу ДПП наголошується, що такий вид партнерства держави і бізнесу є особливим видом контракту, який може укладатися на певний період часу залежно від ряду обставин — мети, предмету, об'єкту, галузі, в якій реалізується таке партнерство тощо. Відмінною рисою такого партнерства, що оформлюється на юридичному рівні, є збереження за публічним партнером права власності на об'єкт, з приводу якого між державою і бізнесом укладається договір із будівництва, фінансування, проектування, експлуатації та інших дій. Із проведеного аналізу дефініцій також випливає, що більшість дослідників сходяться на тому, що ДПП у жодному разі не слід ототожнювати з іншими розповсюдженими формами економічної взаємодії держави і бізнесу такими, як державні закупівлі та приватизація, які також оформлюються певною юридичною угодою.

У той же час недоліком такого підходу є те, що будь-які форми юридично оформлених договорів, в яких прописані умови об'єднання держави і бізнесу для виробництва й надання товарів і послуг, можуть підпадати під таке широке визначення. Не є критерієм відмінності ДПП від інших видів співробітництва держави і бізнесу і сам контракт, або створення спільного підприємства, як іноді можна прочитати в деяких визначеннях ДПП, якщо у дефініції вони є частиною більшого.

Стосовно предметного аспекту розгляду поняття "державно-приватного партнерства", то виходячи з аналізу дефініцій, представлених у фаховій літературі, репрезентованої у даному дослідженні, стає очевидним, що основними сферами застосування ДПП стають ті, за які держава несе безпосередню відповідальність. Таким визначаються у більшості випадків інфраструктурні галузі та пов'язані з нею послуги.

Наприклад, український дослідник П. Шилепницький визначає предметну межу державно-приватного партнерства створенням інфраструктури загального користування, виробництва товарів і послуг, які традиційно вважалися монополією держави [13, с. 189].

На думку, російської дослідниці Г. Беліцької, ДПП реалізується з метою вирішення державних і суспільно значущих завдань, які здійснюються шляхом реалізації інвестиційних проектів щодо об'єктів, що перебувають у сфері публічного інтересу і контролю [2, с. 8].

Ще одним важливим критерієм ідентифікації ДПП є мета його реалізації. Цілям державно-приватного партнерства присвячена значна кількість дефініцій. І як характерно для більшості інших визначень ДПП цьому виду дефініцій властива абсолютизація окремо взятого аспекту, адже інші характерні риси державно-приватного партнерства в них фактично ігноруються, що звичайно не йде на користь комплексному розкриттю змісту досліджуваного поняття.

Так, ряд українських вчених, наприклад, І. Запатріна й Т. Лебеда [8, с. 57], Т. Артемова [1, с. 110], О. Полякова [10, с. 318] розглядають партнерство держави та приватного сектору задля вирішення суспільно-важливих проблем (задач, проектів) в інтересах суспільства в цілому або місцевих громад.

Азійський банк розвитку визначає публічно-приватне партнерство як діапазон можливих відносин між державними і приватними структурами в сфері інфраструктурних та інших послуг. ППП завдяки залученню приватного сектора є основою для гарантування державою її соціальних зобов'язань, здійснення успішних секторальних реформ і державних інвестицій [17]. Прикметною особливістю даної дефініції є акцент на соціальних, економічних і управлінських завданнях держави, яка виступає одночасно, як замовник ДПП, так і у ролі публічного партнера.

Виходячи з наведених дефініцій, можна стверджувати, що мета партнерства публічного та приватного сектору може варіюватися в залежності від завдань, які ставлять перед собою партнери. Як випливає із більшості проаналізованих теоретичних концептів, принциповою відмінністю ДПП від інших видів кооперації державного і приватного секторів є той факт, що таке партнерство повинно слугувати у першу чергу суспільним інтересам у самому широкому смислі, а не приватному капіталу чи навіть державним і муніципальним інститутам.

Підсумовуючи аналіз найбільш типових визначень терміну "державно-приватне партнерство", що зустрічається у фаховій літературі, маємо констатувати недостатню уніфікованість змісту цього поняття, викликану різними теоретичними і ідеологічно-ціннісними підходами фахівців. Однак з урахуванням виокремлених тут підходів до визначення ДПП, які ставлять акцент на окремих сутнісних рисах, властивих досліджуваному феномену, очевидним висновком буде вважати це поняття багатоаспектним. У зв'язку з чим, на нашу погляд, найбільш змістовним підходом до визначення поняття "державно-приватне партнерство" буде той, де зміст даного феномену розкривається не в рамках звичайної дефініції, а шляхом переліку його найхарактерніших, відмінних ознак.

Найбільш близькою до такого, більш комплексного, розуміння змісту ДПП, на нашу думку, є позиція авторів Зеленої книги Європейської Комісії (Єврокомісії) [15], де відзначається, що публічно-приватне партнерство слід відносити до форм співпраці між публічними органами влади та бізнесом з метою забезпечення фінансування, спорудження, відновлення, управління та підтримки інфраструктури або надання послуг. При цьому ДПП характеризується наступними елементами:

1) відносно тривалим періодом взаємовідносин між публічним і приватним партнером;

2) методом фінансуванням проекту ДПП, що здійснюється або повністю за рахунок приватного партнера або за часткової участі публічного партнера або на основі низки домовленостей між учасниками відносин;

3) важливістю ролі учасників проекту на різних стадіях його реалізації (проектування, завершення, реалізація, фінансування). При цьому роль публічного партнера полягає насамперед у визначенні цілей проекту з точки зору реалізації, охорони та захисту громадських інтересів, якості послуг, що надаються, цінової політики, а також здійсненні контролю за дотриманням цих цілей;

4) розподілом ризиків між публічним партнером і приватним. При цьому особливий наголос робиться на тому, що саме останньому можуть передаватися повністю всі ризики публічного сектора, але більш точний розподіл ризиків визначається індивідуально в кожному випадку згідно з відповідною здатністю сторін визначати, контролювати і долати ці ризики.

У практичному посібнику Європейської економічної комісії ООН [11] також підкреслюється, що ДПП асоціюється з такими ж самими ознаками, як: довготривалість забезпечення і надання послуг (іноді терміном до 30 років); передача ризиків приватному сектору; різноманіття форм довгострокових контрактів, що укладаються юридичними особами з державними і муніципальними структурами.

Як бачимо, у цих визначеннях враховані ключові аспекти ДПП, на які акцентують увагу переважна більшість дослідників у свої дефініціях: фінансово-економічний, де ключовою ознакою є розподіл ризиків з перекладанням їх переважно на приватного партнера; організаційно-правовий, де вказується необхідність укладання домовленостей (у формі контрактів) між учасниками відносин на досить тривалий відрізок часу з обов'язковим і чітким розподілом ролі учасників проекту; предметний — інфраструктура та надання послуг; цільовий — реалізація проектів ДПП здійснюється в суспільних інтересах і контролюється публічним партнером.

Чим вигідно вирізняється подібні визначення сутнісного змісту досліджуваного поняття від інших дефініцій, в яких дослідники часто намагаються осягнути якомога більше сутнісних рис ДПП в одному розлогому складно читабельному формулюванні, так це тим, що в них простежується чітка ідея: лише за рахунок сполучення певного набору стійких характеристик, виділених в якості важливих, певна форма економічного співробітництва держави і приватного сектору може бути ідентифікована як державно-приватне партнерство.

Базуючись на цій простій ідеї, що грунтується на узагальненні багаторічної практики реалізації проектів ДПП в розвинених західних країнах, маємо підстави запропонувати власне визначення терміну "державно-приватне партнерство" як юридично і організаційно оформленого проекту, що спільно здійснюється органом публічної влади і суб'єктом (суб'єктами) підприємницької діяльності, й який характеризується наступними стійкими характеристиками, наявність яких є обов'язковою:

— державна або муніципальна власність, що є об'єктом проектів ДПП й яка, як правило, не підлягає відчуженню в результаті виконання проекту;

— предметна сфера реалізації проектів ДПП (галузі публічної (базової) інфраструктури та виробництво пов'язаних із нею послуг або товарів);

— обов'язковість юридичного оформлення відносин у формі укладеного на певний проміжок часу договору (контракту);

— відсутність правової та іншої дискримінації прав приватного учасника проекту збоку органу публічної влади;

— розподіл між партнерами ризиків і видатків;

— спільне фінансування або інвестування всіма учасниками партнерства;

— стратегічна мета утворення проекту ДПП, що полягає в реалізації органом публічної влади соціальних зобов'язань гарантованих інститутом держави (захист базових цінностей і потреб людини).

Розкриття сутнісного змісту ДПП у такому сенсі має конкретне практичне значення, адже такий підхід дозволяє органам публічної влади обгрунтовувати доцільність використання такого виду економічного співробітництва держави і бізнесу у формі конкретного інфраструктурного проекту залежно від сфери соціальної відповідальності держави.

ВИСНОВКИ

За результатами аналізу сучасних науково-теоретичних підходів до дослідження феномену державно-приватного партнерства встановлено, що у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі, міжнародних і урядових документах має місце істотна невизначеність змісту цього поняття. Виявлено, що у більшості проаналізованих автором дефініцій відсутній вичерпний перелік критеріїв чи істотних ознак, відповідно до яких те чи інше економічне співробітництво держави і приватного сектора може, чи не може бути віднесене до ДПП.

Обгрунтована наукова доцільність визначення поняття "державно-приватне партнерство" як сполучення певного набору стійких характеристик, виділених в якості важливих, завдяки яким певна форма економічного співробітництва держави і приватного сектору, може бути ідентифікована саме як ДПП. Такий підхід до тлумачення досліджуваного поняття з позицій науки державного управління дозволяє розглядати його в якості одного із перспективних інструментів виконання державою своїх соціальних зобов'язань, особливо у галузі житлового будівництва, яке являє собою типову сферу реалізації проектів ДПП у розвинених країнах світу. Як предмет подальших наукових розвідок ця проблематика вважається надзвичайно перспективною у рамках обраного напряму дослідницьких інтересів.

Література:

1. Артемова Т.И. Институт государственно-частного партнерства: мировой опыт и реалии Украины / Т.И. Артемова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. — 2010. — Вип. 38-2. — С. 110—117.

2. Белицкая А.В. Государственно-частное партнерство: понятие, содержание, правовое регулирование: автореф. дис. ... канд. юридич. наук: спец. 12.00.03; МГУ им. М.В. Ломоносова / А.В. Белицкая. — М., 2011. — 24 с.

3. Бондар Н.М. Форми партнерської взаємодії держави та приватного сектору на транспорті в країнах Європи / Н.М. Бондар // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми і перспективи розвитку підприємництва", 26 листопада 2010 р. — Харків, ФОП Павлов М.Ю., 2010. — 132 с.

4. Брайловський І.А. Державно-приватне партнерство: методологія, теорія, механізми розвитку: дис. д...ра екон. наук: спец. 08.00.01 / І.А. Брайловський; Донецький нац. ун-т. — Донецьк, 2014. — 462 с.

5. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики / В.Г. Варнавский // Мировая экономика и международные отношения. — 2011. — № 9. — С. 41—50.

6. Винницький Б. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Винницький Б., Лендьел М., Онищук Б., Сегварі П. — К.: "К.І.С.", 2008. — 146 с.

7. Делмон Д. Государственно-частное партнерство в инфраструктуре: Практическое руководство для органов государственной власти / Д. Делмон. — Астана: Апельсин, 2010. — 250 с.

8. Запатріна І. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні / І. Запатріна, Т. Лебеда // Економіст. — 2011. — № 3. — С. 52—58.

9. Нейкова І.С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.С. Нейкова. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvnudpsu/2010_1/2010_1_Neykova.pdf

10. Полякова О.М. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення / О.М. Полякова // Коммунальное хозяйство городов: Научно-технический сборник. — К.: Техніка, 2009. — № 87. — С. 317—322.

11. Практическое руководство по вопросам эффективного управления в сфере государственно-частного партнерства / Европейская экономическая комиссия Организации Объединенных Наций, 2008 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.economy.gov.by/dadvfiles/001956_494172_-Guidebook_.pdf

12. Сімсон О.Е. Правова природа відносин державно-приватного партнерства / О.Е. Сімсон // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — № 1 (68). — С. 233 — 241.

13. Шилепницький П. І. Державно-приватне партнерство: теорія і практика: монографія / П. І. Шилепницький; Інститут регіональних досліджень НАН України. — Чернівці, 2011. — 455 с.

14. Geddes M. Making public private partnerships work: building relationships and understanding cultures / M. Geddes. — Hants (England): Gower Publishing, Ltd., 2005. — 137 p.

15. Green Paper on public-private partnerships and Community law on public contracts and concessions / COM/2004/0327 final [Electronic Resource]. — Mode of access: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52004DC0327

16. Klijn E. H., Teisman G.R. Governing Public-Private Partnerships: analyzing and managing the processes and institutional characteristics of public-private partnerships / E.H. Klijn, G.R. Teisman // Public-Private Partnerships: Theory and Practice in International Perspective / Ed. by S. P. Osborne. — London: Routledge, 2000. — P. 84—102.

17. Public-Private Partnership: Handbook / Asian Development Bank [Electronic resource]. — Mode of accesses: http://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/31484/public-private-partnership.pdf

18. Van Ham H., Koppenjan J. Building Public-Private Partnerships: assessing and managing risks in port development // Public Management Review. — 2001. — Vol. 3, № 4. — P. 593—616.

19. Yescombe E.R. Public-private partnerships: principles of policy and finance / E.R. Yescombe. — Burlington (MA, USA): Butterworth-Heinemann, 2007. — 368 p.

Reference:

1. Artemova, T.Y. (2010), "Institute of public-private partnership: world experience and Ukrainian realities", Naukovi pratsi DonNTU, vol. 38-2, pp. 110—117.

2. Belitckaia, A.V. (2011), "Public-private partnership: the concept, content, legal regulation", Ph.D. Thesis, Civil law, Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russian Federation.

3. Bondar, N.M. (2010), "Forms of partnership of the state and the private sector in transport in countries of Europe", Zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, [Conference Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference], Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryiemnytstva [Problems and prospects of business development], Kharkov, Ukraine, 26 November 2010, p. 9.

4. Brailovskyi, I.A. (2014), "Public-private partnership: methodology, theory, mechanisms of development", Abstract of Ph.D. dissertation, Economic theory and history of economic thought, Donetsk National University, Donetsk, Ukraine.

5. Varnavskyi, V. H. (2011), "Public-private partnership: some questions of the theory and practice", Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia, vol. 9, pp. 41—50.

6. Vynnytskyi, B. Lendel, M. Onyshchuk, B. and Sehvari, P. (2008), Dosvid ta perspektyvy vprovadzhennia derzhavno-pryvatnykh partnerstv v Ukraini ta za kordonom [Experience and perspectives of implementation of Public-private partnerships in Ukraine and abroad], K.I.S. Kyiv, Ukraine.

7. Delmon, D. (2010), Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v infrastrukture: prakticheskoe rukovodstvo dlia organov gosudarstvennoi vlasti [Public-private partnership in infrastructure: a practical guide for public authorities], Apelsin, Astana, Kazakhstan.

8. Zapatrina, I. and Lebeda, T. (2011), "Public-private partnership as a factor of economic growth and problems of its development in Ukraine", Ekonomist, vol. 3, pp. 52—58.

9. Neikova, I.S. (2010), "Public-private partnerships as part of the investment mechanism of innovative development", Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy, [Online], vol. 1 (48), available at: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvnudpsu/2010_1/2010_1_Neykova.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

10. Poliakova, O.M. (2009), "Public-private partnership in Ukraine: problems of establishment", Kommunalnoe khoziaistvo horodov: Nauchno-tekhnycheskyi sbornyk, vol. 87, pp. 317—322.

11. The official site of the Ministry of Economy of the Republic of Belarus (2008), "Guidebook on Promoting Good Governance in Public-Private Partnerships of UNECE", available at: http://www.economy.gov.by/dadvfiles/001956_494172_Guidebook_.pdf (Accessed 06 October 2016).

12. Simson, O.E. (2012), "The legal nature of relations of public-private partnership", Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy, vol. 1 (68), pp. 233—241.

13. Shylepnytskyi, P.I. (2011), Derzhavno-pryvatne partnerstvo: teoriia i praktyka [Public-private partnerships: Theory and Practice], Institute of Regional Research of The NAS of Ukraine, Chernovtsy, Ukraine.

14. Geddes, M. (2005), Making public private partnerships work: building relationships and understanding cultures, Gower Publishing, Hants, UK.

15. The official site of European Union Low (2004), "Green Paper on public-private partnerships and Community law on public contracts and concessions", available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52004DC0327 (Accessed 08 October 2016).

16. Klijn, E. and Teisman, G. (2000), Governing Public-Private Partnerships: analyzing and managing the processes and institutional characteristics of public-private partnerships, Routledge, London, UK.

17. The official site of Asian Development Bank (2016), "Public-Private Partnership: Handbook", available at: http://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/31484/public-private-partnership.pdf (Accessed 08 October 2016).

18. Van Ham, H. and Koppenjan, J. (2001), "Building Public-Private Partnerships: assessing and managing risks in port development", Public Management Review, vol. 3., no 4, pp. 593—616.

19. Yescombe, E. (2007), Public-private partnerships: principles of policy and finance, Butterworth-Heinemann, Burlington, USA.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 35.08

Л. В. Варункив,
аспирант, Национальный университет "Львовская политехника",
Л. Д. Кизименко,
д. б. н., к. т. н., профессор,
Львовский Национальный университет имени Ивана Франко

ПРОБЛЕМЫ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО РЕШЕНИЯ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ (С УЧЕТОМ ВРОЖДЕННЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ)

L. Varunkiv,
PhD student, Lviv Polytechnic National University
L. Kyzymenko,
Doctor of Biological Sciences, Ph.D., Professor, Lviv University

PROBLEMS MANAGEMENT DECISIONS IN THE CIVIL SERVICE (INCLUDING PERSONAL INNATE QUALITIES)

Государство представляет собой сложную социально-экономическую систему, требующую соответствующего управления ею и персоналом, который должен иметь необходимые знания, умения и навыки.

Описаны исследования инстинктивного потенциала (с корреляционными связями) гражданина в системе государственного управления. Охарактеризованы проявления инстинктивного поведения человека, которые важно знать и учитывать в системе государственной службы при принятии важных управленческих решений.

Обращено внимание на инстинктивные проявления в системе государственной службы, что важно для принятия оптимальных управленческих решений.

The state is a complex socio-economic system, which requires an appropriate system of administrative and the personnel management system, the latter of which has the necessary knowledge and skills.

The main result of state-administrative activity is public-administrative decisions and relevant public-administrative impacts as mechanisms of their implementation.

The purpose of administrative decision — to provide the coordinating influence on object of management in order to achieve organizational goals. Administrative decisions are the result of the system of human activity, therefore we analyzed the problems of decision-making in public administration systems. We described a study of instinctive potential (with correlation relationships) of citizen in public administration system. We characterized the manifestations of instinctive human behavior ,which are important to know and take into account in the public service system when making important administrative decisions.

Eventually, we emphasized on accounting of instinctive manifestations in the public service for making important administrative decisions.

Ключевые слова: государственное управление, энергетический потенциал, "инстинктивный потенциал", принятие решения, государственный служащий.

Key words: public administration, energy potential, "Instinctive potential", decision-making, state employee.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Улучшение государственной службы может быть достигнуто многими путями. Учитывая, что в системе государственной службы решения принимаются и реализуются людьми, сконцентрируем внимание на человеке, который является объектом и субъектом. Так же учтем, что человек наследует при рождении много врожденных факторов таких, как: группа крови, цвет кожи,

волос, тембр голоса, инстинкты, энергетический потенциал и др.

В поиске путей повышения результативности системы государственного управления, все чаще исследователи обращают внимание и на нетрадиционные сферы, а именно на ранее не учитываемые детерминанты поведения, которые не осознаются человеком, в том числе — на инстинкты, влияющие и на мотивацию.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

Основным итогом государственно-управленческой деятельности является результат реализации принятых решений и соответствующие государственно-управленческие воздействия при их реализации.

Управленческое решение — это результат выбора субъектом управления лучшей альтернативы, направленной на решение определенной управленческой проблемы. Цель управленческого решения — обеспечить корректирующее влияние на объект управления для достижения целей организации. Управленческое решение является результатом системной деятельности людей и продуктом когнитивной, эмоциональной, волевой, мотивационной природы синтеза психических процессов, которые имеют исходную регулятивную направленность [5, с. 3].

Сразу отметим, что основополагающим для многочисленных современных исследований по проблемам управления человеческим поведением является вклад многих ученых, и, в первую очередь, таких известных специалистов, как M.Follet, E.K.Ardzhyrys, R. Laykert, D. Mak Gregori, F. Hertsberh.

Известны также имена отечественных современных ученых, занимавшихся решением поставленной проблемы: Е. Афонин, А. Билоус, Ю. Борисов, В. Гарбузов, В. Горбатенко, О. Донченко, О. Злобина, О. Категоренко, И. Курас, В. Новак, В. Ребкало, О.В. Радченко, Соловьев, А.И. Фет, Б. Цимбалистий, О. Чемшит, Ю. Шемшученко и др.

Учитывая особенности системы государственного управления, которые не присущи хорошо структурированным проблемам, принято выделять две основные части теории принятия решения. Одна из частей ориентируется на нормативную сторону принятия решения, то есть на нормативную или рациональную теорию принятия решения, а вторая часть опирается на учет организационных, интеллектуальных, психологических способностей и опыт людей, на то, как люди воспринимают и формируют различные решения (психологическая или поведенческая теория).

Остановимся на психологической теории принятия решений. Это система мотивированных утверждений относительно содержания деятельности людей в процессе принятия решений, непосредственно связана с теориями человеческих отношений, основанная на системах морально-психологического стимулирования работников с целью достижения управленческих целей [4, с. 335].

Психологическая модель принятия управленческих решений акцентирует внимание на личностных и групповых факторах субъекта и объекта управления, а также на их поведении.

Среди базовых утверждений психологической теории принятия управленческих решений являются:

— структура проблемы в значительной степени определяет поведение человека, который принимает решения;

— действия человека принимающего решения, направлены на достижение определенной цели;

— важную роль в принятии управленческого решения играют личностные качества человека [5, с. 52].

Известный чешский ученый Й.Кхол считает, что эффективность управленческого решения зависит от характера проблем, от управленческих ситуаций, от условий, в которых принимаются решения, а также от характеристик личности управленца.

Прежде всего, при рассмотрении процесса принятия решения следует учитывать влияние на него целенаправленного поведения самого человека. Модель этого поведения, по упрощенной схеме, такова: представления о ценности — действие — ценность. Этот подход связывает процессы принятия решений по психологической проблематике свободы человека. Отметим, что разные люди имеют разную волю и виды ее проявления, а также различаются и способами принятия решений. Среди характеристик человека, влияющих на принятие решений, выделяют: степень склонности к риску; личные предпочтения при выборе средств достижения результата; опыт реализации средств управленческих воздействий; степень развитости интуиции; личные цели, которые характеризуются врожденными качествами, личностной системой ценностей, материальным положением, возрастом, окружением и др. [5, с. 54].

Именно поэтому в науке управления определилось направление повышения результативности организации за счет повышения эффективности ее человеческих ресурсов, которое непосредственно повлияло на дальнейшее развитие теории принятия решений.

Были предложены методы и приемы, которые, прежде всего, касаются психологических и социологических аспектов управления людьми и общения между ними.

Основными наработками в этой сфере являются теории мотивации, основанные на двух подходах.

Первый подход связывают с теориями удовольствия (по другой терминологии — содержательные теории или теории потребностей), поскольку он основан на способах анализа индивидуальных потребностей и их удовлетворения.

Второй подход связывают с теориями процесса (или процессуальными теориями). Он основывается на сосредоточении, прежде всего, на мыслительных процессах индивидов, а не на их потребностях. Среди наиболее известных теории процесса — теория справедливости, модель Портера — Лоулера и теория ожидания В. Врума [4, с. 55].

Впрочем, никто из них не вспоминает качества, которые являются неосознанными и влияют на принятие решений и создание мотива для реализации той или иной деятельности.

На сегодня является общепризнанным, что человек рождается с набором сложившихся природой инстинктов, которыми он пользуется в своих поступках и предпочтениях. Инстинкты подсознательно "подсказывают",

как нужно действовать и играют важную роль в жизни личности, так как сознательное мышление и воля в их глубочайшей основе в значительной степени направляются ими.

Поэтому есть все основания считать, что инстинкты могут влиять на деятельность человека как в направлении увеличения ее эффективности, так и в противоположном.

Указанные данные не исчерпывают информационный перечень работ в данном направлении. Целесообразно еще отметить научные труды по направлению исследований влияния инстинктов, выполненные известными специалистами А.И. Фетом и В.И. Гарбузовым.

Как отмечал А. Фет, "в человеческой природе есть самый древний слой, который определяется инстинктами, т.е. генетической наследственностью".

Каждый инстинкт запускается своими релизерами, которые включают его, но которые нам по большей части неизвестны и действуют даже при отсутствии каких-либо видимых мотивов [3, с. 5].

В свою очередь, В.И. Гарбузов анализируя систему инстинктов, объединил их в семь больших групп: самосохранения, продолжения рода, альтруистический, исследования, доминирования, либертофильный (свободы) и дигнитофильный (сохранения достоинства).

Инстинкты, как другие врожденные факторы, влияют и на профессиональные склонности человека. При этом целесообразно вспомнить о шести типах склонностей к определенным видам профессиональной деятельности, по Дж. Голанду (реалистичный, интеллектуальный, предпринимательский, социальный, артистический и офисный), которые так же являются врожденными качествами.

Итак, при принятии управленческих решений целесообразно учитывать и врожденные качества человека, которые мы пока что ограничиваем инстинктивным потенциалом, склонностью к профессиональной деятельности, а также энергетическим потенциалом.

У каждого человека энергетический потенциал изначально разный. Кто-то "энерджайзер" по жизни, а кто-то имеет особенность быстро утомляться или, как может казаться окружающим, лениться. Природа людей с большим и малым энергетическим потенциалом кардинально различна. И это важно учитывать в своей жизни.

Нами были проведены исследования в Национальном университете "Львовская политехника", Львовском национальном университете имени Ивана Франка в течение 2014—2016 гг., с использованием методик В.И. Гарбузова (для анализа инстинктов), Дж. Голанда (для анализа склонностей к различным типам деятельности), методаов анкетирования и наблюдения. Всего было исследовано более 700 респондентов, среди которых студенты, аспиранты и преподаватели. Обработка полученных данных осуществлялась методами математико-статистического анализа с применением компьютерного пакета SPSS (версия 20.0).

В результате обработки обнаружены корреляционные связи, подтверждающие целесообразность проведенных исследований.

В частности, были выявлены некоторые взаимосвязи:

— Переменная "Исследовательский инстинкт" коррелирует с переменной "Либертофильный инстинкт", что является слабой связью ($r = 0{,}511$*) на уровне статистической значимости ($p \leq 0{,}05$). То есть, чем более у человека развит исследовательский инстинкт, тем больше вероятность, что он будет стремиться к самостоятельности, к риску, к протесту против любого ограничения свободы.

— Переменная "Эгофильний инстинкт" коррелирует с переменной "Доминантный инстинкт", что является умеренной связью ($r = 0{,}301$**) на уровне высокой статистической значимости ($p \leq 0{,}01$). То есть, чем более у человека развит эгофильний инстинкт, тем больше он ориентируется на успех, подвержен карьеризму, имеет высокие лидерские и организаторские задатки.

— Переменная "Реалистичный тип деятельности" коррелирует с переменной "Социальный тип деятельности", что является умеренной обратной связью ($r = -0{,}483$**) на уровне высокой статистической значимости ($p \leq 0{,}01$). Следовательно, чем выше у человека склонность к реалистичному типу деятельности, тем более охотно он делает, чем говорят, настойчив и уверен в себе, в работе предпочитает четкие и конкретные указания. При этом ниже склонность к социальному типу деятельности: для него характерны хорошее речевое развитие, живая мимика, интерес к людям, готовность прийти на помощь. И наоборот. Это объясняется тем, что данные типы профессиональной деятельности являются "противоположными" друг к другу.

— Переменная "Исследовательский инстинкт" коррелирует с переменной "Социальный тип деятельности" что является слабой связью ($r = 0{,}301$ *) на уровне статистической значимости ($p \leq 0{,}05$). То есть, если человек имеет выраженную склонность к исследовательской деятельности, к поиску нового, самоотверженный в реализации творческих устремлений, любознательный, есть вероятность того, что ему присуще хорошее речевое развитие, живая мимика, интерес к людям, готовность прийти на помощь.

Стоит отметить, что в исследовании был учтен также энергетический потенциал человека, который мы вычислили аналитическим методом.

Были обнаружены определенные корреляционные связи.

— Переменная "Энергетический потенциал" коррелирует с переменной "Реалистичный тип деятельности", что является слабой связью ($r = 0{,}206$*) на уровне статистической значимости ($p \leq 0{,}05$). Итак, чем у человека больше энергетический потенциал, тем лучше у человека выражены такие качества, как стремление больше делать, чем говорить, настойчивость и уверенность в себе, в работе — предпочтение четких и конкретных указаний.

— Переменная "Энергетический потенциал" коррелирует с переменной "Альтруистический инстинкт", что является слабой связью ($r = 0{,}526$*) на уровне статистической значимости ($p \leq 0{,}05$). Следовательно, можно ожидать, что чем у человека больше энергетический потенциал, тем больше человек является альтруистом, заботится об интересах других и об интересах дела, забывая о себе.

— Переменная "Энергетический потенциал" коррелирует с переменной "Исследовательский инстинкт", что является слабой связью (r = 0,514*) на уровне статистической значимости ($p \leq 0,05$). То есть, чем у человека больше энергетический потенциал, есть вероятность того, что человек имеет выраженную склонность к исследовательской деятельности, к поиску нового, самоотверженный в реализации творческих устремлений, является любознательным.

Таким образом, в процессе исследований принятии решения в системе государственной службы было бы целесообразным учитывать как возможные проявления инстинктивной мотивации должностных лиц, так и принимать к сведению врожденные склонности людей к разным типам деятельности. Кроме того, полезно учитывать сведения и об уровне энергетического потенциала.

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Согласно результатам проведенных исследований, можно сделать выводы, что знания об уровнях врожденных качеств (в частности, инстинктов, склонности к различным типам трудовой деятельности, а также энергетического потенциала) для работников системы государственного управления являются достаточно важными, так как с использованием такой информации государственный служащий сможет более правильно принимать решения, что ведет к улучшению эффективности его деятельности.

Литература:

1. Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития. — Сумы: "Университетская книга", 2003.
2. Орлова В.В., Ларионова А.В. Особенности структуры личностного потенциала инновационно активных студентов г. Томска: системно-целостный поход // Философия. Социология. Политология: Вестник Томского государственного университета. — 2013. — №1. — С. 43.
3. Фет А.И. Инстинкт и социальное поведение. — Новосибирск: "Сова", 2008.
4. Бакуменко В.Д. Державно-управлінські рішення. — К.: ВПЦ АМУ, 2012
5. Орлів М. С. Підготовка і прийняття управлінських рішень. — К.: НАДУ, 2013.
6. Azar M. Book review: Human instinct: How our primeval impulses shape our modern lives // Journal of Economic Psychology. — 2006.
7. Nicholson N. Executive Instinct: Managing the Human Animal in the Information Age. — New York: Crown Business, 2000.
8. Rose S. Escaping Evolutionary Psychology. In: H. Rose and S. Rose (eds), Alas, Poor Darwin: Arguments against Evolutionary Psychology. Harmony Books. — New York, 2000.

References:

1. Mel'nik, L.G. (2003), Fundamental'nye osnovy razvitija. [Fundamentals of development], Universitetskaja kniga, Sumy, Ukraine.
2. Orlova, V.V. and Larionova, A.V. (2013), "Features of the structure of the personal potential of innovation-active students of Tomsk", vol. 1, pp. 43.
3. Fet, A.I. (2008), Instinkt i social'noe povedenie [Instinct and social behavior], Sova, Novosibirsk, Russia.
4. Bakumenko, V.D. (2008), Derzhavno-upravlins'ki rishennja [Public management decisions], VPTs AMU, Kyiv, Ukraine.
5. Orliv, M.S. (2013), Pidgotovka i prijnjattja upravlins'kih rishen [Prepare and making administrative decisions], NADU, Kyiv, Ukraine.
6. Azar, M. (2006), "Book review: Human instinct: How our primeval impulses shape our modern lives", Journal of Economic Psychology, December.
7. Nicholson, N. (2000), Executive Instinct: Managing the Human Animal in the Information Age, Crown Business, New York, USA.
8. Rose, H. and Rose, S. (2000), Escaping Evolutionary Psychology, Harmony Books, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2016 р.

УДК 336.71

Т. М. Качала,
д. е. н., професор кафедри управління національним господарством та економічної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України
А. С. Стадник,
аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТНОГО ПОЛЯ АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

T. Kachala,
Ph.D., Professor of Economy in the Department of National Economy Management
and Economy Policy, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
A. Stadnyk,
Post-graduate student, National Academy for Public Administration under the President of Ukrainea

THE DEFINITION OF THE OBJECT FIELD OF THE STATE ANTI-CRISIS REGULATION OF THE BANKING SYSTEM

У статті визначено необхідність формування об'єктного поля механізмів державного антикризового регулювання банківської системи. З цією метою досліджено підходи науковців до трактування понять "банківська криза" та "банківська система". Узагальнення праць дослідників дозволило визначити, що кризи в банківській сфері виникають на мікрорівні (на рівні окремих елементів банківської системи) та макрорівні (на рівні банківської системи), при цьому причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними важко встановити однозначно. Встановлено, що це обумовлює необхідність формування окремих механізмів та вибору інструментарію антикризового державного регулювання. Вивчивши підходи авторів, визначено, що в якості об'єктного поля доцільно розглядати середовище, здатне генерувати явища та процеси, що призводять до появи кризових явищ, обумовлюють параметри перебігу кризи та масштаби її наслідків.

In the article, the necessity of development of object fields of crisis management mechanisms of the state banking system. To this end, researchers studied approaches to the interpretation of the concepts of "banking crisis" and "the banking system". Summary of publications allowed the researchers to determine that the crisis in the banking sector at the micro level there (at the level of individual elements of the banking system) and macro level (at the level of the banking system). This stipulates that the causal relationship between them is difficult to establish clear. It was established that this necessitates the formation of specific mechanisms and choice of instruments of crisis regulation. After examining the approaches the authors determined that the object as a field appropriate to consider the environment, can generate phenomena and processes leading to the emergence of the crisis, determine the parameters of the crisis and the scale of its consequences.

Ключові слова: криза, банківська система, банківська криза, державне антикризове регулювання, політика подолання кризових явищ.
Key words: crisis, the banking system, the banking crisis, state crisis management, policies to overcome the crisis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На фоні масштабних потрясінь у економічній, політичній та соціальній сфері в Україні, наслідком яких стало значне зниження стабільності банківської системи та виведення з ринку багатьох банків, актуальності набуває вдосконалення механізмів антикризового державного регулювання, спрямованого не стільки на подолання наслідків кризи окремих банків або уникнення системної банківської кризи, скільки на усунення тих факторів, що призводять до їх виникнення, послаблюючи тим самим кожну ланку банківської системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Сутність та причини виникнення криз в економіці є об'єктом дослідження в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: Дж. Кейнса, К. Маркса, М. Фрідмена, Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва та інших. Ці та інші науковці розглядали кризу в якості невід'ємної складової економічного розвитку як один з економічних циклів на макро- та на мікрорівні.

Дослідженням специфіки кризових явищ у банківській сфері займались такі вчені, як Р. Акофф, А. Веласко, К. Голуб, Г. Гортон, А. Грязнова, Д. Даймонд, П. Дібвіг, М. Диба, С. Дробишевський, Р. Дутагупта,

Таблиця 1. Підходи науковців до визначення сутності поняття "банківська криза"

№	Автор	Визначення сутності понять «банківська криза»
Акцент на наслідки банківської кризи		
1	І. Ковзанадзе	характеризується різким погіршенням якості активів та внаслідок цього фінансових результатів діяльності банків, виникненням у них проблем з ліквідністю, зростанням недовіри населення, кредиторів та інвесторів
2	Р. Дамагірта, П. Касін	характеризується проблемами в банківському секторі, що призводить до суттєвого зменшення банківського капіталу, зупинки діяльності банків, їх об'єднанню, інтенсивному вилученню депозитів та, як наслідок, значній підтримці центральним банком ліквідності або великої масштабної націоналізації банків
3	М. Шаффера, Р. Мокрі	характеризується збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків. При цьому багато банків, не лише проблемні, але й платоспроможні, відчувають проблеми з ліквідністю
4	В. Коваленко, О.Крухмаль	призводить до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, викликає загострення політичних обставин
5	Г. Капріо, Д. Клінгебіл	явище, за якого власний капітал банківської системи частково або повністю вичерпаний за рахунок непрацюючих кредитів
6	Л. Лавен, Ф. Валенсія	явище, за якого корпоративний та фінансовий сектори відчувають значну кількість неплатежів, стикаються з великим труднощами погашення контрактів в строк та зростанням кількості прострочених кредитів, при цьому більша частина сукупного капіталу банківської системи поступово вичерпується
7	А. Деміргук – Кунт, І. Детражиа	стан банківської системи, за якого значна її частина стає неплатоспроможною та неліквідною, і не здатна продовжувати функціонувати без спеціальної підтримки монетарних та наглядових органів
8	К. Кочмола	становище банківської системи, за якого погіршується структура банківського портфелю (навіть за умов відсутності нестандартних позик) за рахунок перевищення вартості обслуговування пасивів банків над доходами за активами
Акцент на нездатність банківської системи виконувати притаманні ній функції		
9	І. Зарицька	глибоке розбалансування банківської системи, що проявляється через неспроможність суб'єктів системи ефективно виконувати свої функції та супроводжується виходом фінансових параметрів економічних процесів
10	А. Степаненко	ситуація, за якої система перестає виконувати свої ключові функції
Ототожнення з банківською панікою		
11	К. Рейнхарт, К. Рогофф	становище, за якого відбуваються «набіги вкладників на банки», які призводять до закриття, злиття або поглинання одного чи декількох банків державними органами
12	Дж. Сакс, П. Волкер	економічне явище, що виявляється у фінансовій паніці, перш за все, в масовому вилученні грошей з банків вкладниками

Джерело: на основі [2, 4, 5].

Г. Кальво, Дж. Камінски, Ч. Кіндлбергер, В. Коваленко, А. Ковальова, І. Ковканадзе, Е. Коротков, О. Лепьохіна, С. Манжос, Х. Мінскі, А. Мороз, Л. Петик, Р. Чанг, В. Шпачук та інші.

Суттєвий внесок у дослідження теоретичного базису та практичних аспектів державного антикризового регулювання в банківській сфері зробили такі вітчизняні та іноземні науковці, як О. Буряк, Ф. Валенсія, Т. Васильєва, М. Волянська, К. Гореліков, С. Єрмаков, Ж. Довгань, Дж. Каруана, А. Кифак, Л. Левен, О. Наточеєва, М. Попова, О. Савчина, К. Трушина, Л. Успенська, Х. Фрейхас та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Незважаючи на значну кількість наукових розробок, присвячених антикризовому державному регулюванню в банківській сфері, нами виявлено, що переважна їх більшість досліджують його механізми на рівні окремого банку, при цьому комплексні механізми на рівні банківської системи досліджені недостатньо.

Тому вважаємо, що необхідним є розвиток теоретичного базису антикризового державного регулювання, що вимагає визначення сутності понять "банківська криза", "банківська система" та її елементів як об'єктів регуляторного впливу.

Зважаючи на вищенаведене, метою статті є уточнення об'єктів державного регулювання банківської системи, на які має бути спрямований вплив антикризових механізмів усіх рівнів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Банківська система — один із найважливіших елементів економічної системи країни, що є надважливим тригером її стану, оскільки саме банки є найактивнішими позичальниками та кредиторами вільних фінансових ресурсів, здійснюючи їх акумулювання та перерозподіл у різні сфери національного господарства, сприяючи таким чином економічному зростанню та збільшенню ВВП.

Банківська система, що функціонує неефективно або знаходиться у кризовому стані, не здатна належним чином виконувати притаманні їй функції, що призводить до дезорганізації економічної системи країни в цілому.

Зважаючи на зазначене, зростає роль механізмів державного антикризового регулювання, що мають бути адекватними умовам, в яких воно здійснюється, враховувати наявні ресурсні та часові обмеження та спрямовуватись на досягнення стратегічних цілей функціонування банківської системи.

При цьому, на нашу думку, має бути чітко визначене об'єктне поле державного антикризового регулювання в банківській системі, щоб відповідні механізми та інструментарій, що будуть застосовані, враховували характеристики та специфічні властивості окремих об'єктів регуляторного впливу.

Для цього, насамперед, вважаємо за доцільне розглянути підходи науковців до тлумачення поняття "банківська криза" (табл. 1).

Узагальнивши підходи науковців, представлені в таблиці 1, вважаємо, що традиційні їх трактування не

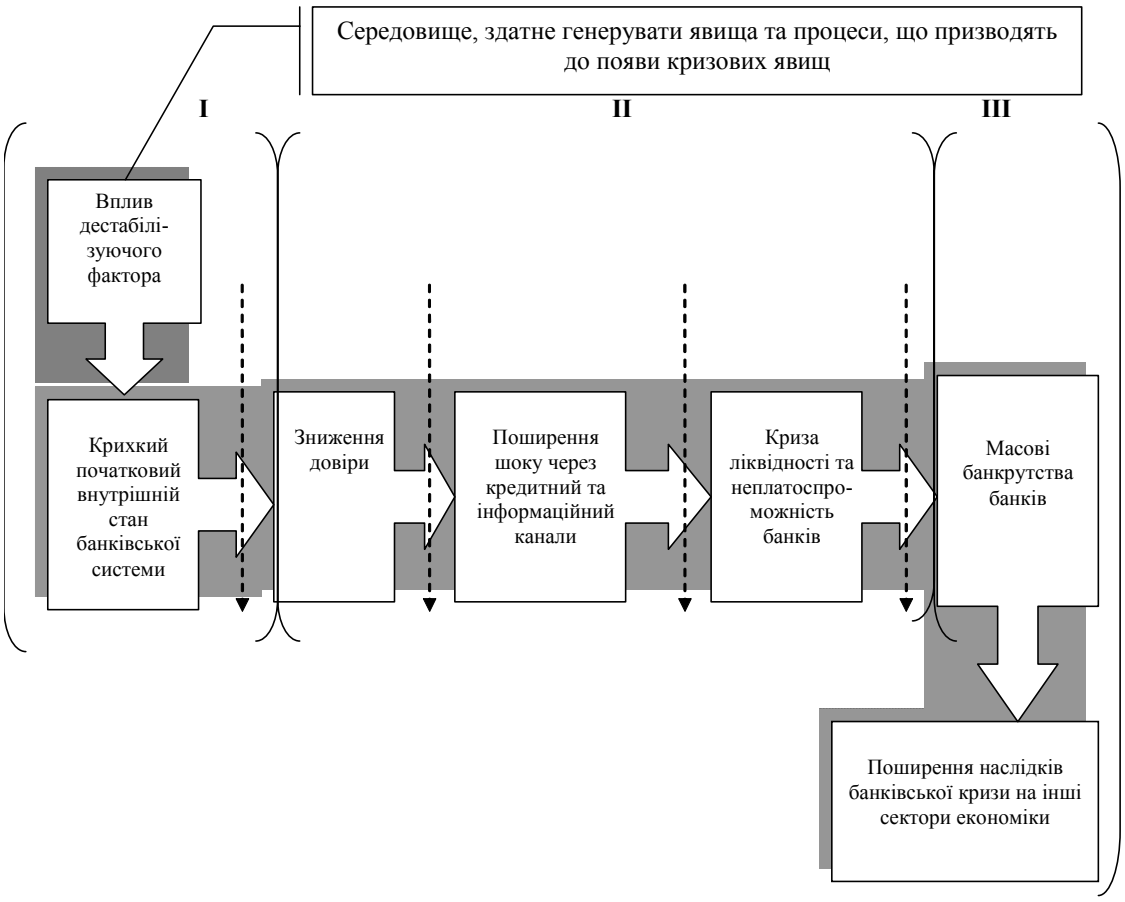

Рис. 1. Етапи розвитку банківської кризи

Джерело: побудовано на основі [1].

можуть бути використані в якості основи для формування об'єктного поля механізмів державного антикризового регулювання банківської системи.

Це обумовлено тим, що одна частина з них надає визначення банківської кризи, базуючись на перерахуванні подій, що призводять до кризових змін, а інша — базуючись на формалізації переліку її наслідків, як правило, негативних. Такі трактування звужують можливості щодо визначення об'єктів антикризового державного регулювання банківської системи, оскільки не конкретизують рівень, на якому виникає банківська криза, виключають з їх складу причини та фактори, що обумовили її виникнення, параметри протікання та наслідки.

Для цього, насамперед, вважаємо за доцільне уточнити розуміння поняття "банківська система" з тим, щоб визначити, яким чином виникають та розгортаються кризові явища в ній визначається масштабність їх наслідків.

Вивчивши підходи науковців із цієї тематики, вважаємо за доцільне базуватись на трактуванні банківської системи, запропонованому Є. Мордань [3]. Нею обгрунтовано доцільність інтеграції системного та інституційного підходів до розуміння банківської системи та розгляду її як об'єкту державного регулювання, виділяючи мікрорівень (банківська система в розрізі елементів, що її формують) та макрорівень (банківська система як система з притаманними їй системними властивостями та ефектами).

У контексті дослідження важливість базування на такому висновку обумовлена тим, що кризи в банківській сфері можуть виникати на:

— мікрорівні — рівні окремого банку, при цьому регулятор має зважати на їх внутрішні характеристики, складність та розвиненість міжбанківських взаємозв'язків, умови функціонування тощо;

— макрорівні — рівні банківської системи, при цьому регулятор має зважати на її системні властивості (цілісність, структурованість, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічна будова та зв'язок з системами вищого та нижчого порядку, емерджентність та комунікативність тощо) та системні ефекти, в тому числі системні ризики.

Відповідно до зазначеного вище вважаємо, що механізми державного антикризового регулювання банківської системи мають орієнтуватись на об'єкти, структуровані за мікро- та макрорівнем. При цьому наголошуємо на тому, що причинно-наслідкові взаємозв'язки та межі між банківською кризою на макрорівні та кризовими явищами на рівні окремих банків важко встановити однозначно, оскільки наслідки реалізації кризових ризик-факторів можуть накопичуватися та починати впливати на все більшу кількість банків, посилюючи загрозу їх одночасного банкрутства (рис. 1).

На передкризовому етапі перебіг подій залежить від розміру й виду шоку та характеристик початкового внутрішнього стану об'єктів антикризового державного регулювання банківської системи. Запобігти дестабілізуючому впливу процесів та явищ, що призводять до банківської кризи, практично неможливо, однак регуляторні органи можуть послабити його масштаби та на-

слідки завдяки ранньому виявленню та оперативному реагуванню з застосуванням комплексу превентивних антикризових заходів.

Об'єктом регулювання в цьому випадку є дестабілізуючі явища та процеси, що призводять до появи кризових явищ у банківській сфері (у тому випадку, якщо вони чутливі до регуляторних впливів) та внутрішній потенціал банківської системи з точки зору її здатності до адаптації до шоків.

На наступному етапі, у разі недостатнього внутрішнього потенціалу банківської системи та / або неефективних антикризових дій регулятора відбувається ескалація кризових явищ за рахунок поширення шоку через зв'язки у банківській системі за кризовими каналами (кредитним, валютним, інформаційним тощо). На цьому етапі мають як продовжуватись розроблятись антикризові механізми превентивного характеру (об'єкт регулювання — дестабілізуючі явища та процеси, що призводять до посилення кризових явищ), так і формуватись антикризові механізми реактивного характеру (об'єкт регулювання — негативні наслідки реалізації кризових явищ, що мають бути мінімізовані).

Унаслідок масових банкрутств банків, що є основною характеристикою банківської кризи перед поширенням її наслідків на реальний сектор, банківська система втрачає здатність виконувати свою функцію з перерозподілу ресурсів в економіці. Об'єктом регулювання при цьому також є негативні наслідки цих процесів, що мають бути мінімізовані з метою відновлення здатності банківської системи виконувати притаманній ній функції в економіці.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Визначено, що кризи в банківській сфері виникають на мікрорівні (рівні окремих елементів банківської системи) та макрорівні (рівні банківської системи), при цьому причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними важко встановити однозначно.

Це обумовлює необхідність формування окремих механізмів та вибору інструментарію антикризового державного регулювання банківської системи.

При цьому слід розуміти, що об'єктом регуляторного впливу в контексті реалізації антикризових заходів є не безпосередньо банки або системні ризики, а ті процеси та явища, що спричиняють виникнення банківської кризи, обумовлюють протікання кризових процесів та їх наслідки.

У статті зазначено, що об'єкти регуляторного впливу мають бути конкретизовані залежно від стадії банківської кризи. Зважаючи на зазначене, доцільним є проведення наукових досліджень, спрямованих на вироблення комплексного підходу до виділення об'єктів державного антикризового регулювання банківської системи за мікро- та макрорівнем залежно від стадії банківської кризи з урахуванням джерела генерації дестабілізуючого фактора (екзогенного або ендогенного). Також доцільно розробити методики проектування передкризових індикаторів та індикаторів настання банківської кризи.

Література:

1. Вербенська В.М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи): дис. канд. ек. наук: 08.05.01 / В.М. Вербенська. — Київ, 2006. — 230 с.

2. Манжос С.Б. Формування наукових підходів до трактування економічної сутності категорії "криза в банку" [Електронний ресурс] / С.Б. Манжос. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sre_2013_3_78

3. Мордань Є.Ю. Обгрунтування доцільності регулювання банківської системи на мікро- та макрорівнях / Є.Ю. Мордань // Збірник тез XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів "Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів" (23—25 квітня 2014 р.). — Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2014. — С. 81—83.

4. Проноза П.В. Сущность понятия "кризис" и классификация его видов [Електронний ресурс] / П.В. Проноза. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Modre_2013_2_5.pdf

5. Тавасиев А.М. Антикризисное управление кредитными организациями / А.М. Тавасиев. — М.: Изд-во "Юнити-Дана", 2006. — 480 с.

References:

1. Verbens'ka, V. M. (2006), "Banking system soundness under financial services liberalization (case study of Central and Eastern Europe countries)", Abstract of Ph.D. dissertation, World Economy and International Economic Relations, Institute of International Relations of Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine.

2. Manzhos, S. B. (2013), "The formation of scientific approaches to the interpretation of the economic essence of the category "the banking crisis"", available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sre_2013_3_78. (Accessed 4 Sept 2016).

3. Mordan', Ye. Yu. (2014), "The rationale for the regulation of the banking system at micro and macro levels", Zbirnyk tez XIII Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta aspirantiv [Abstracts of the XIII all-Ukrainian scientific-practical conference of students and postgraduates], Finansovo-kredytna systema Ukrainy v umovakh intehratsijnykh ta hlobalizatsijnykh protsesiv [Financial-credit system of Ukraine under conditions of integration and globalization processes], Cherkasy Institute of banking, Cherkasy, Ukraine, pp. 81—83.

4. Pronoza, P. V. (2013), "The essence of the concept "crisis" and classification of its types", available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Modre_2013_2_5.pdf. (Accessed 4 Sept 2016).

5. Tavasiev, A. M. (2006), Antikrizisnoe upravlenie kreditnymi organizacijami [Crisis management by credit institutions], Izd-vo "Juniti-Dana", Moskva, Rossija.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

УДК 351.851

Н. Д. Шульга,
к. т. н., доцент, директор, Державний вищий навчальний заклад
"Київський транспортно-економічний коледж" Національного транспортного університету

СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ РОЛІ У РОЗВИТКУ КРАЇНИ

N. Shulga,
candidate of technical sciences, associate professor, Director of the State Higher Educational Establishment
"Kyiv Transport and Economics College" National Transport University

THE STATE OF THE GOVERNMENT'S EDUCATIONAL POLICY STUDY AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Статтю присвячено аналізу стану дослідженості проблеми державної освітньої політики та її ролі у розвитку країни у працях науковців. На основі визначення напрямів розробки проблеми автор виокремлює групи наукових розвідок, в яких набули висвітлення певні аспекти взаємозв'язку суспільства та освіти, політики та освіти, управління сучасною освітою, актуальні проблеми національної освітньої політики, досвід зарубіжних держав в освітній сфері. Встановлено, що поза увагою дослідників залишилось питання цілісного розгляду проблеми використання державної освітньої політики як інструменту соціально-економічного розвитку країни.

The article analyzes the state of the study on national education policy and its role in development of the country in scientific works. Based on the identification of areas of the problem development, author distinguishes the groups of scientific explorations, which gained coverage of certain aspects of the relationship of society and education, politics and education, modern education administration, topical issues of national education policy, the experience of foreign countries in educatinal area. It was found out, that the question of holistic consideration of the problem of using state educational policy as a tool for socio-economic development, remained out of researchers sight.

Ключові слова: освітня політика, державна освітня політика, економіка освіти, регулювання, управління освітою, принципи освіти, сутність та роль освіти, моделі державної освітньої політики.
Key words: educational policy, state education policy, economics of education, management, education management, principles of education, the nature and role of education, models of national education policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Індустріальна епоха людського буття значною мірою вичерпала себе щодо створення комфортних умов для життя людини, обмеживши її існування потужним впливом техніки і технологій. Чітких обрисів набрала неузгодженість між економічним і соціальним прогресом. Створені індустріальною епохою форми соціальності не можуть задовольнити потреби розвитку особистості. З огляду на це, актуалізується необхідність реформування та оновлення чинників, які безпосередньо пов'язані зі становленням особистості, її культурним і духовно-моральним розвитком. Важливе місце серед цих чинників посідає освіта і все, що пов'язане з нею. Розрив між глобальними і специфічними національними інтересами, потужним розвитком знань і можливостями оволодіння ними, матеріальними і духовними компонентами конкретної життєдіяльності в системі освіти зумовлює важливість створення нової стратегії. Розв'язати ці проблеми сама освіта не в змозі. Тому вона стає змістом політики, а політика — освітньою. Наявність у спектрі політичних галузей освітньої політики — сучасний феномен суспільного життя.

В умовах сьогодення відбувається актуалізація політичних процесів, зумовлених демократичними перетвореннями на теренах пострадянськгго простору. У зв'язку з цим постає питання про державну політику як сферу взаємин між різними соціальними групами, класами, націями й народами та її ефективність, активізуючи теоретичні і прикладні дослідження, спрямовані на його вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема державної освітньої політики становить об'єкт уваги з боку дослідників, які розглядають різні її аспекти. В Україні опубліковано чимало наукових праць про державну політику та її аналіз. До вивчення цих питань, звертаються В. Андрущенко, Т. Брус, В. Гальперина, Л. Губерський, В. Журавський, В. Кремень, В. Лутай, М. Попович, В. Ребкало, В. Романов, О. Рудік, В. Тертичка та ін.

У науковому доробку українських (Ю. Барабаш, В. Бегей, Л. Гаєвська, Г. Єльникова, В. Крижко, В. Луговий, А. Мельник, Л. Прокопенко, О. Скідін) та російських (П. Анісімов, В. Жамін, В. Жураковский, В. Зуев, Т. Кляч-ко, М. Гусарський, І. Рождественська, О. Смолін) дослідників оцінюється роль держави у регулюванні та управлінні освітою, формулюються пропозиції щодо формування основних напрямів освітньої політики, наголошується на важливості посилення громадської складової в управлінні освітньою галуззю.

У працях українських учених (А. Євдотюк, С. Клепко, Є. Красняков, В. Кремень, М. Михальченко, В. Огнев'юк) визначено та обгрунтовано універсальні зовнішні й внутрішні системоутворюючі чинники (атрактори), які суттєво впливають на становлення освітніх систем.

З погляду сучасності, сутність, методологічні засади та різні аспекти формування державної освітньої політики, механізми її впровадження розкрито в працях В. Андрущенка, Д. Дзвінчука, В. Журавського, Є. Краснякова, С. Клепка, С. Крисюка, В. Лугового, Т. Лукіної, Л. Наливайка, Л. Прокопенка, В. Савельєва, Г. Стасюка та інших.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Проте названі автори не ставили собі за мету здійснити аналіз стану дослідженості державної освітньої політики з точки зору впливу її на соціально-економічний розвиток країни. У зв'язку з цим актуалізується питання аналізу стану розробленості проблеми державної освітньої політики та її ролі у розвитку країни як об'єктів наукового дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У всі часи держава приділяла особливу увагу системі освіти, яка в різних соціально-економічних і соціокультурних умовах виконує певне соціальне замовлення, а держава здійснює його регулювання через державну освітню політику.

Проблема державної освітньої політики становить об'єкт уваги з боку дослідників, які розглядають різні її аспекти. Конкретизація напрямів розробки проблеми дає змогу виокремити такі групи наукових розвідок, в яких набули висвітлення певні аспекти взаємозв'язку суспільства та освіти, політики та освіти, управління сучасною освітою, актуальні проблеми національної освітньої політики, досвід зарубіжних держав в освітній сфері.

Термін "державна освітня політика" широко застосовується в різних документах і матеріалах, позначаючи, головним чином, основні напрями діяльності держави з вирішення найбільш важливих завдань і розв'язання проблем, які постають перед системою освіти.

У першій половині XX століття дослідження в галузі освіти та політики практично не перетиналися, залишаючись окремими сферами знання. Порівняльні дослідження фокусували увагу переважно "на філософських і культурних витоках освітніх систем: освітня зміна вважалася результатом змін в освітній філософії" [14, с. 156].

У 1950-х рр. започатковується зустрічний рух освіти і політики, що зумовлює серйозні зміни в кожній з означених галузей. Економічні та соціальні чинники актуалізували питання про "природу досліджень освіти" [1, с.102], оскільки характерна їм орієнтація переважно на внутрішньо-цехові, корпоративні інтереси навчальних закладів уже не відповідала за багатьма параметрами потребам практики. Як наслідок, головною справою освітніх політик стають соціальні проблеми [38, с. 85].

У 1960—1970-х рр. освітня реформа входила до соціально-економічного контексту [14, с. 156]. Розширюються межі освітніх досліджень, їх проблематика набуває соціально орієнтованого характеру, більш виразним стає міждисциплінарний підхід. У концепціях освітнього планування все частіше акцентується не на кількісних властивостях "освітньої експансії" у світі, а на вивченні ролі економічного чинника в цих процесах, зокрема інвестицій і витрат. Це означало "подальше розширення та поглиблення у дослідженнях освітньої проблематики за рахунок концептуального потенціалу економічної науки [1, с.107]. Термін "політика" щодо освіти починає з'являтися у назвах і змісті публікацій, присвячених проблемам освіти у 1976 р.

За панування радянської ідеології система освіти відповідала адміністративно-командній моделі організації суспільного життя, планово-централізованій економіці, за якої освіта спрямовувалася не на розвиток людини як творчої, унікальної особистості, а на її нівелювання, перетворення на "гвинтик пролетарської машини" [18, с. 351]. Основні засади освітньої політики визначалися переходом від поліцентризму до повної державної монополії в освітній сфері на всіх рівнях. У цей період освіта розглядається як провідник ідейного, організаційного та виховного впливу партії, засіб виховання нової людини і формування спеціаліста нового типу, потужний чинник прискорення економічного розвитку країни.

Наприкінці XX століття взаємозв'язку суспільства та освіти, виявленню соціальних факторів детермінації системи освіти, визначенню ролі освіти в розвитку людської цивілізації присвятили свої праці Б. Гершунський [5], І. Савицький [30] та інші.

Після здобуття Україною незалежності актуалізуються питання формування людиною нових життєвих стратегій, компетентностей. Адже "чим потужніший життєвий потенціал людини, тим легше їй здолати кризові ситуації, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією" [25, с. 11]. У цьому плані актуалізуються процеси застосування всіх можливих чинників соціально-економічного зростання, з-поміж яких важливе місце посідає людський фактор розвитку суспільства, особливою складовою якого є система освіти. Тому не викликає заперечень теза про те, що "високий рівень освіченості нації сприяє більшій сприйнятливості та дієвості економічних і соціальних реформ, формуванню правової та екологічної культури під час здійснення соціальної і технологічної діяльності, створює умови для прогресивної індивідуальної активності особи в суспільстві [там само, с. 9].

Аналіз наукових джерел дає змогу констатувати наявність доволі грунтовної теоретичної бази щодо різних аспектів державної освітньої політики. Основна увага дослідників концентрується навколо питань, пов'язаних із розкриттям сутності цього феномену, вирізненням і характеристикою певних історичних етапів його становлення та розвитку, акцентуванням на ролі держави у розроб-

ленні та впровадженні адекватної сучасним реаліям політики в галузі освіти.

Звернення до наукових джерел, присвячених розгляду різних аспектів державної освітньої політики, дало змогу виокремити праці, в яких набув відображення загальний теоретико-методологічний спектр вивчення цього феномену, в тому числі, й з урахуванням його впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Конкретизуючи напрями розробки цієї проблеми ми можемо поділити їх на кілька груп.

До першої групи відносимо роботи присвячені сутності та ролі освіти в суспільстві, взаємозв'язку освіти та суспільства, соціальним факторам детермінації системи освіти, ролі освіти в розвитку людської цивілізації, суспільним характеристикам освіти тощо (І. Жиляєв [10], В. Ковтунець [10], В. Сьомкін [10]; В. Огнев'юк [24] та ін.).

До другої групи відносимо праці, які відображають змістові характеристики державної освітньої політики (І. Іванюк [12], В. Ребкало [28], В. Тертичка [28], В. Шахов [28], В. Швидун [36] та ін.).

Третя група, це праці, присвячені загальним аспектам державної політики в галузі освіти (В. Журавський [11], Є. Красняков [17], Л. Прокопенко [27], Г. Стасюк [31], В. Філіппова [34] та ін.).

Четверта група — праці, що розкривають принципи формування державної освітньої політики (О. Комарова [16], К. Романенко [29] та ін.).

Окрему групу джерел (п'яту) складають праці, в яких оцінюється роль держави у регулюванні та управлінні освітою, формулюються пропозиції щодо формування основних напрямів освітньої політики, наголошується на важливості посилення громадської складової в управлінні освітньою галуззю (Л. Гаєвська [4], С. Домбровська [9], В. Луговий [19], Л. Прокопенко [27] та ін.).

Шоста група — праці, в яких актуалізується ідея, що державна освітня політика має розглядатися не як засіб удосконалення адміністрування, а становити основу стратегії суспільної і державної розбудови, створення різноманітного освітнього простору, забезпечення успішного досягнення висунутої мети і вирішення поставлених завдань (Т. Лукіна [20], М. Наливайко [22], Є. Пінчук [26] та ін.).

До сьомої групи належать праці, в яких визначено та обгрунтовано універсальні зовнішні й внутрішні системоутворюючі чинники (атрактори), які суттєво впливають на становлення освітніх систем, на визначення пріоритетів державної освітньої політики (І. Іванюк [12], Є. Красняков [17], Т. Яровенко [37] та ін.).

Певний інтерес для нашої роботи становить восьма група наукових розробок, пов'язаних з аналізом різних моделей державної освітньої політики (Л. Хижняк [35] та ін.), у тому числі, й тими, що набули визнання в розвинених країнах Європи (Н. Бондарчук [2], О. Ворожейкіна [3], О. Тимошенко [33] та ін.).

До дев'ятої групи ми віднесли праці, що акцентують увагу на нормативно-правовій базі забезпечення державної освітньої політики (Є. Красняков [17], С. Ніколаєнко [23] та ін.).

В останні роки актуалізувався економічний аспект державної освітньої політики, що безпосередньо зумовлено зростанням значущості й економічної ефективності освіти в розвитку сучасного суспільства. Без розвитку освіти, без наявності високоосвічених фахівців неможливий економічний та соціальний розвиток суспільства. Сьогодні від освітньої сфери залежить не тільки кількість та якість спеціалістів, і навіть не тільки збереження та розвиток інтелектуального фонду нації, а й імідж держави, яка прагне інтегруватися до світової спільноти. Тому ми виокремили ще одну другу, десяту, праць, які звертають увагу на проблеми людського капіталу та важливості його врахування в державній освітній політиці (В. Гетало [6], О. Грішнова [7], І. Каленюк [13], С. Клепко [15], М. Михаць [21], та ін.).

Наступну, одинадцяту групу, наукових джерел становлять праці, присвячені впливу державної освітньої політики на інновації (В. Гусєв [8], Г. Стасюк [32] та ін.)

Оскільки перехід українського суспільства до інтенсивного розвитку і сучасних науково-технічних та інформаційних технологій, орієнтація на входження до світового освітнього простору докорінним чином змінюють вимоги до системи освіти, актуалізується необхідність її модернізації та врахування модернізаційних процесів у змісті державної освітньої політики. Визначенню модернізаційних викликів, що зумовлюють необхідність внесення відповідних змін у зміст і стратегію державної освітньої політики, присвячені праці останньої, дванадцятої, виокремлено нами групи наукових досліджень (В. Андрущенко [1], Є. Пінчук [26], Т. Філіпова [34] та ін.).

ВИСНОВКИ

Проведений нами огляд стану розробленості проблеми державної освітньої політики та її ролі у розвитку країни засвідчує, що окремі її аспекти дістали досить грунтовне висвітлення в працях дослідників сучасності. Незважаючи на доволі грунтовне висвітлення в наукових джерелах питань, які стосуються висвітлення сутнісних характеристик державної освітньої політики, встановленням її взаємозв'язку з соціально-економічними аспектами функціонування суспільства та держави, розкриттям освітньої інноватики як важливого чинника модернізації політичної діяльності в освітній галузі, поза увагою дослідників залишився цілісний розгляд проблеми використання державної освітньої політики як інструменту соціально-економічного розвитку країни.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого вивчення потребують питання теоретико-методологічного забезпечення дослідження проблеми державної освітньої політики як інструменту соціально-економічного розвитку України.

Література:

1. Андрущенко В.П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В.П. Андрущенко, В.Л. Савельєв. — К.: МП Леся, 2010. — 368 с.

2. Бондарчук Н.О. Державна політика Чехії в галузі освіти: стан і тенденції розвитку: автореф. дис. ... канд. наук з державного управління: спец.: 25.00.02 / Бондарчук Наталія Олександрівна. — К., 2008. — 20 с.

3. Ворожейкіна О.Л. Системы обеспечения качества высшего образования в европейских станах (на примере Великобританки, Германии, Франции и Швейцарии) / Ворожейкіна О.Л., Покладок Е.Б., Тарасюк Л.Н. — М.: РГГУ, 2013. — 218 с.

4. Гаєвська Л.А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX — початок XX століття): монографія / Л.А. Гаєвська. — Умань: ПП Жовтий, 2008. — 248 с.

5. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (В поисках практико-ориентиров. образоват. концепций). — М.: ИнтерДиалект+, 1997. — 697 с.

6. Гетало В.П. Освітня система як фактор трансформаційних змін в економіці інноваційного суспільства / В.П. Гетало // Економіка освіти і освітня діяльність. — Полтава: ПОІППО, 2006. — С.12—14.

7. Грішнова О.А. Людський капітал. Формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. — К.: Т-во "Знання України", КОО, 2001. — 254 с.

8. Гусєв В.О. Державна інноваційна політика як засіб розвитку національної економіки / В.О. Гусєв. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 60 с.

9. Домбровська С.М. Сучасні технології впровадження інноваційних державних механізмів реформування системи освіти в Україні // Університетські наукові записки, 2013. — №2. — С. 5—11. www.univer.km.ua

10. Жиляєв І.Б. Вища освіта України: стан та проблеми / Жиляєв І.Б., Ковтунець В.В., Сьомкін М.В. — К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. — 96 с.

11. Журавський В.С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В. С. Журавський // Правова держава: щорічник наукових праць. — 2003. — Вип. 14. — С. 20—30.

12. Іванюк І.В. Освітня політика: навч. посіб. / І.В. Іванюк — К.: Таксон, 2006. — 226 с.

13. Каленюк І.С. Розвиток вищої освіти та економіка знань / І.С. Каленюк, О.В. Куклін. — К.: Знання, 2012. — 315 с.

14. Квієк М. Університет і держава: Вивчення глобальних трансформацій: пер. з англ. Т. Цимбала. — К.: Таксон, 2009. — 380 с.

15. Клепко С.Ф. Економіка освіти з точки зору філософії освіти / С.Ф. Клепко // Економіка освіти і освітня діяльність. — Полтава: ПОІППО, 2006. — С. 28—37.

16. Комарова О.А. Особливості формування випереджального рівня освітнього потенціалу суспільства / О.А. Комарова // Економічний часопис — XXI. — 2011. — № 9—10. — С. 21—27.

17. Красняков Є.В. Державна політика в галузі освіти в Україні: теоретико-історичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з державного управління: спец.: 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / Е. В. Красняков. — К., 2012. — 20 с.

18. Крисюк С. Державно-громадське управління освітою // суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали наук.-практ. конф. / За ред. В.І. Лугового, В.М. Князєва. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — Т.1. — С. 350—353.

19. Луговий В.І. Управління освітою: навч. посібник / В.І. Луговий. — К.: Вид-во УАДУ, 1997. — 302 с.

20. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: [монографія] / Т.О. Лукіна. — К.: НАДУ при Президентові України, 2004. — 291 с.

21. Михаць С.О. Шляхи вдосконалення впливу освіти на економічне зростання / С.О. Михаць [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_-others/myhac2htm

22. Наливайко Л.Р. Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції // Право і суспільство. — 2015. — № 3. — Ч.3. — С. 31—36.

23. Ніколаєнко С.М. Освіта і наука: законодавчі та методологічні основи: навч. посібник / С.М. Ніколаєнко. — К.: ІВЦ Видавництво "Політтехніка", 2004. — 280 с.

24. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец.: 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії" / В.О. Огнев'єюк. — К., 2003. — 36 с.

25. Орлов А.А. Мониторинг инновационных процессов в образовании // Педагогика. — 1996. — № 3. — С. 9—15.

26. Пінчук Є. Світоглядно-філософські передумови розробки стратегій освітньої політики / Є. Пінчук // Схід. — 2010. — № 2 (102) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.znannya.org.ua/node/93

27. Прокопенко Л.Л. Державне управління освітою в Україні: становлення та розвиток (IX — початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з державного управління: спец.: 25.00.01 "Теорія та історія державного управління". — К., 2010. — 36 с.

28. Реформування державної політики в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження та впровадження: навч.-наук. вид. / Авт. кол.: В.А. Ребкало (кер.) [та ін.]; за заг. ред. В.В. Тертички, В.А. Шахова. — К.; Львів: НАДУ, 2012. — 352 с.

29. Романенко К.М. Особливості державного регулювання права на освіту в Україні / К.М. Романенко // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 12. — С.18—24.

30. Савицкий И. Философия образования для XXI века: Анализ философских и педагогических концепций / И. Савицкий // Соврем. высш. шк. — Варшава, 1990. — № 3—4. — С.189—205.

31. Стасюк Г.Є. Освіта як чинник державотворення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец.: 09.00.01 "Філософія освіти". — К., 2008. — 18 с.

32. Стасюк Г.Є. Інноваційні пріоритети регіональної освітньої політики / Г.Є. Стасюк // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. — 2015. — № 2. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_39

33. Тимошенко О.І. Освіта України в контексті розвитку світових освітніх тенденцій / О.І. Тимошенко // Вища освіта України. — 2009. — № 3. — С. 90—97.

34. Філіпова В.Д. Модернізація державної політики в галузі освіти України / В.Д. Філіпова // Наукові праці. Серія "Державне управління". — 2013. — Т. 208. — Вип. 196. — С. 40—44.

35. Хижняк Л.М. Державна освітня політика в умовах глобалізації: пошуки оптимальної моделі / Л.М. Хижняк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/1/02.pdf

36. Швидун В. Поняття та сутність категорії "державна освітня політика" / Віктор Швидун // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2012. — Вип. 2 (14). — С. 45—53.

37. Яровенко Т.С. Чинники інвестиційного розвитку сфери освіти України / Т.С. Яровенко // Європейський вектор економічного розвитку. — 2015. — № 1 (18). — С. 236—242.

38. Zajda J. Education and police: Changing paradigms and issues // International Review of Education. — 2-02. — Vol. 48. — № 1/2.

References:

1. Andruschenko, V.P. (2010), Osvitnia polityka (ohliad poriadku dennoho) [Education policy (review of the agenda)], MP Lesia, Kyiv, Ukraine.

2. Bondarchuk, N.O. (2008), "Czech State policy in education: state and development trends", Ph.D. Thesis, Governance, Kyiv, Ukraine.

3. Vorozhejkina, O.L. (2013), Sistemy obespechenija kachestva vysshego obrazovanija v evropejskih stanah (na primere Velikobritanki, Germanii, Francii i Shvejcarii)

[Systems of quality assurance of higher education in European countries (for example Great Britain, Germany, France and Switzerland)], RGGU, Moscow, Russia.

4. Haievs'ka, L.A. (2008), Derzhavno-hromads'ke upravlinnia zahal'noiu seredn'oiu osvitoiu v Ukraini (druha polovyna XIX — pochatok XX stolittia) [State and Public Governance comprehensive secondary education in Ukraine (the second half of XIX - early XX century)], PP Zhovtyj, Uman, Ukraine.

5. Gershunskij, B.S. (1997), Filosofija obrazovanija dlja XXI veka: (V poiskah praktiko-orientirovochnyh obrazovatel'nyh koncepcij) [Philosophy of Education for the XXI century (Looking for practice-orienting educational concepts)], InterDialekt+, Moscow, Russia.

6. Hetalo, V.P. (2006), "The educational system as a factor of transformational changes in the economy innovative society", Ekonomika osvity i osvitnia diial'nist', pp. 12—14.

7. Hrishnova, O.A. (2001), Liuds'kyj kapital. Formuvannia v systemi osvity i profesijnoi pidhotovky [The human capital. Formation in the education system and professional training], T-vo "Znannia Ukrainy", Kyiv, Ukraine.

8. Husiev, V.O. (2007), Derzhavna innovatsijna polityka iak zasib rozvytku natsional'noi ekonomiky [The state innovation policy as a means of national economy development], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.

9. Dombrovs'ka, S.M. (2013), "Modern technology introduction of innovative state mechanisms reforming the education system in Ukraine", Universytets'ki naukovi zapysky, vol. 2, pp. 5—11.

10. Zhyliaiev, I.B. (2015), Vyscha osvita Ukrainy: stan ta problemy [Higher education Ukraine: State and Problems], Instytut vyschoi osvity Natsional'noi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

11. Zhuravs'kyj, V.S. (2003), "State education policy: concept, system, political aspects", Pravova derzhava: schorichnyk naukovykh prats', vol. 14, pp. 20—30.

12. Ivaniuk, I.V. (2006), Osvitnia polityka [Education policy], Takson, Kyiv, Ukraine.

13. Kaleniuk, I.S. (2012), Rozvytok vyschoi osvity ta ekonomika znan' [The development of higher education and the knowledge economy], Znannia, Kyiv, Ukraine.

14. Kviiek, M. (2009), Universytet i derzhava: Vyvchennia hlobal'nykh transformatsij [University and state: The study of global transformations], Takson, Kyiv, Ukraine.

15. Klepko, S.F. (2006), "Economics of Education from the viewpoint philosophy of education", Ekonomika osvity i osvitnia diial'nist', pp. 28—37.

16. Komarova, O.A. (2011), "Features of formation of of advancing the educational potential of society", Ekonomichnyj chasopys - XXI, vol. 9—10, pp. 21—27.

17. Krasniakov, Ye.V. (2012), "The state policy in the field of education in Ukraine: theoretical and historical aspect", Ph.D. Thesis, Governance, Kyiv, Ukraine.

18. Krysiuk, S. (2001), "State-public education management", Suspil'ni reformy ta stanovlennia hromadians'koho suspil'stva v Ukraini [Public reforms and formation of civil society in Ukraine], Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii [Materials of scientific and practical conference], Vyd-vo UADU, Kyiv, Ukraine, pp. 350—353.

19. Luhovyj, V.I. (1997), Upravlinnia osvitoiu [Management of education], Vyd-vo UADU, Kyiv, Ukraine.

20. Lukina, T.O. (2004), Derzhavne upravlinnia iakistiu zahal'noi seredn'oi osvity v Ukraini [Public administration quality of secondary education in Ukraine], NADU pry Prezydentovi Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

21. Mykhats', S.O. (2016), "Ways to improve the impact of education on economic growth", available at: http://tourlib.net/statti_others/myhac2htm (Accessed 10 Oct 2016).

22. Nalyvajko, L.R. (2015), "The transformation of the national education policy in Ukraine in terms of European integration", Pravo i suspil'stvo, vol. 3, no. 3, pp. 31—36.

23. Nikolaienko, S.M. (2004), Osvita i nauka: zakonodavchi ta metodolohichni osnovy [Education and science: legislative and methodological basis], IVTs Vydavnytstvo "Polittekhnika", Kyiv, Ukraine.

24. Ohnev'iuk, V.O. (2003), "Education in the value system of sustainable human development (ideological and methodological aspect)", Ph.D. Thesis, Pedagogy, Kyiv, Ukraine.

25. Orlov, A.A. (1996), "Monitoring of innovative processes in education", Pedagogika, vol. 3, pp. 9—15.

26. Pinchuk, Ye. (2010), "Ideological and philosophical preconditions of development strategies educational policy", Skhid, vol. 2 (102), available at: http://www3.znannya.org.ua/node/93 (Accessed 10 Oct 2016).

27. Prokopenko, L.L. (2010), "State Department of Education in Ukraine: formation and development (IX - beginning of XX centuries)", Ph.D. Thesis, Governance, Kyiv, Ukraine.

28. Rebkalo, V.A. (2012), Reformuvannia derzhavnoi polityky v Ukraini: teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia ta vprovadzhennia [Reform of state policy in Ukraine: theoretical and methodological basis of research and implementation], NADU, Kyiv, Ukraine.

29. Romanenko, K.M. (2006), "Features of state regulation of the right to education in Ukraine", Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo, vol. 12, pp. 18—24.

30. Savickij, I. (1990), "Philosophy of Education for the XXI Century: analysis of philosophical and pedagogical concepts", Sovremennaja vysshaja shkola - Varshava, vol. 3—4, pp. 189—205.

31. Stasiuk, H.Ye. (2008), "Education as a factor of state", Ph.D. Thesis, Kyiv, Ukraine.

32. Stasiuk, H.Ye. (2015), "Innovative priorities of regional education policy", Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia, vol. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_39 (Accessed 10 Oct 2016).

33. Tymoshenko, O.I. (2009), "Education Ukraine in context of development global educational trends", Vyscha osvita Ukrainy, vol. 3, pp. 90—97.

34. Filipova, V.D. (2013), "Modernization of the state policy in education Ukraine", Naukovi pratsi. Seriia "Derzhavne upravlinnia", vol. 208, no. 196, pp. 40—44.

35. Khyzhniak, L.M. (2007), "State educational policy in the context of globalization: the search for the optimal model", available at: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/1/02.pdf (Accessed 10 Oct 2016).

36. Shvydun, V. (2012), "The concept and essence of the category "State education policy"", Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol. 2 (14), pp. 45—53.

37. Yarovenko, T.S. (2015), "Factors of investment development", № 1 (18), pp. 236—242.

38. Education sector Ukraine", Yevropejs'kyj vektor ekonomichnoho rozvytku, vol. 1 (18), pp. 236—242.

39. Zajda, J. (2002), "Education and police: Changing paradigms and issues", International Review of Education, Vol. 48, no. 1/2.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2016 р.

УДК 351.75

В. Т. Колесник,
здобувач, Науково-дослідний інститут Державної прикордонної служби України

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

V. Kolesnik,
the applicant of the research Institute of the State border service of Ukraine

THEORETICAL APPROACHES TO THE METHODOLOGICAL FUNCTIONS OF THE LEGISLATIVE DEFINITION OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

У статті досліджується проблема законодавчого визначення та закріплення національної безпеки України як на сучасному етапі становлення держави, так і з рахуванням її розвитку. На підставі здійсненних досліджень запропоновано авторський підхід до законодавчого закріплення визначення національної безпеки України, шляхів її забезпечення. Автором вперше пропонується розгляд законопроекту "Про національну безпеку України" як конституціонального (базового), який не тільки визначає організаційно-правові засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів від зовнішніх, внутрішніх та геополітичних загроз, гарантування в Україні безпеки особи, суспільства, держави та державного управління з метою забезпечення нової якості соціального, гуманітарного, економічного та духовного розвитку народу України та самої України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, а й формує сучасну методологію та теорію національної безпеки України, визначає шляхи її забезпечення.

The article investigates the problem of legal definition and consolidation of national security of Ukraine, as at the present stage of development of the state and subject to its development. On the basis of completed research the author's approach to the legislative consolidation of the definition of national security of Ukraine and ways of its software. The author offers the first consideration of the draft law "On national security of Ukraine" as of the constitutional (basic), which not only determines the organizational and legal principles of the state policy aimed at the protection of national interests from external, internal and geopolitical threats, guaranteeing in Ukraine of the security of the individual, society, state and governance to ensure a new quality of social, humanitarian, economic and spiritual development of the Ukrainian people and Ukraine as a sovereign, independent, democratic, social and legal state, but creates modern methodology and theory of national security of Ukraine, determines the ways of its software.

Ключові слова: державне управління, національна безпека України, система забезпечення національної безпеки, політика національної безпеки, національні інтереси, загрози національним інтересам.

Key words: public administration, Ukraine's national security system national security policy, national security, national interests, threats to national interests.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах, у яких здійснюється становлення України як незалежної, демократичної, суверенної країни виникає нагальна потреба переосмислення підходів щодо організації національної безпеки України та системи її забезпечення. Копіювання досвіду Російської Федерації протягом двадцяти п'яти років призвело до того, що діюча організаційно-правова база та суб'єкти забезпечення національної безпеки України не спроможні виконувати свої функції та завдання по захисту України від зовнішніх та внутрішніх загроз. Завдання з реформування України вимагають від українського народу та керівництва країни

рішучих дій по визначенню національних інтересів держави, шляхів їх досягнення та забезпеченню національної безпеки як головної умови існування та розвитку України.

Діючий Закон України "Про основи національної безпеки України" [1], був прийнятий 19 червня 2003 року морально є застарілим і не відповідає реаліям сьогодення, тим умовам, у яких знаходиться Україна та її національна безпека. Так, визначення національної безпеки України складається з 120 слів і не відповідає сучасній методології та викликам. Сам зміст Закону, його методологія не дають змоги забезпечувати національну безпеку України не тільки в умовах сьогодення, а й у подальшому шляху розвитку держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень та публікацій, свідчить що у розвиток теорії й методології національної безпеки, її законодавчого закріплення та визначення внесли значний вклад відомі українські вчені в цій галузі: В. Абрамов, В. Богданович, О. Власюк, В. Горбулін, М. Єрмошенко, О. Кириченко, Т. Ковальчук, В. Крутов, В. Липкан, С. Пиріжків, Д. Прейгер, А. Сіцінський, М. Сіцінська, Г. Ситник, А. Семенченко, А. Сухоруков та ін. Кожний з них намагався адаптувати загальнонаукові й специфічні методологічні підходи до вивчення проблем національної безпеки України. Завдяки їхнім науковим працям національна безпека виділена в окрему наукову галузь. Однак, незважаючи на це, своєї методології вона поки не має й тому використовує методологічні підходи по різних галузях наук, не сформовано й сучасної теорії національної безпеки.

У подальшому, при вирішенні наукових проблем, які стосуються національної безпеки, в основному використовується методологія наукових досліджень державної та військової безпеки, що знаходить своє відображення у законодавчому її закріплення.

Отже, в Україні активно розвиваються нові наукові галузі, дослідження в яких охоплює методологію багатьох наук. До цих наукових галузей варто віднести державне управління й національну безпеку. І якщо в державному управлінні визначена своя теоретична та методологічна база досліджень, то в національній безпеці тільки йде її формування й пошук. Розглядаючи національну безпеку як окрему наукову галузь, ми повинні зрозуміти, що вона охоплює методологію всіх наукових галузей і є комплексною наукою.

Сучасний стан, у якому опинилася наша держава, свідчить про те, що переосмислення підходів до розуміння національної безпеки є нагальною потребою українського суспільства, і часу чекати поки буде розроблено досконале наукове обгрунтування немає.

Вітчизняна наукова думка сьогодні не в змозі забезпечити потреби суб'єктів законотворчої діяльності щодо інноваційних підходів до розуміння національної безпеки та шляхів її забезпечення.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — на підставі проведених досліджень, вивчення сучасного міжнародного досвіду розвинутих європейських демократичних країн та США, з урахуванням сучасних умов, у яких знаходиться Україна, менталітету її народу та з урахуванням перспектив розвитку країни пропонується інноваційний розгляд національної безпеки держави та її закріплення у вітчизняному законодавстві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз діючої Конституції України [2], свідчить про, що питання національної безпеки та її забезпечення потребують негайного вдосконалення та уточнення. Так, відповідно п. 17 ст. 92 Конституції України визначено, що виключно законами України визначаються... основи національної безпеки. Згідно з п.1. ст. 106 визначено, що Президент України забезпечує... національну безпеку. Статтею 107 визначено, що Рада національної безпеки та оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Відповідно до п. 7 ст. 116 Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення ... національної безпеки.

У ст. 16 визначено, що обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки, а у ст. 17 вказано, що забезпечення економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, забезпечення державної безпеки (анахронізм, ця функція була притаманна КДБ СРСР, повинно бути безпека держави) і захист державного кордону України покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави...

Разом з тим, у Конституції України відсутнє визначення національної безпеки, не закріплено, хто відповідає перед народом України за національну безпеку держави, як вона формується та забезпечується. Не зрозуміло з Конституції України, що таке основи національної безпеки і яким чином на законодавчому рівні закріплюється безпосередньо національна безпека України та законодавчо визначаються шляхи її забезпечення. Так сталося, що за двадцять п'ять років незалежності ми маємо тільки основи національної безпеки, організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю тощо. Основи і тільки основи.... А де ж безпосередньо національна безпека України?

Слід відзначити, що у Конституції України передбачені функції держави, такі, як: охорона, оборона, захист, які на наш погляд, притаманні національній безпеці і є одночасно функціями та засобами її забезпечення

За часи нашої незалежності ми мали одинадцять Стратегій національної безпеки, які затверджувалися Президентами України і не мали жодного звіту про їх виконання, бо Конституцією України та іншими законами не визначено механізмів персональної відповідальності як за стан національної безпеки України, так і за ефективність забезпечення її суб'єктами.

На підставі проведених досліджень ми пропонуємо розглядати та законодавчо визначити національну безпеку України як систему забезпечення державного управління країною, з метою створення умов здатності системи державного управління країни забезпечити високий рівень життєдіяльності нації та її конкурентним спроможностям у взаємовідносинах з зовнішнім світом для надійного існування та прогресивного розвитку.

Основою національної безпеки України є національний інтерес, який є сукупністю внутрішніх та зовнішніх потреб держави в забезпеченості захищеності та прогресивного розвитку особистості, суспільства та держави.

Носієм національних інтересів держави є український народ.

Стан безпеки нації унеможливлює принесення в жертву національних інтересів, а саме об'єктивних потреб нації як внутрішнє цілого соціального утворення в єдності всіх його властивостей.

Основні характеристики національної безпеки держави:

— рівень безробіття, рівень росту споживчих цін, рівень державного внутрішнього та зовнішнього боргу у відсотковому співвідношенні до валового внутрішнього продукту;

— рівень забезпеченості ресурсами: освіти, охорони здоров'я, культури, науки в відсотковому співвідношенні до валового внутрішнього продукту;

— рівень забезпеченості кадровим потенціалом у всіх сферах народного господарства та в сфері державного управління.

Ми вважаємо, що необхідно законодавче закріплення права України на використання та застосування превентивних заходів що до захисту своїх національних інтересів. Нами було визначено три групи національних інтересів, до яких слід віднести зовнішні, внутрішні та геополітичні інтереси. Досягнення цих інтересів має стратегічний, довгостроковий характер.

Виходячи з довгострокових національних інтересів, ми визначаємо джерела загроз та потенційні загрози їх досягненню.

Джерелами загроз національній безпеці України є особа, група осіб, терористичні угрупування різних форм, організовані злочинні угрупування, держава, групи держав, їх військові блоки або союзи, трансконтинентальні корпорації, які діють в супереч національним інтересам держави.

Загрози геополітичним інтересам України:

— неконтрольовані міжнародні переливи капіталу, міжнародна фінансова спекуляція;

— нерівні економічно-фінансові умови, які призводять до поступок у національних інтересах у процесі перемовин з зовнішніми суб'єктами глобалізованого світу;

— ризик залежності або ізоляції від розвинутих країн;

— небезпека втрати національної, національно-культурної ідентифікації;

— інтернаціоналізація організованої злочинності.

Загрози внутрішнім національним інтересам України:

— підміна інтересів народу та держави корпоративними інтересами політичних та економічних еліт;

— можливість еволюції демократичних інституцій влади в авторитаризм і диктатуру;

— ймовірність антидемократичного зверхнього анонімного механізму формування внутрішньої та зовнішньої політики держави;

— ставка на насилля та адміністративно-командну систему державного управління;

— розпалювання соціально-політичного протистояння між різними верствами суспільства;

— обмеження незалежності засобів масової інформації та підпорядкування їх правлячій еліті;

— соціально несправедливі реформи, які призводять до розшарування суспільства на бідних та багатих, створюють умови соціальної напруженості в суспільстві;

— слабка захищеність національної фінансової системи, збереження умов для корупції та криміналізації господарсько-фінансової діяльності.

Загрози зовнішнім національним інтересам України:

— зовнішні загрози національній безпеці держави;

— економічні, фінансові, інформаційні, соціальні, культурні, духовні, екологічні та інші види експансії та агресії;

— військові протистояння та конфлікти.

Розуміючи інтереси та враховуючи потенційні загрози досягненню національних інтересів ми визначаємо мету політики національної безпеки України, яка полягає у забезпеченні національної безпеки держави через конкурентну спроможність, надійне існування та прогресивний розвиток. Сама ж політика національної безпеки держави визначається як діяльність держави, політичних та громадських організацій, особистості по захисту та просуванню національних інтересів держави.

Ми вважаємо за необхідне визначити обов'язковість розробки та впровадження на законодавчому рівні концептуальної та нормативно-правової бази забезпечення національної безпеки, у якої передбачити: Концепцію національної безпеки, Доктрину та Стратегію національної безпеки.

Концепція національної безпеки як інститут включає основні загрози, небезпеки і заходи щодо їх запобігання. Концепція національної безпеки визначає шляхи реалізації Закону про національну безпеку, основні засади державної політики в сфері національної безпеки України на довгостроковий термін.

Концепція — це довгостроковий документ, розробляється за участю вищих органів влади із застосуванням провідних науково-дослідних установ країни на тривалу перспективу, вона включає ряд основних напрямів: державно-правовий, політичний, соціальний, економічний, фінансовий, зовнішньо-політичний, оборонний, інформаційний, екологічний та ін. Концепція національної безпеки України затверджується Верховною Радою України за поданням Президента України.

Доктрина національної безпеки довгостроковий документ, який розроблюється на підставі концепції національної безпеки, складається з основоположних доктринальних документів: військового, економічного, соціального, екологічного та ін. Міністерства і відомства розробляють її за участю комітетів і комісій парламенту, з використанням своїх науково-дослідних установ, при координуючій ролі РНБО.

На основі доктрини національної безпеки визначається стратегія національної безпеки. Стратегія національної безпеки — лінія поведінки інституцій держави, що відповідає за методологічні питання: як, якими силами і засобами вирішувати питання забезпечення безпеки національним інтересам в осяжному майбутньому.

Стратегія виходить не з адаптації держави до існуючих умов, а з цільової моделі її перспективного розвитку, яка спирається на динамічну систему індикативних показників прогресивного розвитку.

Плани, накази, директиви, розпорядження та інші нормативно правові акти, а так само більш конкретні документи, які становлять програми дій субєктів забезпечення національної безпеки, розроблюються на підставі доктрини та стратегії національної безпеки України і мають різні строки виконання: довгострокові, короткострокові, оперативні.

На наш погляд об'єктами національної безпеки України є:

— особистість (людина і громадянин) — її конституційні права, свободи та гарантії свобод, її особиста безпека;

— суспільство — його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище, природні ресурси, права та умови для вільного розвитку;

— держава — її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність,

— державне управління, управління вибором шляхів та засобів захисту національних інтересів.

Суб'єктами національної безпеки України ми визначаємо:

— систему державного управління (держава, інституції державної влади та управління);

— суспільство, політичні партії, об'єднання громадян;

— особистість (людина і громадянин).

Основними засобами національної безпеки України, на наш погляд, є:

— захист — гарантія безпеки об'єктам національної безпеки, цілеспрямована діяльність державних інституцій по забезпеченню цієї гарантії;

— охорона — комплекс дій, цілеспрямована діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки по недопущенню протиправних впливів на об'єкти національної безпеки;

— оборона — система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технологічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави, щодо підготовки до збройного захисту та захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Засобами забезпечення національної безпеки України виступають:

Державне управління — шляхом:

— прогнозуванням (попереджувальним виявленням та ідентифікацією) потенційних загроз та небезпек національним інтересам України, шляхом організації та забезпечення функціонування когнітивного інформаційно-аналітичних центру;

— реалізацією геополітики, внутрішньої та зовнішньої політики, спрямованої на узгодження на компромісних засадах національних інтересів та небезпек, загроз національним інтересам держави;

— розробкою та виконанням державних програм з трасформації та реформування системи державного управління у всіх сферах з метою досягнення національних інтересів та укріплення національної безпеки України;

— забезпеченням сфер державного управління висококваліфікованими кадрами, проведення прогресивної кадрової політики держави.

Громадянами:

— участю у виборних процесах у всі гілки виконавчої та законодавчої влади, референдуми та інші форми безпосередньої демократії;

— учатю в економічній розбудові держави;

— набуттям освіти та високого професійного рівня у вибраній галузі суспільного життя;

— збереженням національної культури та національної самовизначенності;

— патріотизмом.

Слід відзначити, що інституції національної безпеки, які утворюють систему її забезпечення, зобов'язані безперебійно функціонувати та розвиватися, вдосконалювати свою діяльність, а міри, які націлені на укріплення національної безпеки повинні розроблятися та використовуватися у відповідності з принципами демократичного контролю.

За логікою після визначення національної безпеки законодавчо треба визначити систему забезпечення національної безпеки України, її розвиток та удосконалення. Ми вважаємо, що державне управління повинно розглядатися як система забезпечення національної безпеки України.

Система забезпечення національної безпеки України — сукупність органів законодавчої, виконавчої та судової влади, державних та інших інституцій та об'єднань громадян, а також сукупність законодавчих актів, регламентуючих відносини у сфері захисту національних інтересів України від геополітичних, зовнішніх та внутрішніх загроз.

Система забезпечення національної безпеки України є механізмом взаємодії її складових частин, заснованих на національних інтересах та цінностях українського суспільства, спрямованих для забезпечення реалізації стратегічних завдань держави, визначених політикою національної безпеки.

Система забезпечення національної безпеки України базується на інституціональній основі, з чітко визначеною правовою базою, висококваліфікованим персоналом, функціонуючим у відповідності с діючим законодавством для досяжності національних інтересів.

Авторський підхід до розробки інноваційного законопроекту "Про Національну безпеку України" сформовано на підставі вивчення сучасного міжнародного досвіду розвинутих європейських демократичних країн та США, з урахуванням сучасних умов, у яких знаходиться Україна, менталітету її народу та з урахуванням перспектив розвитку країни.

Розгляд національної безпеки держави як системи забезпечення державного управління країною, з метою створення умов здатності системи державного управління країни забезпечити високий рівень життєдіяльності нації та її конкурентним спроможностям у взаємовідносинах із зовнішнім світом для надійного існування та прогресивного розвитку є обгрунованим та відповідає вимогам Конституції України.

Пропонується законодавчо визначити, що основою національної безпеки України є національний інтерес, який є сукупністю внутрішніх та зовнішніх потреб держави в забезпеченості захищеності та прогресивного розвитку особистості, суспільства та держави. Носієм національних інтересів держави є український народ. Національни інтереси досягаються через здійснення державного управління.

Доцільно законодавчо закріплюється суверенне право України на використання та застосування превентивних заходів щодо захисту своїх національних інтересів.

Обгрунтовно визначення нового об'єкту національної безпеки України — державне управління як управління вибором шляхів та засобів охорони, оборони та захисту національних інтересів.

Запропоновано нормативне забезпечення національної безпеки України, яке утворюється розробкою та відповідним впровадженням концепції національної безпеки, доктрини національної безпеки та стратегії національної безпеки України, визначені механізми їх розробки та впровадження. Передбачені механізми впровадження індикативних показників національної безпеки в різних сферах державного управління, на підставі яких, Президент України звітує перед народом України про стан забезпечення національної безпеки.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що у запропонованому підході до розробки законопроекту "Про Національну безпеку України" визначено національні інтереси України як геополітичні, внутрішні та зовнішні, загрози національним інтересам, політика національної безпеки України, державне управління як система забезпечення національної безпеки України, що утворює нові умови для пізнання такого явища, як національна безпека України та надає змогу визначити шляхи її забезпечення у XXI столітті.

Таким чином, конституціональний (базовий) Закон України "Про національну безпеку України", окрім функції правової регламентації, визначення організаційно-правових умов забезпечення національної безпеки, утворює методологічну функцію пізнання такого явища, як національна безпека України у сучасних умовах.

Перспективою подальших розвідок цієї проблематики є, на наш погляд, дослідження теоретико-методологічних засад державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах військової агресії Російської Федерації проти України.

Література:

1. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 р. № 964-IV (із змінами, внесеними згідно із Законами № 3200-IV від 15.12.2005, ввр, 2006, № 14, ст.116 — № 2411-VI від 01.07.2010, ввр, 2010, № 40, ст. 527 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15

2. Конституція України документ 254к/96-вр, чинний, поточна редакція — Редакція від 30.09.2016, підстава 1401-19 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the basics of national security of Ukraine", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15 (Accessed 24 October 2016).

2. The Constitution of Ukraine (1996), available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (Accessed 24 October 2016).

Стаття надійшла до редакції 24.10.2016 р.

УДК 353: 351.84

О. О. Константинов,
аспірант, Академія муніципального управління

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

A. Konstantinov,
Postgraduate Academy of Municipal Management

ANALYSIS OF PUBLIC ADMINISTRATION MODERN TRENDS SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

Розглянуто основні зміни, які відбулися в розвитку регіонів держави за останні роки. Досліджено механізм реалізації моніторингу стану соціально-економічного розвитку регіонів України. Розглянуто засади проведення моніторингу реалізації державної регіональної політики. Надано характеристику результатам аналізу соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за 2015 рік. Визначено основні заходи удосконалення оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

The main changes that occurred in the developing regions of the country in recent years. The mechanism of realization of monitoring the state of socio-economic development of regions of Ukraine. The basics of monitoring the implementation of regional policy. We characterize the results of analysis of the socio-economic development of regions and the city of Kiev in 2015. The main measures to improve the assessment of the socio-economic development of regions.

Ключові слова: регіон, економіка регіону, державна регіональна політика, державне управління, державна політика, соціально-економічний розвиток, розвиток регіону.
Key words: region, the region's economy, the state regional policy, public administration, public policy, economic and social development, development of the region.

ВСТУП

Оцінити стан розвитку регіону дозволяють дані про його соціальний та економічний розвиток. Інформація про соціально-економічний розвиток регіону відображає ефективність управлінських рішень і заходів впливу органів влади регіону, які реалізуються для забезпечення розвитку регіону, що дозволяє дати характеристику використовуваної системи управління регіональним розвитком. На основі аналізу даних про соціально-економічний розвиток регіону можна проаналізувати не тільки особливості його розвитку, а й виявити перспективи і недоліки в системі державного управління, розглянути можливі напрямки її вдосконалення.

Головною умовою організації ефективної роботи державної влади регіону є достатній ступінь координації всіх її рівнів і ланок. Це є основою для забезпечення умов своєчасного прийняття рішень та їх зваженості і результативності. Від узгодженої взаємодії структур органів влади регіону залежать ті рішення, які в підсумку і визначають рівень соціально-економічного розвитку регіону та ступінь реалізації намічених програм його розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На сучасному етапі комплексний розвиток територій та ефективна реалізація стратегічних цілей і зав-

дань їх розвитку неможливі без досягнення суспільної злагоди між органами влади і населенням. Моніторинг соціально-економічних процесів виступає як інструмент узгодження інтересів у процесі реалізації стратегії регіонального розвитку і є умовою та базою, на основі якої можлива консолідація регіонального співтовариства.

У період підвищення самостійності регіонів пред'являються кардинально нові вимоги до забезпечення інформацією державних структур, що відповідають за соціально-економічний розвиток регіонів. Це знаходить відображення в необхідності контролю не тільки поточного стану регіонального розвитку за допомогою системи ключових соціально-економічних показників, а й процессів, що відбуваються в соціальній сфері та економіці регіонів після проведення перетворень. Тому в роботі ставиться завдання здійснити аналіз сучасних напрямів державного управління соціально-економічним розвитком регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державне управління соціально-економічним розвитком регіону здійснюється шляхом організації системи дій, яка реалізує інтереси держави по відношенню до регіонів та інтереси самих регіонів по відношенню до суб'єктів самих регіонів по відношенню до держави. Методи, механізми і способи реалізації таких дій повинні бути засновані на законодавстві у поєднанні з інтересами і законодавчими актами в регіонах.

В Україні розроблено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385, з урахуванням змін, які відбулися в розвитку регіонів держави за останні роки, що характеризуються:

— поступовим підвищенням рівня концентрації економічної активності як на загальнодержавному (зосередження основних ресурсів розвитку в м. Києві, де виробляється майже 20 відсотків валового внутрішнього продукту країни, акумулюється 50 відсотків усіх прямих іноземних інвестицій, збільшується чисельність населення за рахунок міграції з інших регіонів, майже 75 відсотків працівників, зайнятих переважно у сфері послуг, мають вищу освіту), так і на регіональному рівні (концентрація економічної діяльності в обласних центрах та прилеглих районах, у більшості яких зосереджується понад 60 відсотків обсягів виконаних будівельних робіт, інвестицій та виробництва);

— нерівномірністю розвитку територій, зростанням міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, значною диференціацією розвитку районів та міст, у частині яких (більш як 30 відсотків) тривалий час спостерігається одночасне зниження рівня економічної активності та зменшення чисельності населення.

З огляду на посилення ролі обласних центрів у загальноекономічному розвитку вони і надалі продовжуватимуть значною мірою визначати характер подальшої територіальної диференціації соціально-економічного становища в країні (динаміка економічного зростання у великих міських агломераціях пришвидшить міграційний рух із сільських населених пунктів та малих міст з обмеженим потенціалом розвитку);

— формуванням протягом тривалого періоду неефективної системи державного управління регіональним розвитком та непрозорого механізму фінансового забезпечення розвитку регіонів, відсутністю чітко визначеної державної політики у сфері регіонального розвитку, застарілим механізмом взаємовідносин на рівні "держава — регіон" та регіонів між собою, недосконалістю системи територіальної організації влади та зволіканням з проведенням реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою.

Події, що відбулися з початку 2014 року на території півострова Крим та у південно-східних регіонах України, є наслідком прорахунків та недоліків державної внутрішньої та зовнішньої політики, в тому числі і політики регіонального розвитку.

Відстала технологічна база та монофункціональність промисловості Донецької та Луганської областей, сировинний характер експорту продукції та орієнтація його переважно на російський ринок консервує недосконалу структуру економіки, залежність від зовнішнього ринку, зокрема енергетичних ресурсів. Державна промислова політика, що базувалася на наданні преференцій окремим територіям та підприємствам вугільної і металургійної промисловості, не сприяла підвищенню конкурентоспроможності зазначених регіонів. Політика місцевих органів влади призвела до закритості регіональних ринків та фактичної їх інтегрованості до російського ринку.

У результаті, крім економічних проблем розвитку зазначених регіонів, на фоні відносно високого рівня середньої заробітної плати порівняно з іншими областями, зросли внутрішньорегіональні диспропорції щодо розвитку інфраструктури, надання послуг населенню у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища та інші. Розвиваються в основному обласні центри, а шахтарські та сільські території занепадають. Наслідком зазначених тенденцій є значне розшарування населення за рівнем доходів, безробіття, соціальне невдоволення мешканців регіонів, створення підгрунтя для проявів сепаратизму [1].

Аналіз сучасного стану механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіону треба здійснювати за допомогою реалізації моніторингу стану соціально-економічного розвитку регіонів України. Об'єктами моніторингу є соціально-економічні процеси і явища, що відбуваються в регіонах України, які потребують періодичного спостереження і виміру. Суб'єкти моніторингу на всіх рівнях управління, залишаючись відносно відокремленими, вступають у взаємодію, обмінюючись інформацією. Суб'єкт кожного рівня повинен відповідати за соціально-економічний стан, що знаходиться в управлінні об'єкта. За рівень соціально-економічного розвитку регіону відповідають місцеві органи управління, на регіональному рівні за соціально-економічний розвиток регіонів несуть відповідальність органи виконавчої влади, а за рівень соціально-економічного розвитку регіонів України відповідає Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

При побудові системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів слід розробити технологію

збору, обробки, аналізу даних, оснастити ці процеси необхідними технічними та програмними засобами, підібрати та навчити кадри працівників, раціонально розподілити між ними функції на всіх стадіях технологічного процесу проходження даних від джерел до споживачів [2, с. 6].

Системою моніторингу має бути передбачено формування інформаційної системи, яка необхідна для проведення аналізу соціально-економічного розвитку регіонів з метою оцінки поточного стану і ходу реалізації державної регіональної політики з проведення економічних реформ і соціальних перетворень в регіонах.

Система соціально-економічного моніторингу здатна постійно відслідковувати мінливий з часом рівень економічного розвитку і потреби населення, визначати точки найбільшої соціальної напруги і проводити програму дій, найбільш м'яко долати наявні негативні явища.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856 "Про порядок проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики" визначено процедуру проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики, яка передбачає періодичне відстеження відповідних індикаторів на підставі наявних даних офіційної статистики, інформації центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій, органів місцевого самоврядування та проведення на підставі даних моніторингу оцінки результативності виконання індикаторів шляхом порівняння отриманих результатів з їх цільовими значеннями.

Моніторинг реалізації державної регіональної політики проводиться шляхом визначення переліку відповідних індикаторів (показників), відстеження їх динаміки, підготовки та оприлюднення результатів такого моніторингу та включає:

— моніторинг виконання індикаторів (показників) цілей документів, які визначають державну регіональну політику;

— моніторинг соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя.

Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів проводиться шляхом здійснення розрахунків рейтингової оцінки (ранжування) регіонів за кожним напрямом та розрахунку загальної рейтингової оцінки в цілому за всіма напрямами: щокварталу та щороку [3].

Методологічні основи проведення моніторингу регіону для задоволення інформаційних потреб населення, рідко розробляються безпосередньо населенням, яке використовує загальнодоступну інформацію, при цьому кількість суб'єктів надання такої інформації, як правило, не обмежена, а самі методики моніторингу не уніфіковані. Джерелами інформації виступають результати переписів населення, матеріали соціологічних досліджень, експертні оцінки та інші.

Треба зазначити, що оцінка результативності реалізації державної регіональної політики проводиться Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України із залученням громадських об'єднань та наукових установ (за згодою) на підставі звітів центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій, органів місцевого самоврядування щодо результатів оцінки результативності реалізації документів, які визначають державну регіональну політику, та результатів моніторингу соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя. Порядок проведення оцінки результативності реалізації документів, які визначають державну регіональну політику, встановлюється відповідно до статті 23 Закону України "Про засади державної регіональної політики" [3].

За результатами оцінки за 2015 рік визначено 3 групи регіонів:

I група — регіони, які посідають 1—5 місця: м. Київ, Харківська, Чернівецька, Івано-Франківська та Дніпропетровська області;

II група — 15 регіонів, що посіли з 6 по 20 місця: Київська, Вінницька, Закарпатська, Львівська, Черкаська, Рівненська, Волинська, Хмельницька, Полтавська, Тернопільська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Сумська та Херсонська області;

III група — регіони, які за інтегральними розрахунками посіли п'ять останніх (21—25) місць: Кіровоградська, Миколаївська, Чернігівська, Донецька та Луганська області (для розрахунку рейтингової оцінки для Донецької та Луганської областей використано наявні дані, що розраховуються лише по підконтрольній Україні території).

Одним з основних індикаторів стану економіки регіону є показник валового регіонального продукту, який допомагає охопити всі особливості регіональної структури виробництва, а рівень валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення дає можливість виділити найбільш продуктивні регіони України.

Стабільне підвищення доходів населення є першорядним підгрунтям економічного зростання економіки регіонів та держави в цілому. Доходи населення характеризують динаміку окремих блоків економічної системи й відображають стан справ у сфері кінцевого споживання, що дозволяє оцінювати реальний рівень вирішення завдань з підвищення добробуту населення.

Результати аналізу соціально-економічного розвитку областей та міста Києва за 2015 рік засвідчили, що у минулому році розвиток регіонів характеризувався зменшенням промислового виробництва, відтоком інвестиційного капіталу, нестійкою експортною динамікою, скороченням обсягів будівництва, зростанням цін на споживчому ринку і загальним падінням рівня доходів громадян. Водночас у 2015 році намітилась позитивна динаміка щодо зростання доходів місцевих бюджетів, обсягів введення в експлуатацію житла, а також рівня зайнятості населення на тлі зниження рівня безробіття тощо [4].

Отже, в основі оцінки ефективності соціально-економічного розвитку регіонів повинна бути використана динаміка рівня задоволення потреб всіх основних кате-

горій населення, ступінь реалізації інтересів в регіоні і комплексна характеристика умов життєдіяльності населення. На сьогоднішній день регіони зацікавлені в збереженні накопиченого соціально-економічного та екологічного потенціалів, а також у розвитку інноваційного відтворення. У разі спаду виробництва та обмеженості ресурсів в регіоні падає рівень життя населення і існує ймовірність стати депресивним.

Механізм збільшення цих потенціалів регіону досить складний, вимагає великих тимчасових і фінансових витрат. У той час як при сталому розвитку регіональні інтереси реалізуються найбільшою мірою. В цей час для регіональних органів управління найактуальнішим завданням є підтримання певних параметрів соціально-економічного та екологічного розвитку за рахунок внутрішньорегіональних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Отже, використовуючи розглянутий вище підхід до організації моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів, вирішується проблема великої кількості інформації на останньому — державному рівні управління регіональним розвитком. Здійснюючи якісний аналіз інформації на місцевому, регіональному рівнях управління, досягається цілий ряд переваг: на кожному рівні управління вирішуються конкретні завдання і проблеми соціально-економічного розвитку, які відповідають певному рівню управління; спрощується сам процес аналізу та оцінки, так як на регіональному рівні узагальнюються результати аналізу соціально-економічного розвитку регіонів, на національному рівні дається узагальнююча оцінка розвитку України в регіональному розрізі.

Для оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів необхідно, по-перше, доповнити перелік показників, рекомендованих в офіційній методиці другою групою приватних показників, що відрізняються від першої групи — базових індикаторів своєю об'єктивністю, а по-друге, розробити комплекс таких показників, які зможуть відобразити результати діяльності органів державної системи управління на території регіону за рішенням найважливіших економічних і соціальних проблем за рахунок коштів власного бюджету відповідно до наявних у регіонів України повноважень.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF
2. Шпак Л.О. Соціальна інфраструктура як складова соціально-економічного розвитку регіону / Л.О. Шпак // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент. — 2016. — № 1. — С. 5—8.
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики" від 21 жовтня 2015 р. № 856 [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF
4. Офіційний веб-сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua

References:

1. Informatively-legal systems league law in Ukraine (2014), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About approval of the State strategy of regional development for the period till 2020", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF. (Accessed 31 October 2016).
2. Shpak, L. O. (2016), "Social infrastructure as part of the socio-economic development of the region", Visnik Shidnoevropeyskogo universitetu ekonomiki i menedzhmentu. Seriya: Ekonomika i menedzhment, vol. 1, pp. 5—8.
3. Informatively-legal systems league law in Ukraine (2015), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About approving the Procedure and Methods of monitoring and assessing the impact of implementation of the state regional policy", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF. (Accessed 2 November 2016).
4. The official site of Ministry of Regional Development in Ukraine, available at: http:// www.minregion.gov.ua. (Accessed 2 November 2016).

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"